

Ahmet Hamdi Tanpınar

HUZUR

ROMAN

Tercüman
1001 TEMEL ESER

Ahmet Hamdi Tanpınar

HUZUR

ROMAN

Tercüman
1001 TEMEL ESER
2

Tercüman Gazetesi'nde hazırlanan bu eser," Tercüman Kitapçılık"ın ofset tesislerinde basılmıştır.

1001 Temel Eser'i iftiharla sunuyoruz

Tarihimize mânâ, millî benliğimize güç katan, kütüphaneler dolusu birbirinden seçme eserlere sahip bulunuyoruz. Edebiyat, tarih, sosyoloji, felsefe, folklor gibi millî ruhu geliştiren ona yön veren konularda "Gerçek eserler" elimizin altındadır. Ne var ki, elimizin altındaki bu eserlerden çoğunlukla istifade edemeyiz. Çünkü devirler değişmelere yol açmış, dil değişmiş, yazı değişmiştir.

Gözden ve gönülden uzak kalmış, unutulmaya yüz tutmuş (Ama değerinden hiçbir şey kaybetmemiş, çoğunluğu daha da önem kazanmış) binlerce

cilt eser, bir süre daha el atılmazsa, tarihin derinliklerinde kaybolup gideceklerdir. Çünkü, onları derleyip - toparlayacak ve günümüzün türkçesi ile baskıya hazırlayacak - değerdeki kalemler, gün geçtikçe azalmaktadır.

Bin yıllık tarihimizin içinden, süzülüp gelen ve bizi biz yapan, kültürümüzde "Köşetaşı" vazifesi gören bu eserleri, tozlu raflardan kurtarıp, nesillere ulaştırmayı plânladık.

Sevinçle karşılayıp, ümitle alkışladığımız "1000 Temel Eser" serisi, Millî Eğitim Bakanlığınca durdurulunca, bugüne kadar yayınlanan 66 esere yüzlerce ek yapmayı düşündük ve "Tercüman "1001 Temel Eser" dizisini yayınlamaya karar verdik. "1000 Temel Eser" serisini hazırlayan çok değerli bilginler heyetini, yeni üyelerle genişlettik. Ayrıca 200 ilim adamımızdan yardım vaadi aldık. Tercüman'ın yayın hayatındaki geniş imkânlarını 1001 Temel Eser için daha da güçlendirdik. Artık karşınıza gururla, cesaretle çıkmamız, eserlerimizi gözlere ve gönüllere sergilememiz zamanı gelmiş bulunuyor.

Millî değer ve mânâda her kitap ve her yazar bu serimizde yerini bulacak, hiçbir art düşünce ile değerli değersiz, değersiz de değerli gibi ortaya konmayacaktır. Çünkü esas gaye bin yıllık tarihimizin temelini, mayasını gözler önüne sermek, onları lâyık oldukları yere oturtmaktır.

Bu bakımdan 1001 Temel Eser'den maddî hiçbir kâr beklemiyoruz. Kârımız sadece gurur, iftihar, hizmet zevki olacaktır.

Kemal ILICAK

Tercüman Gazetesi Sahibi

Birinci Bölüm

İHSAN

I

Mümtaz, ağabeyi dediği amcasının oğlu İhsan'ın hastalandığındanberi doğru dürüst sokağa çıkmamıştı. Doktor çağırmak, eczaneye reçete götürüp ilâç getirmek, komşunun evinden telefon etmek gibi şeyler bir tarafa bırakılırsa, bu haftayı hemen hemen ya hastanın başı ucunda, yahut da kendi odasında, kitap okuyarak, düşünerek, yeğenlerini avutmaya çalışarak geçirmişti. İhsan iki gün kadar ateşten, halsizlikten, arka ağrılarından şikâyet etmiş, sonra birdenbire zatürrie fevkalâdelik halini ilân etmiş, evin içinde korkudan, telâştan, üzüntüden, bir türlü ağızlardan düşmeyen ve bakışlardan eksilmeyen temennilerden saltanatını, o yıkım psikolojisini kurmuştu.

Herkes, İhsan'ın hastalığının verdiği üzüntü ile uyuyor, onunla uyanıyordu.

Bu sabah, tren düdüklerinin büsbütün başka korkularla kanattığı uykusundan, Mümtaz gene bu üzüntü ile uyandı. Saat dokuza yaklaşıyordu. Bir müddet yatağının kenarına oturup düşündü. Bugün yapacak bir yığın işi vardı. Doktor on'da geleceğini söylemişti; fakat on'u beklemeye mecbur değildi. Herşeyden evvel bir hastabakıcı bulmak zorunda idi. Ne Macide, ne yengesi —İhsan'ın annesi— hastanın başı ucundan ayrılmadıkları için, çocuklar haraptılar.

İhtiyar hizmetçi, Ahmet'le şöyle böyle meşgul olabilirdi. Fakat Sabiha ile adamakıllı uğraşacak birisi lâzımdı. Onun herşeyden evvel konuşacak insana ihtiyacı vardı. Mümtaz, bunu düşünürken, küçük yeğeninin hallerine içinden gülümse-

di. Sonra, eve döndüğündenberi, akrabasına karşı olan sevgisinin daha başka bir hal aldığına dikkat etti: «Acaba, hep alışkanlık mı? Hep yanımızdakileri mi seviyoruz?» dedi.

Bu düşünceden kurtulmak için tekrar hastabakıcı meselesine döndü. Macide'nin sıhhati de öyle düzgün değildi. Hattâ bu kadar yorgunluğa nasıl tahammül ettiğine şaşıyordu. Biraz fazla üzüntü, yorgunluk, onu yeniden bir gölge haline getirebilirdi. Evet, gidip bir hastabakıcı bulmalıydı. Öğleden sonra da o kiracı denen derde uğraması lâzımdı.

Elbisesini giyinirken «İnsan denen bu saz parçası...» diye birkaç defa tekrarladı. Çocukluğunun mühim bir devrinde çok yalnız kalan Mümtaz, kendi kendisiyle konuşmayı severdi. — «Ve hayat dediğimiz çok ayrı şey...» Sonra zihni tekrar küçük Sabiha'ya gitti. Küçük yeğenini sade eve döndüğü için sevdiğini düşünmek hoşuna gitmiyordu. Hayır, ona doğduğu gündenberi bağlıydı. Hattâ doğuşunun şartları düşünülürse, ona karşı minnettardı da. Pek az çocuk bu kadar zamanda bir eve teselli ve sevinç getirebilirdi.

Mümtaz, üç gündür bu hastabakıcının peşinde idi. Bir yığın adres almış, telefonlar etmişti. Fakat bizim memlekette aranan kaybolur. Şark oturup beklemenin yeridir. Biraz sabırla herşey ayağınıza gelir. Meselâ İhsan iyi olduktan altı ay sonra bile bir-iki hastabakıcı mutlaka onu arayacaktır. Fakat lâzım olduğu zaman... İşte, hastabakıcı meselesi böyleydi. Kiracıya gelince...

Kiracı meselesi büsbütün başka bir derddi. İhsan'ın annesinin bu küçük dükkânını tuttuğu gündenberi beğenmemiş, hor görmüştü. Fakat şöyle bir oniki senedir de çıkmayı aklına getirmemişti. Bu adamcağız iki haftadır üstüste haberler gönderiyor, beyefendilerden birinin veya hanımefendinin behemahal teşrif etmelerini rica ediyordu.

Bu, evcek inanılmayan bir hadise idi. Hasta bile, humma ve sancılar içinde buna şaşıyordu. Çünkü ev halkı, kiracılarının biricik vasfının, görünmemek, gizlenmek, aranmazsa, hattâ arandığı zamanlarda bile mümkün mertebe geç ve güç meydana çıkmak olduğunu bilirlerdi.

Birkaç senedenberi kontratı yenilemek, kiraları almak gibi işleri yüklenen Mümtaz, onu hattâ dükkânında ve karşısında iken bile görmenin ne kadar güç olduğunu bilirdi.

Daha, genç adam dükkâna girer girmez siyah gözlüğünü,

bir kudret tılsımı, büyülü bir silâh gibi gözlerine takar, bu cam perde arkasında âdeta görünmez olur, oradan piyasanın durgunluğunu, hayatın ağırlığını, devlet memuriyetinde belli bir gelirle çalışanların saadetini anlatır, memurluğu bırakıp da, **Elkâsibü habibullah** hadîsine uyduğu için, —evet, sırf bunun için, Peygamberin bu sözüne, bildiği halde riayetsizlik etmemek için ticarete başlamıştı;— kendisine kızar; dövünür, nihayet:

— Beyefendi, vaziyeti biliyorsunuz, şimdilik kabil değil; hanımefendiye arz-ı tazimat ederim. Bana birkaç gün daha mühlet versinler, O bizim mal sahibimiz değil, velinimetimiz oldu. İnşallah onbeş gün sonra uğrarlarsa hem teşerrüf etmiş oluruz, hem de bir parça şey takdim ederim, diye işi müpheme bağlar, fakat genç adam kapıdan çıkarken, yaptığı vaadin büyüklüğünden ürkmüş gibi sesi titreyerek; «onbeş günde de kabil olur mu, bilmem ki..» diyerek tekrar söze başlar ve «mümkünse hiç gelmesin, hiçbiriniz gelmeyin, ne diye geleceksiniz sanki! Bu çürük binada, bu acaip kafeste oturduğum yetmiyormuş gibi, bir de size para mı vereceğim» diyemediği için, «daha iyisi aybaşına doğru, hattâ gelecek ayın ortasında teşrif buyursunlar..» ricasiyle, bu mülâkatı gerilere, çok uzak zamana atmaya çalışırdı.

Bu sefer, bu aranmaktan, yoklanmaktan hoşlanmayan adam, üstüste haber gönderiyor, hal-hatır soruyor, hanımefendinin, olmazsa beylerden birinin behemahal gelmelerini, kendisini görmelerini istiyor, dükkânın arkasında eski konağın müştemilâtından olan bakımsız kısımla, üstündeki iki oda için konuşacağını, kontratın geciktiğini söylüyordu. Buna şaşmaya hakları vardı.

İşte Mümtaz, o gün öğleden sonra da, her ay istemeye istemeye, alacağı cevabı ezberden bildiği için, uğramaktan çekindiği yere gidecekti. Fakat bu sefer iş farklı idi. Yengesi dün akşam, «Mümtaz, git şu adamı görüver..» diye kendisine tenbih ettiği zaman, İhsan, annesinin arkasından «beyhude yorulma, ne diyeceğini biliyorsun, şöyle bir dolaş, gel!» diye işaret edememişti. O, yatakta çivili idi; göğsü zorlukla inip kalkıyordu.

İhsan'ın, bu kiracı ile münasebeti, bilinen bir şeyi beyhude tecrübe etmenin makûl olamayacağı hikmetine dayanırdı. Mümtaz ise, baba mirası olduğu için bir türlü bu ki-

rayı aklından çıkaramayan yengesini kırmak istemezdi. Ayrıca, bu kira hikâyesi, bu içiçe yaşayan insanların hayatında, Mümtaz'a göre İhsan Bey Adasında bir yığın lâtifeye vesile olurdu.

Eve dönüp de ihtiyar kadına aldığı cevapları söyleyince, onun ilk andaki hiddetinin —boynu kopasıca herif.. bunak..— yavaş ve perde perde merhamete —zavallı, biçare, adamcağız hasta zaten— doğru gidişi; sonunda:

— Belki de hakikaten kazanmıyordur, diye yengesinin üzülüşleri, sonra yeniden bir hal çaresi aramaları, «elde koca konaktan orası kaldı, yoksa çoktan satar, kurtulurdum» diye bir türlü vaktinde ele geçmeyen bu kiranın hayatında nasıl bir üzüntü kaynağı olduğunu gösteren cümleler, bu işin herkes için en eğlenceli safhası olurdu. Günün birinde büyük yenge mutad ziyaretini yapmaya karar verir ve merhum Selim Paşanın kızı refakatinde kimse olmadan sokağa çıkamayacağı için Üsküdar'daki Arife Hanım'a haber gönderilir. Arife Hanım tayin edilen günde gelir, o geldikten sonra üç-dört gün üstüste «yarın gitsek, şu herifi görsek..» diye karar verilir, hattâ komşuları ziyarette, yahut Kapalıçarşı'da hızı kesilen teşebbüsler olur ve nihayet günün birinde bindiği otomobil bir yığın eşya ile dolu eve dönerdi.

Şurası var ki, onun, kiracıya uğraması hiç de beyhude olmaz, paranın bir kısmını olsun behemahal alırdı. Mümtaz da İhsan da bu muvaffakiyete şaşırırlardı. Halbuki şaşacak hiç bir tarafı yoktu.

İhsan'ın annesi, Arife Hanım'ı hem sever, hem de çenesine tahammül edemezdi. Arife Hanım'ın ikameti evde uzadıkça, tâ çocukluğundanberi tanıdığı o keskin hiddet çoğalır, büyürdü. Nihayet, tam kıvamına gelince otomobil ısmarlanır, Arife Hanım nereye gidileceğini bilmeden yola çıkılır, evvelâ Üsküdar iskelesinde ihtiyar emektar «Güle güle Arife'ciğim... Ben, seni gene çağırtırım olmaz mı?» diye bırakılır, ondan sonra doğru dükkâna gidilirdi.

Böyle bir haleti ruhiye içinde gelen bir mal sahibini atlatmak elbette güçtür. Vakıa adamcağız birkaç defa onu da tecrübe etmiş, mide ağrılarından, filân bahse kalkmıştı. Sabire Hanım birincisinde nane içmesini tavsiye etmiş, ikincisinde daha karışık bir ilâç söylemiş, fakat üçüncüsünde gene hastalıktan şikâyet işitince «söylediğim ilâçları içtin mi?»

diye sormuş, adamcağızın hayır, cevabı üzerine «o halde bir daha bana hastalıktan bahsetme, anladın mı?» cevabını vermişti. Hiddetle vicdan azabı arasında bulunan bu ihtiyar kadını atlatamayacağını kiracı bu üçüncü ziyarette öğrenmişti. Onun için gelir gelmez kahvesini ısmarlar, masası üstünde yalancıktan bir - iki hesap yapar, kahve biter bitmez eline bir zarf tutuşturarak onu savardı. Ondan sonra kadın altında taksi, dükkân dükkân dolaşır, herkese münasip hediyeler arar ve aldığı parayı son kuruşa kadar sarfettikten sonra eve dönerdi. İhsan da, Mümtaz da bu dükkânı, kirası ve kiracısiyle, hattâ biraz müştemilâtından sayılan Arife Hanım'la beraber, ihtiyar kadının biricik eğlencesi, lüksü, boş saatlerini dolduran tek mühim meselesi addederler, onunla avunduğu için hoş görürlerdi.

Zaten, İhsan Bey Adasında herkesin yaptığı hoş görünür, her fantezi, her merak, kahkaha ile değilse bile, tebessümle karşılanırdı. Adanın sahibi bunu böyle isterdi; böyle olursa herkesin mesut olabileceğine inanırdı. O, bu saadeti taş taş, seneler boyunca örmüştü. Fakat şimdi onu talih ikinci defa tecrübe ediyordu. Çünkü İhsan'ın hastalığı ağırdı. Mümtaz, «bugün sekizinci gün» diye düşündü. Çift günlerin daha sakin geçeceğini ona söylemişlerdi.

Kötü uyumanın verdiği halsizliği silkerek aşağıya indi. Sabiha, onun terliklerini giymiş, sofada küskün küskün oturuyordu.

Bu gürültücü çocuğun böyle sessiz duruşuna Mümtaz hiç tahammül edemiyordu. Vâkıa, Ahmet de sakindi. Fakat yaratılıştan öyle idi. O, kendisini kabahatli bulan ada dı. Bilhassa, doğuşunun hazin tesadüflerini öğrendiği günden beri —kimseden, nasıl? Bunu hiçbiri bilmiyordu. Belki de komşulardan biri söylemişti;— daima köşesinde, daima evi yadırgar olmuştu. O kadar ki, biraz fazla şımartılmak istense, hatırını alıyorlar düşüncesine kapılıyor, gözlerine yaş birikiyordu. Bu, her yerde tesadüf edilen şeylerdendir. İnsanlar bazen doğuştan mahkûm olurlar, saz parçası kendiliğinden kırılırdı. Sabiha öyle değildi. O, evin masalıydı. Durmadan konuşur, gezer, masallar oydurur, şarkı söylerdi. İhsan Bey Adasını çok defa onun neşesi ve şamatası doldururdu.

Üç gecedir ki, o da doğru dürüst uyumamış, babasının

odasında, çıkmanın geniş sedirinde uyku taklidi yaparak onlarla beraber hastayı beklemişti.

Mümtaz, kızın solmuş yüzüne, içeriye kaçmış gözlerine, elinden geldiği kadar neşe ile baktı. Başı, üç gündenberi olduğu gibi, kurdelâsızdı.

Üç gün evvel Mümtaz'a «Kırmızı kurdelâmı takmıyacağım. Babam iyileşince süslenirim!» demişti. Bunu her zamanki şuhluğiyle, etrafındakilere anladığını, onlarla dost olduğunu göstermek istediği zamanlardaki gülümsemesi ve kırıtmasiyle söylemişti. Fakat Mümtaz, kendisini biraz okşayınca ağlamaya başlamıştı. Sabiha'nın iki türlü ağlaması vardır. Birisi çocuk ağlayışıdır; zorla ve ısrarla zalim olanların ağlaması. O zaman yüzü çirkinleşir, sesi acaip perdeler bulur, durmadan tepinir, hulûsa, hodbinliği içinde her çocuk gibi küçük bir ifrit olur.

Bir de gerçek kederle, çocuk kafasının anlayabileceği kadar olsa da karşılaştığı zamanlardaki ağlaması vardır. Bu sessiz olur ve çok defa yarıyolda kalırdı. Hiç olmazsa bir zaman için gözyaşlarını tutardı. Fakat yüzü değişir, dudakları titrer, dolan gözleri insandan kaçardı. Omuzları birincisi gibi katılaşmazdı; âdeta çökerdi. İhmal edildiğini, küçük düşürüldüğünü veya haksızlığa uğradığını sandığı, yahut da çocuk dünyasını, o herşeyin iyi ve dost olmasını istediği âlemi, sade mercan dalları ve sedef çiçekleriyle süslü, üstüste canlı âlemi etrafa kapattığı zamanların ağlayışıydı bu. Mümtaz, böyle zamanlarda yeğeninin kırmızı kadife kurdelâsının bile fersizleştiğini zannederdi.

Bu kurdelâ, Sabiha'nın kendi kendisine bulduğu bir süstü... İki yaşını birkaç ay geçmişti. Bir gün yerde bulduğu vişne renginde bir kurdelâyı annesine uzatmış, «saçlarıma tak, tak» demişti. Bu kurdelâ iki senedenberi süs olmaktan çıkmış, evin içinde, ona ait bir müessese haline gelmişti. Ona ait herşeyin bir kırmızı kurdelâsı vardı ki, Sabiha bunu bir hükümdarın, dostlarına nişan dağıtması gibi hediye ederdi. Kedi yavruları, bebekleri, beğendiği eşyası, —bilhassa yeni çocuk karyolası,— sevgisine mazhar herşey ve herkes bu nişana sahip olurdu. Hattâ hususî bir irade ile bu nişanın geri alındığı bile olurdu; fazla şımarıklığı yüzünden kendisini azarlayan, bununla da kalmayıp, annesine şikâyet eden aşçı kadına, iş olup bittikten ve Sabiha epeyce ağladıktan sonra,

kendisine hediye ettiği kurdelâyı lûtfen çıkarmasını rica etmişti. Hakikat şu ki, Sabiha'nın küçük çocuk hayatı bu cins hediyelere ve ceza vermelere hak veren bir hayattı. O, hiç olmazsa bu hastalığa kadar evin tek saltanatı idi. Ahmet bile kalplerdeki yerini almaya başlayan kardeşinin bu saltanatını tabiî bulurdu. Çünkü Sabiha bu evi kökünden saran bir felâketten sonra gelmişti. Macide onu doğurduğu zaman yarı deli sanılıyordu. Akla ve hayata dönüşü, Sabiha'nın doğuşu ile olmuştu. Vâkıa, Macide'nin hastalığı tamamiyle geçmemişti. Zaman zaman küçük nöbetler oluyor, evin içinde gene eskisi gibi masal söyleyerek, sesine küçük bir kız tatlılığını sindirerek konuşuyor, yahut da büyük kızının, o hiç bahsetmediği çocuğunun dönüşünü saatlerce pencerede veya oturduğu yerde bekliyordu.

Bu işte büyük bir talihsizlik olduğu muhakkaktı. Gerek İhsan, gerek doktorlar, Macide'nin felâketi haber almaması için ellerinden geleni yapmışlar, fakat hiç kimse telâş ve ıstırabını ilk sancılar arasında kıvranan kadından saklayamamıştı. Nihayet, genç kadın hastabakıcılardan başına geleni öğrenmiş, yattığı yerden ölünün bulunduğu yere kadar sürüne sürüne gitmiş, hazırlanmış cesedi görmüş, başında kaskatı kesilmişti. Ondan sonra da bir türlü kendine gelememişti.

Ağır bir humma ile günlerce yatmış, Ahmed'i bu humma içinde doğurmuştu.

Bu, sekiz sene evvel bir Haziran sabahı olmuştu. Zeynep, annesinin yattığı hastaneye büyük annesiyle beraber gelmiş, sonra getirmesini unuttuğu hediyeyi hatırlamış, hiç kimseye haber vermeden hastanenin önünde babasını beklemek ve ona söylemek için dışarı çıkmış ve kimbilir neler düşünen küçük çocuk kafasının bir dalgınlık anında ölüm kendisini birdenbire kapmıştı.

İhsan, karısını, gerçekten ağır âraz gösterdiğini söyleyen doktorlara kapılarak hastanede doğurmaya kandırdığı için kendisini hiç affetmemişti. O felâketi, olduğundan hemen iki dakika sonra, daha vücut kan içinde ve sıcakken görmüş, çocuğunu kolları arasında içeriye taşımış, son ümitlerin iflâsına şahit olmuştu.

Talih bu felâketi o şekilde hazırlamıştı ki, ortada kabahatli kimse yoktu. Macide, kızının hastaneye gelmesini bir

kere olsun istememişti. İhsan'ın annesi, kızın ısrarlarına ve ağlamasına iki gün karşı gelmişti. İhsan vaktinde hastaneye yetişebilmek için bir türlü araba bulamamış, tramvayla gelmişti. Hattâ yolda boş bir araba bulabilmek için tramvayın basamağında beklemişti. Onun için herkes bu felâketten kendisini mesul tutuyordu. Fakat en fazla onu kendine mal eden, onunla yaşayan Ahmet'ti.

Mümtaz, Ahmedi babasının yatağı ucunda, en küçük işarette kaçmaya hazır buldu. Macide ayaktâ, elleriyle sırtındaki yün ceketin örgüsünden kaçan bir iplikle dalgın oynuyordu.

İhsan, onu görünce sevindi. Yüzü gene kırmızıydı. Göğsü ağır ağır kalkıp iniyordu. Mümtaz, onu sabah ışığında olduğundan çok zayıf buldu. Uzayan tıraşı yüzüne garip bir ifade veriyordu. Sanki, «Ben, İhsan olmaktan çıkıyorum. Yakında herhangi birşey veyahut bir hiç olacağım. Ona hazırlanıyorum!» der gibi bir hali vardı.

Hasta eliyle müphem bir işaret yaptı.

Mümtaz yatağa eğilerek :

— Daha gazeteleri okumadım. Zannetmem ki korkulacak birşey olsun.. dedi.

Hakikatte harbin patlamak üzere olduğuna emindi. «Dünya gömlek değiştireceği zaman hâdiseler sakınılmaz olur.» Albert Sorel'in bu cümlesini, son yılların vaziyetini daima beraber konuştukları İhsan sık sık tekrarlardı. Mümtaz şimdi bu dikkate çok sevdiği bir şairin acı kehanetini ilâve etmişti : «Avrupa'nın sonu...» Fakat şimdi bunları İhsan'la konuşamazdı. İhsan hastaydı.

O, yattığı yerden vaziyeti düşünüyordu. Eli bir çaresizlik ve yalvarma işaretiyle yorganın üstüne düştü.

— Geceyi nasıl geçirdi?

Macide yumuşak ve taze çimen rüyası sesiyle cevap verdi:

— Hep böyle Mümtaz, dedi, hep böyle...

— Sen hiç uyudun mu?

— Burada Sabiha ile beraber yattık. Fakat uyuyamadım.

Eliyle gülümseyerek sediri gösteriyordu. Beş gecedir yattığı bu yeri, bir darağacını gösterir gibi dehşetle, ürpermelerle gösterebilirdi. Fakat Macide'de, bu garip ve sonsuz derecede zengin mahlûkta tebessüm şahsiyetin yarısıdır. O kadar ki, gülümsemediği zamanlar onu tanımak kabil ol-

maz. «Çok şükür ki, o günler geçti!» Macide'nin tebessümünü kaybettiği günler arkada kalmıştı.

— Biraz uyusan bari..

— Sen git gel, sonra... Bütün gece tren seslerinden uyuyamadım. Sevkiyat mı var, nedir bilmiyorum ki...

«Felâketi Kastamonu'da telgrafla haber aldım. Derhal geldim. Çocuğu ayrı yerde, Macide'yi ayrı yerde buldum. Herkes Macide ile meşguldü. Büyük yengem deli gibiydi. İhsan kendisinin gölgesiydi. O yazı hiç unutmayacağım. İhsan'ın hayata imânı olmasa, Macide şimdi ne olurdu?»

İhsan, Macide'yi gösterdi:

— Bu..

Sözünü bitirmekten âciz gibi durdu. Sonra kendini toplayarak tamamladı:

— Buna bir şey söyle...

Yarabbim, ne kadar zorla konuşuyordu. Tanıdığı insanların en rahat, en güzel konuşanı, dersî, sohbeti, şakası günlerce hatırdan çıkmayan adam, bu üç kelimeyi yanyana güçlükle getirebilmişti. Fakat gene memnundu. Ne olsa eski yadigâr —bu, kendi tâbiridir— işe yaramıştı. Fikrini anlatmıştı. Mümtaz, Macide'nin yorulmaması için elbette bir çare bulurdu ve gözü genç adamın yüzünde daldı.

Kapının önüne çıktığı zaman sokağı âdeta çok uzun bir ayrılıştan sonra görüyormuş gibi seyretti. Evin karşısındaki camiin kapısında bir çocuk, gözleri alçak duvardan sarkan incir dallarında, elindeki siçim parçasiyle oynuyordu. Belki de biraz sonra bu incirin vaadedilmiş lezzetlerine doğru yapacağı hücumu düşünüyordu. «Ve tıpkı yirmi sene evvel benim oturduğum ve düşündüğüm gibi... Fakat o zaman cami böyle değildi...» Büyük bir kederle düşüncesini tamamladı: «Ne de mahalle...»

Sokak ışık içindeydi. Mümtaz bu ışığa dalgın dalgın baktı. Sonra tekrar çocuğa, tekrar incir dalına ve onun üstünden —camiin, kurşunları bir elden eldiven gibi çıkarılmış veya bu incir ağacının meyvasının kabukları gibi kolaylıkla soyulmuş— kubbesine baktı. «Elâgöz Mehmet Efendi...» diye düşündü. «Hâlâ şu adamın kim olduğunu öğreneceğim!..» Eyüpte bir camii daha vardı ve türbesi oradaydı. Fakat vakfiyeyi bulabilecek miydi?

— 2 —

Mümtaz'a verilen adreslerin çoğu yanlıştı. İlk uğradığı evde Fatma ismindeki hastabakıcı hiç oturmamıştı. Sadece evin kızı hastabakıcı kursuna girmişti. Kız, onu gülümseyerek karşıladı. «Harp olursa bir işe yarayayım diye kursa yazıldım. Fakat daha hiçbir şey bilmiyorum..» Sesi ciddiydi. «Ağabeyim askerde... Onu düşünerek...» İkinci uğradığı evde hakikaten bir hastabakıcı oturuyordu. Fakat üç ay evvel kendisi Anadolu'da bir hastanede iş bulmuş, gitmişti. Mümtaz'ı karşılayan annesi, «Bakayım, kızımın arkadaşlarından birisini görürsem, tenbih ederim..» diyordu.

Mümtaz, oyunu bozmamak isteyenlerin sabrı ile bir kâğıda adresini yazdı. Ev fakir ve eskiydi. «Kışın ne yaparlar? Nasıl ısınırlar?» diye düşüne düşüne uzaklaştı. «Ne yaparlar? Nasıl ısınırlar?.. Bu sual hiç olmazsa bu anda garipti. Bu Ağustos sonu sabahı bütün sokaklar bir fırın ağzı gibi insanı kapıyor, çiğniyor, yutuyor, sonra kendisinden bir sonrakine geçiriyordu. Ara yerde bir gölge parçası, bir yol ağzında serince bir nefes sanki hayatı hafifleştiriyordu. «İhsan, bu yaz kütüphanelerden uzakta kalamam... Behemahal birinci cildi bitirmeliyim, demiştil» Birinci cilt.. Mümtaz, ince satırlarla dolu kâğıtları gözünün önünde gibi görüyordu. Kırmızı mürekkeple haşiyeleri, büyük çıkmaları, kendi kendisiyle bir kavgaya benzeyen yazı bozuluşları... Kimbilir, belki de kitap hiç bitmeyecekti. Bu düşüncenin azabı ile sokaktan sokağa giriyor, köşebaşındaki bakkallarla, kahvecilerle konuşuyordu. Evinde bulduğu tek hastabakıcı; «Kocam hasta, onun için izin aldım, işsiz değilim. Onu hastaneye yatırdıktan sonra vazifeme döneceğim» demişti. Kadının yüzü bir harabeye benziyordu.

Mümtaz, ister istemez :

— Nedir hastalığı? diye sordu.

— Felç geldi. Ben yoktum. Eve vücudunun yarısı sarkık getirdiler. O anda akıl etselerdi, hastaneye yatardı. Şimdi doktorlar, ikinci bir yer değiştirmek için on gün beklemeli, diyorlar. O zalim kadına kaç defa yalvardım, bırak şu adamın yakasını diye... Parası, pulu yok, genç, güzel değil, kendine daha iyisini bul... Hayır, illâki o... Şimdi üç çocukla kaldık.»

Mümtaz, bu aile faciasının eşiğinde karşısındakine; «Allahaısmarladık!» dedi. Üç çocuk, meflûç bir koca... Bir hastabakıcı maaşı. Büyükçe bir evin iki odasında oturuyorlardı. Su küpleri bile sofada duruyordu. Bu demekti ki, bir mutfakları, belki ayakyolları bile yoktu. Kimbilir hangi zengin memurun, defterdar veya musasarrıfın, kızını evlendirirken yaptırdığı ahşap bir evdi bu. Dışarıdan dökülmüş boyasına rağmen ne kadar itinalı yapıldığı görülüyordu. Pencere kenarları, cumbalar, çatı, hep inceden inceye yontulmuştu. İki yandan beş ayak merdivenle kapısına çıkılıyordu. Sağ tarafında bir de kömürlük kapısı vardı. Fakat mal sahibi kömürlüğü bir kömürcüye kiralamıştı. Belki mutfak da ayrıca kirada idi.

Bir kömür kamyonu, bütün sokağı kapamış, cüssesiyle, devrile, sarsıla geliyordu.

Mümtaz, yan sokaklardan birine saptı...

Mümtaz, bir yaz evvel bu sokaklarda, belki bugünkülerden birinde, Nuran'la dolaştığını, Kocamustafapaşa'yı, Hekimalipaşa'yı gezdiklerini düşünüyordu. Genç kadınla yanyana, âdeta vücudu vücuduna girmiş, sıcakta, alnındaki terleri silerek, konuşa konuşa bu medresenin avlusuna girmişler, biraz evvelki çeşmenin kitabesini okumuşlardı. Bu, bir sene evveldi. Mümtaz, etrafına, bu bir sene evveline dönebilmek için, en kısa bir yol arar gibi bakındı. Yedişehitler'e kadar geldiğini gördü. Fatih şehitleri, küçük taş lâhitlerde yanyana uyuyorlardı. Sokak tozlu ve dardı. Yalnız şehitlerin bulunduğu yerde meydanımsı birşey genişliyordu. İki katlı, fakat o küçük spor otomobilleri gibi, neredeyse mukavvadan zannedilecek fakir bir evin penceresinden bir tango sesi geliyor, yol ortasında toza bulanmış kız çocukları oyun oynuyorlardı. Mümtaz, onların türküsünü dinledi:

Aç kapıyı bezirgânbaşı, bezirgânbaşı
Kapı hakkı ne verirsin? Ne verirsin?.

Çocukların hepsi gürbüz ve güzeldi. Fakat, üstleri-başları perişandı. Bir zamanlar Hekimoğlu Ali Paşa'nın konağı bulunan bir mahallede bu hayat dökümtüsü evler, bu fakir kıyafet, bu türkü ona garip düşünceler veriyordu. Nuran, çocukluğunda bu oyunu muhakkak oynamıştı. Ondan evvel

annesi, annesinin annesi de aynı türküyü söylemişler ve aynı oyunu oynamışlardı.

«Devam etmesi lâzım gelen, işte bu türküdür. Çocuklarımızın bu türküyü söyleyerek, bu oyunu oynayarak büyümesi; ne Hekimoğlu Ali Paşa'nın kendisi, ne konağı, hattâ ne de mahallesi. Herşey değişebilir, hattâ kendi irademizle değiştiririz. Değişmeyecek olan, hayata şekil veren, ona bizim damgamızı basan şeylerdir..»

İhsan, bunları ne kadar güzel anlardı. Bir gün; «Her ninnide milyonlarca çocuk başı ve rüyası vardır!» demişti. Fakat İhsan hasta idi, Nuran, onunla dargındı ve gördüğü gazete manşetleri gergin vaziyetten bahsediyorlardı. Sabahtanberi düşünmemeye, zihninin bir tarafına atmaya çalıştığı şeylerin hücumu altında idi.

Zavallı çocuklar, bir barut fıçısının üzerinde oynuyorlardı. Fakat türkü, eski türkü idi; demek barut fıçısı üzerinde de hayat devam ediyordu.

Yavaş yavaş bir düşünceden öbürüne geçerek yürüyordu. Bu taraflarda hiç kimseyi bulamayacağını anlamıştı. Elindeki son adresi çok arkada bırakmıştı. Onu da yokladıktan sonra, Amerikan Hastanesindeki bir akrabasına telefon edecek, bir de o taraflarda arayacaktı.

Sefil, perişan mahalleler, yoksuzluk yüzünden bir insan çehresini andıran eski evler arasından geçiyordu. Etrafında bir yığın perişan ve hasta yüzlü insan vardı.

Herkes neşesizdi. Herkes yarını, büyük kıyameti düşünüyordu.

Bari, şu hastalık olmasaydı. Ya kendisini de çağırırlarsa, İhsan'ı hasta bırakarak gitmeye mecbur kalırsa?

Eve geldiği zaman Macide'yi uyuyor buldu. İhsan'ın nefesi muntazamdı. Doktor, iyi haberler bırakarak gitmişti. Ahmet, büyük annesiyle, babasının başı ucunda idi. Sabiha, annesinin ayağı ucunda kıvrılmış, bu sefer sahiden uyuyordu.

Garip bir sükûnet içinde odasına çıktı. Hemen hemen bütün dünyasını görmüştü; hemen hemen.. Çünkü, Nuran'dan habersizdi. Nuran, acaba ne yapıyordu?

— 3 —

Mümtaz'ın hayatında İhsan'la, karısının çok büyük bir

yeri vardır. Babasının ve annesinin birkaç hafta ara ile ölümünden sonra onu amcasının oğlu büyütmüştü. Macide ve İhsan, İhsan ve Macide. Nuran'ı tanıyana kadar hayatı hemen hemen bu ikisinin arasında geçmişti. İhsan, onun hem babası, hem hocası idi.

Macide iyileştikten sonra, iki sene için gittiği Fransa'da bile ağabeyisinin tesiri devam etmiş, hattâ daha iyisi, bu yeni muhitte ve o kadar cazip şeyler arasında biraz da bu tesir yüzünden ilk sarhoşluklardan kurtulmuş, vakit israf etmemişti.

Macide ise, kadın şefkatine ve güzelliğin terbiyesine en muhtaç olduğu zamanda onun hayatına girmişti. Onu düşünürken Mümtaz, benim çocukluğumun bir kısmı bir bahar dalı altında geçti, derdi. Hakikatte de böyle idi. Onun için İhsan'ın bu seferki hastalığı, zaten sıkıntı içinde olan genç adamı temelinden sarsmıştı. Doktorun ağzından zatürrie kelimesini duyduğu andan itibaren, garip bir teheyyüç içinde yaşıyordu.

Mümtaz, bu psikolojiyi ömründe ilk defa olarak tanımıyordu. Onun iç benliğini, o sular altında uyuyan, fakat herşeyi idare eden kesif tabakayı biraz da bu korku yapardı. İhsan, daha o çocukken içine çöreklenen bu yılanı, kökü kalbinde ağacı ondan sökebilmek için çok uğraşmıştı. Fakat asıl Macide'nin eve gelişi ile Mümtaz iyileşmiş, yüzünü güneşe çevirmişti. Onun eline geçene kadar Mümtaz, herşeye küskün, etrafa kapalı, gökten yalnız felâket bekleyen bir mahlûktu ve bunda da haklıydı.

Mümtaz'ın babası, S.. nin işgali gecesi, oturdukları evin sahibine düşman olan bir Rum tarafından ve onun yerine öldürülmüştü. Şehrin düşeceğine yakındı. Birçok aileler şehri daha evvelden terketmişlerdi. Adamcağız da o gece karısiyle çocuğunu götürmek için vasıta bulmuştu. Denkler, herşey hazırlanmıştı. Bütün günü bu işler için dışarıda geçirmişti. Akşamdan biraz sonra eve gelmiş, haydi! demişti; biraz birşey yiyelim, bir saate kadar yola çıkacağız. Yollar henüz açık. Sonra yere serilen bir örtü üzerinde yemeğe oturmuşlardı. Tam o esnada kapı çalınmıştı. Hizmetçi, birisinin kapıda beyi beklediğini haber vermişti. Babası, bütün gün akşama kadar peşinden koştuğu yük arabasına dair bir haber geldiği zannıyle koşmuştu. Sonra bir silâh sesi, tek, kuru, hattâ akissiz bir ses. Ve koskoca adam bir eli karnının üs-

tünde, âdeta sürünerek, yukarıya kadar çıkmış ve orada sofada yere yıkılmıştı. Bunların hepsi beş dakika bile sürmemişti. Ana-oğul ne aşağıda konuşulanları, ne de gelenlerin kim olduğunu öğrenmişlerdi. Sadece silâh sesinin arkasından yokuş aşağı bir koşuşma olmuştu. Daha onlar, olup bitenin şaşkınlığı içinde iken, yakından top sesleri duyulmaya başlamıştı. Biraz sonra komşular gelmiş, ihtiyar bir adam onları ölünün üstünden kaldırmaya çalışmış; «Bu kadar iyiliğini gördük. Şu adamı açıkta bırakmayalım, gömelim, şehiddir, elbisesiyle gömülür» demişti.

Sonra isli bir fenerle yarı çılgın bir bahçıvanın tuttuğu henüz denge girmemiş petrol lâmbasının ışığı altında, bahçenin bir köşesinde, büyükçe bir ağacın dibinde, alelacele bir mezar kazmışlardı.

Mümtaz bu sahneyi hiç unutamadı. Annesi yukarıda hep ölünün üstünde ağlıyordu. Kendisi bahçe kapısının bir kanadına yapışmış, büyülenmiş gibi orada ağacın dibinde çalışanlara bakıyordu. Üç insan, ağacın dalına astıkları bir fenerin altında çalışıyorlardı. Fenerin ışığı ikide bir rüzgârla kısılıyor, sönecek gibi oluyor, ihtiyar bostancı ceketinin eteğini kaldırmış, lâmbanın sönmemesine dikkat ediyordu. Bu iki ışık altında gölgeler büyüyor, küçülüyor, top sesleri arasından annesinin çığlığı kazma seslerine karışıyordu. Sona doğru hava birden kızıllaşmıştı. Bu kızıllık evin bulunduğu taraftan geliyordu. Şehir alabildiğine yanıyordu. Hakikatte yangın bir saat evvel başlamıştı. Bahçedekiler şimdi kıpkırmızı bir gök'ün altında çalışıyorlardı. Bir an sonra tek-tük şarapnel parçaları bahçeye düşmeye başladı. Sonra şehirde büyük, bendini yıkmış sularınkini geçen bir uğultu başladı. Bu her türlü sesten bir mahşerdi. Bir adam bahçenin çitinden içeriye atladı. Şehre giriyorlar, diye bağırdı. O zaman hepsi birden durdular. Fakat annesi aşağıya inmiş yalvarıyordu. Mümtaz daha fazlasına dayanamadı, eli birdenbire tutunduğu kapının kanadında gevşedi ve yere yıkıldı. Olduğu yerde kulağına birtakım sesler geliyor, fakat etrafındakilerden büsbütün başka şeyler görüyordu. Babası her akşam yaptığı gibi büyük kesme billûr lâmbanın şişesini çıkarmış, onu yakmaya çalışıyordu. Uyandığı zaman kendisini çitlerin dısında buldu. Annesi, yürüyebilecek misin? diye soruyordu. Mümtaz şaşkın şaşkın etrafına bakındı; hiçbir şey anlamadan,

«yürürüm» dedi. Kendisinden yürümesi isteniliyordu. O da yürüyecekti.

Mümtaz bu yolculuğu bir türlü tam olarak hatırlayamazdı. Hangi tepeden şehrin yanışını seyretmişler? Hangi büyük yolda o yüzlerce insanlık acaip, perişan, mustarip kafileye katılmışlardı? Kim onları sabaha karşı o yaylıya koymuş, kendisini arabacının yanına oturtmuştu? Bunlar cevapsız kalan suallerdi.

Hafızasında gerisi gelmeyen birkaç hayal vardı. Bunlardan biri, annesinin yola çıkar çıkmaz değişmesiydi. Artık o, kocasının ölüsü üzerinde ağlayan, sızlayan kadın değildi. Yola çıkmış, oğlunu ve kendisini kurtarmaya çalışan kadındı. Sessiz, sedasız, küçük kafileyi idare edenlerin dediklerini yapıyordu. Oğlunun elinden sıkı sıkı tutmuş, yürütüyordu. Mümtaz avuçlarında hâlâ bu kilitlenmenin, belki ölümün ötesine kadar sürecek kavrayışını duyardı.

Bazen hayal daha vazıh olur. Annesini yanıbaşında, yırtık çarşafı, zayıf ve kaskatı yüzü ile, dimdik gördüğü olurdu. Sonra arabada, başını her arkaya çevirişinde onu biraz daha solgun, erimiş yüzü, hapsedilmiş gözyaşlariyle âdeta bir yara haline gelmiş, herşeyden biraz daha uzak görürdü.

İkinci geceyi, bozkırı âdeta tek başına bekleyen beyaz, kireç sıvalı geniş bir handa geçirmişlerdi. Hanın merdiveni dışarıdandı ve odaların pencereleri sonbaharda öte-beri kurutulan yere açılıyordu. Mümtaz bu odalardan birinde dört-beş çocuk ve bir o kadar kadınla beraber yatmıştı. Hanın kapısının önünde araba ve ahıra sığmayan bir yığın deve ile katır vardı. İçiçe girmiş, dinlenen bu hayvanlardan biri silkininee, hepsi birden harekete geçiyor, küçük çan sesleri, nöbetçilerin bağırışları, küçük bir rüzgârın ve sessizliğin kimbilir nerelerden, hangi uzak dağların eteğinden, ıssız vadilerden, insansız kalmış köylerden toplayıp, odalarını aydınlatan isli lâmbanın etrafına getirip yığdığı bozkır gecesini, onun sessizliğini, gurbet duygusunu bozuyordu. Arada sırada kapının önünde karanlıkta sigara içen erkeklerin yüksek sesle konuştukları şeyler yukarıya, onlara kadar çıkıyordu. Bunlar mânâsını anlamadan, içini ümitsizlikle, hınçla dolduran, o zamana kadar farkına varmadan yaşadığı hayatı, küçük, nazlı, iyilikle dolu hayatı birdenbire kendisi için çok katı, çok zalim ve anlaşılmaz yapan kelimeler, cümlelerdi. Sonra

açık pencereden bir rüzgâr kabarıyor, çarşaflardan yapılmış perdeler şişiyor, etrafındaki gürültülere daha uzak yerlerden gelen gürültü karışıyordu.

Geceyarısına doğru büyük bir şamata ile uyandılar. Zaten etraftaki sessizlik o kadar tam, o kadar sert, fakat çok ince bir madde gibi bütün hayatlarını örtmüştü ki, en ufak ses, en küçük gürültü, kırılan bir camdan içeriye düşen bir madde gibi büyük bir şangırtıyla, bir yıkılış, bir devriliş hissiyle onlara geliyordu. Hemen herkes pencereye ve hattâ dışarıya üşüştü. Yalnız Mümtaz'ın annesi, olduğu yerde kalmıştı. Bunlar dört atlıydılar. Atlılardan biri, terkisinden bir şey indirdi. Atların burnuna kadar sokulan Mümtaz, bir genç kadının:

— Emmi, Allah senden razı olsun, diye mırıldandığını işitti. Hancının tuttuğu ışıkta kadının büyük siyah gözleri görünüyordu. Vücudunun alt kısmı, afyon tarlalarında çalışan kadınların kullandığı cinsten bir peştemalla örtülü idi. Belden yukarısında bir efe ceketi vardı. Yeni gelenler, demin, odalara çay getiren hancı çırağının uzattığı testiden su içtiler, hancının verdiği ekmekleri aldılar, kıl torbaları arpa ile doldurdular. Herşey evvelden hazırlanmış gibi çarçabuk oluverdi. Hanın önünde oturan erkekler hep havadis soruyorlardı.

— S.. in üstünde muharebe oluyor. Yarın akşama kadar vaktiniz var. Fakat çok gecikmeyin, arkadan büyük kalabalık geliyor.

Sonra hemen, veda etmeden atlarını mahmuzladılar. Nereye gidiyorlardı? Ne işleri vardı?

Mümtaz yukarıya annesinin yanına çıktığı zaman, demin gelen kadının onsekiz, yirmi yaşlarında bir kız olduğunu, annesinin yanına olduğu gibi boyluboyunca uzanmış, gözleri açık, yüzü âdeta kaskatı, hıçkırdığını gördü. Annesi biraz geriye çekilerek ona yer açtı. Mümtaz bu genç kızı yalnız birkaç saat gördü. Fakat o geceden sonraki uykularında, onun, bütün gece vücudunda duyduğu yakınlığının verdiği duyguyu duydu. Uzun zaman, o gece birkaç kere olduğu gibi, onun kolları arasında, onun göğsünde ve saçları yüzünü örtmüş, yahut alnı nefesiyle buğulu uyandı. Genç kız ikide bir teheyyüçle uyanıyordu. O zaman kesik, âdeta insan dışı hıçkırıklarla inliyordu. Bu, belki annesinin dalgın sükûtu kadar acı

birşeydi. Fakat uykuya dalar dalmaz, bacakları ve kollariyle Mümtazı kavrıyor, sanki annesinin koynundan zorla çekiyor, yüzü bütün bir saç ve nefes kalabalığiyle yüzüne geçiyor, yahut onu göğsünün tam ortasına çekip bastırıyordu. Mümtaz sık sık bir kucaklayıştan veya iniltilerden uyandıkça, bu yabancı ve bilinmedik iştihalarla dolu vücudu bu kadar kendisiyle içiçe görmekten şaşırıyor, bütün vücuduyla, bir akşam evvel ilk tecrübesini yaptığı ölümden başka türlü ölmeye hazır bu vücut, yaklaştığı herşeyi âdeta nefesinde yumuşak bir maden gibi eriten bu nefes bu acaip ve gergin yüz onu korkutuyor, hâlâ yanmakta devam eden gaz lâmbasının ışığında gözlerinin kendinde olmayan pırıltısını görmemek için gözlerini yumuyordu.

Sanki kendi başına işleyen bu ten iştihasının, bu sıcak sokuluşun ve onların boşluğunu tam zıddiyle dolduran iniltilerin hiç tatmadığı cinsten bir büyüsü vardı. Onun için bir türlü bu kucaklayıştan kendisini kurtaramıyor, ılık ve kokulu bir suda uyumuş yorgun bir insanın hem boğulmaktan korkan, hem de uykunun uyuşukluğundan kendisini bir türlü kurtaramayan o garip ve ikizli haliyle onlara kendisini terkediveriyordu. Bu, o zamana kadar tatmadığı bir duyguydu. O zamana kadar muayyen duyumların ötesine geçmeyen vücudu, sanki yepyeni bir dünyaya açılmıştı; bir nevi sarhoşluk içinde vücudunun hiç bilmediği ve tanımadığı noktalarına, sade lezzet anları taşınıp duruyordu. İçinde bazı uyku sonlarını andıran çok lezzetli bir tükenme duygusu, hattâ bu sıcak kavrayış ve sokuluşların içinde bir tükenme arzusu vardı. Ve bu arzu en son haddine, şuurun kaybına vardığı, insan ve etrafının âdeta birleştiği anda bütün o yorgunluk ve acıların harap ettiği beden birdenbire uykuya geçiyordu. Gariptir ki, uyku başlar başlamaz, hep bir gece evvel bayıldığı zamanki rüyayı, babasını, büyük kesme billûr petrol lâmbasiyle görüyor, fakat hayal, kendisini ilk defa doyuran aciyle beraber geldiği için onu çok defa şiddetle uyandırıyor. O zaman içindeki acı, kucağında yattığı genç vücuttan bütün uzviyetini kaplayan hazla birleşiyor, garip, çift mânâlı ve vücutlu birşey oluyordu.

Sabaha karşı tam uyandığı zaman kendisini genç kızın kolları arasında, çenesi, küçük çenesine dayanmış, bütün uzviyetiyle kendisine sahip buldu, gözleri yüzüne garip bir ıs-

rarla açılmıştı. Mümtaz bu gözleri görmemek için gözlerini tekrar kapadı ve korka korka annesine doğru döndü.

İkinci hatıra böyle karışık değildi. O günün ikindisinden sonra idi. Bindikleri araba kafileyi çok geride bırakmıştı. Annesi, üç kadın ve kendisinden çok küçük iki çocukla beraber arabanın içindeydiler. Dün akşamki genç kız da orada, yaylının tam arkasına düşen tarafındaydı.

Arabacı B...'a yaklaştığını söylüyor, ikide bir fırsat bularak arabanın içine doğru başını çeviriyordu. Mümtaz bu konuşma ve anlatma ihtiyacının genç kıza hitap ettiğini iyi biliyordu. Fakat genç kız ne ona, ne de atını arabanın yanından ayırmayan jandarmaya, ne de hiç kimseye tek kelime söylemiyordu. Dün geceki iniltileri kesilmişti. Mümtaz, onu görmek ihtiyaciyle çıldırıyor, fakat buna cesaret edemediği için başını çevirip annesini bile aramıyordu. Gece kızdan âdeta korkuyor, ve bu korku zaman zaman omuzunu omuzuna dayadıkça çok insafsız birşey oluyordu.

Bu, garip, dün akşamın sıcaklığından mahrum, fakat onların hatırasiyle dolu bir temastı ve genç adam farkında olmadan onların kendisine doğru gelmesini arzu ediyor, bu bekleyiş içinde omuzu âdeta katılaşıyordu. İşte bu bekleyişlerden birindeydi ki, gözü arabacının elinde tuttuğu meşin kırbacın ucundaki mavi boncuklarda, hiçbir şey düşünmeden beklerken o zamana kadar duyduğu acıların çok üstünde, çok değişik, her ayrılığı atlamaya hazır, aralarındaki her mesafeyi küçük gören bir aciyle, babasını hatırladı. Onu bir daha göremeyecekti. O sonuna kadar hayatından çekilmişti. Mümtaz bu ânı bütün hayatında unutamazdı. Herşey olduğu gibi gözlerinin önünde idi. Meşin kırbacın ucunda mavi boncuklar, sonbahar güneşinin içinde olduklarından daha başka türlü parlak, bir kısmı havada, bir kısmı kendi önündeki atın kalçası üstünde parlıyordu. Atlar yelelerini sallayarak koşuyorlardı. Biraz ilerilerindeki bir telgraf direğinin ucundan geniş kanatlı bir kuş havalanmıştı. Etraf sapsarıydı ve arabaların gürültüsünden, arabanın içinde ağlayan üç yaşındaki kızın sesinden başka hiçbir ses yoktu, kendisi, arabacının yanındaydı, arkasında dün akşam sabaha kadar onu kucaklayan, bilmediği bir iştihayı onun kapalı vücudunda yakan genç kız ve onun tam karşısında da ne olduğunu, hattâ ne olacağını bilmediği annesi vardı.

Birdenbire babasını olduğu gibi karşısında gördü ve bu hayal ona bir daha onu görmeyeceğini, sonuna kadar onun varlığından uzak kalacağını, bir insanı bir daha görmemenin sesini, bir daha işitmemenin, bir daha hayatına girmemenin keskin ve yenilmez acısiyle ona hatırlattı.

Tam bu esnada belki de geçirdiği fenalığın farkına varan köylü kız, düşmesin diye onu tutmuştu. Böylece, bir gece evvelin garip duyumları, babasının ölümüyle yeni baştan ve çözülmez bir şekilde birleşti. İçinde büyük bir günah işlemiş duygusu vardı; kendisini bilmediği şeylerden mücrim sanıyordu. Belki de o anda sormuş olsalar, babamın ölümüne ben sebep oldum, derdi. Bu, çok korkunç bir duygu idi. Kendisini son derecede sefil buluyordu. Bu garip ruh hali Mümtaz'da senelerce devam edecek, her adım atışında ayağına takılacaktır. İlk gençliğine girdiği devirlerde bile Mümtaz bu hislerin içinde kalacaktır. Rüyalarının bir tarafını dolduran hayaller, o garip tereddütleri, korkuları, hayatının zenginliğini ve ıstırabını yapan bir yığın ruh hali hep bu ikiz tesadüfe bağlıdır.

Genç kız B... de onlardan ayrıldı. Şehrin yarı harap sokaklarından birinde büyük bir güneş lekesinin içinde araba durdu. Hiçbirşey demeden, kimseye bakmadan kız arabadan atladı. Koşa koşa atların önünden karşı tarafa geçti ve oradan Mümtaz'a son defa baktı. Sonra yine koşa koşa yan sokaklardan birine saptı. Mümtaz ilk ve son defa, bu güneşin içinde onun yüzünü gördü. Sağ şakağından çenesine kadar henüz iyi olmuş bir bıçak yarası vardı. Bu yara yüze garip bir sertlik veriyordu. Fakat Mümtaz'a bakarken gözlerinin içi güldü ve çehresi yumuşadı.

Bundan iki gün sonra bir akşamüstü Mümtaz'la, annesi, A" ya geldiler ve uzak bir akrabanın evine indiler.

— 4 —

Burası Akdeniz'di. Mümtaz, Akdeniz'in ne olduğunu, nasıl bir hayat rahatlığiyle insanı kavradığını, güneşin, berrak havanın, ufkun çizgisine kadar uzanan ve her dalgayı, her kıvrımı kendi kenarlariyle göze nakşeden sarahatin, insanı nasıl terbiye ettiğini, ruhumuza nasıl dolduğunu, hülâsa, üzümle, zeytini, mistik ilhamla, vâzıh düşünceyi, en çetin ih-

tiraslı, ferdî huzur endişesini elele yürüten tabiatın mahiyetini sonra kitaplardan öğrendi. Fakat onları o yaşta bilmemesi, onlardan lezzet almaması demek değildi. Buradaki zamanı, hayatının sürüp giden kötü tesadüflerine rağmen onun için ayrı bir mevsim oldu.

S... de hayatlarının bir tarafını yakan humma burada da vardı. Her gün şehir yeni bir havadisle çalkalanıyor, bugün yukarılarda büyük bir isyandan korku ile bahsediliyor, ertesi gün, akşam üstü unutulacak bir zaferin müjdesi sokakları neşe ile dolduruyordu. Hemen her sokak başında münakaşalar oluyor, geceleri yarı gizli sevkiat yapılıyor, malzeme gönderiliyordu. Evlerinin karşısındaki otel her gün yeni baştan dolup boşalıyordu.

Fakat bunlar elmas kadar parlak bir güneşin altında, bin türlü arızasında onu kabul eden, onunla değişen, hiddeti, sükûneti, uzun baygınlıkları, lezzetleri hep onunla beraber yürüyen bir denizin karşısında, bayıltıcı portakal çiçeği, hanımeli, ful kokuları arasında oluyordu.

Ne kadar mustarip olursanız olun, güneş bu ıstırabın arasında ergeç bir çatlak buluyor, oradan altın bir ejder gibi kayıyor. Sizi iç mahzeninizden çıkarıyor, bir yığın imkânı bir masal gibi anlatıyor. «Sanki, bana inan, ben her mucizenin kaynağıyım, herşey elimden gelir; toprağı altın yaparım. Ölüleri saçlarından tutup silker, uykularından uyandırırım. Düşünceleri bal gibi eritir, kendi cevherime benzetirim. Ben hayatın efendisiyim. Bulunduğum yerde yeis ve hüzün olamaz. Ben, şarabın neşesi ve balın tadıyım» diyordu.

Ve bu nasihati dinleyen hayat, her üzüntünün üstünde cıvıl cıvıl ötüyordu. Her gün bir-iki vapur ve bir yığın deve ve mekkârenin taşıdığı yükler, yolcular, evlerinin karşısındaki otelin önüne indiriliyor, denkler açılıyor, tekrar yükleniyor, çivileniyor, tahta sandıklara maden kuşaklar vuruluyor, yolcular kapının önündeki iskemlelere oturup konuşuyorlar, pencerelerden bir fütürist tablo gibi sade göz, sade kulak ve tecessüs, yahut arzulu kadın başları uzanıyor, arsız İtalyan neferleri işsizlikten kapıların önündeki çocuklarla saatlerce oynuyorlar, Caromio diye diye onları çağırıyorlar, fırınlara ev hanımlarının yaptıkları börek, baklava tepsilerini taşıyorlar, biraz arsızlık edip de azarlandığı zamanlarda pek mahçup olmuş gibi başlarını eğiyorlar ve arka

sokaktan dolaşıp gelmek için sırta sırta uzaklaşıyorlardı. Deppoyun önünde dünyanın en sulhperver hayvanlarına, iri develere güreş yaptırıyor, tabiatın bu ölçüsüz ve sakin mahlûklarını insan aklına uymuş görmekle herkes mesut oluyordu. Geceleri kız, erkek çocuklar şarampola, daha başka taraflara ay ışığında ve zifiri karanlıkta evlerinin bahçesine su bağlamaya gidiyordu. Hülâsa, hayat dar, fakat tabiat geniş ve munisti.

Mümtaz geldiğinin daha ikinci günü bir yığın arkadaş bulmuştu. Evin çocuklariyle beraber çıkıp geziyorlar, portakal bahçelerine, Karaoğlan'a gidiyorlardı. Hattâ şehrin dışındaki cevizliğe kadar uzanmışlardı. Mümtaz sonraları Kozyatağını bu cevizliğe benzettiği için sevmişti. Fakat ekseriya gündüzleri Mermerli'de veya iskelede deniz kenarında vakit geçiriyorlar, akşama yakın Hastane üstüne çıkıyorlardı.

Mümtaz burada, yoldan denize kadar inen büyük kayalar üstünde oturup akşam saatlerini geçirmeyi severdi. Bey dağlarının üstünde güneş, sanki kendi ölümünün âyinini ve kendi yaldızdan ve koyu lâcivert gölgelerden lâhdini hazırlıyormuş gibi, bu dağların kıvrımlarına altın ve gümüş zırhlar geçirir, sonra alçalan ve arkaya devrilen kavis, bir altın yelpaze gibi açılır, büyük ışık parçaları şuraya, buraya ateşten yarasalar gibi uçar, kayaların üstüne asılırdı. Bu, bir mevsim gibi bereketli, velût saatti. Çünkü gündüzleri, sadece yosunlu, rüzgârın, yağmurun sünger gibi delik deşik ettiği taş parçaları olan kayalar, bu saatte birdenbire canlanırlar, birdenbire, kudretleri ve cüsseleri insanın çok üstünde, talih gibi susan ve yalnız varlıklarının içimizdeki aksiyle konuşan bir yığın hayal varlık, Mümtaz'ın etrafını alırdı. Ve Mümtaz onların arasında küçücük cüssesiyle, içinde genişleyen hayat idrakiyle bütün benliğini saran o acaip, kökü çok derinlerde, korkunun rüzgârında dağılmaya alışırdı. Bu, herşeyin ayrı şekilde dirildiği, seslerin kabartma kazandığı, derinleşen, dost yüzünü, sıcaklığını kaybeden göklerin altında insanoğlunun namütenahiye doğru küçüldüğü, tabiatın bize her taraftan «ne diye ayrıldın, sefil ıstırapların oyuncağı oldun, gel, bana dön, terkibine karış, herşeyi unutur, eşyanın rahat ve mesut uykusunu uyursun» dediği saatti. Mümtaz bu sesi tâ belkemiklerine varıncaya kadar duyar ve mânâsını pek an-

lamadığı bu davete koşmamak için küçücük varlığı katılaşır, kendi üstüne kapanırdı.

Bazan da daha ilerilere, denize çok yukarıdan bakan kayalıklara kadar gider, orada yosun bakışlı uçurumun kenarında, durulmuş suyun yeşil ve somaki bir ayna gibi akşamın son ganimetlerine açılışını, bir anne rahmi gibi bu ışık parçalarını alışını ve yavaş yavaş onların üstüne kapanışını, örtülüşünü seyrederdi. Tâ yerin altından, ilerleyen ve gerileyen dalgaların sağır gürültüsü, küçük piyanolar, aşk fısıltıları, kanat çırpışları, şıpırtılar, hülâsa, bilinmeyen varlıkların, yalnız günün bu saati için yaşayan, akşamla - gecenin arasındaki geçidi doldurduktan sonra kimbilir hangi sedef kabuğunda, balık pulunda, kaya çukurunda, ay ve yıldız aksinde uyuyan binlerce varlığın sesleriyle kenarları pul pul, akisleri renkli büyük davetler onu çağırırdı. Nereye çağırırlardı? Mümtaz bunu bilseydi, belki bu davete koşardı. Çünkü suyun sesi, aşkın, ihtirasın sesinden kuvvetlidir. Karanlıkta su sesi insanın içindeki ölüm mayasının dilini konuşur.

Mümtaz, bu karanlık aynada henüz başlangıçta olan ömrünün dost hayallerini, babasının altında yattığı ağacı, olduğu gibi bıraktığı mesut çocuk saatlerini, han odasında bâkir tenine çok derin bir aşı gibi yapışan köylü kızını, büyük siyah gözlerini her an bu uğultulu davete koşmaya hazır bir ürperme ile arar, sonra onun sadece boşluğun aynası olduğunu görünce yerinden kalkar, kâbuslu bir rüyadan çıkar gibi kayaların dev gölgeleri arasından, her adımda sendeleyerek, solmaya çalışırdı.

Ona öyle gelirdi ki, bütün bu kayalar, o, yanıbaşlarından geçerken dirilecekler, neredeyse bir el uzanacak, bir tarafından onu yakalayacak, yahut biri sırtındaki harmaniyi başının üstüne atacaktı.

Çünkü bu kalabalığın gündüz ışığında bile insanı ürperten bir manzarası vardı. Onlar canlı bir tabiat parçasından ziyade, kimbilir hangi felâketle oldukları vaziyette donup kalmış mahlûklara benzerlerdi. Fakat asıl korkuncu, muhayyilenin durduğu anlardaki manzaralarıydı. O zaman hayattan boşaltılmış, ebediyen ona yabancı, onu inkâr eden bir çehre takınırlardı. Sanki «biz hayatın dışındayız. derlerdi. Hayatın dışında... O, herşeyi besleyen hasat suyu bizden çekilmiştir. Ölüm bile bizim kadar kısır değildir.» Hakikaten

çocukken oynamasını o kadar sevdiği ve ömrünün sonuna kadar seveceği bir balçık parçası bu kayaların yanında ne kadar canlıydı. Onun yumuşak ve şekilsiz varlığı, her şekli, her iradeyi, hattâ düşünceyi bile kabul edebilirdi. Fakat bu sert kaya parçaları hayattan ebediyen uzaktılar; rüzgâr eser, yağmur yağar, zerre zerre ufalırlar, dev cüsselerinde derin izler, oluklar peydahlanır, fakat hiçbiri onlardan ilk felâketin eliyle yoğrulup kaldıkları hali gideremezdi. Onlar hayat yolunun üzerinde soracak belli hiçbir sualleri olmadığı için, her suali birden soran sonsuz zamanın içinden gelmiş zalim, haşin sembollerdi.

Bazan bir yarasa, tam adım attığı yerden fırlar, cinsini bilmediği bir başka kuş uzakta yavrularını çağırırdı. Kayalıktan sıyrıldığı zaman içi rahatlardı. Düz şosede adımlarını yavaşlatır, bir daha gelmem! diye karar verirdi. Fakat bilinmezin lezzeti gariptir, ertesi akşam yine orada, ya denizin kenarında, yahut sadece yola yakın bir kayanın üstünde bulunurdu. Bu hazzı tek başına tadabilmek için daha gündüzden çareler arar, arkadaşlarından ayrılırdı.

Bir gün arkadaşları, onu Güvercinliğe götürdüler. Bu, hastane üstü ile Koryaaltı arasında, şehirden epeyce uzak bir yerde bir deniz mağarası idi. Bir müddet deniz boyunca yürümüşler, sonra kayaların arasına sapmışlar, nihayet bir oyuktan yeraltına girmeye başlamışlardı. Zifiri bir karanlık içinde ve elleriyle dizleri üstünde sürtünerek yürümek, Mümtaz'ın pek hoşuna gitmişti. Fakat bu dehlizin sonunda birdenbire ortalık, güneşe arasından bakılan taze yaprak yeşili bir aydınlıkla aydınlanmış ve bu aydınlık içinde asıl mağaraya atlamışlardı. Elleri ve dizkapakları yara ve yırtık içinde kalmasına rağmen, bu koyu tirşe ile nefti arasında değişen aydınlık Mümtaz'ı çıldırtmıştı. Denizin oyduğu kaya parçası içinde, dalgalar çekildiği zaman durgun, az derin, dibindeki balıklar, kaya kenarlarındaki yengeç ve böcekler görünecek kadar berrak sulu, son derecede tabiîye benzer yapılmış rokay bir havuza benzeyen gölceğiz, ortasındaki küçük taş parçası adasiyle kalıyordu. Burası mağaranın deniz tarafından yaklaşılabilen kısmıydı. Onun arkasında, geldikleri taraf daha geniş ve biraz yüksek, fakat hep kaya parçaları dolu büyükçe bir salon teşkil ediyordu. Dalga çarpıp, mağaranın ağzını örttüğü zaman her taraf yemyeşil oluyordu. Sonra

garip, âdeta toprak altından gelen bir yığın gürültü ile su boşanıyor, etraf güneşli denizin gönderdiği akislerle aydınlanıyordu. O gün Mümtaz, kısa pantaloniyle, iki eli çenesinin iki yanında, çömeldiği bir taşın üstünden saatlerce, hiç konuşmadan bu ışık gölge oyun nu seyretti.

Acaba ne düşünmüştü, neyi beklemişti? Bu dalgaların ona getirecekleri birşey olduğunu mu sanıyordu; yoksa mağaranın içine dol p boşalan suyun o acaip uğultusuna mı kendini kaptırmıştı? Bu seslerde onun için neyin, hangi sırrın daveti vardı?

Akşama doğr bir tesadüfle oraya kadar gelmiş bir kayık kolayca onları iskeleye getirdi. Mümtaz acele acele arkadaşlarından ayrıldı ve eve koştu. Gördüğü şeyi annesine anlatmak istiyordu. Fakat kadın o kadar harap haldeydi ki, hiçbir şey söylemedi ve bir daha da annesini yalnız bırakmadı.

Günlerini orada, hastanın yatağının yanıbaşında, kâh ona bakarak, kâh düşünerek, okuyarak geçirdi. Her gün öğleye doğru telgrafhaneye gidiyor, annesinin çektiği telgrafın cevabının gelip gelmediğini öğreniyordu. Sonra hastanın odasına kapanıyor, daima hareketli, daima canlı sokağın kendisine kadar çıkan gürültüsü içinde ona arkadaşlık ediyord .

Akşam oldu mu pencerenin yanına otururdu. Kaç gündür sokakta küçük bir çocuk peyda olmuştu. Her akşam elinde boş bir şişe veya başka bir kap, evlerinin önünden, türkü söyleyerek geçerdi. Mümtaz, daha sokağın başında iken onun sesini tanırdı :

Akşam oldu yakamadım gazını,
Kadir Mevlâm böyle yazmış yazını,
Doya doya sevemedim kuzumu,
Ben ölürsem yavrum seni döverler.

Mümtaz, annesinin her başını kaldırdıkça, üstüne dikilmiş bakışlarında bu türkünün güftesine benzer bir mânâ bulunduğunu zannederek içi sızlardı. Bununla beraber onu dinlemekten de vazgeçemezdi. Çocuğun sesi güzel ve gürdü. Fakat henüz çok küçük, onun için tam nağmenin ortasında ağlayışa benzeyen garip yırtılışları olurdu.

Evlerinin biraz ilerisinde, aşağıya doğru giden sokağın

tam başında türkü değişirdi. Ses birdenbire yükselir, aydınlanırdı. O kadar ki, evlerin duvarlarında, yolun üstünde, hattâ havaya çarptıkça sanki çok parlak akislerle kırılırdı:

Şu İzmir'in minaresi sedeften, annem sedefteri
Sen doldur, ben içeyim kadehten, annem kadehten...

Mümtaz, bu ikinci türkü ile küçücük ömrünün henüz mânâsını dahi kavramadığı kederlerin içinden çıkar, birdenbire çok ışıklı, taptaze, fakat bununla beraber yine hasret ve ıstırap dolu başka bir dünyaya girerdi. Bu, bir ucu İzmir'in Kordonboyunda başlayan, öbür ucu babasının hiç anlayamadığı ölümünde biten dünya idi.

Orada da kendi çocuk muhayyilesine sığmayan bir yığın şey, orada da ölüm, gurbet, kan, yalnızlık ve içinde çöreklenen o yedi başlı ejder hüznü vardı.

Kim olduğunu bilmediği, fakat annesinin de işiteceği korkusu ile ürpererek yolunu beklediği çocuk geçince, Mümtaz için gün denen şey kapağını kapatıyordu. Ondan sonra tâ ertesi akşama kadar yekpare bir zaman vardı.

Annesi o hafta içinde bir gece sabaha karşı öldü. Ölmeden evvel oğlundan su istemiş, sonra ona birşeyler söylemeye çalışmış, fakat bir türlü muvaffak olamamış, sonra yüzü birdenbire sapsarı kesilmiş, gözleri kaymış, dudakları bir-iki defa titredikten sonra kaskatı kesilmişti. Mümtaz'ın hafızası bu son ânı olduğu gibi tespit etmişti.

Bu ölümün arkasında da bir türlü dolduramadığı uzun bir boşluk vardır. Belki de çocuk bu sıkıntı günlerini hatırlamaya çalışa çalışa zihninde bu zaman boşluğunu kendisi yaratmıştı. Yalnız İstanbul'a gönderilmek için vapura bindirileceği günü bütün teferruatiyle hatırlıyordu. O gün, onu hısım, akraba hep birden bir eski camiin avlusundaki küçük bir mezarlığa götürmüşler, orada henüz düzeltilmiş bir toprak yığınını göstererek, annen burada yatıyor, demişlerdi. Fakat Mümtaz bu mezarı bir türlü benimsememişti. O, zihninde annesini, babasının yanına gömdü. Zaten aradaki zaman farkı çok azdı... Orada, büyük ölüm ağacının altında babasiyle beraber yatması daha iyi ve daha güzeldi. Belki de bütün ömrünce ikisini beraber görmeye alıştığı için, ayrı ayrı yerlerde yattıklarını düşünmek ona ağır geliyordu.

Mümtaz, o günü çok iyi hatırlardı. Her taraf güneş içinde idi. Aydınlık evlerin tahta duvarlarında, kiremitler üstünde, bembeyaz şosede ve yol ağızlarından ikide bir karşılarına çıkan deniz parçalarında, eski camiin sarı boyalı duvarında, mezarlığın küçük ve tozlu ağaçlarında, sivri taşlarında, dönüşte bir aylık arkadaşlarını oynar gördüğü yıkık kale bedenlerinde, her tarafta billûr sazlarını kurmuş, o acaip, sâri, herşeyi yenen hayat şarkısını söylüyordu... Arılar, sinekler, küçük sokak kedileri, oturdukları evin önünü benimseyen köpek, her tarafa dağılmış güvercinler, herkes ve herşey bu musikiden, bu davetten sarhoştu.

Yalnız bir kişi, ona öyle geliyordu ki, yalnız kendisi bu ziyafetin dışındaydı. Talih bir iradesiyle onu herkesten ayırmıştı.

Ne olacaktı? Bunu bilmiyordu. İstanbul'a gidecekti; fakat kimin yanına? Nasıl karşılayacaklardı? Annesini, babasını bir daha görmeyecekti. Fakat bu acıya şimdi tek başına kalmış insanın biçareliği de karışıyordu. İçinde müthiş bir ağlamak arzusu vardı. Bununla beraber ağlamak istemiyordu. Bu güneşin ortasında, bu her tesadüf ettikleri insanın âdeta bir şarkı mırıldanır gibi geçtiği yolda, bu berrak denizin karşısında ağlamak, kendisine olmayacak birşey gibi geliyordu. Nihayet, ağlamak, biraz da etrafındaki insanları kendisine acındırmak olacaktı. O insanlar çoktan kendisinden bıkmış olmalıydılar. Kaç gündür, evde acaip baş sallamaları, kendisini arkasından takip ettiğini sandığı, âdeta omuzunda yakıcı bir şey gibi duyduğu uzun bakışlar hissediyordu. Bir yük olduğunu sanıyor ve talihine kızıyordu. Onun için ağlamamalıydı. Fakat bir talihi, garip, herkesinkinden çok başka bir talihi olduğu da muhakaktı.

Vapur ikindiye doğru kalkacaktı. Onu bütün aile iskeleye kadar indirdiler. Orada İstanbul'a götürecek eski bir memurla, karısına teslim ettiler. Mümtaz, talihe küskünlüğü içinde onlarla oracıkta vedalaşmaktan memnun oldu. Hattâ kendisine o kadar dostluk gösteren evin büyük oğlunun aralarında bulunmadığını fark bile etmedi. Garip bir tiksinme içindeydi. Bu güneş gözlerine batıyor, paylaşamadığı bu neşe onu rahatsız ediyordu. Çok karanlık, çok siyah, sessiz bir yer istiyordu. Tıpkı annesinin mezarı gibi bir yer. Kuytu bir cami duvarının kenarında, güneşin girmediği, o billûr sazların

insan talihiyle alay etmediği, arıların hayattan ve güneşten sarhoş, vızıldamadıkları, çocukların güneşte kırılmış ayna gibi insana batan berrak çığlıklarla gülüp konuşmadıkları bir yer...

Uzakta simsiyah cüssesini gördüğü vapur onun için hoşuna gidiyordu. Hiçbir şey konuşmamış, teşekkür bile etmemiş, sadece el ve yanak öperek, hattâ bütün bunları acele acele yaparak ayrılmıştı.

İstanbul'da, onu büyük yengesiyle İhsan karşıladılar. İhsan Mısırdaki esirliğinden yeni dönmüştür. Sıhhati Anadoluya geçmesine maniydi. Onun için İstanbul'da gizli bir teşkilâtta çalışıyordu. Babası, evde kardeşinin oğlundan çok bahsetmişti. «İhsana bayılıyorum. İnşallah Mümtaz da büyüyünce ona benzer», «Bizim ailede galiba en akıllı adam İhsandır», «Şu çocuk bir kere sağ salim dönse...» gibi sözler hemen her gün evde geçerdi. Mümtaz babasının bu sözlerini dinlerken, amcasının kendisinden yirmiüç yaş büyük oğluna, kendi zihninde başka türlü birkaç sima birden hazırlamıştı. Fakat vapura kendisini karşılamağa geldiği zaman, realitenin bu hazırlanmış çehrelerin hepsinden iyi ve güzel olduğunu anladı. Bir ayağı sakat, çiçekbozuğu, gözlerinin içi gülen bir adam birdenbire onu yakalamış; «Emmi oğlu böyle sevilmez...» diye havaya kaldırmış, böyle asık suratlı olma, her şeyi unut... diye öğüt vermiş, hattâ karşılık beklemeden onunla arkadaş olmuştu.

Mümtaz Şehzadebaşındaki evin hayatına epeyce güç alışmıştı. Yengesi ihtiyar ve çok acı görmüş bir kadındı. İhsan çok meşguldü. Hocalığından başka evde de birçok yazması, okuması vardı. Onun için mektebin dışında hemen hemen günleri yalnız geçiyordu. Ona evin üst katında İhsanın odasının üstündeki odayı vermişlerdi. Onun yanındaki büyük oda sonraları bir köşesinde onun da çalıştığı kütüphane idi. Mümtaz ilk defa bu kadar kitapla bir yığın resim ve öteberi ile karşılaştığı zaman şaşırmıştı. Sonra evin hayatına alışınca bu kütüphane onu çekmişti. İlk okumaları bu kütüphanenin tesadüfiyle olmuştu. Roman, hikâye, mânasını bir türlü kavrayamadığı şiir kitapları bu senenin asıl arkadaşlarıydı. Ertesi sene onu Galatasaray'a verdiler. Bir hafta sonra da İhsan Macide ile evlendi.

Mümtaz ağabeyisinin karısını ilk görüşte beğenmiş, İh-

sanın âdeta alay ederek, nasıl buldun? diye yaptığı işarete farkında olmadan, çok mesudum, diye cevap vermişti. Mümtaz'ın bu çocukça cevabında bütün bir hakikat de vardı. Macide etrafındaki her şeye kendi içindeki saadet duygusunu geçiren insanlardandı. Bu, onun cevherinde vardı: Güzelliği, iyi ahlâkı, sâkin tabiatı sonradan hissedilirdi. Onun gelişiyle evin hayatı derhal değişti. İhsanın uzun sükûtları yumuşadı; büyük yengenin mazi hasreti kesildi. Mümtaza ise kendisinden oniki yaş büyük bir arkadaş gelmişti. O kadar ki, aradan birkaç hafta geçince mektebe yatılı girdiğine üzülmeye başladı. O zamana kadar kendisini misafir gibi gördüğü ev birdenbire onun oluvermişti.

İnsanın sevdiği bir ev olunca kendisine mahsus bir hayatı da olur. O zamana kadar S...'deki son gecede kendisi için herşeyin bittiği, hayatın dışında çok hususî bir talihle, herkesten ayrı olarak yaşadığını sanan Mümtaz, birdenbire kendisini yeni bir hayatın içinde buldu. Etrafında bir hayat vardı ve o, bu hayatın bir parçasıydı.

Bu hayatın ortasında Macide adlı acaip bir mahlûk vardı. Herşeyi, herkesi peşinden sürükleyen, bir büyü gibi değiştiren küçük bir kadın.. Tatil günlerinde bu küçük kadın Mümtaz'ı mektepten alıyor, saatlerce aç karnına onunla mağaza önlerinde durarak, gelen geçene bakarak Beyoğlunda geziyorlar, öteberi alıyorlar, sonra iki mektep kaçağı gibi geç kalmış olmaktan korka korka eve dönüyorlardı. Mektebe gideceği saatte Macide yine yanıbaşındaydı. Çantasını o hazırlıyor, giyinişini o idare ediyordu. Bu bir anne değildi, bir kardeş de değildi, belki koruyucu bir melekti. Varlığı, her şeyi değiştiren, eşyayı insana dost eden, günün saatlerine tatlı bir hava geçiren sırlı bir mahlûk.

Mümtaz İhsan'ı daha sonra, asıl onun fikir hayatına girince tanıdı. Hiç farkına vardırmadan çocuğu takip etmiş, istidat ve temayüllerini öğrenmiş, onları beslemişti. Daha onyedi yaşında Mümtaz kendisini bir eşiğin önünde, onu geçmek için hazır buluyordu. Eski divanları okumuş, tarih zevkini almıştı. Tarih dersini, onlara İhsan veriyordu. Sınıfta ilk defa amcasının oğlunu görünce, ben tanıdığım insandan nasıl birşeyler öğrenirim?.. diye düşünmüştü. Fakat ders başlayınca bunun tanıdığı insandan büsbütün başka biri olduğunu anlamıştı. Daha ilk günden bütün sınıf ona hayran ol-

muştu. İhsan onlar için Ganimed'in kartalı gibi birşey olmuştu. Daha ilk günde yakalamış, vakıâ herhangi bir Olimposa çıkarmamış, fakat hiç olmazsa kendi kendilerine yürüyecekleri bir yolun başına getirmişti.

Seneler geçtikten sonra bile o ve arkadaşları bu ilk saatten hafızalarında kalan cümleleri hatırlarlardı. Mümtaz için bu ders evde de devam ediyordu. Ve bir gün farkına varmadan İhsanın âdeta küçük bir yol arkadaşı olduğunu, birçok şeyleri kendisine anlattığını, kendisiyle münakaşa ettiğini, ona ufak tefek yardımlar ettiğini görünce şaşırmıştı. Hammerde şunu arayıver; bak bakalım şaklaban (Şanizade) ne diyor? Hocafendi (Tacüttevarih) den şu meseleyi öğren, gibi siparişler birbirini takip ediyordu. O zaman Mümtaz kocaman bir cildi yakalıyor, odanın bir köşesinde kendisi için konulan masanın başına geçiyor, işine göre, satlerce, Halet Efendinin hayatını, Habsburg hanedanının filân sefirle İstanbul'a gönderdiği hediyeleri, yahut Mısır seferinin mukaddemelerini İhsan için hazırlıyordu. İhsan büyük bir Türk tarihi yazmak istiyordu. Bu onun içtimaî doktrinini toplayacaktı. Yavaş yavaş fikirlerini Mümtaz'a açmıştı.

Mümtaz onu dinlerken aydınlıktan aydınlığa koştuğunu sanıyordu. Bir gün kitabın plânını beraberce münakaşa ettiler. İhsan kronolojik bir tarih olmasını istiyordu. Osmanlı İmparatorluğuna Bizanstan devredilmiş iktisadî şartlardan başlayacak, sene sene bu güne kadar getirecekti. Bir de mesele mesele yazmak vardı; bu, toplu bir şekilde, İhsanın istediği gibi umumî tablolarla gösterilemeyecekti. Fakat müesseseler ve meseleler daha vazih görünecekti. Mümtaz bu son şekli istiyordu. İhsan, çetin bir münakaşadan sonra bunu kabul etti. Mümtaz esere yardım edecek, hattâ sanat, fikir kısmını kendisi hazırlayacaktı. Bir taraftan İhsan'ın kendisine açtığı yoldan yürürken, öbür taraftan da kendi istidadı onu şiire ve sanata sürüklüyordu. Bir şâirin en büyük keşfi, kendi muharririni, iç âlemine doğru kendisini götürecek olanları bulmaktır. Yavaş yavaş Fransızları keşfetmişti, de Regnier, Heredia, arkasından Verlaine ve Baudelaire'i ayrı ufuklar gibi buldu.

Mümtaz'ın kafasında acaip bir sahne vardı ki, her okuduğu ve dinlediği oraya nakledilirdi. Antalya'daki kayalık ile,

N...'deki evleri, okuduğu romanların bütün hâdiseleri bu iki dekorda geçer, ve oradan kendi hayatına nakledilirdi.

Baudelaire'de kendisini buldu. Bunu da az çok İhsana borçluydu. İhsan sanatkâr değildi. Yaratıcı tarafı tarihe ve iktisada doğru gitmişti. Fakat sanattan, bilhassa şiir ve resimden iyi anlıyordu. Gençliğinde frenkleri çok iyi okumuştu. Yedi sene ve en parlak devrinde Kartiyelaten'de, her milletten bütün yaşıtlariyle beraber yaşamıştı. Bir çok modayı eskitmiş nazariyelerin doğduğunu görmüş, sanat münakaşalarının harman yangını parlayışına katılmıştı. Sonra memlekete dönünce birdenbire hepsini, en sevdiği şairleri bile bırakmıştı. Garip bir şekilde yalnız kendimize ait olan şeylerle uğraşıyor, yalnız onları sevmeğe çalışıyordu. Fakat ölçü hissini garptan aldığı için kendi zevkimize ait tercihleri öbürlerinden pek ayırmıyordu. Baki'yi, Nef'iyi, Naili'yi, Nedim'i, Galib'i, Dede ile, Itrî ile beraber Mümtaz'a o aşılamıştı. Baudelaire'i de onun eline verdi. «Madem ki okuyorsun, dedi, bari en iyisini oku...» Ve sonra ona ezberinden birkaç şiiri okudu. O hafta Mümtaz mektebe gitmemişti. Küçük bir gripten evde yatıyordu. Bu soğuk bir kıştı. İstanbul'un her tarafı kar içindeydi. İhsan yengesinin yatağının ucunda, elinde onun için yeni satın aldığı meşin kaplı Şer Çiçekleri, gözleri belki de kendi gençliğinde, kızıl saçlı Matmazel Romantique'e bütün bir kafile âşık oldukları, onu bekledikleri, onunla gece sabahlara kadar kahve kahve dolaştıkları zamanda, Mümtaz'la l'Invitation'u, tabiat sonnesini, l'İrremediable'i, boğuk sesiyle okudu.

O gündenberi Mümtaz Baudelaire'i elinden bırakmadı. Neden sonra sevdiği şiirin yanına Mallarme ile Nerval geldi. Fakat genç adam onları tanıdığı zaman yolunu tayin edebilecek seveceği şeyleri sevebilecek yaştaydı.

Mümtaz hayatının anlattığımız kısmıyla bir macerası olan adamdı. Bir faciayı bir roman gibi ve tesiri daima taze kalacak bir yaşta yaşamıştı. Zihni aşka, düşünceye, babasının ölümü ile İstanbul'a dönüşü arasındaki zaman içinde açılmıştı. Bu iki ay onun ruhunu garip surette beslemişti. Hâlâ rüyalarında o günleri yaşıyor, sık sık onların ıstırabiyle uykusundan silkinerek, ter içinde uyanıyordu. İlk bayılmada gördüğü hayâl, bütün o top, kazma kürek sesleri, annesinin çığlıkları ve konuşmalar arasında babasının billûr lâmbayı

yakmaya çalışması, bir lâyt motif gibi bu rüyaları dolaşıyordu. Sonra ilk aşk tecrübesinin o karışık hatırası kendisinde hiç eskimiyordu. Hasta annesinin yanıbaşında, genç köylü kızının yorgun vücuduyla kendisine sarılışı belki de etrafını tanımayan bakışların tâ gözlerinin içine dikilişi, o azap sarılı haz, her an zihninde ve uzviyetinde hazırdı. Bu sıkıntı ve tahammülsüz ıstırap tabakasını günün hâdiseleri, zaman vakıâ unutturuyordu. Fakat en küçük depresyonda iki başlı yılan gibi, içinde onlar uyanıyor, garip bir şekilde benliğini sarıyordu. Bazı geceler uykusunda bağırdığını arkadaşları söylüyorlardı. Hattâ son sınıflarda yatılı talebe olmaktan bunun için vazgeçmişti.

— 5 —

Öğleden sonra kiracıyı görmek için sokağa çıkmış, dönüşte Beyazıt kahvesine uğramıştı. Bu birkaç saatlik gezinti, fırtınalı ve karlı gecede burnunu bir lâhza kapıdan çıkarmak gibi, ona bir yığın şeyi birden öğretmişti. Daha Beyazıt'ta bir askerî kıtanın geçişi yüzünden tramvay durmuştu. Mümtaz bunu fırsat bilmiş, yolun gerisini yayan yürümek için tramvaydan inmişti. O bu yolu ötedenberi severdi. Beyazıt camiinin yan tarafında, büyük kestanenin altında güvercinleri seyretmek, sahaflar içinde kitap karıştırmak, tanıdığı kitapçılarla konuşmak, sıcak günden ve sert aydınlıktan çarşının birdenbire insanı kavrayan loşluğuna ve serinliğine girmek, bu serinliği çok arızî bir hal gibi teninde duya duya yürümek hoşuna giderdi. Hattâ çok rahatça ve aklına eserse Bitpazarı kapısından girer. Bedestene kadar o dolambaç yollardan yürürdü. Öbür tarafta taklit ve baştan savma şeyler bulunur, ancak küçük tezgâh ve imalâthane işlerine, ucuz gümrük eşyasına, taklit modalara rastlanırdı. Halbuki Bitpazariyle Bedestende, dikkati açık olursa, daima şaşırtıcı birşey bulunurdu.

Burada hayatın, taklidi güç olan, tenimize yapışmadan ve içimize yerleşmeden yanaşmayan iki ucu birleşirdi. Gerçek fukaralıkla, gerçek debdebe veya artığı... Adım başında modası geçmiş zevk kırıntılarına, nerede ve nasıl devam ettiği bilinmeyen büyük ve eski an'anelerin son parçalarına beraberce rastlanırdı. Eski imparatorluk, bu dar, içiçe dükkân-

ların birinde, en umulmadık şekilde ve birden parlardı. Kasabadan kasabaya, aşiretten aşirete, devirden devire değişen eski zaman elbiseleri, nerede dokunduğunu söyleseler bile unutacağı, fakat motiflerini ve renklerini günlerce hatırlayacağı eski halı ve kilimler, Bizans ikonlarından eski yazı levhalarına kadar bir yığın sanat eşyası, hangi geçmiş zaman güzelinin boynunu, kollarını süslediği bilinmeyen bir iki nesle ait mücevherler, bu rutubetli ve yarı karanlık dünyada hüviyetlerine eklenen uzak zaman ve bilinmezin cazibesiyle onu saatlerce tutabilirdi. Bu eski şark değildi, yeni de değildi. Belki iklimini değiştirmiş zamansız hayattı. Mümtaz bu hayattan Mahmutpaşa'nın çığlığı içine çıktığı zaman, bir mahzende cins bir şarapla sarhoş olduktan sonra güneşe çıkanların sarhoşluğunu duyardı. Bütün bunlardan zevk almak ona yaşına göre çok olgun bir itiyat, bir tiryakilik gelirdi.

Bu sefer de öyle yaptı. Evvelâ güvercinlere baktı. Sonra dayanamadı, yem dağıttı. Bunu yaparken içinde bir taraf çocukluğunda olduğu gibi Allahtan birşey istemesini söylüyordu. Fakat Mümtaz artık gündelik işleriyle içindeki Tanrı düşüncesini karıştırmak istemiyordu. O, insanda yıpranmamış, sağlam, her türlü tecrübeden uzak, yalnız hayata dayanmak için kuvvet veren bir memba gibi durmalıydı. Herkesin içinde sıkışık zamanlarında canlanan, kendisinde ise ötedenberi bütün bir gölge taraf yapan batıl itikatlara karşı koymak için böyle düşünmüyordu. Belki bir zamandanberi kafasında dolaşan fikirlere sadık kalmayı istiyordu. Bir ay kadar olmuştu. Hayatın oldukça derinden sarstığı bir arkadaşı ona, cemiyete karşı içinin nasıl tepki ile dolduğunu, nasıl yavaş yavaş camiaya olan bağlarının zayıfladığını söylemişti. Tam bir isyan içindeydi:

— Yaşamaz ve yaşayamaz.. diye gürlüyordu.

O zaman Mümtaz arkadaşına, behemehal yaşaması lâzım olanla kendisine ait geçici haller arasında uydurduğu münasebetin mânasız olduğunu elinden geldiği kadar anlatmağa çalışmıştı. «İşlerimiz iyi gitmiyor diye, Tanrılara kızmayalım, demişti. İşlerimiz, bizim ve bize benzerlerin küçük sakatlıklariyle, tesadüflerin ihanetiyle, her zaman bozulabilir. Hattâ birkaç nesil için bozuk gidebilir. Bu bozulma, bu düzensizlik iç kıymetlerimize karşı vaziyetimizi değiştirmemelidir. İki ayrı şeyi birbirine karıştırırsak çıplak kalırız. Hattâ

zaferlerimizi bile Tanrılardan bilmemeliyiz. Çünkü ihtimallerin cetvelinde mağlûbiyet de vardır. Amcanın mahkemesinin uzamasiyle bu vatan üzerindeki tarihî haklarımızın, kızkardeşinin evlenmemesiyle Süleymaniye'de okunan sabah ezanının ve Müslüman bir babadan doğmanızın, paranızı dolandıran emlâk tellâliyle iç çehremizi yapan kıymetlerin, bizi biz yapan büyük realitelerin ilgisi nedir?. Bunlar sonu cemiyete dayanan realiteler olsa bile, bizi kendimizi inkâra değil, şartları değiştirmeye götürmelidir. Elbette ki bizden mesut memleketler ve vatandaşları vardır; elbette ki iki asırlık hezimetlerin, çöküntülerin, henüz kendi şartlarını bulamamış bir imparatorluk artığı olmamızın bir yığın neticesini haya tımızda, hattâ etimizde duyacağız. Fakat bu ıstırabın bizi inkâra götürmesi, daha büyük bir hezimeti kabul değil midir? Vatan ve milliyet, vatan ve millet oldukları için sevilir; bir din, din olarak münakaşa edilir, red veya kabul edilir, yoksa hayatımıza getirecekleri kolaylıklar için değil...»

Mümtaz bunları söylerken insanlardan çok şey istediğini biliyordu. Biliyordu ki, şartlar değişince insanlar da değişir, Tanrıların yüzü solardı. Fakat böyle olmaması gerektiğini de biliyordu. Güvercinlere yem serperken, bir taraftan avucunun içini âdeta sıvayan ince tozun, uzviyetinin bir tarafında bir pencere kapanmış gibi kendisini sinirlendirmesine dikkat ediyor, bir taraftan da bunları düşünüyordu.

Hayır, Allahtan bir şey istemeyecekti artık. Onu kaderiyle veya ömrünün ârızalariyle karşılaştırmayacaktı. Çünkü istediği şey olmazsa kaybı iki misli olacaktı.

Güvercinler bu ikindi sıcağında yeme karşı isteksizdiler. Onun için alçaktan, isteksiz isteksiz ve sanki teker teker uçarak geliyorlardı. Havada mavi bir mendil tutan bir hokkabaz eli gibi yine şaşırtıcı, tutulmaz hareketleriyle uçuyorlar, fakat keyifleri yerinde ve iştahlı zamanlarında olduğu gibi hep birden o lodos dalgası hızıyla yükselmiyorlar, boşlukta kendi üstlerinde bir hava hortumu gibi dönüp, sonra yine boşlukta birdenbire görünmeyen bir yalı duvarına, bir rıhtıma rastlamış gibi hızları kırılıp yere inmiyorlardı.

Bu telâşsız, istignalı, yorgun bir gelişti. Bir kısmı sıralandıkları karşı binaların duvarından yerdekilerini şüphe ile seyrediyorlardı; âdeta acıyarak. Bununla beraber yine ayaklarının dibinde otlayan ve hareketleriyle bir Dufy fırçasının

o her teferruatı ayrı ayrı ve müstakil form olarak sayan denizleri gibi küçük bir rüya sürüsü toplanmıştı.

Oburluklarına, insan sevgisini fazla istismar etmelerine rağmen, güzel şeylerdi. Bilhassa insana itimat etmeleriyle güzeldiler. İnsanoğlu böyleydi; kendisine emniyet edilmesinden hoşlanırdı. Bu onu hayatın efendisi, büyük ve tek yapıcısı vasıflarında içten doyuran duygu idi. Kısa ve ıstıraplı ömrüne, budalalığına ve hodbinliğine rağmen bu sakat ve eksik doğmuş Tanrı bu emniyeti kendisi için tek ibadet bilirdi. Buna rağmen onu yalancı çıkarmaktan da hoşlanırdı. Çünkü değişmesini, kendisini ayrı ayrı anlarda, vaziyetlerde idrak etmesini de severdi. Çünkü hodbindi; çünkü içindeki konuşma bir taraflı değildi.

Yemleri biraz kalksınlar, bir parça etrafında kanat şakırtısı olsun diye çok yüksekten, elini başının üstüne kaldırarak döküyordu. Fakat hiçbiri istediği gibi kımıldamıyor, dantelâlı birkaç uçuş topraktan ancak yarım arşın yüksekliğinde çırpınıyor, sonra heyecan sönüyordu.

Mümtaz için bu güvercinler, İstanbul'un sevilen kadınlarda bizi kendilerine o kadar bağlayan zaaflar cinsinden bir nevi **vice'i** idi. Çocukların kendi kendilerini süslemek, içlerinde hiç sırrına eremediğimiz boşlukları doldurmak için uydurdukları masallara da benzetilebilirlerdi ve tabiatı böylesi bir masal gibi bu büyük ağaç, yaldızlı kapısını her başını arkaya çevirişte mor bir gölge içinde gördüğü bu mimarî, onları kendi kendilerine uydurmuş olabilirdi. Bir kahveci çırağı, elindeki tepsiyi alabildiğine sallayarak ve mahsus uçsunlar diye ortalarından geçerek yürüdü. Çocuk onyedi yaşlarında genç ve güzeldi. Mahsustan değiştirdiği yürüyüşünün ağırlığı ve hantallığı vücudunun plâstiğini kaybettiriyordu. Sırtında lâcivert, beyaz yollu bir fanilâ, bir kulağının arkasında yerini, belki de yarın cigaraya bırakacağı muhakkak olan küçük bir kalem vardı. Bu tehdide rağmen Mümtaz'ın istediği o masal gemisi, lodos dalgası yine kurulmadı. Sadece mavi küçük dalgaları, içiçe, halka halka çizgilerle birbirinden ayrılmış, primitif tablo denizi yavaşça, iştahsız bir alkış gürültüsü ile, âdeta ıslak bir gürültü ile alçaktan uçarak biraz öteye, bir başka yem serpenin ayakları dibine gitti. Yalnız bir tanesi geçerken, belki de insanla bu kadar ya-

kından karşılaşmanın korkusu içinde şaşırmış, âdeta alnını sıyırmıştı. Yemleri satan kadın:

— Taphanede hastaları da var, dedi. Onlara da serpin, sevaptır. Sesi, yalvarmağa çalıştığı halde alay ediyor gibiydi. Mümtaz o zaman yüzüne dikkat etti. Siyah başörtüsünün altında tazeliğini gizleyemeyen bir çehre, bütün sevap fikirlerine yabancı gözlerle ona dik dik bakıyordu. Yalnız halk kadınlarında görünen o erkeğe meydan okumayla bu gözler kendisi için bir lâhzada soyunuyor, güneşte bütün vücudunu çırçıplak teşhir ediyordu. Mümtaz bu bakışın karşısında kaibi parça parça, parasını uzattı. Sahaflara girdi.

Küçük yol, meydanın ve etrafın her yaz kendiliğinden peydahladığı bütün kokuların dar koridoru idi. Her yaz bu dar yolu mevsim onlarla zaptederdi. Daha kapının önünde deminki isteği söndü. Ne görecekti, sanki? Bir yığın eski ve bildiği şeylerdi bunlar. Üstelik içi rahat değildi, kafası ikiye, hattâ üçe bölünmüştü. Bir Mümtaz, belki en mühimmi, talihten en çok korkan, düşüncesini gizlemeye en fazla çalışanı, orada, evde hastanın başı ucunda, onun dalan gözlerine, kuruyan dudaklarına, inip çıkan göğsüne bakıyordu. Öbürü Nuran'ın şu dakikada bulunması ihtimali olan İstanbul'un her köşesinde onunla beraber olabilmek için parçalanıyordu; sanki her rüzgâra kendisini parça parça dağıtıyordu. Bir üçüncü Mümtaz demin tramvayı durduran kıt'anın peşine takılmış, bilinmeze, talihin haşin cilvelerine doğru yürüyordu. Kaç gündür hâdiseler üzerinde düşünüyordu. Geceleri birdenbire artan şimendifer düdüklerinin sesi onun için kâfi bir tehdiddi.

Böyle olması bir bakıma rahattı; çünkü üç şeyi düşünmek, hiçbir şeyi düşünmemekti. En korkuncu üçünün birden birleşmesi, içinde acaip, mustarip, muzlim ve biçimsiz terkiplerini kurmasıydı.

Sahaflariçi tenhaydı; daha kapıda eski Mısırçarşısından sıçramış bir damla gibi küçük bir dükkân, eski zengin şarkın, kökü kimbilir nereye dayanan, hangi ölmüş medeniyetlere çıkan bir yığın geleneğin küçük ve sefil bir hulâsası, tozlu kavanozlarda, uzun tahta kutularda, üstü açık mukavvalar içinde asırlarca faydasına inanılmış, kaybolan hayat ve sıhhat ahenklerinin biricik çaresi gibi bakılmış ot ve köklerini,

peşinden o kadar hırsla koşulan, Okyanuslar aşılan baharlarını teşhir ediyordu.

Mümtaz bu dükkâna bakarken hiç farkında olmadan Mallarme'nin mısraını hatırladı: «Meçhûl bir felâketten buraya düşmüş...» Buraya, bu tozlu dükkâna, bu duvarına elle yapılmış triko çorapların asıldığı yere... Yanıbaşında tahta kepenkli, peykeli, eskimiş seccadeli dükkânlarda, aynı zengin ve uzaktan bakınca büyülü an'anenin hikmetleri, ebediyete kadar türlü tasnif fikrine yabancı bir istif içinde, raflarda, rahle, sandalye üstlerinde, dükkânın döşemesi üzerinde üstüste, sanki gömülmeye hazırlanıyorlarmış, yahut gömülü bulundukları yerden seyrediliyorlarmış gibi bekliyorlardı. Fakat şark, hiçbir yerde hattâ mezarında bile katıksız olamazdı. Bu kitapların yanıbaşında açık işportalarda, içimizdeki değişmenin, intibak arzusunun, yeni bir iklimde kendimizi aramanın kucak dolusu şahitleri, kapakları resimli romanlar, mektep kitapları, ciltlerinin yeşili atmış frenkçe salnameler, eczacı formülleri vardı. Kahve falı ile Momsen'in Roma hayali, Payot edisyonunun artıklariyle Karakin Efendinin balıkçılık kitabı, baytarlık, modern kimya, ilmi remil, sanki insan kafasının bütün düzensizliği bu çarşıda birdenbire teşhir edilmesi icap ediyormuş gibi birbirine karışıyordu.

Böyle hep bir arada bakılınca insana sadece zihnî bir hazımsızlığın eserleri gibi görülen garip bir halita. Mümtaz bu halitanın yüz senelik bir didinme, durmadan bir gömlek değiştirme içinde olduğunu biliyordu.

Bu polis romanları hulâsalarının bu Jules Verne'lerin, Binbir Gecelerin, Tutinamelerin, Hayatülhayvanların ve Künzülhavasların yerini alabilmesi için bütün bir cemaat yüz sene bunalmış, didinmiş, doğum sancıları çekmişti.

Tanıdığı dükkâncılardan biri kendisine dostça bir işaret etti. Mümtaz, ne var, ne yok? diyen bir çehre ile yaklaştı.

Dükkâncı eliyle peykenin bir tarafında üstüste sicimle bağlı, eski meşin ciltli bir kitap dizisini gösterdi.

— Birkaç eski mecmua var... Görmek isterseniz...

Sicimi çözdü; kitapları silerek ona uzattı. Meşin ciltlerin çoğu kıvrılmış, bir kısmı da arkalarından çatlamıştı. Mümtaz, peykenin kenarına, ayakları sokağa doğru sarkmış oturdu. Kitapçının artık kendisiyle alâkadar olmayacağını

biliyordu; nitekim gözlüklerini takmış, bir rahle üzerinde açık duran yazmasına dönmüştü.

Mümtaz, ateşte ağır ağır kavrulmuşa benzeyen ciltleri elinde evirip çevirirken, geçen mayıs başında bu dükkâna son defa geldiği günü düşündü. Nuran'la buluşmalarına bir saat vardı; vakit geçirmek için buraya uğramış, ihtiyar kitapçı ile konuşmuş, güzel ve temiz ciltli bir Şekayıkı Numaniye ile zeylini satın alarak gitmişti. Bu, Nuran'la ilk defa Çekmecelere gittikleri gündü. Genç kadınla, İstanbul'un her tarafını dolaştıkları halde Çekmecelere gidememişlerdi. Bütün günü orada iki gölün etrafında gezerek geçirmişlerdi. Küçükçekmecede âdeta su üstünde duran ve bu yüzden insana ister istemez Çinlilerin kayık evlerini hatırlatan Büyük lokantada yedikleri yemeği, köprünün başındaki avcı kahvesinin dereye bakan bahçesinde geçirdikleri saati, bu bahçeye inen tahta merdiveni hatırladı. Biraz ötede balıkçılar sandaldan sandala dik seslerle bağırarak kefal avlıyorlardı. Birden birkaç ses beraberce yükseliyor, güneşte vücutlarının yukarı kısmı çıplak insanlar birkaç kat'î ve keskin hareket yapıyorlar, sonra iki sandalın arasında ağ, yavaş yavaş bir bereket arması gibi ıslak ve kenarlarına takılmış balıkların küçük gümüşten akisleriyle sudan çıkıyor ve o zaman asıl büyük yığın güneşe bir ayna tutulmuş gibi birden parlıyordu. Yerde ayaklarının dibinde o anda kendilerine alışıveren bir köpek, kuyruğunu sallayarak, kulaklarını kısarak yaltaklanıyordu. Arasıra yerinden kalkıyor, etrafı acaba ne var, ne yok gibi dolaşıyor, yine acele acele eski yerine dönüyordu.

Uzakta henüz gelmiş kırlangıçlar yuvalarını hazırlama telâşı içindeydiler. Köprünün kenarında kahvenin saçağında, mânasını anlamadıkları hızlı konuşmalar oluyor, bazan bir kırlangıç küçük kanat çırpınışlariyle, tıpkı yüzen bir insanın kendisini sadece olduğu sularda tutmaya çalışan haliyle boşlukta tutunduğu noktadan hudutsuz maviliğe kendisini bırakıyor, dikine bir hamle ile yüksekliklere fırlıyor, sonra gözlerinin artık takip edemeyeceği noktadan aşağıya doğru süzülüyor ve bu süzülüş tam sonuna kadar böyle gidecek vehmini uyandırdığı zaman, birdenbire ufkîleşiyor, kendi üzerinde münhaniler, helezonlar çiziyor, bilinmez bir hendese dâvasını ispat eder gibi bir yığın kesik ve içiçe hareketler birbirini takip ediyor ve nihayetinde bu kendi ördüğü

ağdan bir kanat darbesiyle kurtuluyor, telâşlı ve sevinçli yuvasına kavuşuyordu. Mümtaz sevdiği kadının geniş omuzlarını, başa narin bir çiçek edası veren boynunu, güneşten kısılmış, sade bir ışık çizgisi haline girmiş gözlerini olduğu gibi görüyordu. Geçen mayıs... yani Mümtaz'ın dünyası az çok yerinde olduğu zamanlar...

Mecmualardan biri baştan aşağı çok kötü bir yazıyla kopya edilmiş bir Yunus Divanıydı; fakat haşiyelerde Baki'den Nef'îden, Nabi ve Galip'ten alınmış gazaller vardı. Sonuna doğru birkaç yaprakta muhtelif ellerle, Daülfilfil'li, Kakuleli, Raventli birçok ilâç yazılıydı. Birinin üstünde kırmızı yazıyla Mâcuni Lokman Hekim başlığı vardı. Bir başkası bir soğanın içine karanfil doldurarak ateşte pişiriyor, İksiri Hayat yapıyordu. Öbür mecmua bir şarkı defteriydi: Şarkıların üstünde makamları, bestekârlarının adları yazılıydı; hepsi meyanları hiç bir sadayı ve heceyi unutmadan tekrarlıyorlardı: Pembe, mavi, beyaz, sarı kâğıtlarda, satırların tebeşir yeri hâlâ görülür şekilde, muntazam, âdeta nar gibi, diş diş yazıyla yazılmıştı. Sonuna doğru hoşa giden bazı beyitler kaydedilmişti. Ondan sonra 1197 den itibaren başlayan bir yığın doğum, ölüm tarihi geliyordu. Ne kadar safdil bir itinası, merasimi vardı. 1197'de mecmua sahibinin mahdumu Abdülcelâl Bey iki günlük bir rahatsızlıktan sonra, rebiülâhirin onyedinci gecesi sabaha karşı vefat etmişti; bereket versin hemen birkaç ay sonra kerimesi Emine Hanım doğmuştu; Bu hâdiseleri geniş bir sene idi; defterin sahibi sütkardeşi Emin Efendiye saraç dükkânı açmış, kendisi de bu kadar yıllık mazuliyetten sonra Kapanıdakik Eminliğine tâyin edilmişti. Ertesi senenin en mühim hâdisesi oğlu Hafız Numan Efendinin ilmi edvara başlamasıydı. Komşuları Mehmet Emin Efendi kendisine meşkedecekti. Kimdi bunlar? Nerede oturuyorlardı? Mümtaz peşinden koşmaya hiç lüzum görmediği bir zamanının eşiğinde, elinden defteri bıraktı.

Üçüncüsü daha garipti. Bir çocuğa ait hissini verebilirdi. Çoğu sahifeler boştu. Ortasına doğru bir yerde ağaçta devekuşunun resmidir diye acayip ve acemi bir elle yazılmış başlığın altında ne deveye, ne kuşa benzeyen bir resim, alt tarafında yalanmış mürekkebin kararttığı karışık bir desen vardı. Bunda da birçok tarih vardı. Fakat yazıların hiç biri

birbirini tutmuyordu. Belki de bir meşk defteriydi; ve daha ziyade sonradan okuma yazma öğrenen yaşlı bir adama ait olacaktı. Hemen her satırı daha acemi bir el birkaç defa tekrarlıyordu: «Mekkei Mükerremede delilimiz Saka Esseyd Muhammed Elkasimi Efendiye...» Biraz sonra adres daha vazih oluyordu:

«Mekkei Mükerremede Babünnebide kuyumcu Mesut Efendi mahdumu Haremi Şerif hizmetkâranından Esseyd Muhammed Elkasimi Efendi hazretlerine...»

Birkaç sahife ötede büyükçe bir masraf cetveli altında da «Velinimet Naşit Beyefendi hazretlerinin mabeyni hümayûn beşinci kâtipliğine tayinleri tarihidir» diyordu.

«Mabeyni hümayûn beşinci kâtipliğine bâ irade-i seniye tayin buyurulan velinimetimiz Naşit Beyefendi hazretleri be rayı mübaşereti vazife bu sabah elbisei resmîyelerini lâbis olarak sarayı hümayûna azimet buyurmuşlardır. Hemen Cenabı Rabbı izzet tevfiklerini refik eyliye.» Mümtazın kafasında Abdülmecit devri bütün sazlarını çaldı. Daha altta çok kalın kalem ve bir türlü kendini idare edemeyen bir elle yazılmış olan bir beyit geliyordu:

Gül nerde, bülbül nerde
Gülün yaprağı yerde

Arkasından kaplumbağa yavrusu kabuğu, ayın on beşinde sırça şişeye doldurulan yedi çeşme suyu, kırk nar tanesi, safran ve karabiberle geceyarısı ateşte kaynatılan, taze kiraz dalıyla iyice karıştırılıp, duası okunduktan sonra kırk gün güneşe asılan bir büyü târifi. Onu da, görünmeden insanlar arasında gezmek için yine kırk gün kırk defa okunacak bir dua takip ediyordu.

Öbür sahifede kırmızı kalemle tanıdığı dillerden hiç birine uymayan altı isim yazılıydı:

Temâgisin, Begedânin, Vesevâdin, Vegdasin, Nevfena, Gadisin...

Bunların altında, gece yatarken yedi defa okundukta behemehal niyet edilen şey üzerinde rüya görülüyor, deniyordu. Daha aşağıda ise Geldanî yazılarının okunma şekli hakkında uzun bir izahat vardı. Mümtaz kendi kendine tekrarladı:

Temâgisin, Begedânin, Yesevâdin, Vegdasin, Nevfena, Gadisin...

Bu acaip şeyleri Nuran'a anlatamayacağı için mahzun oluyordu. Mümtaz, Nuran'ın garip şeyler müteahhidiydi. Genç kadının hiç sarsılmayan şüpheciliğini, düzgün düşüncesini, şuradan buradan topladığı acaip hikâyelerle karşı karşıya bırakmaya bayılırdı. Eğer bir sene evvel olsaydı muhakkak ki, Mümtaz bugün, yahut yarın, herhalde ilk görüşünde, bir vesile uydurur, merak ettiği bir hâdise için istihareye yatmak istediğini ve bu beş ismi yedi defa okuduktan sonra gördüğü rüyayı anlatırdı. Bu hikâyelerde Mümtaz'ın bütün bir saflığı muhafaza etmesi, hiç gülmemesi lâzımdı. Hikâye sonuna kadar Nuran'ın küçük gülümsemeleri, taaccüpleri arasında ciddiyetle devam eder, sonunda Nuran, ya şakayı olduğu yerde küçük bir dargınlıkla keser ve Mümtaz'a bazan saatlerce süren lezzetli bir üzüntünün ufkunu açar yahut oyuna o da katılırdı.

Bütün bunları şimdi hatırlamak, hazin oluyordu.

Düşüncesinin bu noktasında birdenbire durdu. «Bu adamlarla ne diye alay ediyorum? Sanki benim azaplarım onların bir yığın kaçış imkânlarıyla dolu hayatlarından daha mı iyi?» Fakat hakikaten düşündüğü gibi bu kaçış var mıydı? Bu kitapların ve benzerlerinin anlattığı imkân bolluğu içinde mi yaşıyorlardı? Böyle olsa bile kendisi kaçmıyor muydu? Sadece bu dükkânda bu saatte oturması bir kaçış değil miydi? Gittikçe ağırlığını artıran sıkıntıların arasında bu saati çalmak istediği, onu İhsan'dan ve etrafındakilerden göz göre göre çaldığı muhakkaktı. Şurası var ki genç adam yazın başındanberi hiç de tabiî bir hayat yaşamıyordu. Bilhassa son günlerde uykuları adamakıllı bozulmuştu. Zorla uyuyabildiği birkaç saatte garip, daha ziyade kâbusu andıran rüyalar içinde geçiyor, uykularından, yattığı zamandan daha yorgun kalkıyordu. Asıl fenası fikirlerini takipte çektiği güçlüktü. Her düşünce biraz ilerleyince azaplı bir rüya halini alıyordu. Bugün bile yolda gelirken hiç istemediği, kendi kendine birtakım el hareketleri yaptığının farkında olmuştu. Mümtaz'a o zamanlar tesadüf edenler ihtiyatsız yapılan işaretlerle, hattâ kendi kendisine küçük ve kısa söylenişlerle, zıt birtakım düşünceleri kendisinden uzaklaştırmağa çalıştığını hatırlıyorlardı.

Defterlere bir daha baktı. Bir daha o bir sene evvelinin mayıs sabahını düşündü. Sonra yaz, bir dünyanın sonu gibi içinde canlandı. Arkasından bütün ömrünü zehirlediğine inandığı günler, Nuran'ın bıkkınlığı, kendi korku ve telâşları, gülünç ve bıktırıcı ısrarları, hepsi kendi anları, kendi havalariyle geldiler. Artık duramayacağını anladı. Fakat yerinden de kalkamıyordu. Sadece ötesi, bu azabın daha keskini var mı? gibi etrafa bakınıyordu.

Kitapçı gözlerini yazmasından kaldırdı:

— Vaziyet de biraz kötü değil mi?...

Mümtaz, uzun bir konuşmaya takati olmadığı için, kısa kesmeye çalıştı:

— Evde hasta var; bir haftadır, doğru dürüst gazete bile okuyamadım. Yalan söylediğini o da biliyordu. Gazete okumamış değildi. Sadece hâdiselerin üzerinde düşünebilmek kudretini kaybetmişti. Şimdi onları idrakinin dışında, gebe oldukları ihtimaller hakkında hiç bir fikir sahibi olmayı aklına getirmeden bir ders ezberler gibi ezberliyordu. Bu kadar üstüste gelen şeyleri düşünme beyhude bir şeydi. Hele konuşmak...

İşte senelerdir, konuşmuşlardı. Herkes, her yerde, her fırsatla, senelerdir bunu konuşmuştu. Her türlü fikir söylenmiş, her ihtimal yoklanmıştı. Şimdi bütün insanlık en korkunç realite ile karşı karşıyaydı.

— Bankaların önünü bilmem gördünüz mü? Kaç gündür hıncahınç dolu...

Birdenbire aklına gelmiş gibi sordu, hasta kim?

— İhsan...

Dükkâncı başını salladı:

— Epeycedir uğramıyordu. Tevekkeli değil. Geçmiş olsun, geçmiş olsun. Üzüldüğü belliydi; fakat hastalığın ne olduğunu sormadı. Mümtaz içinden «galiba bunu bir aile sırrı telâkki etti..» diye düşündü. Dükkâncı, kedersiz insan olmayacağını anlatmak ister gibi:

— Bizim çocukların ikisine de şubeden haber geldi. İçini çekti: Vallâhi bilmem ki ne yapacağımı. Şaşırdım kaldım, bacanak memlekette attan düşmüş, kaburgalarını kırmış... Evde kadın harap...

Mümtaz kendi sıkıntılarının hikâyesiyle başkasını teselli etmek isteyen bir adamın sözünün bir türlü bitmeyeceğini

birkaç defa tecrübe etmişti.

— Üzülme, hepsi düzelir, hepsi düzelir.. diye ayrıldı.

Bunlar kendisinden çok yaşlılardan öğrendiği sözlerdendi. Belki de böyle olduğu için senelerce kullanmaktan garip bir inatla çekinmişti. Fakat şimdi bu adamın ıstırabı karşısında kendiliğinden dilinin ucuna geliyorlardı. Demek ki sade ıstıraplarımız, üzüntülerimiz değil, tesellileri, mukavemet çareleri de miraslarımızın arasında...

Çadırcılariçi her zamanki gibi şaşırtıcıydı. Çok defa kapalı duran bir dükkânın kepengi önünde, Rus işi semaver borusu, kapı topuzu, otuz sene evvel o kadar moda olan sedef bir kadın yelpazesinin dağınık parçaları, büyükçe bir saate mi yoksa bir gramofona mı ait olduğu kestirilemeyen birkaç âlet, nasılsa buraya kadar bölünmeden, parçalanmadan, gelmiş bazı şeylerle birlikte yere serilmiş —kimbilir neyi?— bekliyorlardı. En göz alacak yerde sarı pirinçten bir kahve değirmeni ile geyik boynuzundan bir baston sapı vardı. Dipte, dükkânın kepengine kalın, sarı, tahta çerçeveli iki büyük fotoğraf dayalıydı. Bunlar Abdülhamit devrinden, yahut biraz daha yakın zamanlardan kalma Rum patriklerinin resimleri olacaklardı. Nişanları, elbiseleri, alâmetleri, gazetelerde gördüklerinin eşiydi. İyi silinmiş camlarının arkasından geçmiş zaman gözleriyle önlerine yayılmış eşyaya, her kımıldanışı bu camları bir an için zapteden sokağın kalabalığına bakıyor gibiydiler. Belki de senelerden sonra gelmiş bu hayat uğultusundan, bu güneş ve ses tedavisinden memnundular.

Mümtaz düşündü:

— Acaba fotoğrafçı, onları da benim vesika fotoğraflarımı çeken adam gibi itip kaktı mı?

Bol elbiselerin kıvrımlarında, senelerce rahmaniyeti temsil edici azametle birleştirmeye çalışan yüzlerinde böyle bir zorlanışın izini aradı.

Başlarının ucunda alçıdan mânasız çerçevesi içinde güzel bir «Hüvessemiulalîm» levhası asılıydı. Donmuş alçı, yazının canlılığını öldürmemişti. Her bükülüş, her kıvrım konuşuyordu.

Fakat bu küçük sokağın garip tezatları bir değildi. Biraz ileride bir dükkânda çalınan Darülelhan plâğından bir Nevakâr, hemen karşısındaki gramofonun ağız dolusu fış-

kırdığı bir fokstrotun arasından, bir sağanak altında kalmış bir gül bahçesi gibi kendi iedünnî dünyasını açıp kapıyordu. Mümtaz ikindi güneşinin altında bütün uzunluğunca, âdeta dikilmiş hissini veren, öylece gözlerine batan sokağa baktı. Bir yığın eski eşya, karyolalar, kırık dökük mobilyalar, bezi yırtık paravanalar, mangallar yol boyunca iki tarafta üstüste yanyana dizilmiydi.

En hazini sadece oraya düşmeleriyle bir facia teşkil eden yatak ve yastıklardı. Yatak ve yastık... Kaç türlü rüya ve kaç cins uyku vardı burada... Fokstrot bozanmış zembereğin bir hırıltısı içinde kayboldu, hemen yerini insanın ancak böyle bir tesadüfle karşılaşacağı cinsten eski bir türkü aldı. «Çamlıca bağları...» Mümtaz Memoyu tanıdı. Abdülhamit devrinin son günlerinin bütün hüznü Haliçte boğulan bu Harbiyelinin hatırasında yaşıyordu. Ses bu hayat artıklarının üstünde geniş, aydınlık bir çadır gibi açılmıştı. Bu küçük sokağın ne kadar üstüste, girift bir hayatı vardı. Nasıl bütün İstanbul, her çeşit ve her türlü modasıyla, en gizli, en umulmadık taraflarıyla buraya akıyordu. Sanki eşyanın, atılmış hayat parçalarının yaptığı bir romandı bu. Daha doğrusu, yaşadığımız hayatın, ferdî hayatımızın altında, her kesin ve her zamanın hayatı, içiçe, koyun koyuna, güneş altında devamlı hiçbir şey olmayacağını göstermek ister gibi buraya toplanmıştı.

Her gün, her saat, şehirde geçen her kaza, her hastalık, her yıkılış, her üzüntü bunları buraya getiriyor, ferdiyetlerini siliyor, umumileştiriyor, onlardan sefaletle tesadüfün elele kurdukları bir terkip yapıyordu.

«... Bazı eski medeniyetlerde ölenle eşyasının beraberce yanması veya gömülmesi ne güzel âdetmiş...» Fakat insan sade ölürken bırakmıyordu ki... İki ay evvel Mümtaz en beğendiği kol düğmelerini bir arkadaşına hediye etmişti. On beş gün evvel yeni ciltlettiği bir kitabı takside unutmuştu. Sade bunlar mıydı? Birkaç ay evvel sevdiği kadın yaşama iradesini tekbaşına kullanmak istemiş, ondan ayrılmıştı. İnsan evde hasta yatıyordu. Dokuz gündür zatürree onu yakalamış, yavaş yavaş bugün bulunduğu o dar geçide kadar sürüklemişti. Her an çok fena birşey olabilirdi. Hayır, insan sade ölürken ayrılmıyor, arkada bırakmıyordu. Belki bütün ömrünce her an birçok şeyler onu arkada bırakıyordu.

Sonra olduğu yerde birdenbire kabuklaşıyor, çok ince, görünmez bir şeyle o anda etrafında olanlardan ayrılıyordu. «Biz mi gidiyoruz, onlar mı?...» sual buydu...

Bununla beraber bu kadar yaşanmış şeyin burada, güneşin bütün borularını üstüne yıkılacakmış gibi ayakta çalan bu sokakta toplanması, asıl hayatı, yaşananı unutturacak kadar kuvvetli bir şeydi.

Bir nefer yaklaştı, önünde durduğu eşyanın arasından gözüne ilişen birşey aldı. Bu traş aynasıydı. Onu çok ihtiyar bir adam takip etti. Kısa boylu, zayıf, temiz ve eski elbiseliydi; evvelâ sedef yelpazeyi eline aldı; bir dans esnasında sevdiği kadının kendisine emanet ettiği eşyayı, kimse görmeden içinde birdenbire coşan tapınma duygusiyle elinde evirip çeviren, o güzel mahlûka ait olmasına şaşırır gibi yoklayan çok toy bir delikanlı haliyle, âdeta gizlice birkaç defa açıp kapadı; sonra yerine âşikâr bir kurtuluş hissiyle koydu, geyik boynuzundan baston sapının fiatını sordu. Mümtaz, eski Şûrayı Devlet âzasından Behçet Beyefendiyle ayak üstünde konuşmak hoşuna gitmediği için yana çekildi ve oradan ihtiyar adamın yarı kukla hareketlerini içinde tam bir yıkılış ile seyretti. «Kim der ki bu biçare yirmi seneye yakın bir zaman bir kadını sevmiş ve kıskanmış olsun... ve en sonunda...»

Behçet Bey, yirmi sene karısı Atiye Hanımı sevmiş ve kıskanmıştı. İlk önce Atiye'yi kendisinden, sonra İttihat ve Terakkinin ilk âzalarından Doktor Refikten kıskanmış, bu kıskançlık yüzünden Doktor Refik'i saraya jurnal etmiş, fakat onun ölümünden sonra da kıskançlıktan kurtulamamıştı. İhsanın kendisine söylediğine göre, genç kadının ölüm döşeğinde Mahûr Besteyi mırıldandığını duyunca ağzına eliyle birkaç defa vurmuştu, belki de böylece bu ölüme sebep olmuştu. Mahur Beste, Nuran'ın dedesi Talât Beyin eseriydi. Bu ve buna benzer birkaç hâdise onu birkaç koldan evlenme ile çok genişleyen bu eski Tanzimat ailesi arasında uğursuz tanıtmıştı. Buna rağmen bu garip eser hafızalarda yerleşmişti.

Çünkü Mahûr Beste küçük ve kısa şeklinde insanın tenine yapışan o acı çığlıklardan biriydi. Eserin kendi macerası da garipti. Talât Beyin karısı Nurhayat Hanım Mısırlı bir binbaşı ile sevişerek kaçınca, Mevlevi muhibbi olan Talât

Bey bu eseri yazmıştı. Hakikatta tam bir fasıl yapmak istiyordu. Fakat tam o esnada Mısır'dan gelen bir dostu Nurhayat Hanımın ölümünü haber vermişti. Daha sonra ise bu ölümün eserin bittiği geceye tesadüf ettiğini öğrenmişti. Mümtaza göre Mahûr Beste Dedenin bazı beste ve semaileri gibi, Tab'î Efendinin beyatî yürük semaisi gibi hususî yürüyüşü olan, insanı büyük mânasında kaderle karşılaştıran bir parçaydı. Onu Nurandan, büyük annesinin hikâyesi ile beraber dinlediği zamanı çok iyi hatırlıyordu. Çengelköyünün tepesinde, Rasathaneden biraz ilerideydiler. Gökte büyük bulutlar vardı ve akşam tâ uzakta, şehrin üstünde bir altın bataklığı gibi çukurlaşıyordu. Mümtaz uzun zaman etrafa çöken hüznün, o hatıra renkli ışığın bu akşamdan mı, yoksa besteden mi geldiğini anlayamamıştı.

Behçet Bey, elindeki bastón sapını bıraktı. Fakat yaymacının önünden uzaklaşamadı. Karısının ölümündenberi durmuş bir saat gibi bütün fikrî hayatı olduğu yerde kalan ve hattâ üstündeki elbise, boyunbağı, pödüsüetli ayakkabısıyla 1909 yılına ait canlı bir hatıraya benzeyen bu adamı belli ki bu küçük kadın eşyası çok gerilere, kendisinin Behçet Beyefendi olduğu, bir kadını sevdiği, kıskandığı, hattâ onun ve sevgilisinin ölümlerine sebep olduğu yıllara götürmüştü. Şimdi çoktanberi unuttuğu şeyler, bu hayat artığının kafasında birdenbire canlanmıştı. «Kimbilir böyle ısrarla baktığı bu kaldırım taşlarında hayatın hangi parçasını görüyor?»

İhtiyar bir kadın belki daha ileriden satın aldığı eski şiltelerin arkasından düşe kalka yürüyordu. Hamal yükten ziyade sırtındakinin havalesinden mustaripti. Mümtaz burada daha fazla vakit geçirmek istemedi; bugün ne Sahaflar, ne Çadırcılar ehemmiyetliydi. Bitpazarından içeriye girdi.

Çarşı kalabalık, serin ve uğultuluydu. Küçük dükkânların hemen her tarafına bir yığın insan elbisesi, hazır hayat şekilleri, müstakil, dört tarafı kilitli talihler gibi asalıydı. Bir tanemizi al ve giyin ve öbür kapıdan başka bir insan olarak çık! Sarı ve lâcivert amele tulumları, eski elbiseler, teyelleri makine dikişinin üstünde görünen açık renk yazlıklar, ucuz, bütün hayat hülyalarını görülmemiş makaslarla sıfıra kadar olduğu yerde kırpan kadın mantoları, fistanlar iki yanı dolduruyordu. Hepsinin, masaların, küçük iskemlelerin üstünde, döşemelerde, raflarda düzinelerce tekrarı vardı. Bütün

bir boşluktu bu! Darlık, ıstırap, sandığınız gibi az bulunur şeyler değildir; hele sizden hayatından bir kere soyunun, biz size limitsizliğin her çeşidini bulmaya hazırız!

Bir vitrinin önünde birdenbire durdu; küçük ve kırık bir manken nasılsa buraya kadar düşmüş bir gelin elbisesi giydirmişlerdi; boynun boş bıraktığı yerde dükkân sahibi bir moda gazetesinden kesilmiş bir çiftin resmini koymuştu. Tel ve duvağın altında ve beyaz elbisenin üstünde ve arkalarındaki sinema aşkları peyzajıyle bu düzgün ve edalı çift, bu elbiseyi ilk defa giyenin kafasında olduğu gibi, her tarafından saadet taşan, yaşanan anı, bir iklim gibi zapteden bir hayat ve sevgi reklâmı yapıyordu. Küçük bir elektrik ışığı bu satılık saadetin başucunda, sanki düşünülenle yaşanılanın arasındaki fark iyice görülsün diye yanıyordu. Daha fazla görmesine lüzum yokmuş gibi acele acele yürümeğe başladı. Birtakım köşelerden saptı, yol ağızlarından geçti. Artık etrafına bakmıyordu; zaten ne var ne yok biliyordu. İçindekini görecek olduktan sonra... Aylardır her tarafta yalnız içinde bulunanları görüyordu. O da biliyordu ki, bütün bu gördüğü, önünde durduğu şeylerde ne şaşılacak, ne de öyle korkulacak bir taraf yardı.

Bu çarşı şehrin hayatından bir parçaydı; olduru olasıya onu bir tarafından sayar dökerdi. Fakat Mümtaz'ın içinde konuşan, gördükleri değil, kendi hayat tecrübesiydi.

Şu dakikada iyi bir Bonnard'ın karşısında bulunsa, yahut Beylerbeyi sarayının üst katından denize baksa, Tab'i Mustafa Efendiden bir beste dinlese veya çok sevdiği Sihirli Flüt'ü çalsalar, yine buna benzer şeyler duyacaktı. Kafası, üstüvanesi altından geçen her şeye kendi içindeki ufunetin basan, böylece manasını ve şeklini örtüp kaybeden bir küçük el tezgâhına benziyordu. Mümtaz buna «soğuk baskı» derdi. Aylardır ki, Mümtazın dış âlemle teması böyle oluyordu. Ona her şey Nuran'la aralarındaki darginliğin içinden geçerek, onun tarafından havası, rengi, mahiyeti bozularak geliyordu. Uzviyetinde bir gizli zehirlenme vardı, onun değişikliklerine göre etrafla konuşuyordu.

Bu bazan hayatı bir kalıtıda sikin, İstanbul'un o yağmurlu, puslu sabahları gibi her rengi söndüren bir yıkıntı oluyordu. Mümtaz onun kat kat yağlı perdelerini istediği kadar yırtacağını tanıdığı, bildiği hiçbir şeyi görmezdi. Kül ren-

gi bir tıkızlık, akısı bile belli olmayan bir mehir gibi, başta kendi varlığının şuuru olmak üzere, herşeyi alıp götürürdü. Bu, ömür dediğimiz şeyle beraber yüreğinde bir nevi küller altında Pompei idi.

Böyle zamanlarda Mümtaz için iyi, kötü, güzel, çirkin hiçbir şey yoktu. Tıpkı arkasındaki uzviyetten kendisini besleyen sinir cihazından terkip ve tahlil imkânlarından alâkası kesilmiş, âdeta tekbaşına kalmış bir gözde, son hisse anlarını tek başına yaşayan müstakil bir gözde sade sarsıntıdan ibaret bir kâinatın akisleri gibi, Mümtaz bu ölüm bahçesinin canlı hayallerine, o küllü rengi tıkızlıktan koparıp kendisine gelen her şeye anlamadan bakardı.

Bazan da evi sarsan, camlardan temellere kadar herşeyi yıldıran bir korku olur ve Mümtaz, emleklerinin azamî haddeyi varmış çılgınlığı içinde her şeyden âdeta korkarak yaşardı. Hiçbir deniz kazası, batmak üzere olan bir gemiyi bu kadar her parçasiyle sarsmaz, her çivisini yerinden oynatmazdı.

Bedestene doğru saptı. Müzayede salonu boştu. Fakat iki taraflı camekânlar, odalar, yarınki büyük satış için hazırlanmıştı. Camekânlardan birinde iki aydanberi dedikodusu bütün İstanbul'u dolduran eski mücevherlerden biri tek başına, küçük bir yıldız topluluğu gibi hasin, insan dışı, fakat güzel, parlıyordu.

Sanki bir gerçek, kendi büyük ve derin cevherinde tutulmuş yanıyordu. Bir nevi ulviyet azamî yuvaya varmış idrak yahut insanı kendisinde öldürmeye, bütün zaaflarından kurtulmaya muvaffak olmuş bir güzellik bu parıltıyı verebilirdi.

Bir an bu mücevheri Nuran'ın boynunda görmeğe çalıştı. Fakat muvaffak olamadı; saadet hülyası kurmayı unutmuştu. Şüphesiz ki, Mümtaz için bu mücevhere sahip olma imkânı yoktu. Fakat genç kadınla tekrar aynı hayatın içinde buluşmaları, tekrar sevişmeleri ona bütün bütün imkânsız görünüyordu. Bu imkânsızlık önündeki süsün insan dışı parıltısıyla zihnindeki kadının güzelliğini onun için aynı şey yapıyordu.

Sanki genç kadın hayatından uzaklaşmakla bütün zaaflarından, paylaştıkları herşeyden yıkanmış, hayatın erişilmez tabakalarında bu elmasın parıltılı kahkahını kazanmıştı.

Bir kelime ile ayrılık onu Mümtaz'ın âleminin dışında, efsanevî bir mevcudiyet yapmıştı.

«Keşki hep böyle uzakta, bu kadar yalnız, kendisi olarak güzel ve herşeyden uzak bilseydim...» O zaman bütün vicdan azaplarından, içini burgu gibi delen bir yığın hatıradan kurtulacaktı. Bu belki genç adamın hayalinde kendisini terkeden kadının zaman zaman büründüğü çehrelerden biriydi. Fakat onun yanıbaşında, aylarca günlerin ekmeğini beraber kırıp yedikleri insan, kendisi için o kadar azaba katlanmış bütün ümitlerini paylaşmış, bir an herşeyin dışında yalnız onunla, yalnız onun için yaşamış bir varlık, kendi kadını olan Nuran vardı. Fakat bununla da kalmıyordu. Küçük ve çoğu, asıl fon ve rengini Mümtazın ruhundaki ârızalardan alan hâdiselerin çizgi çizgi yaptığı, âdeta etine yapıştırdığı bir yığın Nuran daha vardı ki, hepsi mahpus olduğu derinliklerden kurtulup suyun yüzüne çıkmaya, oradan Mümtaz'ın hayatını idare etmeye fırsat arıyorlardı. Bunların hepsinin ayrı ayrı, bir Wagner operasının şahısları gibi, hususî havalarla gelişleri, onun içinde uyanışları vardı. Hepsi uzviyetini, sinirlerini ayrı hadlerde çıldırtarak zaptederlerdi. Bazıları günlerce onu aynı haleti ruhiye içinde bunaltır, hiddetten kine, en siyah ölüme kadar götürüp getirir, sonra bir küçük çağrı, basit bir vesile ile yerini bir başkasına terk eder, o zaman kıskançlıktan kısılmış yüz, hiddetten bozulmuş nabız birdenbire değişir; dayanılmaz bir merhamet içini parçalar, omuzları genç kadına karşı işlediğini sandığı günahların ağırlığıyla çöker, kendini zalim, anlayışsız, hodbin bulur, kendinden ve hayatından utanırdı.

Kıskançlığın, sevginin, pişmanlığın, arzunun ümidsiz tapınma duygusunun bu üstüste uzattığı çehreler, kendi içinde ve teninde bir büyük fırtına gibi derinden coşup çoğalan, ona yanaşacak, hattâ nefes alacak en küçük yer bırakmayan ve genç adamı doğurdukları âlemde hapsedip tüketen bu çehreler, denebilir ki, onun üstüste değişen dünyalarıydı.

Dışarıdan gelen her şey onun düzen ne tâbiydi. Onun renklerini benimser, onun üstüne düşer, onun ışığıyla büyür, küçülürdü. O kadar ki, Mümtaz'ın, hele son günlerde «benim» diyebileceği ve kendi başına yaşadığı bir hayatı yoktu. Hep tezat halinde ve birbirini kovalayan çehrelerin iklimin-de yaşıyor, onlarla düşünüyor, onlarla görüp duyuyordu.

Halbuki zaman bu iç fırtınasında birçok şeyleri durgunlaştırmış, kendi mantığına göre seçtiği bir yığın lüzumsuz geçiciyi atmıştı. Bir bakıma göre Mümtaz şimdi sevgilisine bu ayrılığın havasında daha başka türlü, daha kendisine benzeyen çehrelerle sahipti. Artık onu eskisi gibi kıskanmıyordu. Mücrim, zalim, insafsızca kayıtsız, sade insiyaklarının peşinde koşan varlık, bu çehrelerin en zalimi ve en yalancısı ortadan çekilmişti. Şimdi duyguları ve düşünceleri, daha ziyade durgun ve hüzünlü yüzüyle öbürünü, kendisini itham eden, ona kabahatlerini saymadan hatırlatan Nuran'ı sunuyordu.

Bu her türlü hatanın üstünde, bir yığın anlaşmazlığın zavallı kurbanı, onu her budalalığında, her deliliğinde affetmiş, sâkin tebessümüyle ömrünün bütün acılarını örtmüş kadının hayaliydi. Bu tebessüm arkasında kendisine ait o kadar büyük, facialı, muzlim şeyleri gizlediği için, arkasında onun hatalariyle delikdeşik olmuş bir kalb, insanlara itimadını kaybetmiş, bir bıkkınlık içinde her şeyi bırakmış bir ömür bulunduğu ve bunların hiç birini göstermediği, hepsini örtüp sakladığı için, kendiliğinden en korkunç silâh oluyordu.

Bu teşebbüsün, içinde kendisine ait her şeyi, bütün hatalarını, mücrim hareketlerini, hele kendisinin bu anlarda hiç anlamadığı taraflarını seyretsin diye tutulmuş bir aynaya benziyordu. Sonra Mümtaz, sevdiği ve tanıdığı kadını tanınmayacak kadar güzelleştiren, taşıdığı mesafelerde onu ufkuna yabancı bir aydınlık yapan bu tebessümün, ona âdeta her çizgisi asırların muhayyilesiyle bulunmuş ve yapılmış bir sanem edası veren bu sukûnetin nasıl en son ve çaresiz anlarda hazırlandığını ve genç kadının bu zoraki tebessümün ve sükûnetin arkasına nasıl parça parça sığındığını, oradan içi kanaya kanaya etrafa ve kendi hayatlarına, çok güç bir uyanışın perişanlığıyla nasıl baktığını pek iyi bilirdi.

Bu anlarda Nuran etrafındaki her şeyi tanısa bile kendisini tanıyamazdı.

Fakat dahası vardı. Ayrılığın ve azaplarının kendisine uzattığı bu son hayal kaç tane Nuran'ın birden yerini aldı. Bu keskin, doğrudan doğruya ciğerde çalışan hançer, bu tam öldürmeden kıvrandıran kadeh, bütün sessiz kudretleriyle hazırlansın diye tanıdığı kadının hayran olduğu, tapındığı kaç hususiyeti birden kaybolmuştu. Mümtazı o kadar çıldırtan o çocuk neşesi, yalnız mesut kadınların tanıdığı o fe-

yizli bahar, kendisini bir aşkın ortasında, yarattığı bir âlemin içinde gibi idrak etmenin şuuru, o emniyet, o daima yaratış hâlinde zekâ ve ruh taşkınlıkları, artık hiçbiri, hiçbiri kalmamıştı. O neşe bir sırça kadehti ki, kırılmıştı. O taşkın, her şeyi örtmeye hazır bahar, bu önündeki elmasın katılığında feyizlerine son vermişti. İşin en acısı Mümtaz'ın geçtiği yolların hiç biri kaybolmasın diye kendisine bir şeyler saklamasaydı, onun için bu dargun tebessümün aynasında muhayyelesi her an onu kaybettiği cennetlerini bir köşesini açardı.

Şimdi — biraz evvel olduğu gibi — bir şarkı, az sonra kaldırım taşında kırılacak bir aydınlık, bir konuşmada geçen tek bir cümle, yolunun üstündeki bir çiçekçi dükkânı, bir başkasının gelecek günlere dair bir tasavvuru, bir çalışma kararı, herşey geçmişe ait bir hayalle onu bir sene evveline götürür, orada uyandırırdı.

Hakikat şuydu. Mümtaz Binbir Gecedeki eskicinin hikâyesine benzeyen ikiz bir ömrü yaşıyordu. Bir taraftan güzel günlerinin hatırası zihninden ayrılmıyor, fakat o güneş doğar doğmaz, ayrılığın gecesi bütün azaplarıyle içinde kuruluyordu. Hulâsa hemen muhayyilesinde yaşayan genç adam cennet ve cehennemini beraberinde gezdiriyordu. Bu iki haddin arasında, uçurum kenarlarında şiddetli uyanışlarla dolu bir softhambul hayatı vardı. Bu iki zıd ruh hâletinin arasından etrafla konuşur, dersini verir, talebelerini dinler, yapacaklarını tarif eder, dostlarının işleriyle uğraşır, yakalandığı zaman mukabele eder, hulâsa kendi hayatını yaşardı.

Genç adam bu kadar kalabalık ve kesif yaşamanın sıkıntılarını adım başında çekerdi.

Zaman olurdu ki bütün hayatı sadece kaçışlardan ibaret kalırdı. Zavallı Mümtaz, İstanbul sokaklarında bir nevi hayalet gemi gibi yaşıyordu. Her özlediği yerden biraz sonra kendi içindeki rüzgâr onu koyuyor, haberi olmadan lenger-ler alınıyor, yelkenler şişiyor ve uzaklaşıyordu.

Bu hissiliğin yanbaşında çok zihni bir zaafı bulunmasa, Mümtaz çoktan mahvolmuştu. Fakat seviştiği zamanlarda, bu aşka o kadar zararlı olan bu ikiz yaratılış, şimdi onu kurtarıyordu. Onun için, bütün yıkılışına rağmen, dış tarafında zaman zaman olsa bile az çok kuvvetli ve velûd görünüyordu. Bir mütirasın, çok derine geçmiş bir hayat tecrübesinin arasından etrafa baktığı için, gördüklerini daha iyi anlıyor,

güçlü zaviyelerini ayarlamasını bilmiyordu. Zaten, yalnız kendisine dik şeylerde ademi, çolpa ve ölüniceye kadar hasta veya çocuk kalmaya mahkûm yaratılışlardandı.

Mümtaz, hiçbir şey düşünmemeye karar vermiş insanların haliyle acele acele yürüyordu. Çarşıdan Nuruosmaniye'ye çıktı. Oradan aşağıya doğru saptı. Kıracıyı bir an evvel görmek istiyordu. Bir an evvel bütün işleri bitmeliydi. «Hele bir insan iyi olsa... İnsan bir kere iyi olsun da...» Bir dilenci sadaka istedi. Adam yerde, kıçına bağladığı bir tekerlekli tahta üzerinde ellerine geçirdiği takunyalarla yürüyordu. Bir örümcek kadar ince ve çarpık bacakları omuzunun üstünden sarkıyordu. Bu ayaklardan birinin parmakları arasına geçirdiği bir cigarayı fosur fosur içiyordu. Yüzünün solgunluğu, pejmürde hali, ilk yaklaşanı saran hasta insan manzarası olmasa, dilenciden ve alilden ziyade, güç ve şaşırtıcı numaralar yapan bir akrobata, dansın ve ritmin çılgınlığı içinde kâh örümcek, kâh yıldız olan, şimdi bir kuğu kuşunu, biraz sonra bir gemiyi taklit eden bir balet ustasına benzetilebilirdi.

Yüzü solgun ve zayıftı. Cigarayı içine çekerken büyük bir haz duyduğu âşikârdı. Yaşı daha ziyade ince bıyıklarının tazeliğinden belli oluyordu. Mümtaz, uzattığı parayı aldıktan sonra adamın vaziyetini değiştireceğine, teşekkür etmek veya başka bir marifet göstermek için daha şaşırtıcı bir hale girece ğine inanır gibi bekledi. Fakat böyle olmadı. Bilâkis başını eğdi, yüzünü görünmez yaptı ve cigarasından bir nefes daha çekti, sonra takunyalarına doyana doyana, daima bacakları lifi bir ağaç dalı gibi omuzlarına ve gövdesine sarılı, acele karşı kaldırıma geçti ve güneşte bir duvarın kenarına dayandı. Bu haliyle daha ziyade bir kâbusu, yarım doğmuş bir fikri andırıyordu. Güneşte çimentosu dizilenmiş duvarın kenarında sokağa ait bir şeymiş gibi bekliyordu.

O zaman Mümtaz etrafına dikkat etti. Yok, güneşin altında harap evleri, açık kapıları, dışarıya sarkmış cumbaları, çamaşır sepili balkonlariyle harap ve bitmeyecek korkusunu verecek kadar uzun, bembeyaz, aydınlıkla adeta derisi soyulmuş gibi uzanıyordu. Şurada burada, kaldırım kenarlarında bitmiş otlar vardı. Bir kedi, alçak bir bahçe duvarından sıçradı ve sanki bu işareti bekleyen bir kereste fabrikası, testeresini işletmeğe başladı.

«Hasta bir yol...» diye düşündü; bu mânasız bir düşünce idi. Fakat işte zihnine eklemişti. «Hasta bir yol...», bir nevi cüzzama yakalanmış, onun tarafından iki yana sıralanmış evlerin duvarına kadar yer yer oyulan bir yol...

Başını kaldırdığı zaman, birkaç yolcunun durmuş, kendisine baktığını gördü ve bulunduğu yerde bir nevi fenalık geçirdiğini anladı. Halsizliği yüzünden bu cüzama tutulmuş, yer yer onun tarafından yenmiş evlerden birinin duvarına dayanmağa mecbur oldu. Yol güneşin altında, onun tarafından hâlâ derisi yüzülerek uzuyordu.

Bir çocuk yaklaştı: «Şu ister misiniz?» dedi. Mümtaz ancak, «hayır!» diyebildi. Ah, bu yoldan bir çıkabilseydi. Fakat yürüyebilmesi için yolun ayaklarının altında kaymaması, olduğu yerde durması lâzımdı. Acaba bu son mu? diye düşündü. Son... Kurtuluş... Her şeyin bitmesi ve perdenin inmesi. O büyük ve ferahlatıcı boşanma. Bütün kafasındakilere, hepsine birden «paydos!» demek kapıları, açmak ve yol vermek, son zerresine kadar her hâtırayı, her hayali, her tasavvuru kovmak ve herhangi bir nesne, cansız ve şuursuz bir mevcut olmak, bu güneş altında parlak bir yılan sırtı gibi, bir ucu dikilen sokağa, güneşin yer yer bir cüzam gibi kemirdiği duvarlara, evlere katılmak, varlığın çemberinden çıkmak, bütün tenakuzlarından kurtulmak...

— 6 —

Kiracı, küçük dükkânda ilk defa doğuracak bir kedi yavrusunun sancılı telâşıyla, herşeyden, duvarlardan, çuval çuval nalbur eşyasından, kasalardaki çivilerden, tavandan aşağı asılmış bir yığın öteberi hevenginden imdat umar gibi, ellerini oğuşturarak geziniyordu.

Onu görür görmez gözlerini kıstı. Bu insanla karşılaşmasının alâmetiydi. Masa başında geçen uzun yıllarda, bulunduğu delikten insanlara böyle bakmak itiyadını almıştı.

— Buyurunuz beyefendi oğlum... Ben de sizi bekliyordum. O kadar, her gün olduğu gibiydi ki, bu son cümle olmasaydı, Mümtaz, üstüste gönderdiği haberleri bir başkası tarafından uydurulmuş bir şaka zannedecekti. Bu düşünce içinde suallerine cevap verdi:

— İyidir, teşekkür ederim. Selâmları var, biraz rahat-

sız... Teşekkür ederim. Konuştukça onun aynı adam olmadığını, hiç olmazsa içinde sabırsızlık ve ümit denen zemberreklerin çalıştığını, onu uzun, upuzun darağaçlarına kendi kalbinin küçük vuruşlariyle mıhladıklarını anladı.

— Bir kahve elbette içersiniz, yahut soğuk birşey...

Mümtaz, hiçbir şey içmiyordu. Bu dükkân, bu çuval çuval eşya onu sıkmıştı. Zaten adamın da fazla ısrara niyeti yoktu. Yirmi senedir çektiği mide sancıları yüzünden iki yemek arasında herhangi bir şey almanın sıhhate ne kadar dokunduğunu bilirdi. Onun için teklifinin arkasından, tıpkı bir lüks seyahat vagonundan sonra hemen bir marşandizin gelmesi gibi, şaşırtıcı bir çabuklukla işe geçti: Kontratlar hazır mağazanın da, deponun da...

Mümtazın «bu sapa yerde» ki dükkânının mağaza, «mahalleyi kokutan rutubetli mahzen» in oluşuna şaşırmasına meydan vermeden, genç adamı önünde iki kontratı birden açtı. «Tabiî, yengenizin mühürü yanınızdadır?..»

Evet, yanındaydı. Kontratlarda hiçbir eksik yoktu. Mümtaz, yengesi namına mühürledi. Adam cüzdanını çıkardı ve:

— Bir senelik kirayı hazırlamıştım.. diye bir zarf çekti.

Mümtaz:

— Acaba hasta mı? diyordu.

Mavi zarfı, içinden paradan başka herşeyin çıkmasını bekleyen bir yüzle aldı. Tam o anda telefon çalmaya başladı. Genç adam, kendi hayretine dışarıdan başkalarının da iştirâk ettiği vehmine kapıldı. Başkaları, her ikisini de tanıyanlar, hepsi bu işe şaşırıyordu. Fakat birdenbire İhsan'a birşey olmak korkusuyla o da ayağa kalktı; onu burada arayabilirlerdi.

— Sana kalay al! diyorum, kalay, kösele... O kadar. Ne kadar bulursan. Öbürlerini geç. Kalay, kösele...

Sesi, şimdiye kadar hiç tanımadığı bir irade ile bu iki maddeden başka yeryüzünde ne varsa hepsini ilga ediyordu. Sonra bu iradeye küçük bir şüphe karıştı:

— Biz makine işinden anlamayız... Sen dediğimi yap.

Telefonu kapattı. Tekrar yerine geçti. Konuşmanın işitildiğinden canı sıkılmış gibiydi. Birşey yapmak için siyah gözlüklerini taktı. Son derece uzaktan, genç adama:

— Tamam, değil mi? diye sordu.

Mümtaz, mavi zarfı cebine soktu. Gözleri, başka bir öğ-

receğin var mı? diye telefona dikildi, biraz sonra veda etti. Adamın yüzüne garip bir utanma hissiyle bakmamıştı.

Hiçbir siyasî münakaşa, hiçbir sefer dosyası, yarım bir tarafına şahit olduğu bu konuşma kadar ona vaziyeti öğretemezdi. Harp olacaktı. Sendeliye sendeliye yürüyor, ikide bir alnını siliyordu.

— Harp olacak, diyordu, Bu herhangi bir seferberlikten başka türlü, daha emin, dahat katî bir hazırlanıştı. Bu yüzde yüzün, yüzde binin kurbiği idi. Demek bütün bu dükkânların içinde bu sessiz hazırlanış vardı, telefonlar işliyor, bir kenarda kalay, köselé, boya ve makine eşyası kalkıyor, rakamlar değişiyor; sıfırlar çoğalıyor, imkânlar azalıyordu. Harp olacak. «Gideceğiz, hepimiz gideceğiz...» Korkuyor muydu? Kendisini yokladı. Hayır, korkmuyordu.

Hiç olmazsa, bu anda duyduğu şey korku değildi. Sadece rahatsız olmuştu. İçine birdenbire, renksiz, manasız birşey, henüz cinsini bilmediği bir hayvan çöreklenmişti. Ne olduğunu anlamak için beklemek lâzımdı. «Ölümden korkmuyorum, diyordu. Bütün ömrümce ölüme o kadar yakın yaşadım ki... Ondan korkmama sebep yok.» Fakat harp, hattâ gidenler için bile sade ölüm değildi. Tek başına ölüm basit bir şeydi. Bazan insan ona en son çare diye bakabilirdi. Kaç defa Mümtaz, tıpkı şurada sekiz on kulaç su kaldı; ayaklarını kayaya bastığı, kollarını toprağı kucakladığı zaman bütün yorgunluklarının bitecek diye düşünen bir yüzücü gibi, onu bir selâmet toprağı, geçilmesi lâzım bir karşı yaka gibi görmüştü. Bu, herkes için aşağı yukarı böyle olmalıydı. Hayır, kötü olan ölüm değildi; ölümün, bu basit işin, bu peşin pazarlığın birdenbire ve herşeyle beraber son derece güçleşmesi, çözülmez yumak haline gelmesi, beş on kulaç suyun, bin türlü engelle dolu yemesiydi. «Bütün ıstıraplarım, orada, o eşikte bitecek.» Acaba hep böyle mi düşünürüz, ölüm muhakkak bir akibet. Fakat madem ki hayat denen piyango beni teşkil eden atom parçasına isabet etmiş. Madem ki kâinat, her zerresiyle benim için canlanmış, o halde duygularım ve duyuşlarım cennetinde, bu acaip Walt Disney oyununda sonuna kadar payım olmalıydı. Hayır, böyle de düşünmüyordu. Bu da çok basitti. Bu sadece dışarıda kalmak, sathta yüzmekti. «Kapının önünde kalmıyoruz ki, evin içine giriyoruz, ona sahip oluyoruz, benimsiyoruz, benimdir diyo-

ruz, istiyoruz, memnun oluyoruz. Giden in arkasından ağlıyor, gitme! diye eteklerine yapışıyoruz. Hiçbir şeyi kendimizden ayırmıyoruz.

«Bir sofraya davet edilmiş değiliz; belki mütemadiyen içimizden yaratıyor, doğuruyoruz. Hiçbirimiz hayatı maddenin arızî bir hali gibi kabul etmiyoruz. Hattâ bu işi anlamak isteyenler bile, sonuna kadar oyunun içinde kalıyorlardı. Herşey bizden geliyor, bizimle geliyor ve bizde oluyor.

Ne ölüm var, ne de hayat var. Biz varız. İkisi de bizde. Onlar, ötekiler sadece zaman aynasından geçen küçük, büyük arızalardı. Merihte bir dağ küçük bir patlayışla çöker. Ayda lâv dereleri kurur. Kehkeşânın ortasında güneşte parlayan büyük buğday başakları gibi, yeni güneş mahzumeleri kurulur. Denizlerin dibinde mercan adaları doğar, yıldızlar aya karşı rüzgârların dağıttığı nisan çiçekleri gibi, bir renk ve ateş kıyılcımında dağılırlar. Kuş kurdu yer, bir ağacın kabuğunda yüzbin haşere tohumu birden açar, yüzbini birden toprağa karışır. Bunların hepsi kendiliğinden olan şeylerdi. Bunlar kâinat dediğimiz, büyük, tek, emsalsiz içtimin, o mücerret zaman çiçeğinin, zaman nergisinin üzerinde parlayan, onu vakit vakit ve yer yer kararlan akisleriydi.

Yalnız insanoğlunda idi ki yekpare ve mutlak zaman, iki hadde ayrılıyor, içimizde bu küçük idare lâmbası, bu isli aydınlık çırpındığı, çok basit şeylere kendi müdâil hiyaziyesini soktuğu için, süreyi toprağa düşen gölgemizle ölçtüğümüz için, ölüm ve hayatı birbirinden ayırıyor ve kendi yarattığımız bu iki kutbun arasında düşüncemiz bir saat rakkası gibi gidip geliyordu. İnsanoğlu, zamanın bu mahpusu, onun dışına fırlamaya çalışan bir biçare idi. Onun içinde kaybolacağı geniş ve bir tevîye akan nehrinde herşeyle beraber akacağı yerde, onu dışarıdan seyre çalışıyordu. Onun için bir ıstırap makinesi olmuştu. Bir itiliş, haydi ölümün ucundayız; herşey bitti. Madem ki sıfırın bütününü kırdık, adet olmağa razı olduk, bunu kabul etmek lâzım. Fakat hız bizi kendiliğinden öbür hadde götürüyor; hayatın ortasındayız, onunla doluyuz, tekrar hızımızın oyuncağıyız; fakat bu sefer, bu sefer terazi mutlak surette ölüme doğru eğiliyordu. Bütün ıstıraplar kendi misilleriyle artacaklardı.

İnsanlığın talihi akliyle zamanın dışına fırladığı, aşkın nizamına karşı koyduğu, geniş istihalenin ortasında bir is-

tikrar istediği için, kendiliğinden teşekkül etmiş bir şeydi. İnsanlığın hakikî talihi buydu. Küçük bir idare lâmbasının, yalnız gölge ve karanlığı görmeğe mahsus, onlardan kendisine bir zindan yapabilecek kudrette bir cihazın esiri olması, bu küçük Homunculos'un peşine takılıp koşmasıydı. Fakat asıl Homunculos bir aksülâmelden doğmuştu. Onun için daha anlayışlıydı. Kendisini yaratan tecrübe ona bütün pişmanlıklarını, etrafındaki imkânsızlıkların şuurunu da geçirmişti. Onun için Galathe'nin arabasının tekerleklerine çarpıp küçük şişesini kırmayı, geniş ve şekilsiz eterde kaybolmayı biliyordu. Fakat bu küçük idare kandilinde bu cesaret yoktu. Kendi kendine bir masal uydurmuştu; ona inanıyor, hayatın efendisi olmak istiyordu. Onun için ölümün sofrası oluyordu. Büyük nehirden ayrıldıktan sonra, ilk rastgeldiği çukuru dolduran bir su gibiydi. Orada her türlü arızanın, başta kendisi olmak arzusunun kurbanı olacaktı. İnsanoğlunun ıstırabı kadar tabiî ne vardı! Şuurla var olmayı, gerçekten var olmayı ödüyordu. Fakat insanoğlu bununla kalmıyor, bu büyük, değişmez zaruretin, yanında kendi de yenibaştan talihler icat ediyordu. Yaşıyorum diye başka başka ölümler yaratıyordu. Hakikatte bunlar hep o varlık vehminin çocuklarıydı. Çünkü hakikî ölüm ıstırap değildi, kurtuluştu; hepsini hepsini bırakıyorum. sonsuzluğa karışıyorum. Aklın bittiği yerde parlayan büyük incinin kendisi oldum; ondan bir zerre değil, kendisi. Aklın serhaddinde hiçbir aydınlığın gölgelenmediği yerde kendi içinden aydınlık, pırıl pırıl tutuşan büyük su nergisiyim. Fakat hayır, o bunu diyeceği yerde, «madem ki düşünüyorum. O halde varım, madem ki duyuyorum, o halde varım, madem ki harp ediyorum, o halde varım, madem ki ıstırap çekiyorum, o halde varım! Sefilim varım, budalayım varım! varım, varım!» diyordu.

— 7 —

Eminönüne kadar, ne yaptığını bilmeden, acele acele bu nizamsız düşüncelerin birinden öbürüne atlayarak gelmişti. Şimdi şu vapurlardan birine atlayabilse, Boğaz'a gidebilseydi. Bir ay vardı ki evinde yatmamıştı. Emirgân'ın arka taraflarında bu ev, eski medreselerin avlusunu andıran kapalı bahçesiyle, Kandilli'den Beykoz'a kadar bütün manzarayı kavrayan

balkonuyla gözünde canlandı. Bahçe gündüz güneşle, arı ve böcek sesleriyle dolu olurdu. Birkaç meyva ağacı, bir ceviz, kapısının önündeki kestane, kenarlarda adını bilmediği bir yığın çiçek vardı; iç kapı, vaktiyle limonluk olan dar, camlı bir koridora açılırdı. Ondan sonra yazın o kadar serin olan taşlık gelirdi. Burada geniş orta masası, küçük içki dolabı, büyük bir sedir vardı. Merdiven genişti. Bazen iki yastık atarak Nuran'la orada otururlardı. Fakat genç kadın daha ziyade yukarı katı, büyük balkonu, Beykoz'a kadar bütün manzarayı kavrayan sofayı severdi. Dönmesi imkânsız olan günleri kendisinden uzaklaştırmaya çalıştı. Şu dakikada onları düşünmeye hiç lüzum yoktu. İhsan hasta idi; içindeki rahatsızlık, o renksiz külçe hakikî şeklini almıştı.

O, İhsan'ın hastalığı idi, onun dili ile, onun ıstırabiyle konuşuyordu. Bir ahtapot gibi sayısız kollarını uzatmış, herşeyi kucaklamıştı. İçinde ve dışında o vardı. Tekrar yanıbaşında oluncaya kadar bu böyle olacaktı. Tâ ki onun ellerini avucuna alsın, nasılsın ağabey? desin, gözgöze gelsinler; o zaman iş değişir, Nuran'ın zamanına geçerdi. O vakit ayrılığın dünyası başlardı; herşeyi kendisine yabancı bulan, kendisini sonsuz bir gurbette duyan insanın, belkemiği yalnızlıktan ürperen, kadınsız erkeğin dünyası. Bir yığın iç parçalayıcı yokluktan ibaret bir dünya idi bu. Hep böyle oluyor, çoktan beri içiçe odalarda yaşıyor gibi, birinden öbürüne geçiyordu.

Fakat dönmesi imkânsız olan, onu bırakmak niyetinde değildi: Şimdi de karşısına iki genç kız kıyafetinde çıkmıştı. Biri kırmızısı bol empirmesi içinde sadece tül ve kıvrım, öbürü çok açık göğsü omuza doğru, hiçbir şey tutmıyan tek bir düğme ile kesişin düzlüğünü mühmel yapan ve vücuda âdeta o anda ve çarçabuk, ancak elden geldiği kadar örtülmüş halini veren sarı elbisesinde sade telâş, nefes nefese karşısına dikildiler:

— Ah, Mümtaz, seni gördüğümüz ne iyi oldu.

— Neredesin, ayol, görünmezsin, etmezsin?

İkisi de bu tesadüften memnundular:

— Sana öyle havadislerim var ki...

Nuran'ın halasının kızı lâfı değiştirmek istedi; fakat Muazzez'in bütün bildiklerini Mümtaz'a yetiştirmesine hiçbir kuvvet mâni olamazdı.

Zaten geç kız bunu yapacağını, meydanın kendisinin olduğunu biliyordu, fakat işe nereden başlayacağını bilmiyordu. Öğrendiği hiçbir şeyi kendisine saklayamıyan bu tatlı mahlûk, —Mümtaz, herşeye rağmen onu sevimli bulurdu— kısa ömründe ilk defa bu cinsten bir havadisi verecek, hem bildiği bir şeyi anlatacak, hem de senelerdir biriken bir hıncı alacaktı. Bu anı tutması lâzımdı, fakat bir üçüncü şey daha vardı; havadisini o tarzda vermeliydi ki, Mümtaz bütün ahmaklığına rağmen, —Yarabbim, ne kadar aptaldı ve böyle bir aptalı nasıl sevmişti?— kendisini sevdiğini, derhal teselliye hazır olduğunu anlasın. Fakat kafasına hiçbir şey, hiçbir fikir gelmiyordu. Sadece Mümtaz'a bakıp, dişlerinin ucu ile gülüyordu.

— Haydi, söylesene, ne oldu? Mümtaz, suâlini gülerek sormuştu.

Hakikaten bu kızda hoşuna giden bir taraf vardı. Zalim, şımarık, hodbin, beyinsiz, fakat güzeldi. Bir meyva gibi tatlı ve çekiciydi. Onu beğenmek, sevmek, arzu etmek için hiçbir hazırlığa ihtiyaç yoktu. Kumral saçların daima değişen, daima dalgalı çerçevesinden bu yüzü kendine doğru çekmek, bu dişlerin parıltısını öperek, ısırarak kapatmak istiyordu. Kuyu gibi, fakat aydınlık, lezzetli bir an. Ondan ötesini düşünmek, bir ufuk aramak mânâsızdı. O, kendisinde başlar, kendisinde biterdi. O kadar ki, doğrudan doğruya telkin ettiği şeyleri bile, bir an düşündükten sonra insan vazgeçebilir, yoluna gidebilirdi. «Hiç olmazsa benim için böyle...»

Bununla beraber, bu kız şimdi kendisini zehirliyecekti. Şimdi ona Nuran'ın evlendiğini söyliyecekti.

Nihayet İclâl dayanamadı; oyun çok uzamıştı; belli ki genç kız akrabasına, kendilerine ait bir işin üzerinde böyle durulmasını istemiyordu. Nuran, eski kocasiyle barışmıştı; her yerde, her zaman olagelen bir iş için, bu kadar tereddüde, mânalı bakışmaya ne lüzum vardı? Bir boşluğa kendini bırakır gibi anlattı:

— Belki biliyorsun, canım... Haber filân dediği, Tahir'le, Nuran'ın barışması. Yarın İzmir'e gidiyorlar. Nikâhları orada olacak. Geçtiği yola bakar gibi durdu ve birdenbire kızardı.

Mümtaz'la böyle kupkuru konuşmaya hakkı var mıydı?

Ne yapsın ki Nuran'ı, Muazzez'e karşı müdafaa etmesi lâzımdı. Sesini yumuşatarak ilâve etti:

— Fatma'nın sevincini görsen... Babam geldi! diye kıyamet kopar. Babam geldi, bir daha gitmeyecek! diyor.

Şimdi artık kimseye hıncı kalmamıştı. Büyük bir yük altından kurtulmuş gibi nefes aldı. İçinin tam rahat edebilmesi için Mümtaz'ın bir şeyler söylemesini bekledi.

Mümtaz güçlükle bir «Allah hayırlı etsin...» dedi. Bu üç kelimeyi nasıl bulmuş, nasıl birbirine eklemişti. Heceleri, kurumuş gırtlağından nasıl çıkarttı? Bunu kendisi de bilmiyordu. Fakat sesinin fazla boğuk olmamasına sevindi. Sonra İclâl'in «Daha bir şeyler söyle... Bu yılandan kurtar beni...» der gibi baktığını görünce, Fatma'nın babasını çok sevdiğini ilâve etti. Sonra başka bir mevzua geçti. Yavaş yavaş ısınıyordu. Biraz daha gayret etse tabii olabilecekti. O söyledikçe İclâl'in her zamanki tebessümü dudaklarına geldi. Gözlerinin içi gülüyordu. Böyle zamanlarında kaşları, baygınlaşan gözleriyle âdeta birleşir, alnının altında çok mahmur, cazibeli bir gölge yapardı. Şurası var ki İclâl, genç kızlık denen mevsimi, tabiî yaşayanlardandı. Onun bir kedi kadar kanaatkâr hayatı vardı. Etrafındakiler birbirine karşı iyi olsunlar, yeterdi; kendisine bundan elbette bir hisse düşerdi. Mümtaz deminden beri onun içinden neler geçtiğini biliyordu. Şimdi mesuttu. Hepsi mesuttular; Fâhir o kadar yıkıcı şeylerden sonra karısiyle, Nuran çocuğu ile, İclâl tatmin edilmiş aile duygusu ile, Muazzez ona saadetinin yıkıldığını aşağı yukarı kendi ağziyle haber verdiği için, hepsi mesuttular. Artık ayrılabilirlerdi.

— Sizi vapura götürürdüm ama, çok işim var.

— Haydi canım, biz senin için beşi beş geçeyi kaçırdık...

Mümtaz, onlara, evde hasta olduğundan bahsetmek istemedi. Beyhude yere kendisine acındırmış olacaktı.

— Hakikaten işim var, diye ayrıldı.

Biraz ileride, arkasına dönüp baktı. Sarı kostüm ve kırmızı emprime, yine yanyana idiler, yine Muazzez'in etekleri İclâl'in elbisesini küçük çarpışlarla okşuyordu. Fakat artık kolkola değildiler ve adımları, aynı düşüncenin ritmini dokumuyordu.

İkinci Bölüm

NURAN

— 1 —

Bu, dünyanın en basit, âdeta bir cebir muadelesini hatırlatacak kadar basit bir aşk hikâyesidir.

Mümtaz'la, Nuran bir sene evvel, bir Mayıs sabahı Ada vapurunda tanışmışlardı. Bir haftadan beri oldukça kuvvetli bir çocuk hastalığı komşuları altüst etmişti. Nuran, Fatma'yı daha ziyade evde tutamayacağını anlayınca, Ada'da teyzesine bırakmağa haber vermişti. Kocasından kışın başında ayrıldığından beri garip, kendi içine çekilmiş bir hayatı vardı. İstanbul'a bütün kış üç, dört defa, o da şu - bu almak için inmişti. İki tarafın rızası ile olmasına rağmen —Fâhir'e bu son dostluğu da göstermiş, teklifi üzerine beraberce geçimsizlik dâvası açmağa razı olmuştu— mahkemenin uzun sürmesi onu yormuştu.

Hâdise zaten güzel değildi; inandığı, sevdiği adam, çocuğunun babası, evlendiklerinden yedi sene sonra bir seyahatte tanıdığı Romanyalı bir kadın yüzünden iki sene evini barkını bırakmış, şurada - burada sürtmüş, sonra da bir gün artık beraber yaşayamıyacaklarını, ayrılmaları lâzımgeldiğini söylemişti.

Gerçekte, bu, başından beri mesut olmıyan bir evlenme idi. İkisi de birbirini çok sevmişler, fakat vücutça hiç tanımamışlar, Fâhir sinirli ve bezgin, Nuran sadece sabırlı, yanyana, birbirlerine kapalı, fakat gündelik işlerde açık, iki tesadüf mahkûmu gibi yaşamışlardı. Fatma'nın dünyaya gelişi, bu kapalı ve hemen hemen neşesiz hayatı başlangıcından biraz değiştirir gibi olmuştu. Fakat çocuğunu çok sevmesine rağmen ev, Fâhir'i daima sıkmış, karısının sessiz, yumuşak ve

kendi âlemine gömülmüş hayatını daima yadırgamıştı. Fâhir'e göre Nuran ruhen tembeldi. Hakikatte ise kadın yedi sene bu yarı uyku hayatından onun kendisini uyandırmasını beklemişti.

Tehlikeli denecek derecede zengin, her ihtimale gebe, her mânâsında velûd bir kadınlık hayatı, bakımsız bir tarla gibi sırf kendisini işleyecek erkeğin yokluğundan yarı hulya, yarı verimsizliğin bütün sebeplerini kendisinde gören bir aşağılık duygusu içinde akıp gidiyordu. Fâhir, sahip olma hissinin içinde her türlü arzu ve hevesi uyuttuğu insanlardandı. Onun için bu zengin madenin farkına varmadan onun yanıbaşında aslında kısır, ancak insiyaklarını uyandıracak şiddetli sürprizleri bekleyerek yaşamıştı. Zaman zaman karısına dönüşleri de içten beslenmediği, adına karşı daima satıhta kaldığı için, Nuran'ın üstünden bir kayanın üstünden aşan bir dalga gibi, onda hiçbir akis uyandırmadan geçerdi. Böyle bir mizacı, ten işlerini büyük bir mikyasta hesaba katan bir aşk, yahut da, onun hayatına olduğu gibi nakledilmiş bir tecrübe uyandırabilirdi. İşte Emma, Köstence plâjlarında tesadüf ettiği Fâhir'in hayatına böyle bir tecrübe ile girmişti. Bu güzel erkekte bir başkasının derisiyle uyuşma imkânı eksikti. Fakat Emma'nın onbeş senelik aşk kadını hayatı, bu eksikliği ikisi için de telâfi edebilmişti.

Kıskançlık, bir yığın gürültü, vicdan azabı, telâş, hulâsa türlü uygunsuzluklar içinde, Fâhir birdenbire kendisini olduğundan başka görmeğe başlamıştı. Sanki bir yarışta imiş gibi, metresinin ar asından nefesi tıkana tıkana iki sene koşmuş, yetişip onu geçemediğini görünce bütün dizginlerini teslim etmişti.

İşte Mümtaz, hayatını baştan aşağı değiştirecek olan kadını bu şartlar içinde, böyle bir yalnızlıkta tanımıştı. Mümtaz alt salonda karanlığa gömülmektense, biraz rahatsız olacağını bile bile yukarıda oturmağı tercih ederdi. Fakat hangi İstanbul'lu bindiği vapurda kimlerin bulunup bulunmadığını merak etmez? Hele yersiz kalmak tehlikesi yoksa. O da alt kamaraya göz atmadan yukarıya çıkmağa raz olmamış, orada çoktanberi rastlamadığı bir dostunu karısiyle beraber görmüş, içinden; «Sanki başka gün karşıma çıksan ne olurdu?» diye diye yanlarına oturmuş, biraz sonra Nuran bir elinde birkaç paketle, bir çanta, öbüründe yedi yaşlarında,

lepiska saçlı bir kız çocuğu, içeriye girmişti. Karı koca bu yeni geleni tıpkı biraz evvel Mümtaz'ı karşıladıkları gibi sevinçle karşılamışlardı.

Mümtaz, genç kadının güzel ve biçimli büstünü, beyaz bir rüyayı andıran yüzünü daha evvelden beğenmişti. Konuşur konuşmaz bu İstanbul'ludur, diye düşünmüş, «insan alıştığı yerden vazgeçemiyor, ama bazan Boğaz sıkıcı oluyor» dediği zaman kim olduğunu anlamıştı. Mümtaz için kadın güzelliğinin iki büyük şartı vardı. Biri, İstanbul'lu olmak, öbürü de Boğaz'da yetişmek. Üçüncü ve belki en büyük şartının tıpkı tıpkısına Nuran'a benzemek, Türkçeyi onun gibi teganni edercesine konuşmak, karşısındakine onun gözlerinin ısrariyle bakmak, kendisine hitabedildiği zaman kumral başını onun gibi sallıyarak konuşana dönmek, elleriyle aynı jestleri yapmak, konuşurken bir müddet sonra kendi cesaretine şaşırarak öyle kızarma, hiçbir özentisiz, telâşsız, büyük ve geniş, suları, dibi görünecek kadar berrak, bir nehir gibi hayatın ortasında hep kendi kendisi olarak sâkin, besleyici akmak olduğunu o gün değilse bile, o haftalar içinde öğrendi.

Mümtaz, kendisine tanıtıldığı zaman genç kadın gülerek:

— Ben, sizi tanıyorum, dedi. Sabahleyin aynı vapurda geldik. Siz, İclâl'in arkadaşı Mümtaz Bey'siniz.

İclâl'in arkadaşı kelimelerini, altları çizilmiş gibi söylemişti. Mümtaz tanındığına memnundu; fakat İclâl'in, hüviyetine tuttuğu fenerden korkuyordu. Genç kız fena insan değildi; aralarındaki dostluk ömür boyunca sürecek cinstendi. Fakat geveze idi; «kimbilir, edâlı yârim, neler söylemiştir?»

— O halde ben de söyleyeyim, dedi. Siz meşhur Nuran ablasınız. Çocuğu göstererek, «küçük hanım, biraz da hiç uğramadığı, görmediği bizim sınıfta büyüdü. Her sabah umumî vaziyet raporunu dinledik.» Çocuğa uzaktan gülümsedi; fakat Fatma, Mümtaz'ın iltifatına kulak asmadı. Hiçbir yabancı erkeğe yüz vermek niyetinde değildi; her erkek onun saadeti için bir tehlike idi. Yalnız annesi gülüyordu. Mümtaz, Boğaz vapurunda ilk önce onun karşısında oturmak istediğini, sonra nedense bunu yapmadığı için kendisini Muazzez'in dişleri arasına attığını düşünüyor, tereddüdünü, utangaçlığını farkettiyse, diye üzülüyordu.

Muazzez'le, İclâl'in ayrı ayrı yaratılışlarla birbirini ta-

mamlayan çok lezzetli bir dostlukları vardı. Muazzez günün meçhûl ülkeler ve lüzumsuz hadiseler gazetesiydi. İstanbul'un her semtinde gidip göreceği bir akrabası, hiç olmazsa kardeş gibi sevdiği bir ahbabı bulunan büyük annesine benzerdi.

Bu ihtiyar kadın sabahtan akşama kadar, her uğradığı yerde, yolda veya bir evvelki ziyaretinde gördüğü, işittiği şeyleri tekrarlaya tekrarlaya gezer, akşamüstü bu hususî metodla hafızaya tamamiyle mal olmuş bir yığın havadisle dönerdi. Koca şehirde bilmediği şey pek azdı. Biraz kalbur üstünde olmak şartiyle bütün İstanbul'u tanır. Sene, ay, hattâ gün zikrederek, insanlarının halinden bahsedebiliyordu. Zaten evcek böyle idiler. «Hepimiz eve bir heybe havadisle geliriz, derdi. Akşamüstü sofrada birbirimize onları anlatırız, sabahleyin kahvaltı ederken fasulye ayıklar gibi lüzumlu ve lüzumsuzunu ayırırız.» Dayısı, üç gün, başkasına ait havadisler yüzünden kendisine ait çok mühim bir işi anlatmağa vakit bulamamış ve üç gün sonra «çocuklar, sözünüzü kestim. kaç gündür söyliyeceğim, vakit bulamadım, İkbal'den telgraf aldım, bir kızımız olmuş!» diye ancak haber vermişti. Bu yüzden kızcağıza Nisyan adını takmışlardı.

İclâl, Muazzez'e bakılınca, çok az konuşurdu. O küçük dikkatlerin insanıydı. Muazzez'in getirdiği havadisleri o tasnif eder, altlarını çizer, âdeta insanî tecrübeye malederdi.

Her türlü hüküm, ışık, renk ondan gelirdi. Onun için Muazzez, yüz kişi içinde de olsa sözünü ona bakarak «bilmem, sen ne dersin» diye bitirdi.

Her akşam onların fakülteden başları birbirine girmiş, kolkola çıkışlarını görmek Mümtaz'ın en büyük zevkiydi. Bu yüzden iki kıza «Zeyneb Hanım konağının iki acuzesi» adını vermişti. «Rektör, bunların bildiğini bilmez». «Muazzez'e sorun, o bilmiyorsa bu iş olmamıştır, İclâl unutmuşsa ehemmiyetsizdir, aldırmayın» diye alay ederdi. İclâl'le, Muazzez'in aralarında birincisinin sadece tesadüfle öğrenmesi, ikincisinin ise büyük bir tecessüsle herhangi bir meselenin peşine düşmesi gibi bir fark vardı. Tâ liseden beri tanıdığı arkadaşının bu huyunu bildiği için, İclâl o kadar sevdiği ve çok defa tesiri altında yaşadığı Muazzez'i kendi aile muhitine sokmaktan daima çekinmiştl.

İclâl'in akrabası, Muazzez için sık sık bahsedilen gaip dostlardır.

Bu sabah da Muazzez kendisine birçok şeyler anlatmıştı. Yeniköy'de çok eski bir Rum ailesine ait yalının yok pahasına satıldığını, yanıbaşındakinin kırmızıya boyandığını, damadın bunu görür görmez, ben böyle zevksiz yerde oturamam, diye çıkıp gittiğini, —tabiî ayrılmaya vesile arıyordu—, Arnavudköyü'ndeki meyhanelerden birinde dört gece evvel iki düşkün kadının birbirleriyle ettikleri kavgayı, Bebek'te balıkçı Çakır'ın yeni bir sandal aldığını, üç nişan ve iki düğün havadisiyle beraber söylemişti. Fakat İclâl olmadığı için hiç biri derine, beşerî dibe inmemişti. Çünkü İclâl'in dikkatlerinde gerçekten tamamlayıcı bir şey vardı.

— Doktora tezini bitirdiniz mi?

— Dün akşam bitirdim, dedi ve deminki çocukça utanmasını daha çocukça bir neşe ile tamamladı; dün akşam son sahifenin altına kırmızı kalemle kocaman bir çizgi çizdim. Altına birinciden daha kalın bir çizgi, bir tane daha, en altına dört Mayıs, saat 23'ü beş geçe diye yazdım. Bir imza attım. Sonra kalktım; balkona çıktım. İsveç usulü üç-dört derin nefes aldım. Şimdi de Büyükada'ya gidiyorum. Utanmasa, yaşım yirmialtı, Emirgân'da, tepede güzel bir evde oturuyorum, kötü dansederim; balıkta sabırsızlık yüzünden şansım yoktur, fakat iyi yelken kullanırım. Hiç olmazsa deniz kazalarından kurtulmakta birinciyim. Hatırınız için her gün iki tabak semizotu yiyebilir, hattâ içtiğim sigaraları bir pakete indirebilirim, diye tamamlıyacaktı.

Bu çılgınlık biraz da tezin bitmesinden geliyordu. Artık hür olduğunu, istediği gibi gezip tozacağını, istediği şeyleri okuyacağını düşündükçe sevinci artıyordu. Mayıs'ın dördünde tezini bitirmek, yaz'ı kazanmaktı. Dört seneden beridir, ilk defa yaz denen harikulâde kuş kendisinin oluyordu. Dört ay İstanbul onundu. Vakıâ imtihanlar vardı; fakat ne çıkardı? Daima bir kaçamak yolu bulabilirdi.

Genç kadın hep o sessiz gülüşü ile onu dinliyordu. Çok garip bir dikkati vardı. Âdeta gözlerinde yaşıyordu. Nasıl, gün dediğimiz şeyi, güneşin hareketi idare ediyorsa, onu da bu gözlerin parıltısı idare ediyordu. Mümtaz, ona baktıkça İclâl'e hak veriyordu; gerçekten güzeldi. Bir yığın şahsî tarafı vardı.

— İclâl bu kış hep sizden bahsetti. Boğaz'da tek başına bir evde oturuyor, diye...

— Evet, garip bir tesadüf oldu. Birkaç yaz evvel İhsan ağabeyim çok güzel bir ev bulmuştu. Kış gelince onlar taşındılar, ben kaldım.

— Canınız sıkılmadı mı?

— Pek sıkılmadı. Zaten sık iniyordum. Sonra çocukluğumdanberi tanıdığım yer. İlkönce güç olmadı değil. Fakat bahar gelince..

İkisi birden, ayrı ayrı yollardan bir ay evveline çıktılar; erguvanların açılışlarını, her bahçenin üstünden dal dal uzanışlarını hatırladılar. Nuran, Mümtaz'ın bu güzelliklere kendisi gibi bir yığın acının arasından bakmadığını düşünmek istedi. Fakat onun birkaç hafta içinde, hem de onbir yaşında iken, — İclâl böyle söylemişti, — anne ve babasını kaybettiğini biliyordu. Hayır, hayat her çağda insanı zehirliyebilirdi. Vapura gelirken peşleri sıra konuşan iki fakir çocuğun geçim sıkıntısından bahsedişini duymuştu. O yaşta konuşulacak şeyler miydi?

— «Adamın parası yok... Olsa iş değişir. Elinden gelse canını verecek. Baktım sonu çıkmıyor, ben okumak istemiyorum, diye tutturdum. Zaten hocalar işin farkında değiller, bundan adam olmaz! diye söylenip duruyorlardı. Girdik çıraklığa. Haftada yüzelli kuruş, bozdur bozdur harca... Ne ise, kitap, vapur parasından kurtuldum. Öğle yemeklerim de oradan çıkıyor. Fakat yağ kokusuna tahammül edemiyorum. Midem hep ağzımda. Annemin gebelik haline benzedim...»

— «Başka bir iş yok muydu?.»

— «Vardı ama, hesabıma gelmezdi. Sanat olduğu için başta para vermiyorlar. Bakma, aşçı dükkânında bahşiş, falan gene on lirayı buluyoruz. Babam iyi olsun, kunduracılığa gireceğim... Ama iyi olacak mı?.»

Başını çevirip bakmıştı. Oniki, onüç yaşlarında, zayıf, üzüm gözlü bir delikanlıydı. Elinde taze kesilmiş bir çubuğa dayana dayana yürüyordu. Halinde üzüntü, alay, yaradılıştan gelme zarafet birbirine karışıyordu.

Sabih, Mümtaz'a sordu:

— Plâkları buldun mu?

— Buldum. Ama biraz eski. Fakat asıl bilmediklerimiz, hiç tanımadığımız parçalar var! İhsan ki bu işe o kadar me-

raklıdır, o halde mevcudun yüzde birini bilmiyoruz, diyor. Biri çıksa da şunları tanıtsa, notaları neşredilse, diskleri yapılsa, hülâsa, şu piyasa musikisinden bir parça kurtulsak! Düşün bir kere, Dede gibi bir adamı yetiştirmişsin, Seyid Nuh, Ebubekir Ağa, Hafız Post gibi adamlar gelmiş, muazzam eserler vermişler. Benliğimizin bir tarafı yapılmış. Sen farkında değilsin; ruh açlığı içindesin.. Felâket şurada; bugünkü nesil ortadan çekildi mi, çoğu ezbere olan bu eserler kaybolacak. Meselâ tek başına Münir Nurettin'in bildiklerini düşünün.

Sabih, Nuran'a döndü :

— Siz, Mümtaz'ın eski musikimize merak sardığını biliyor muydunuz?.

Nuran, genç adama dostça baktı. Yüzünü çok lezzetli bir meyvaya benzeten bir gülümseme içinde :

— Hayır, dedi. İclâl burasını saklamış olacak...

Adile Hanım'ın sesi, unutulmuş olmanın korkuları içinde silkindi, uyuduğu dolaptan çıkmış bir kedi gibi sırtını kabarttı :

— Ben, bu cinsten insanlara kızıyorum, doğrusu. Sanki öbürkünü anlarlarmış gibi..

Adile Hanım, İclâl'i tanımazdı. Musiki bahislerinde ise hiçbir dâvası yoktu. Alaturkayı alışmış sularda gezer gibi, bir de bazan yarattığı curcuna havası için severdi. Ona göre musiki ve herşey şu zaman dediğimiz boşluğu doldurmak içindi. Bir geçid alayı, bir boks maçı hikâyesi, şöyle rahatça yapılan dörtbaşı mamur bir dedikodu, ona en güzel sanat eserinin verebileceği sıcaklığı verebilirdi. On vapurunu, kapıcının karısının ikinci kattakiler için anlattığı için anlattığı şeyler yüzünden kaçırmıştı. Vâkıa Huriye kadın onun için yeni şeyler söylememişti. Adile Hanım ondan yalnız ötedenberi yaptığı tahminlerin doğruluğunu öğrenmişti. Evet, adam gizlice bir çare bulmuş, karısının hiç haberi olmadan, çocuksuzluk id iasiyle mahkemeden ikinci bir evlenme kararı almıştı. Böylece üç sene evvel Kadıköy vapurunda tanıdığı ve kendisinden bir de çocuğu olduğu esmer kız, şimdi ikinci karısıydı. İşin garibi, eski karısının da tam bu sırada gebe kalacağı tutmuştu. Şimdi biçare adamcağız iki çocuğun birden babası olmuştu. Allah verince böyle verir.

Adile Hanım'ın bu işteki derin görüşüne hiçbir şey de-

nemez. Hâdise patlak vermeden altı ay evvel o şüphelenmiş, sonra Kadıköy tarafındaki dostlarını iyiden iyiye istintak etmişti. İşin garibi, adamın ilk karısının kısırlığına hakikaten inanmış olmasıydı. Bu, yanlış çıkınca — Adile Hanım yalnız bu işlerde doktorluğa inanırdı — iki çocuğun ikisinin de babası olmaması ihtimali kalıyordu. Adile Hanım demindenberi çetrefil bir ehli hibre raporunun tekrar tekrar üzerinde duran bir hâkime benziyordu. Hiç kadın kabahatli olmasa, bu rezalete tahammül eder miydi? Adile Hanım, kendisinde eski zürriyet tanrılarının kudretini vehmeden ve bu yüzden tıpkı bir Asur boğası gururiyle gezinen, semt kadınlarının, işçi kızlarının karınlarına hep bu vehimdeki imkânların sonsuzluğu içinde, behemahal doldurulması lâzım gelen bir kap gibi bakan komşusunu şimdi boşalmış bir balon gibi biçare, başı düşük, bütün emniyeti yıkılmış tasavvur ediyor, «gülmeden yüzüne bakabilecek miyim?» diye düşünüyordu. Bu kadarı da biraz fedakârlıktı ya... Hafif bir tebessüm, hayırlı olsun! gibi bir bakış hiç de fena olmazdı. Bu zulüm değildi, sadece bir öc almaydı.

İşte bu düşünceleri birdenbire Nuran'la, Mümtaz'ın birbirlerine bakış tarzları, Nuran'ın mesud gülüşü, Mümtaz'ın hayranlığını bozmuştu. Bu iki ahmak birbirlerini tanıyarak buraya gelmişlerdi. Birbirlerini seveceklerdi. Yoksa elâlemin filân şeyi bilip bilmemesi onun nesine gerekti. Biliyoruz dedikleri şeyin ne kadar cahili olduklarını şu ikinci kattaki musibetten tutun da, Sabih'in üstüste kaybettiği paraların acısı ona iyice öğretmişti.

Nuran'ın tebessümü Adile Hanım'a döndü. Fakat artık eski parıltısı yoktu. Sadece dediğinin doğruluğuna inandırmak istiyordu:

— İclâl başka... dedi. O ondört sene piyanoya çalıştı. Konservatuara devam etti. Gerçekten anlar ve sever.

Nuran akrabası için mübalâğa etmiyordu. Genç kız daha şimdiden bir musikişinas sayılabilirdi. Fakültedeki tahsiline kadar öğrendiği herşeyi unutmuş, yalnız musiki duruyordu. Âdeta nağmeden bir dünyası vardı.

— Doğrusunu isterseniz, ben ikisinden de anlamam. Hiç çalışmadım. Fakat seviyorum. Her dinlediğim şey uzviyetime yapışıyor gibi beni sarıyor, tercihlerim, sade oyun bulduklarım, beğenmediklerim var.

«Bilmeden sevilir mi? Birşey söyleyin» der gibi genç kadına baktı.

— Çok şey bulabildiniz mi?

— Daha ziyade Bedestende ve eski... Fakat buluyorum. Daha üç gün evvel iki tane Hafız Osman aldım. «Fakat ben ağız açtıkça niçin gülüyor? Ben çocuk değilim ki... Ama, gülüşün o kadar güzel ki; kızacağım yerde hoşlanıyorum.» Ve Nuran'ın sessiz gülüşünün kendisine uzaktan gösterdiği altın meyvaya doğru içinden birşey kayıyordu. Garip bir gülüştü bu. İhsan farkında olmadan ona cevap veriyor, kendi içinde bu gülüşün bir ağaç gibi büyüdüğünü, çiçek açtığını duyuyordu.

Bundan sonra ister istemez, evindeki plâkları, o Ferahfezâları, Acemaşiranları, Nihüftleri, tesadüf ettiği herşeyi yaldıza, bahar kokusuna boğan, onlara kendi uyanışındaki sıcaklığı geçiren bu gülüşün arasından ve onunla dinleyecekti.

Bu düşünceler arasında başını kaldırdı. Genç kadınla gözgöze geldiler. Sâkin, yumuşak, çok derinlerden gelen, hiçbir şeyi kendisinden esirgemeyen bir bakışla ona bakıyordu.

Bu, çok sevdiği şairin dediği gibi, insana aydınlıktan ve arzudan biçilmiş libaslar giydiren bir bakıştı. Altın bir tepside veya kadife bir yastıkta bir galibe uzatılan o eski kale anahtarları gibi, genç kadın bütün hüviyetini bu bakış ve tebessümle kendisine uzatıyor, hediye ediyordu.

Adile Hanım susmuştu. O bu cinsten tebessümlerin, dönüp dolaşıp gözgöze gelmelerin mânâsını çok iyi bilirdi. Onun için, artık ikinci katın iki karılı ve kendisinin olmıyan iki çocuklu beyini düşünmüyordu. O iş kendisi için mânâsını birden kaybetti. «Selâm bile vermem. Elin budalasına ne diye selâm verecekmişim? Nihayet mahallenin hizmetçileriyle düşüp kalkan bu herif işte... Her kepazeliğe lâyıktır.» O da yandaki apartmanın altındaki kolacının eşiydi. Ne diye düşünecekti. Bu kararla Adile Hanım kendi içinde Sabit Bey'in dosyasını kapattı. Hakikatte Mümtaz'la, Nuran'ın münasebetsizlikleri onu sıkmıştı. Mümtaz senelerdir evinin devamlı dostlarındandı. Vakıâ henüz onu salondaki divanda yatmağa razı edememişti ama, gene evdendi. Onun için kendisine daha iyi bir istikbal isterdi. «Bu dul kadınla...» ama Adile Hanım'ın talihi böyle idi. İnsanları sevdiği için onlardan iha-

net görecekti. Bütün ömrü böyle geçmişti. Kendi akrabaları bile onun etrafından birisini almaktan hoşlanırlardı. Şimdi sıra Mümtaz'a gelmişti. «Ne yaparlarsa yapsınlar...» der gibi omuzlarını silkmek istedi. Fakat muvaffak olamadı.

Biz düşüncelerimizi çok defa omuzlarımızda taşırız. Onun için onları kımıldatmamız bu düşüncenin ağırlığı nisbetinde güç olur. Şimdi Adile'nin omuzları böyle idi. Mümtaz, âkibetinin bütün ağırlığiyle bu omuzlarda yaşıyordu. Ama kendi deliliği; Mümtaz'dan ona ne? Zaten kimin işine karışmıştı? Yüzü talihten gördüğü bu son ihanetle küskünleşmiş, kendi kendine «ahmak herif...» diyordu. Zaten hangisi ahmak değildi? Bütün erkekler ahmaktı. Biraz iltifat, uzaktan şöyle bir gülümseme, gizli mânâlı bir çift lâkırdı, sonra o kuluçka tavuk edasiyle bir bakış... Artık vur boyunduruğu. Adile Hanım, öyle herkesin hayatına karışanlardan değildir. Zaten hiç kimsenin üstünde iddiası yoktu. Yalnızlıktan korkardı, yalnız kalmaktan korktuğu için, tanıdığı insanların kendisine muhtaç olmamaları onu çıldırtabilirdi.

Halbuki işte Mümtaz'la, Nuran kendisine muhtaç olmadan birbirleriyle anlaşıyorlardı. Bu affedilmiyecek birşeydi. Çoktanberi hayatta kendisine rol olarak, iki cins arasında bir nevi katalizör'lüğü kabul etmişti. Evinin hayatını, gününü, bu iyi niyet idare ederdi. Gelsinler, birbirlerini görsünler, hattâ sevişsinler, fakat daima onun yıldızı altında; daima kendisine muhtaç olarak. Bu tanışmadan sonra bir akşam kendi evinde Mümtaz'la, Nuran'dan bahsetmek, küçük çizgilerle onun tecessüsünü uyandırmak, âdeta iğnelemek, ertesi gün bir ikindi ziyaretinde Nuran'a aynı şeyi yapmak, ikisinin de zihinlerini karıştırmak, sonra bir akşam onları yemeğe dâvet etmek, ikisini de böylece evinin, sofrasının, tek başına dolduramadığı gece saatlerinin bir nevi demirbaşı yapmak! O, işlerin böyle başlamasını, böyle gelişmesini isterdi. Büyük, müstakil bir hayat kuracak kadar derin alâkalardan pek hoşlanmazdı; o zaman ister istemez unutulurdu. Onun için sonuna doğru tedbirlerini alırdı. Fakat başlıyan bir dostluğu, onun aşka doğru yürüyüşünü adım adım seyretmeğe, iki tarafın biricik mahrem-i-esrarı sıfatiyle bütün küçük sırları dinlemeğe, anlaşmazlıkları halletmeğe bayılırdı. İş büyüyüp de alâka ciddileşti mi? İki tarafı birbirinden uzaklaştırmak için elinden gelen gayreti sarfederdi ve bu gayret şöyle on,

oniki yıllık bir tecrübeye dayandığı için çok defa muvaffak da olurdu. Şurası muhkakkak ki, Adile Hanım'ın birleştirici tarafı kadar, yangın söndürücü tarafı da vardı. Vâkıa evlenme denen müesseseye hürmet ederdi. Fakat tanıdığı kadınlar, kendi muhitinin dışından evlenseler, daha memnun olurdu. Kendi arkadaşları kendisine kalmalıydı. Onlarla ancak küçük flörtler yapılabilirdi. Adile Hanım buna ses çıkaracak kadar zalim değildi. Sonunda evlenseler bile, bu yeni yuvayı kurmak için Adile Hanım'ın gayreti, yardımı istenmeliydi. Bu hayat ve onun zahmetleri, bu kadarcık bir tatmin de olmasa, çekilir iş miydi? Halbuki Mümtaz'la, Nuran birbirlerini tanıyarak işe başlamışlardı. Zaten Adile Hanım ikisinde de, ötedenberi tek başına iş görmek hevesini sezerdi. Bu yüzden, demin Mümtaz'ın genç kadına bakış tarzını gördüğü zaman, onları üç gün sonra sofrasında birleştirmek için verdiği karardan derhal dönmüştü.

Adile Hanım da herkes kadar hata işler, fakat bir meziyeti vardır; hatasını anlayınca tashih etmekten çekinmez.

Hayır, onları çağırmıyacaktı. Şimdi, yalnız birşey istiyordu: Sabih'e bu kararından vazgeçtiğini bir an evvel söylemek. Çünkü bu iyi kadının kafasında bir düşüncenin, bilhassa böyle mühim bir kararın Sabih'e söylemeden beklemesi, en kat'î, en kısa cümlelerle tebliğ edilmemesi rahatsız edici birşeydi. Halbuki bu karar, bir nevi idam kararı kadar ciddî idi. Mümtaz, bu kararın daha ziyade Nuran'a aid olduğunu iyi biliyordu; Adile Hanım erkeklere pek kıymazdı. Onlar kadınlar gibi hodbin değildirler; en çirkinin bile öyle tatlı rehavetleri, uysallıkları vardı ki...

Adile Hanım'ın kendisini feda etmeyeceğine, hattâ bu hafta çağırmağa kalkacağına, fakat Nuran'ın onun evine ancak kendi kendine gidebileceğine emindi.

Adile Hanım'ın endişelerinin yanında, Sabih'inkiler daha basit kalıyordu. O, Mümtaz'la, Nuran'ın birbirlerinden hoşlanır görünmesinden büyük ümidlerle kapılmıştı. Son banyo malzemesi meselesindenberi — Polonyalı bir dostu onu iyi atlatmıştı. — Adile, bütün kederini kocasının urtikerini tedavi ile avutuyordu. Aylardır suda pişmiş havuç, tereyağlı sebze yiyordu. Hele Nuri'nin evlenmesinden sonra, perhiz, son derecede sıklaşmıştı. Haftalardır ki rakının yüzünü görmemişti. Meğer eve beklenmedik bir misafir gelsin,

Fakat aksi gibi semtlerine kimsecikler uğramıyordu. Bu budalalar işi biraz idare etselerdi, yarın akşam... Hayır, Sabih, yarın akşam da, dün akşam, evvelki akşam gibi, gene kendisini önünde bir tabak haşlanmış havuç, taze kabakla görüyordu. İçini çekti.. İnsanlar zalimdi. Hayat, tahammül edilmez birşeydi; havuç yemekle, acıkmış bir örümcek gibi kendi bacaklarından birini yemek arasında ne fark vardı? Kendi bacaklarından birini yemek... Bunu bu sabah önündeki Fransızca gezetede okumuştu.

Adile Hanım olduğu yerde bu örümceklerden birine benziyor, düşüncesi tıpkı o cinsten açılışlarla kendi kendisini yiyordu. Birdenbire masanın öbür ucunda sabırsızlanan Fatma'yı gördü. Kız çok güzeldi, fakat garip bir hırçınlıkla bu güzellik kaybolmuştu. Annesini kıskandığı belliydi. İçinde bir ümid belirdi; yüreği sonsuz bir merhamet ve şefkatle suya atılmış Japon oyuncağı gibi birdenbire açıldı. Önünde bir ufuk vardı. Çocuğa baktıkça bu işin çıkmıyacağını anlıyordu. «Zavallı yavrucak..» Derhal onunla meşgul olmağa başladı. Azab meleklerini ağlatacak bir şefkatle onun hal ve hatırını sordu. Fatma'nın kaşları, kendisine acıdıklarını farkettikçe, iyiden iyiye çatılıyor, Nuran gelecek sağanağın korkusu ile şaşkın «yapmayın!..» der gibi bakıyordu. Fakat Adile Hanım, önünde açılan bu merhamet ve şefkat yolunda ona bakmadan yürüyordu:

— Gene eskisi gibi güzel dansediyor musun, bakalım?. Hani bizim evde oynadığın geceki gibi... Şimendiferini ne yaptın?. Sesi ne kadar yumuşaktı. Nasıl insanın tâ derinliklerine kaymasını biliyordu. Bu şimendifer ve küçük kızın dansı, babasiyle geçirdikleri son yılbaşı gecesine aitti. Adile Hanım'ın şefkati bu hatırayı iki senenin arasından bulup çıkarmıştı. Tıpkı eski şeylerle dolu bir tavan arasından çok öldürücü bir hançer gibi...

Fatma'yı demindenberi daldığı içlenmelerden, unutulmanın acılarından, en keskin harekete geçirmek için bu kadarı kâfiydi. Mümtaz, o gün kıskanç bir çocuk kafasının nasıl bir tâbiye makinesi olduğunu gördü. Bütün yol boyunca Fatma, Nuran'ın bir dakikasını boş bırakmadı. Genç kadın küçük bir ifrit tarafından zaptedilmiş gibiydi. Ancak tebessümü ile orada, yanlarında idi. Mümtaz, bu uzak tebessümün ışığı altında Sabih'in dünya vaziyeti hakkındaki fikirlerini

dinledi. Büyük havuç yiyicisi, mahrumiyetlerinin intikamını şimdi insanlıktan alıyordu. Bir elinin ayasiyle, sanki işte delillerim der gibi, önündeki Fransızca gazetelere basarak hepsini mahkûm ediyordu.

Mümtaz karşısında, Adile ile çok uzaktan, çekildiği meçhûl derinliklerden konuşan Nuran'ın yüzünü, bu yüzü dışarıdan aydınlatan ince tebessümü görmese, dünyanın sonunu yaşadığına ve bunun böyle olması çok iyi olduğuna ve insanoğlu denen bu ahmaklar kafilesinin buna lâyık olduğuna inanacaktı. Fakat Nuran'ın tebessümü, başının üstüne bütün bir mevsim gibi toplanmış, kumral saçları onu hayatın siyasetten, çekişmeden başka, onların çok üstünde, daha çok güzel ve daha iyiliğe götürücü ufukları olduğuna, saadetin bazan insana bir metre kadar yaklaşabileceğine, dünyanın zannedildiğinden çok iyi kurulduğuna inanıyordu. Vapur Adaya yaklaşınca genç adamdaki bu iyimserliğe hafif bir acı katıldı. Genç kadından ve kızından orada ayrılmak lâzım geliyordu.

— 2 —

Mümtaz onlardan ayrılır ayrılmaz, acele ettiğine pişman oldu. Genç kadından böyle birdenbire uzaklaşmamalıydı. «Acaba görebilir miyim?» diye iskelenin biraz ilerisinde bekledi. Fakat kalabalık biter-tükenir gibi değildi. Nihayet yolcular ve karşılayıcılar seyrekleşince evvelâ Sabih'le, Adile'yi gördü. Adile sokakta kocasına dayanmadan pek az yürüdü. İhtimal, onun için koca denen sermayenin iyi işletilme şekillerinden biri de kendisini yolda yarı yarıya olsun taşıtmaktı; bu sefer de kol kola idiler. Sabih, bir yanını çökerten Adile'nin ağırlığına, dünya olan bitenleriyle bir muvazene yapmak ister gibi, öbür elinde gazete paketi, can sıkıntısından alnı kırışık içinde, şüphesiz kafasında Garp memleketlerindeki vapur seyrü-seferlerinin, girip, çıkma usullerinin mükemmelliği hakkında bir yığın fikir ve kıyasla yürüyordu.

Mümtaz lâfa tutulmamak için bir grubun arkasında kendini sipere çekti. Biraz sonra Nuran'la, kızı göründü. Genç kadın belli ki rahat yürüyebilmek için en sona kalmayı tercih etmişti. Yüzü çocuğuna doğru, çok sade ve tatlı bir gülüşle eğilmiş, birşeyler söyliyerek yürüyordu.

Fakat ne bu tebessüm, ne bu konuşma çok sürmedi. İskele binasından çıkar çıkmaz, Fatma:

— Babam!.. anne, babam geliyor, diye bağırarak ileriye atıldı. Mümtaz o dakikada gördüğü şeyi bütün ömrünce unutamazdı. Nuran'ın yüzü kül gibi beyazlanmıştı. Genç adam gözleriyle etrafı araştırdı; kendisinden yirmi, yirmibeş adım ötede, sarışın, iri kemikli, dolgun göğüslü, hülâsa, malzeme itibariyle oldukça zengin ve sağlam, fakat garip şekilde güzel, — sonradan bu sahneyi tekrar düşününce «hiç olmazsa bazı erkekler için güzel...» diye karar vermişti; — bir kadınla, esmer, otuzbeş yaşlarında, siyah saçlı, yüzü ve kolları güneşten yanmış, her halinden deniz sporlarına alışık bir adamın onlara doğru yürüdüğünü gördü. Nuran'ın bütün vücudu titriyordu. Mümtaz, iri kemikli kadının kendi yanından geçerken, yavaş sesle, yarı Türkçe, yarı Fransızca:

— Fakat bu skandal... Fâhir, Allah aşkına sustur şunu! diye fısıldadığını duydu. Nihayet Fâhir'le, metresi genç kadına yaklaştılar. Emma çocuğu bir yığın «Maşallah!» ile ve «Ne güzel çocuk bu...» diyerek kucakladı. Fâhir ise buzdanmış gibi duruyordu. Çocuğun ancak yanağını okşayabilmişti. Bu, garip, çok garip bir sahne idi. Nuran olduğu yerde hâlâ titriyordu; Emma, harfleri çatlata çatlata:

— Ah ne güzel çocuk!.. diye hayran oluyor, Fatma bu yabancı sevgiden ve bilhassa babasının soğuk duruşundan mustarip, annesinin eteklerine yapışmış ağlıyordu. Dışarıdan görenler, bu sahnenin Nuran tarafından hazırlanmış olduğunu, yahut da Fâhir'in eski karısına karşı alâkasızlığını Emma'ya göstermek için bu tesadüf fırsatını kaçırmadığını zannedebilirdi. Saatlerce devam etmemesine hiçbir mâni olmayan bu hazin vaziyete Nuran mizacının birçok taraflarını gösteren bir hareketle son verdi; çocuğunu kucaklayarak ikisinin arasından çıktı, biraz ötede bir arabaya atladı. Mümtaz yanından geçerlerken Fatma'nın katılasıya ağladığını gördü. İçi garip surette burkuldu. Yolun başında arkadaşları bekliyorlardı. Onlara doğru yürüdü:

— Nerede kaldın, hep seni bekliyoruz...

— İhsan geldi mi?

— Evet, yanında bir de akraban var!

— Kim?

— Suad adında biri. Garip bir adam. Sanatoryomda imiş!

— Ata benziyor...

Mümtaz sadece bir:

— Tanıyorum; sonra Nuri'ye dönerek: — Hakikaten ata benzer... dedi. Ve zihninden Nuran'ın şakaklarından ikide bir gözlerine doğru kayan saçlarını düşündü.

Orhan bu dikkati tamamladı:

— Galiba biraz da yamyam!

— Hayır, sadece kaatil, yahut telâşh kaatil, yâni müntahir!..

Bu, üniversiteden kalma bir şakalarıydı. Bir gün Küllük'de büyük bir tarihçimizin insanları, «Esafil-i-şark, Nizam-ı-âlem, Şiş» diye üçe ayırdığını işitince, bu tasnifi genişletmişlerdi. Yamyamlar, herhangi bir ideolojide, sağ veya sol, mütaassıp olanlardı. Kaatiller, birtakım meseleleri olan ve her gördüklerine onlardan bahsederlerdi. Telâşlı kaatiller, bu meseleleri fazla enfüsileştiren, isyan hissiyle dolu olanlardı. Müntehirler ise bunları iki taraflı azap haline sokanlardı.

Kol kola girerek tıpkı senelerce evvel olduğu gibi, caddeyi yarı tutarak, güle - konuşa yürüdüler. Hiçbiri Mümtaz'ın dalgınlığını farketmedi.

Lokanta bu öğle saatında denizi içine almıştı. Suad'la, İhsan köşede bir masada oturmuşlardı. Denizde kırılan bütün ışıklar Suad'ın yüzünde toplanır gibiydi. Mümtaz, onu son defa gördüğünden daha zayıf ve solgun buldu. Bütün kemikleri meydanda gibi...

İhsan sabırsızlıkla:

— Vakit geçirmeden oturun? dedi. İhsan pek nâdir zamanlarında içenlerdendi. Fakat bunu sıhhî bir endişeden ziyade, içkiye hayattaki yerini vermek için yapardı. «Onun sihrini kendimizde eskitmemeliyiz...» derdi. İçmeğe karar verdiği zaman ise, bir çocuk gibi sabırsız olurdu. Bu lokantayı iskeleye yakın diye seçmiş, Mümtaz'ın vapurunu dört gözle beklemişti. Birdenbire yeğenine döndü:

— Senin gözlerin pırıl pırıl... neyin var?

Mümtaz şaşkın:

— Suad'ı gördüm, sevindim... dedi. Hakikatta Suad'ı görmekten sevinmemişti; zekâsını, konuşmasını çok beğe-

nirdi. Fakat onda kendisini rahatsız eden bilmediği bir taraf vardı.

— Ne saadet... beni görüp, sevinen insanlar da var...

Mümtaz bu gülüşün karşısında içinden «işte seni bunun için seviyorum!» diye düşündü. Filhakika Suad'ın gülüşünde kalpten gelen herşeyi reddeden garip bir hal vardı. Sanki yüzü birdenbire herşeye yabancı ve düşman kesilmiş gibi gülüyordu. «Hayatından mı şikâyetçi? yoksa benimle mi alay ediyor?»

Fahri, İhsan'a gülümsedi :

— Ben, size geleceğini söyledim, siz inanmıyordunuz... dedi.

— Ama iki vapur gecikti...

— Hayır, yalnız bir vapur kaçırdım.

— Kaçta uyandın?

Mümtaz gecesinin büyük zaferini bir daha hatırladı :

— Bu gece kitabı bitirdim... dedi. Geç yattım; uyku tutmadı; Sünbül Hanım'ı da bir türlü beni vaktinde uyandırmağa alıştıramadım!

Sünbül Hanım, Mümtaz'ın Emirgân'da işlerini gören kadındı. Suad, Mümtaz'a sordu :

— Bugünlerde ne okuyorsun Mümtaz?

Mümtaz önüne sıralanan meze tabaklarını ciddiyetle süzüyordu. Kapıya karşı oturmuştu. Fakat yeni tanıştığı genç kadının buraya gelmiyeceğini iyi biliyordu.

— Hemen hemen her şey... Cevdet tarihi, Sicill-i Osmanî, Şakayik...

Suad çok ciddî bir teessür içinde idi :

— Felâket... dedi. Şimdi nasıl konuşacağız? Eskiden Mümtaz'la çok rahat konuşurduk. Evvelâ okuduğu muharriri sorardım; sonra onun ağziyle veya meseleleriyle konuşurdum. Ve kapalı yüzünden hiç beklenmiyen bir çocuk gülüşüyle güldü. Mümtaz «İşte bunun için de seviyorum...» diye deminki düşüncesini tamamladı..»

Nuri :

— Herkes az-çok öyle değil midir? diye itiraz etti. Dört arkadaş Galatasaray'dan beri ayrılmadıkları Mümtaz'ı çok severler, ona toz kondurmak istemezlerdi.

Suad eliyle işaret etti :

— Maksadım şaka tabiî... Mümtaz'ı eskiden böyle kız-

dırırdım. Yoksa ne olduğunu biliyorum. Akrabayız. Fakat doğrusunu isterseniz herkes bizim kadar çok mu okuyor? diye düşünüyorum..

Fahri'nin fikri büsbütün başka idi:

— Avrupa bizden çok fazla okuyor. Birkaç dilde birden okuyor. Mesele orada değil...

— Fakat bir mesele var yine. Okuduklarımızla rahat değiliz.

İhsan kadehine buzun geçirdiği değişmeyi, renksiz alkolün yavaş yavaş bulanmasını, sanki mermer damarlarla zenginleşmesini takip ediyordu. Şimdi kadeh hiç de sâf olmayan bir mayi ile dolu idi.

— Haydi çocuklar!.. dedi. Sonra Suad'a cevap verdi: Mesele, okuduklarımızın bizi bir yere götürmemesinde. Kendimizi okuduğumuz zaman hayatın hâşiyesinde dolaştığımızı biliyoruz. Garplı, bizi, ancak dünya vatandaşı olduğumuzu hatırladığımız zaman tatmin ediyor. Hülâsa, çoğumuz seyahat eder gibi, benliğimizden kaçar gibi okuyoruz. Mesele burada. Halbuki kendimize mahsus yeni bir hayat şekli yaratmak devrindeyiz. Zannederim ki Suad'ın dediği budur.

— Evet, bir adımda eski, yeni ne varsa hepsini silkip, fırlatmak. Ne Ronsard, ne Fuzulî...

— İmkânı mı var? Ve Mümtaz içinden tekrar Nuran'ın saçlarını düşündü:

— Hep böyle düşer mi bu saç... dairna elleriyle başını biraz geriye atarak onu düzeltir mi?...

Suad, Nuran'ın saçlarından habersiz onu dinliyordu:

— Neden imkânsız olsun?..

— Şundan imkânsız ki.. fakat asıl imkânsız olan şu anda bu işleri konuşmasıydı. «Gûya adadayım! ve o da burada... ne kadar birbirimizden uzağız... aynı evde, ayrı ayrı odalarda olsak yine netice aynı olacak...»

— Çünkü, evvelâ siyah tahtayı beyhude yere temizlemiş oluruz. Bu inkârla ne kazanacağız sanıyorsun? Benliğimizi. Benliğimizi kaybetmekten başka.

Suad çok yumuşak bir bakışla:

— Yeniyi... yeni bir âlemin masalını kurarız. Amerika'da, Sovyet Rusya'da olduğu gibi.

— Onlar herşeyi, hepsini unuttular mı sanıyorsun? Bence bu yeni masalı yaratacak olan bizim maziyi inkârımız ve

ya bu işteki yaratma irademiz değildir. Olsa olsa yeni bir hayatın hızıdır.

— Ne yapalım istiyorsun?

Fakat Mümtaz cevap vermedi. Zihni Fâhir'le — muhakkak o olacaktı, Nuran'ın arasındaki sahnede idi. «Yüzü ne kadar bozulmuştu. Ağlayacak kadar bedbahttı.» Ve birdenbire içinde kabaran merhametle onu mes'ut etmeği, bütün ömrünce mes'ut etmeği kendi kendine vâdetti. Ve hemen o anda çocukluğundan utandı: «Bu kadar çocukça!» bu kadar hissi olduğunu ilk defa farkediyordu. — Unutma ki, onların ikisi de Avrupa'yı devam ettiriyorlar...

— Peki o halde ne yapacağız?

İnsan kadehini kaldırdı:

— Evvelâ içeceğiz... dedi. Sonra bu güzel denizin bize hediye ettiği şu balıkları yiyeceğiz. Ve şu bahar saatinde bu lokantada, bu denizin karşısında olduğumuza şükredeceğiz. Sonra da kendimize mahsus, şartlarımıza uygun yeni bir hayat kurmağa çalışacağız. Hayat bizimdir; ona istediğimiz şekli vereceğiz. Ve o şeklini alırken, kendi şarkısını yapacak. Fakat fikre, sanata hiç karışmayacağız! Onları hür bırakacağız. Çünkü, onlar hürriyet, mutlak hürriyet isterler. Masal bir anda, biz istiyoruz diye teşekkül etmez. O hayatın içinden fışkırır. Hele mazi ile bağlarımızı kesmek, Garba kendimizi kapatmak! Asla! ne zannediyorsunuz bizi! Biz Şark'ın en klâsik zevkli milletiyiz. Herşey bizden bir devam istiyor.

— Eskiyi devam ettirdikten sonra, yeni hayat şekli aramak ne için?

— Hayatımızın henüz şekli yok da onun için! Zaten hayat tanzim edilmeğe daima muhtaçtır. Hele asrımızda.

— O halde maziyi tasfiye ediyoruz?..

— Elbette... Fakat icabeden yerlerde. Ölü kökleri atacağız; yeni bir istihsale gireceğiz: Onun insanını yetiştireceğiz...

— Bunu yapmak için nereden hız alacağız?..

— İhtiyaçlarımızdan, yaşama irademizden; zaten hıza değil, derse ihtiyacımız var. Bunu da realite bize verir, müphem ütopyalar değil!!..

Suad eliyle alnını sildi:

— Ben ütopyadan bahsetmiyorum... fakat bâkir türküler istiyorum. Dünyayı yeni gözle görmek istiyorum. Bunu sade

Türkiye için istemiyorum, dünya için istiyorum. Yeni doğan insanın teganni edilmesini istiyorum.

— Adalet istiyorsun, hak istiyorsun.

— Hayır, öyle değil! Çünkü kelimeler eski. Yeni insan eskinin hiçbir artığını kabul edemez...

Mümtaz bir gözü kapıdan giren müşterilerde:

— Suad bize bu yeni insanı târif etsin!.. dedi.

— Edemem!.. Çünkü, daha doğmadı. Fakat doğacak, eminim... Bütün dünya onun sancısını çekiyor. İşte İspanya!..

—İhsan:

— Eğer bütün imrendiğin o ise, hiç merak etme; yakında Avrupa, hattâ dünya, İspanya'ya benziyecek. Fakat hakikaten İspanya'da veya Rusya'da yeni insanın doğduğuna inanıyor musun? Bana daha ziyade insanlığın felâketi hazırlanıyor gibi geliyor.

— Falcılık mı?.

— Hayır, sadece bir müşahede... Alâlâde bir gazete okuyucusunun müşahedesi... Suad bir müddet boş kadehiyle oynadı, sonra kadehi İbrahim'e uzatarak:

— Lûtfen... dedi. Dolan kadehe su koydu; ilk yudumu içti — Böyle olsa ne çıkar, zaten olmasını istemiyenlerden değilim. İnsanlık ölü kalıplardan ancak böyle bir yangınla kurtulur...

— Daha beterlerine düşmek için; geçen harbin neticesini gördük.

Fakat Suad dinlemiyordu:

— Kaldı ki, harb bir zaruret oldu artık... bu kadar karışık hesabı ancak o temizliyebilir.

Sonra birdenbire başını kaldırdı, İhsan'a baktı:

— Hakikaten insanlıktan yeni birşey ümit etmiyor musunuz?.

— İnsanlıktan ümit kesilir mi? Yalnız harbden iyi şey ummuyorum. Medeniyetin yıkımı olacaktır. Ne harbden, ne ihtilâllerden, ne de halk diktatörlerinden birşey çıkacağını ummuyorum. Harb Avrupa'nın, belki dünyanın mutlak felâketi olacaktır. — Ve kendi kendisine söyler gibi konuşmasına devam etti: — İnsanlıktan ümit kesmedim, fakat insana güvenmiyorum. Bir kere bağları çözüldü mü; o kadar değişiyor, o kadar kurulmuş makine oluyor ki.. bir de bakı-

yorsun ki, o sağır ve duygusuz tabiat kuvvetlerine benzemiş.. Harbin, ihtilâlin korkunç tarafı, asırlarca gayretle terbiye ile, kültürle yendik sandığımız bu kaba kudreti birdenbire başı boş bırakmasıdır.

— İşte ben de bunu istiyorum.

İhsan içini çekti.

— Halbuki daha iyi şeyler istiyebiliriz. Fakat istemek neye yarar; insanoğlu bu kadar zayıf olduktan sonra?... Evet, insana güvenilmesi güçtür, halbuki talihini düşününce, onun kadar alınacak mahlûk yoktur.

— Ben insanı seviyorum. Onun şartlariyle döğüşme kudretini seviyorum. Kaderini bile bile hayatı yüklenmesini, o cesareti seviyorum. Hangimiz yıldızlı bir gecede kâinatı bütün ağırlığiyle sırtımızda taşıyamayız. Hiç bir şey insanoğlunun cesareti kadar güzel olamaz. Şair olsaydım tek bir manzume yazardım; Büyük bir destan. İki ayağı üstüne kalkan ilk ceddimizden bugüne kadar insanlığın macerasını anlatırdım. İlk düşünceler, ilk korkular, ilk sevgi, kâinatı gittikçe ihata eden, kendi başlarına mevcud olan herşeyi birleştiren zekânın ilk kımıldanışı, tabiata izafe ettiğimiz bir yığın zenginlikler.. Allahı etrafımızda ve kendi içimizde yaratmamız Evet tek bir manzume yazardım. İnsanı teganni etmek istiyorum, derdim; maddeyi uykusundan uyandıran ve kâinata kendi ruhunu geçireni teganni edeceğim, ey bütün büyüklüğü ihata eden lisan! Sen bana yardım et!

İhsan yeğenine şüphe ile baktı:

— Bu ne coşkunluk Mümtaz? Adeta ondokuzuncu asrın medeniyet mü'minlerine benzedin.

— Hayır benzemedim. Çünkü, meselelerin halledileceğine inanmıyorum. Daima öleceğiz ve öldüreceğiz. Daima bir tehdit altında kalacağız. Ben trajedinin kendisini seviyorum. Asıl büyüklük, ölüm şuuruna rağmen gösterdiğimiz cesarette.

— Mümtaz gorilden insana doğru yürüyüşün şiirini yazmak istiyor.

— Evet, gorilden insana doğru yürüyüş. İyi hatırlattın. İstediğin harb, bu cümlenin sonudur. «Şimdi insandan tekrar gorile doğru mu gideceğiz?» Dosteiewski, içinde bulunduğumuz çıkmazı en iyi gören adamdır. —İhsan kadehini içmeden masaya bıraktı. — İstediğin harb bizi oraya götü-

rür. İki Cihan Harbi daha olsun, ne kültür, ne medeniyet kalır. Hürriyet fikrini ebediyen kaybederiz.

— Bunu ben de biliyorum. Fakat içimizdeki ruh darlığı ve dışımızdaki sefalet, insanı bir malzeme gibi kullanmak itiyadımız, ve bunun doğurduğu korku. Sonra bütün bunların hayatın zarurî tarafı olduğunu bilmek felâketini düşünün! Hepsi bir devir sonunun yaklaştığını gösteriyor. Ben bir felâket de olsa, onu bekliyorum.

— Üstü senin olsun...

Adile hınçla kocasına baktı ve yavaşça, fakat içinde bütün bir katliâm arzusu parıldayan sivri bir sesle fısıldadı:

— Sokakta topluyorsun, değil mi?

Sabih karısına her zamanki tatlı bakışla bir göz işareti etti. Onun bütün gün niçin herşeye hiddet edeceğini biliyordu. «Bir köşeye otururum, lâfa karışmam. Ev sahipleri tahammül etsinler!» Zamanla karısına, bütün aksak taraflarını öğrendiği eski bir otomobil gibi alışmıştı. O istediği yerde durur, bazan hiç fren kabul etmez, vitesleri kendi kendine değiştirir, bazan doludizgin yürürdü. Sabih'in vazifesi bu eski makinenin bir kaza çıkarmasını önlemekti. Aslında iyi kadındı ve ona alışmıştı. Hayatı onun yanında rahattı. Vakıâ bu rahatı Sabih oldukça mühim fedakârlıklarla elde etmişti. Onu kendisine temin edebilmek için hemen hemen şahsiyetinin yarısından vazgeçmişti. «Yarım şahsiyetle de bilmem iş görülür mü?».

Arabacı aldığı bahşişten memnun, arabasının başak sarısı hasırını ve renkli tentesini güneşte parlatarak geniş bir kavisle Adile'nin yanıbaşından geçti. Adile bu neşeli kavis ve iyi beslenmiş atların bahar sabahı keyfini şahsına karşı bir hakaret sayıp saymamak için bir müddet düşündü ve hızlı hızlı, topuklarını, zaten gevşemiş asfaltı âdeta delmek ister gibi, sert sert basarak yürüdü. Fakat önünde inilecek çok taşlı, karmakarışık bir yokuş vardı. Durdu ve Sabih'in, koluna girmesini bekledi: «Bu uzun ökçelerle!» Ayakkabıyı daha dün almıştı, bu taşlık yolda parçalanmasına razı değildi: «Hiç olmazsa bu işe yarasın!» Sabih, talihin kendisine uzattığı barışma fırsatını kaçırmadı. Hattâ aklı, yolun yan tarafındaki evin verandasında şezlonga uzanmış kız irisinin

kasığına kadar açık kalçalarında kalmasına rağmen, karısının kolunu onüç senelik bir tecrübenin verdiği ustalıkla hafif ve iç gıdıklayıcı bir tazyikle sıkmayı bile unutmadı: «Nasıl olsa misafirlikteyiz...» Ve yavaşça kulağına fısıldadı: «Mümtaz'ın hayatı tehlikede... Ne dersin?» Bu tek cümlenin Adile'nin üstünde yapacağı tesiri merak etmiyordu. Şu dakikada karısının yüzünün, üzerine limon sıkılmış bir istiridye gibi, bir yığın küçük sarsmtı içinde kaldığını biliyordu. Ve sırf bile bile yaptığı bu zulmü telâfi etmek için, tekrar Adile'nin kolunu sıkmağa devam etti, fakat karısına karşı olan muhabbeti sadece bu jestlerle kaldı — Tehlikede! Çünkü Nuran'ın da ona karşı bir zaafı olduğu muhakkak... — Ve birdenbire işkenceyi âzamî haddine götürmeğe karar veren bir katı kalblilikle ilâve etti: — Yoksa birbirlerini daha evvelden tanıyorlardı da, bize komedi mi oynadılar?

— Vallahi bilmem, ama zannetmiyorum... Nerede o zekâ onlarda. Hem niçin yapsınlar?

— Fakat dikkat ettin mi, kız bile farkına vardı.

— Tabii, zavallı çocuk... Ve Adile, Nuran'ın kızına duyduğu merhametten kalbi parça parça Sabih'e bütün gövdesiyle yaslandı: «İşin garibi, ilk fırsatta nişanlılık zamanımızın sesini bulabiliyor... Acaip şey şu kadın kısmı vesselâm... Zavallı Mümtaz budalası da durup dururken başına dert açıyor...»

İçinde Mümtaz'a karşı garip bir merhamet vardı. Bununla beraber şoförlük hocasının mesafe tâyini nasihatlerini zihninden geçire geçire gidecekleri evin kapısiyle bulundukları yeri ölçtü ve tekrar Adile'nin kolunu hafifçe okşamağa devam etti:

— Sen rahat dursana bakayım!

Emma, erkek ruhuna âşina olduğunu sanan kadınların hesaplı işvesiyle sevindi:

— Oh, istakoz var... Neredeyse sevincinden ellerini çıpacaktı. Biliyorsun Fâhir, dünkü istakoz ne güzeldi! Sesi hafif hardalda bırakılmış bir hıyar gibi garip ve dili yakıcı bir gevreklikle türkçe kelimeleri değiştiriyordu. Bununla beraber, gayet az aksanı vardı. Fâhir, genç kadının sıhhatli çenesine ve bembeyaz dişlerine korku ile baktı:

— Sonra?...

Emma, en şirin tebessümlerinden biriyle cevap verdi:

— İstakozdan sonra düşünürüz... Fakat beraber yaşadığı adamın sofrada yemek beklemekten — tabiî bütün Türkler gibi — ne kadar sıkıldığını hatırlayarak ilâve etti:

— İstersen bir şinitsel veya bonfile...

— Peki, sana bir şinitsel veya bonfile... Garsona döndü «Hangisini tavsiye edersin?»

Rum garson bir müddet Buridan'ın merkebi oldu ve şinitselin nefasetiyle bonfilenin asaleti arasında sallandı:

— Ama, sen yemezsen olmaz... Emma'nın sesi şefkatten neredeyse ateşte kalmış bir cam parçası gibi çatlayacaktı.

Fâhir tâ belkemiğinden gelen bir ürpertiyle bu şefkate, onun soğuk hücumuna gerilmişti:

— Muhakkak sen de yiyeceksin! Emma, erkek ruhunu anlayan kadın dikkatiyle ve bir anne şefkatiyle — çünkü her erkek biraz çocuktur ve iradeye muhtaçtır — diye devam etti. Bu sabah kültür fiziğini de unuttun!

Köstence'de plâjda bu kültür fiziğe ilk başladıkları zamanlarda Fâhir'i ne bu ses, ne de bu ısrar bu kadar rahatsız etmiyordu. O zaman şahsına gösterdiği bu alâka onu çıldırtıyor, bu hesaplı ve iradî arkadaşlıkta imkânsız lezzetler buluyordu.

— Peki, ben de yiyeyim! Böylece hiç olmazsa onun konuşmasını önleyecekti. Kendisinin de farkına vardığı garip bir ısrarla başını listeye gömmüş, Emma'nın dişlerini, sağlam vücudunu, erkek kudretlerine meydan okuyan geniş göğsünü, bir zamanlar kendisini hazdan, şimdi sabırsızlıktan ve hattâ hidetten çıldırtan bütün bu birinci sınıf zevk makinesi teferruatını görmemeğe çalışıyordu.

Emma'nın dişleri Fâhir'i İstanbul'a dönüşündenberi korkutmuştu. Lekesiz, bembeyaz, bir çehre için oldukça mübalâğalı karoseri içinde hiç şaşmadan işleyen bir cihaza benziyen bu dişler, onun üzerinde her rastgeldiğini öğütebilecek bir değirmen hissini bırakmıştı. Şimdi bu değirmen evvelâ istakozu öğütecek, sonra Viyana usulü şinitseli çiğniyecekti. Ağır ağır...

— Şarap mı, su mu?...

— Rakı...

Fâhir bu sefer hakikaten gafil avlandı ve karşısındakine

bir saniye için hayretle baktı. Fakat Emma, uzakta ilk mimozaların arasında tropikal bir lâcivertlikle uzanan denize dalmıştı.

— Hani sen rakıyı sevmezdin?

— Alıştım artık! Sonra çok muhhabetli bir bakışla Fâhir'e döndü: Ben artık İstanbul'lu oldum!.

Emma, rakıya hiç alışmamıştı. Ve Fâhir'in içmesini de belki sadece otoritesini kullanmak için istemezdi. Fakat iskelede Nuran'la ve bilhassa kızıyla karşılaşması onu birkaç gün için bazı prensiplerinden fedakârlık etmeğe mecbur ediyordu. Ne olur ne olmazdı, birkaç gün için daha sokulgan, daha uysal görünmeliydi. Yeni tanıştıkları yat sahibi zengin İsveçli ile anlaşana kadar Fâhir'in sevgisi ona lâzımdı. Kendi kendisine: «En aşağı bir ay...» diye tekrarladı. Evet, hiç olmazsa Fâhir'le bir ay dost kalmalıydı. Ondan sonra hususî bir yatla ve o kadar **distingue** insanlar içinde bir Akdeniz seyahati yapmak... Bâhusus tam mevsimiydi. «Atina, Sicilya, Marsilya..» Daha ilerisini düşünmüyordu. Çünkü yaz, kış, hangi mevsim olursa olsun, behemehal Paris'i istiyordu. Bir kere oraya gitmeliydi. Geçen sefer Fâhir'i tanımadan evvel yaptığı Paris seyahati hiçbir işe yaramamıştı. Sefil bir oda, bir nevi mahalle aşçısına benziyen bir lokanta, akşama kadar yandaki odanın piyanosu, ufak ekonomilerle alınan birkaç parça eşya... Şüphesiz uzviyet bakımından çok eğlenmişti; fakat velev ki onun için bile olsa, artık bazı mahrumiyetlere tahammül edemiyordu. Sonra yerleşeceği, ev bark sahibi olacağı zaman gelmişti. Onun için bu fırsatı kaybetmek istemezdi. Fakat talih Emma'ya daima garip oyunlar oynardı. Bu sefer de öyle olmuştu. İhtiyar ve zengin İsveç'li tek başına gelmemişti. Yanında yatın kaptanı olan genç, esmer bir delikanlı da vardı. Ve işin fenası, bu delikanlı. Emma'nın zaaflarını sanki ezberden bilirmiş gibi davranıyor, ona bir türlü reddedemediği başbaşa kalma fırsatları hazırlıyor, ve üzüm gibi siyah gözleriyle bir iki saniye onu süzdükten sonra, başka hiçbir mukaddemeye lüzum görmeden... Dün akşam denizde böyle olmuştu. Herkesin sarhoşluğundan ve mehtaptan, sessizlikten ne kadar çabuk istifade etmişti. Emma, kendi zaafına içinden kızmakla beraber, tekrar o dakikaları hatırladığı için mesut, gözlerini kapadı.

Fakat bu mesut hayalde fazla gecikmedi. Bütün bunlar

geçici şeylerdi. Esası unutmamalıydı. Esas şimdilik Fâhir'di. Fâhir'de bu sabahki karşılaşmanın tesirini çok merak ediyordu. Nuran'ı bir dakika ancak görebilmiş ve çok tecrübeli aşk kadını hayatının içinden onu kıskanmıştı. Kendisinden çok başka türlü, daha derin şekilde güzeldi. Bununla beraber onu merak etmiyordu, uzviyetleri birbirine yabancıydı. Onun korktuğu kızın kendisiydi.

— Biliyorsun Fâhir, sen bugün Fatma'ya çok fena muamele ettin?...

Fâhir'in sesi hiç tanımadığı bir sesti:

— Biliyorum... «Bu üçüncü!... Hep bildiğim şeyler...»

Garip şekilde bedbahttı. Nuran'ı hiçbir zaman bu kadar güzel bulmamıştı. Bu ne boşandıkları ayların bıkkınlığı içinden gördüğü Nuran'dı, ne de on senenin arkasından beyaz bir hayal gibi görünen nişanlıydı. Bu ayrı, hiç tanımadığı, büsbütün yabancısı olduğu bir kadındı. On sene yanında yaşadığı halde farkına varmadığı kadındı. «O kadar şaşırdım ki... Fatma ile doğru dürüst konuşamadım... Tıpkı bir başkasının çocuğu gibi muamele ettim.» Fakat hakikaten bunun için mi çocuğuna o kadar soğuk davranmıştı, yoksa Emma yanında olduğu, onu gücendirmekten çekindiği için mi? «O kadar zayıfım ki, her alçaklığı yapabilirim...»

Başını kaldırdı. Emma'nın, içinden geçenleri âdeta ezberden okuyan gözleriyle karşılaştı. Genç kadın:

— Biliyorsun Fâhir, istersen barış, ben seni hiçbir zaman çocuğundan ayırmak istemem.. Ve bu kararın kat'îliğini göstermek için Emma, iş üstünde bir umumî grev ilân eder gibi, çatalını tabağın kenarına bıraktı. Yüzü baştan aşağı feragat, insan hislerine hürmet kesildi. Bütün ömrünce yalnız kendisine acımaktan gelen bir itiyatla çehresi değişmiş, altüst olmuştu.

Emma hiçbir şey istemezdi. Sadece alırdı. Tecrübeli aşk kadını hayatı ona istemeği kat'iyyen yasak etmişti. «Al, yakala, dört tarafından sar, nefes aldırma! Fakat kat'iyyen isteme...» Bu biricik düsturu idi. «Arkadaşlıkla başla! Daima anlayışlı ve sabırlı ol! Erkeği anladığını hissetsinler... Sonra kanatlarını ger, nefes aldırma... fakat istemek, asla...» İsveçli zengin, bu anlaşmayı, bilgiç şefkatı, fedakâr dostluğu yavaş yavaş derisinde duymağa başlamıştı.

Fâhir Emma'yı bir müddet süzdü:

— Ne münasebeti var şimdi bu sözün?.

Kadın büyük bir hata yaptığını anladı. Bu işten hiç bahsetmemeliydi! Başını eğdi ve istakozunu yemeğe başladı. Bu akşam İsveç'li zenginle daha açık konuşmak lâzımdı.

Fâhir bir haftadanberi şimdi Emma'nın kendiliğinden teklif ettiği şeyi düşünüyordu. Fakat nefsine karşı o kadar itimatsız, itiyatlarına o kadar bağlı, Emma'nın onu içine soktuğu hayat o kadar değişikti ki, bir türlü karar veremiyordu. Sonra Nuran'ın böyle bir teklifi nasıl karşılayacağını hiç bilmiyordu. Genç kadın kendisine vaktinde barışmak, hepsini unutmak için üstüste bir yığın mühlet vermişti. «Asıl güçü Emma'dan ayrılmak...» Bu sevdiğinden değildi, nefsine karşı daima alçak oluşundandı. Hiçbir zaman iradeli bir insan olmamıştı, ne de vaktinde kaçacak kadar akıllı.. Bununla beraber Emma bu iradeyi gösterebilirdi. Belki de hakikaten kendisinden bıkmıştı. «Kim bilir belki de...» Dün akşamki sarhoşluğu arasından havâl meyal hatırladığı şeyleri düşündü. Cenubî Amerika'lı kaptanın sert bir usturaya benzeyen yüzü, insanın içinde dal budak salan bakışları, gözünün önüne geldi. Bir aralık beraberce kaybolmuştular. Kendisi bir türlü briçten kurtulamamıştı. «Kim bilir belki de...» ve ömrünün cenneti olan anları, Emma'nın hazza dolu dizgin atılışını, o çılgın mısraları birdenbire içinde taze bir bıçak yarası gibi hatırladı. Bu acıyla başını kaldırdı. Emma'nın otuziki dişinin, önündeki istakozu yavaş yavaş, son derecede masum ve dalgın bakışlarla, âdeta ezberinde olan bir şiiri hafızasından okur gibi öğütmesini, hakikî bir güzellik mucizesi, gibi seyretti. En iyisi bu mânasız düşünceleri bırakmaktı. Kadehini kaldırdı. Emma türkçe öğrendiği ilk kelimeyi, sanki vefasız âşıkına geçmiş güzel günleri hatırlatmak isteyen bir acemilikle tekrarladı:

— Şerefinize efendim...

Gözleri kendi rızasıyla hazırladığı ayrılığın yaşlarıyle doluydu. Ve hakikaten kendi içinden de böyle düşünüyordu. «Bütün hayatım hep kadrimi bilmiyenler tarafından tekmelenmekle geçmedi mi?» Besarabya'daki o zengin arazi sahibi böyle yapmamış mıydı? Vakıâ Emma'nın da ufak bir kabahatı olmuştu. O seyisle yatmasına hiç lüzum yoktu, hele güpegündüz yarış atlarına mahsus ahırın üstündeki odada... evet, bütün hayatı böyle ufak tefek hataların, tedbirsizlik-

lerin sebep olduğu facialarla geçmişti. Fakat ne yapabilirdi? Erkekler böyleydi. Arazi sahibi uşağını kovacağı yerde kendisini koğmuştu. Fakat uşak da arkasından gelmişti. Nişanlısı ile de böyle bir kaza yüzünden ayrılmışlardı. Tam böyle değilse bile, ona yakın birşey. Fakat kabahat bu sefer de kendisinin değildi. Müstakbel kaynı, Mihael'den o kadar gençti ki... aralarında üç kız kardeş vardı.

— Bu akşam istersen bir yere gitmiyelim, Emma?

— Nasıl istersen Fâhir... Biliyorsun ben de çok yoruluyorum... Dün akşam... fakat dün akşamdan bahsetmenin hiç münasebeti yoktu.

Bu kelimeyi söyler söylemez, yüzünü ateş basmıştı. Hakikaten bu gece bir yere gitmiyecekler miydi? Bütün geceyi Fâhir'le başbaşa geçirmek azabı içinde tekrar istakoza döndü.

— Biliyorsun Fâhir, sen çok değiştin...

Fakat Fâhir dinlemiyordu. Gözü garsonun ceketinin kopmuş düğmesine takılmıştı. Bir kopmuş düğme bazan bir can kurtaran olabiliyordu. İşte boş düğme yeri onun düşüncesine garip bir hürriyet vermişti. «Madem ki aslında kadın denen şey beni sıkıyor, ne diye musallat ederim kendime?..»

Sabih'in teyzesi şişman, yüzünden iyilik ve hayat neşesi akan bir kadındı. Otuzbeş sene astımlı, huysuz, bir saatı öbürüne uymaz bir kocanın kahrını çekmiş, üstüste, nasıl, hangi sebeplerle yaptığını bilmediği borçlarını ödemiş, kocasını düşündükçe huy ve ahlâklarına bir türlü güvenemediği dört çocuğunu büyütüp yetiştirmiş, hepsini teker teker evlendirip yer yurt sahibi etmiş, şimdi ömrünü misafir ağırlamakla geçiriyordu. Gençliğinde kocasının huyu yüzünden genç kadın dostluğuna âdeta hasret olmuştu. Yedi senedenberi bol bol misafir çağırıyor, sırtına pek az eşinin sahip olduğu bir mutfağın bütün nefasetini tanıdıklarına ikram ediyordu.

Adile ile çok sevdiği Sabih'i hemen bahçe kapısının önünde karşıladı.

— Nerodesiniz canım..? Gözlerimiz yolda kaldı. Eliyle uzun ve üç boğumlu küpelerinden birisini yokladı. Sabriye hanım, böyle günlerde çok sevdiği kaynanasının hediyesi bu

küpeleri takmaktan vazgeçmezdi; fakat küpelerden birinin orta kafesi telinden koptuğu için ince bir tireyle bağlı dururdu. Taşıdığı büyük pırlantanın ve altındaki küçük zümrüdün kaybolmasından da korktuğu için ikide bir eliyle yoklardı. Sabih teyzesini öperken yan gözle eski bah ıvan kulübesinin damına baktı; onu da üç sene evvelki çökük vaziyetinde gördü. Sabriye hanım tamir ve düzeltme denen şeyi bilmezdi. Zaten kopan, kaybolan, yıkılanla alâkası yoktu.

— Size öyle güzel şeyler hazırladım ki.. Sonra Sabih'e döndü; senin perhiz yemeklerin de hazır..

Adile kocasının birdenbire ekşiyen yüzüne hiç sevincini gizlemeden baktı:

— Allah razı olsun teyzeciğim, dedi. Ödüm patlıyordu dokunacak bir şey yer de hastalanır diye... Sesi, korkudan ziyade sevinçten titriyordu.

— A kızım hiç unutur muyum onun sıhhatını?... Biricik Sabih'im o benim... Adile bu teminattan memnun, birkaç akşam evvel öğrendiği tangoyu mırıldanarak verandaya doğru yürüdü. Sabih sade isyandı. «Görürsünüz, diyordu. Şimdi görürsünüz!» Ve Polonya meselesine, Alman iktisadî hayatına dair son okuduğu makaleleri başından sonuna kadar onlara anlatmağa karar verdi. İntikamını alacaktı.

Bu perhiz yemeğini başına çıkartmasalardı, onlara fok balıklarının yaşayış tarzı hakkında bildiği şeyleri söyleyecekti. Bu balıkların hakikaten tuhaf bir hayatı vardı; sanki denizde balık, karada insandılar. Evet Lu de onlara dair yazılan şeyleri okurken aynen böyle düşünmüştü: Sanki denizde iken balık, karada iken insandılar ve onlardan bu cümle ile bahsetmeye karar vermişti. Fakat şimdi ne fok balıklarından, ne de Eskimolardaki acaip itikadlardan — büyük babanın hemen ölümü günlerinde doğduğu için onun yerine geçen köpek yavrusundan — bahsedecekti. Şimdi bu perhiz müjdesiyle Alman sanayiinin ve iktisadının devrine girmişti. İçindeki hınçla ve artık küpenin büyük pırlantasının kaybolma ihtimalini hiç aklına getirmeden, teyzesinin kulağına tekrar baktı. Bütün o bilgiler, kafatasiyle kırkbeş derecelik bir vaziye teşkil eden bu huniye akacaktı! Sabih senelerden beri gazete havadislerini bir nevi iltifat veya takdir vasıtası olarak kullanırdı. Bir gün Adile'nin hayranlarından ve evin gedikli misafirlerinden birine bu cinsten bir makaleyi anla-

tırken, genç adamın evvelâ sabırsızlıkla esnediğini, sonra da çekilip gittiğini görünce, birdenbire dünya havadisleri karşısında herkesin aksülamelinin kendisininkine benzemediğini anlamıştı. İşte o zamandanberi Sabih, hafızasının ve bol vaktinin kendisine temin ettiği bu silâh üzerinde çalışmış, onu âdeta mükemmelleştirmişti.

Verandada her zamanki gibi yedi sekiz misafir vardı. Sabriye hanımın bütün çocukları kendi ahbaplarını ona devrederek evden ayrılmışlardı... Büyük oğlunun piket arkadaşı Yaşar bey — Nuran'ın dayısının oğlu, — büyük kızının görümcesi Nuriye hanım, ortanca oğlunu kumara alıştırdıktan ve tahsilini yarıda bırakmasına sebep olduktan sonra, kendisi mühendis mektebini birincilikle bitiren İffet bey, küçük kızının lise arkadaşı Muazzez, hepsi oradaydılar. Sabriye hanım kendisini pek az ziyaret eden çocuklarının yokluğunu onlarla telâfi etmeğe çoktan alışmıştı.

Adile verandaya girer girmez:

— O, Yaşar bey de burada... ne tesadüf efendim.

Yaşar eliyle vaktinden evvel ağarmış saçlarını düzeltti, gözlüğünü parlattı. Ve Adile'yi tam bir etiketle selâmladı. O, ne olsa Avrupa görmüş adamdı.

— Şimdi sizin Nuran hanımla beraberdik... Aman ne ciciydi görseniz, sonra Sabih'in teyzesine döndü. Mümtaz da beraberdi.

Sabih'in teyzesi, Sicilli Osmanî'de dedesinin adını ve tercümei halini bulduğu için Mümtaz'ı çok severdi. Merhum zevcinin bulmasını tam otuz sene vadettiği bu tercümei hali hemen ertesi günü telefonla kendisine söylemesi, — bilhassa Sabriye hanım bu mazi hikâyesinin telefonla söylenmesine çok ehemmiyet veriyordu, — ona bir nevi mucize gibi gelmişti.

— Neye getirmediniz? Aylardır görmemiştim, çok yazık doğrusu. Bak, Muazzez de buradaydı.

Sabih karısından evvel bahsi kapatmak istedi:

— Arkadaşları ile buluşacağını biliyorduk, ısrar etmedik...

Muazzez hanım oturduğu şezlongtan doğruldu:

— Suad bey hastalanmış, bir hafta evvel İstanbul'a gelmiş, sanatoryumdaymış, o da oraya gidiyordu. Gelirken gördüm.

Sabih bu sabahki Ada vapurlarının bütün bir kabileyi buraya taşımasının şaşkınlığı arasından söylendi:

— Vah vah... Nesi var acaba? Yani mühim mi?... Hayır, verem o kadar mühim hastalık değildi, insan yer içer beslenirdi. Asıl mühim olanı kendi hastalığıydı. Çünkü perhiz mecburiyeti vardı. Biraz sonra yiyeceği tereyağlı kabakla havucun ıstırabı içinde nerede ise her rastgelenin, «bol bol ye, kuvvetli şeyler ye, hamur işi, ıskara.. beslen, bir şeyin kalmaz!» diye nasihat verecekleri Suad'ın hastalığını kıskanacaktı. Fakat bu Muazzez de olur şey değil, nerden bilir, nerden, nasıl görür?

Adile hanım başka zaman olsaydı Suad'ın hastalığına çok üzülürdü. Onun kadar neşeli, kadın ruhunu anlıyan insan azdı. Fakat şimdi tam Mümtaz'la Nuran'dan, hem de Muazzez'le Yaşar'a, sıcağı sıcağına bahsedeceği zamanda adının ortaya bir engel gibi çıkması tahammül edilir şey değildi. Adile hanım bu âni engelin üstünden çok iyi terbiye edilmiş bir koşu atı gibi tereddütsüz atladı:

— Doğrusunu isterseniz, aklımdan geçmedi değil... Fakat Nuran'la o kadar meşguldu ki, bize söz sırası kalmadı. Ve yan gözle Yaşar'a baktı. Onun Nuran'ı ötedenberi sevdiğini ve kıskandığını biliyordu. Hattâ Fâhir'le ayrılmalarında oldukça kötü bir rol oynamış, hem Fâhir'le Emma'nın münasebetlerini kolaylaştırmış, hem de bu münasebetten günü gününe Nuran'ı haberdar etmişti. Yaşar'ın yüzü kül gibi sararmıştı.

— Evvelden mi tanışıyorlardı? Nerede ise kekeliyecekti.

Adile âdeta sevinçle cevap verdi:

— Hayır, biz tanıştırdık. Sonra Sabih'in teyzesine dönerek ilâve etti: — Teyzeciğim bilmezsin ne kaynaştılar! Doğrusu hoşuma gitti. Hani, hiç de fena olmaz! Biraz yaş farkı var ama...

Sabih karısına hayretle bakıyordu. Muazzez'in yanında buna cesaret etmemliydi. Muazzez kendilerinden kaç yaş küçüktü.

— Kimdir bu Mümtaz bey?

— Bizim fakültede asistan.. Muazzez saçlarını güneşte salladı, gözlerini kıstı. Şımarığın biri... Gözü hep bahçenin ortasındaki büyük Hollanda yıldızlarındaydı. «Kıpkırmızı... kıpkırmızı...» Sonra birdenbire fikrini değiştirdi: Biz çok

severiz ya... Mahzun, çok mahzundu. Bu sabah Mümtaz'dan adaya gideceğini öğrendiği için buraya gelmişti. Fakat vapurda isabetsizlik etmişti. «Demek bu tesadüf...» Adile'ye yarı örtük kirpiklerinin arasından hınçla baktı.

— Canım nasıl tanımazsınız?... Babanızın dostu İhsan bey yok mu? İşte onun yeğeni. Bizde kaç defa gördünüz!...

Fakat Yaşar bey Mümtaz'ı unutmuştu. İçerde saat bir buçuğu çaldı. İlâç vakti gelmişti. Yaşar bey, hattâ Nuran'ın bir başkasiyle evlenmesi ihtimali bile ona ilâç saatlerini unutturamazdı. Cebinden küçük bir şişe çıkardı. Dikkatle tıpasını açtı; ambalâj kâğıdına, el değdirmeden iki komprimeyi şişenin ağzını biraz eğerek döktü.

— Biraz su emreder misiniz? Sonra Sabih'e döndü. — Müthiş bir kudret azizim... dedi. Vitamin. Başladığımdanberi kendimi o kadar rahat ve zinde buluyorum ki...

Sabih, Adile'nin gözlerinde parlayan istihza ve istihfafı görmedi.

— 3 —

Ertesi akşam söz vermiş gibi iskelede birbirlerini buldular. Sabih'le karısı ortada yoktu; genç kadın Fatma'yı halasına bırakmıştı. İskele ağır bir bahar kokusu içindeydi. Hemen herkesin elinde büyükçe bir çiçek dalı vardı. Birkaç kişi yeni açmış gül demetleri taşıyorlardı. Bütün kalabalık bir çiçek yağmasından geliyor gibiydi.

Nuran onu uzaktan görünce eliyle küçük bir işaret yaptı. Genç adam, hiç ihtimal vermediği bu tesadüften ve kendisine daha imkânsız görünen bu âşinalıktan mesut, ona doğru yürüdü.

— Bu kadar erken döneceğinizi zannetmiyordum...

— Ben de zannetmiyordum ama, oldu. Siz ne yaptınız?

Âdeta günün hesabını istiyordu. Mümtaz onun arkasından Anadolu kıyısının bütün şatafatı bir kurutma kâğıdıyla alınmışa benzeyen pastel renklerine bakarak cevap verdi:

— Biz, dedi, konuştuk... Bizim memlekette en rahat yapılan iş de budur, konuşmak. Sonra dostlarına karşı naksızlık etmemek için ilâve etti: — Ama güzel şeyler konuştuk. İhsan da gelmişti. Hemen hemen dünya işlerinin yarısını hallettik... Gece de bir âlâ ney dinledik!

— Kimden?.

— Ressam Cemil'den... Emin beyin talebesi! Bize bir yığın Sazsemaisi, eski Mevlevi âyinlerinin terennümlerini çaldı.

İkisi de bir tanıdık çıkıp rahatlarını bozmasın endişesiyle etrafa gizli gizli bakıyorlardı. Nihayet iskelenin parmaklığı açıldı, kırk yıllık ahbaplar gibi beraberce vapura girdiler, yine alt salonda oturdular. Mümtaz:

— Küçük hanımı ne yaptınız? Sizden ayrıldığına üzülmedi mi? Çok bağlı görünüyor.

— Hayır, yani lâzım olduğunu biliyordu. Bizim taraflardaki boğmacadan korkuyoruz. Bütün kış zaten hastaydı. Hastalık meselelerinde söz dinliyor.

— Dört sene evvel olsaydı bunları bilirdim, fakat şimdi İclâl'siz... Dört sene evvel İclâl'i hergün görür, ona ait şeyleri dinlerdi.

Nuran bu lâtifeyi dinlemedi; o, kendi fikrinin peşindeydi.

— Garip çocuk, diyordu. Sanki kendi başına değil de etrafındakilerin alâkasiyle yaşıyor. Hastalık korkusu olmasaydı kıyamet koparırdı.

— Ben sizi de kalırsınız sandım...

Sağ taraflarından gelen bir ışık parçası genç kadının saçlarına yapıştı, oradan yavaşça boynuna doğru kaydı, küçük, insana alışık bir hayvan gibi beyaz tenin üstünde hazla oynamağa başladı.

— Niyetim öyleydi, fakat fena bir tesadüf oldu...

Ancak o zaman Mümtaz, Nuran'ın dünkü kadar neşeli olmadığını, dalgın, hattâ mahzun olduğunu gördü.

Mümtaz'ın içini Ada iskelesinde Nuran'la kocasını gördüğü zamanki ıstırap yeniden kapladı. Bir müddet cevap vermedi, sonra düşünceli düşünceli:

— Ben dünkü tesadüfe şahit oldum, dedi. Arkadaşlarımı arıyordum; — Hiç yalan söylemeği beceremediği için olacak, yüzü kızarmıştı, — Fâhir beyle karşılaşmanızı gördüm. Nuran birşey söylemeden ona bakıyordu. Mümtaz bu bakışın altında genç kadının hayatına ait çok hususî birşey görmüş olmaktan üzüldü; — eğer sizden birşey saklamamağa karar vermiş olsaydım tabiî bahsetmezdim! — sonra birdenbire kendisini yangın kulesinden aşağıya hiç bir paraşütsüz bı-

raktı; — asıl fenası iskeleden çıkarken o kadar sevimli bir yüzünüz, dikkatiniz vardı ki...

Nuran mahzun gülümsedi:

— Benim çıkışımı beklediğinizi söylesenize... ben sizi gördüm. Beyhude yere yüzünüz kızarmasın. Böyle şeyler, siz erkeklerin âdetinizdir. Yalnız, asıl fenasını bulamadınız! Asıl fenası, imdadıma gelip çocuğu kucağımdan almamanızdır. Az kalsın ikimiz birden düşecektik... Mümtaz'ın yüzü karmakarışıktı; fakat Nuran ona dikkat etmiyordu; — ama daha fenası da var. Fatma'nın âsâbı altüst oldu. Babasını unutmağa başlamıştı. Bu çocukta garip bir sahibolma duygusu var. Şimdi babasını kıskanıyor. «Varsın babam beni sevmesin! Ben onu seviyorum...» diye sabaha kadar ağladı. Sonra bu bahsi kapatmak ister gibi sözü değiştirdi; — İhsan bey bizim tanıdığımız İhsan bey mi?

— Bilmiyorum, sizin tanıdığınız İhsan bey kimdir?

— Dayım mütareke senelerinde Müdafaai Hukuk'ta çalışırken bir İhsan beye yardım ettiğini söyler. Nadir paşanın yaveri imiş. Onun ölümünü üzerine yükletmişler. Kaçması kabil olduğu halde ben üzerimde bu töhmetle hiçbir yere gitmem demiş. İdamdan biraz da dayım kurtarmış.

— Nadir paşanın kendisine yazdığı bir mektup sayesinde. Evet o İhsan. Fakat niçin İclâl bahsetmedi. Ben dayınızı birkaç defa gördüm!.

— İclâl realist romancılar gibidir. Günlük şeylerden başkasından bahsetmez.

Mümtaz'ın hayretine son yoktu.

— Demek Tevfik bey sizin dayınız.. Talât bey de büyük dedeniz?

— Evet, Talât bey annemin büyük babası.

— Ben Tevfik beyi hattâ bir kere de dinledim. Bize Mahûr Besteyi okudu. Mahûr Besteyi seviyor musunuz?

— Çok... hem çok severim. Fakat biliyor musunuz, bizim evde uğursuz sayılır.

Mümtaz genç kadının yüzüne ciddiyetle baktı:

— Böyle şeylere inanır mısınız?

— Hayır, yani düşünmedim. Tabiî herkes gibi bende de birçok şeyler için o müphem korku var. Mahur Bestenin benim üzerimde tesiri çok başka türlü oldu. Beni büyük annemin yaptığı hata korkuttu. Bizim ailede ihtirasları yüzünden

etrafını mustarip eden çoktur. Çocukluktanberi beni büyük anneme benzetirler; onun için büyük annemi çok düşündüm. Belki de bu yüzden hislerimden ziyade aklımla yaşamak istedim. Fakat ne çare, talih istemeyince... Çocuğum yine bedbaht oldu.

— Behçet bey de akrabanız mı?

— Hayır, sadece evlenme yolu ile... o da çok bedbaht oldu. Atiye hanımın bende bir resmi var! O kadar garip bir şey ki. Fakat isterseniz bunlardan bahsetmiyelim.

— İhsan Mahûr Besteyi çok sever. Tevfik beyden meşketti. Biliyor musunuz, dedenizin eseri büyük eser.

— Âyin yapmak istiyormuş, sonra bu beste çıkmış. Gözlerini yumdu. Mümtaz pencereden kül rengi denize baktı, hemen hemen aynı renkte tül tül bulutların dolaştığı göğü seyretti. Sonra genç kadını bahçesinde böyle havalarda âdeta narinliğinden titreşen o küçük gül fidanlarına benzetti. Bir ışık bu kül rengi boşluktan, ikisinin de tanımadıkları birtakım hazların müjdesi gibi, onlara doğru uzandı. Genç kadının yüzünde, ellerinde âdeta sevinçle gezindi.

— Siz dün akşam hiç uyumamışa benziyorsunuz?...

— Hayır, uyumadım. Fatma sabaha kadar sayıkladı.

— Nasıl bıraktınız?...

— Halam ısrar etti. Sen gidince değişir, dedi. Ben de ister istemez razı oldum. Ben yanında olunca fazla şımarıyor.

— Fakat çok müteessirsiniz... ben olsam...

— Siz olsanız... fakat siz kadın değilsiniz, değil mi?

— Evet, yani bunu büyük bir kabahat saymazsınız... Hakikaten Nuran'ın kederini paylaşmak istiyordu; bunu yapamadığından son derece mahcup ve müteessirdi. İşte bu teessür Nuran'ı kahkahalarla güldürdü. Dost olmuştular. Ve bu dostluk, çok evvelden geçeceği yollar hazırlanmış bir seyahata benziyordu. O kadar âlemleri birbirine yakındı.

— Siz garip bir adamsınız. Mahsus mu yapıyorsunuz, yoksa tabiatınız daima böyle çocuk tabiatı mı? İçinden: «hakikaten ahmak değilse eğer...» diye düşünüyordu. Mümtaz cevap vermedi; sadece gülümsedi. Neden sonra:

— Bana Mahur Besteyi bir gün söyler misiniz? Sesinizin güzel olduğunu biliyorum. Zihni hep Mahur Bestede, aşkın, ölümün bu garip ve zalim terkibinde idi. Nuran kısaca, olur.. dedi, «bir gün söylerim.» Sonra ilâve etti: — Bilir misiniz,

ben sizi hiç yabancı saymıyorum. O kadar çok müşterek tanıdık var ki arada.

Mümtaz:

— Ben de öyle, dedi. O kadar öyle ki, birgün dost olursak, bu dostluğun yolu bana, çok evvelden çizilmiş gibi gelecek.

Sonra büsbütün başka şeylerden bahsettiler. Mümtaz gülüşünü çok mucizeli bulmuştu. Bu mucizeyi sonuna kadar tatmak istiyordu. Ona üstüste bir yığın hikâye anlattı. Konuşurken hep İhsan'ın repertuarını sarfettiğinin farkındaydı. «Demek ki satıhtayım... daha kendimi bulamadım...» Hakikatte büyük bir eşikteydi.

Bu olgun, zarif, güzel kadında, güneşin öz bahçesi imiş gibi baştanbaşa aydınlık ve füsun olan bir taraf vardı, o zamana kadar tanımadığı, kendisinde eksik sandığı bir taraf, sadece meşguldü, onun varlığı ile dolup boşalmağa hazırlanıyordu. Her düşünce serin bir uyanış duyumunda değişiyor, uzviyetin derinliklerinden gelen küçük ve esrarlı dalgalar, unutulmuş hayat şarkılarını tekrarlıyordu. Bu sessiz musiki ikisinde de vardı, ikisinin de içinden yüzlerine doğru yükseliyor, Nuran bunu göstermemek telâşiyle, olduğundan çok mahzun görünüyor ve Mümtaz ise aksine, tabiatındaki mahcupluğu da gizlemek telâşiyle, zorla cesur ve kayıtsız olmağa çalışıyordu.

O zamana kadar Mümtaz'ın aşk tecrübesi, başıboş birkaç çapkınlıkla, kendini dörtyol ağzında rüzgâra dağıtmaya benzeyen bazı arkadaşlıklardan ileriye geçmemişti. Bunlar bir erkeğin hayatına kadın varlığının girebileceği şeylerden ziyade, küçük kaçışlar, ufak arzular, kendi can sıkıntısının ve küçük iştahlarının değişik yüzleri idiler. Hattâ yalnız kendi etrafında dolaşan muhayyelesinde böyle bir ihtiyacı henüz duymamıştı bile. Kadın, onun için Macide'nin dostluğu, büyük yengenin şefkati, annesinin ölümü ile İhsan'ın evine alıştığı zamana kadar hayatında eksik bulduğu ve bu ikisiyle tamamlanan şeylerdi.

Şimdi Nuran'ın karşısında onun güzelliklerini, bu küçük kaçışların, arzu, iştiha ve itiyatların üstüne çıkan bir bakışla sayıyor, bu kadar değişik şekilde güzel bir kadının yanıbaşında geçecek hayatı, imkânsız birşey gibi düşünüyordu. Tam adını koymadığı bir nevi ümitsizliğin verdiği pervasızlıkla

gözleri genç kadının yüzünde, ellerinde dolaşıyordu. Nuran, onun bu pervasız bakışlarından sakınmağa çalışıyordu. Kendisini her serbest bırakışında birdenbire çırçıplak yakalanmış gibi mahcup, kendi kabuğuna çekiliyor, karşısındaki adamdan kendisini gizliyebilmek için ikide bir çantasını açıyor, yüzünü pudralıyordu. Hulâsa ikisi de kendileri için hazırlandığını seziyor ve içlerinden konuşuyorlardı.

Üsküdar açıkları, lodoslu akşamın suda kurulmuş malikânesi olmağa başlamıştı. Sanki Kızkulesi'nden Marmara açıklarına kadar denizin altına, su tabakalarının arasına yer yer, iyi dövülmüş bir yığın mücevher parıltısından geçirilmiş bakır levhalar döşenmişti. Bazan bu bakır levhalar suyun üstünde yüzüyor, âdeta mücevher sallar yapıyor, bazan da primitif ressamlarda, mağfiretin timsali ışığın kaynaştığı derinlikler gibi hasretle, bir hakikate yükseliş arzusu ile dolu, büyük ve kıpkırmızı uçurumlar açıyordu.

Bu, sıcak renklerin göz için bir lezzetten, bir ruh miracına kadar her imkânı denediği andı.

Mümtaz:

— Çok güzel akşam... dedi.

Genç kadın şaşırmış görünmek istemedi:

— Mevsimi! dedi.

— Mevsimi olması hayretimize mânî değil ki... İçinden, «sen güzelsin, ve bu güzelliğin gençliğinden geliyor. Fakat ben gene şaşırıyorum.» dive düşündü. Fakat hakikaten güzel miydi? Karşısındakini sarhoşluklarından uzak seyretmek istedi. Hayır, birşey söylemeyecekti. Hattâ görmüyordu bile. Bir kamaşmadan başka hiçbir şey görmüyordu. Daha iyisi içindeki havranlığın aynasiyle karşılaşmıştı. Tılsımlı bir aynada kendi içini, yavaş yavaş uyanan arzuyu seyrediyordu.

Nuran bu cevabın doğrudan doğruya kendisine olduğunu, demindenberi bilinmez yerlerden gelen davetin, şimdi aydınlığa çıktığını anladı.

— Öyle demedim, dedi. Bundan sonra böyle çok güzel akşamlarımız olacak demek istedim. Ve sözünün başka bir mânası olduğunu; bunu bile bile söylediği için kendisine kızdı.

Boğaz vapuruna epeyce vakit vardı. Kitapçı Kemal'in önünde durdular. Nuran, bir iki gazete, roman aldı. Mümtaz onun çantasını açmasını, para çıkarmasını seyrediyordu.

Her gün tekrarlanan bu hareketler, ona harikulâde şeyler gibi geliyordu. Zaten köprü değişmiş, kitapçı değişmiş, kitap alma, okuma denen şey değişmişti. Sanki bir masal dünyasında, canlı çizgilerin ve parlak renklerin her şeyi diriltti. ği, her şeye en geniş rahmaniyete kadar giden bir mâna verdikleri, her kımıldanışın geniş ve durgun bir suda uzanan ışıklar gibi bir sonsuzluğa doğru ürperdiği, çalkandığı bir dünyada yaşıyordu. Kitapçı paranın üstünü verdi.

Sonra kendi hediyesi, onun aldığı şeyler, hepsi elinde ve o yanında, Boğaz iskelesine doğru yürüdüler. Onunla beraber yürüyordu. Daha dün sabah vapurda uzaktan gördüğü, sonra bir tesadüfle tanıdığı kadınla şimdi İstanbul'a çıkmış, bir başka vapurla Boğaz'a gideceklerdi. Bu kendisi için inanılmayacak işti. Varsın, her gün tekrarlanan şeylerden olsun, varsın yüzbinlerce kişi bu hisleri hayatında bir defa, yüz defa tatmış olsun; bundan hiçbir şey çıkmazdı. O da biliyordu ki, sevmek, mes'ut olmak, sevmeden evvel tanışmak, sevdikten sonra unutmak, hattâ düşman olmak olağan şeylerdi. Fakat denizde yıkanmak da öyleydi; uyumak da öyleydi. Herşey, herkeste olduğu gibiydi. Tecrübenin yeni ve ilk olmaması onun ruhundaki şevki eksiltmiyordu. Kendisinde madem ki ilk defa oluyordu; madem ki ilk efa teni ve ruhu beraberce harekete gelmişler, tam bir terkip, bir anlaşma içinde mes'uttular. O halde yenivdi. Fakat o da böyle mi düşünüyordu: o da mes'ut muydu? İstiyor muydu? Yoksa sadece tahammül mü edivordu? Bu korku, bu şüphe, Mümtaz'ı bedbaht etti. Niçin konuşmuvordu? Birbiri peşinden gelen bu sualler, karanlıkta gerilmiş bir ipe ayağı dolanmış insan gibi, yolunda rahat yürümesine mâni oluyordu. Ah, birşey söyleseydi!...

Fakat Nuran, birşey söyliyecek halde değildi. O, Mümtaz gibi hayat yollarının ağzında ve serbest beklemiyordu. Yaşanmış bir hayatı vardı, erkeğinden ayrılmış kadındı. Bu kalabalıkta yüzlerce gözün üzerinde olduğundan şüphelenebilirdi. «Gitse, diyordu; ne olur, bıraksa ve gitse... Gelişi o kadar anî oldu ki, kendi kendime kalmağa ihtiyacım var. Ne sanıyor beni, dalaştığı arkadaşlarından biri miyim?

«Hayatını yapmış, sonra bozulduğunu görmüş bir kadınım. Bir kızım var. Aşk, benim için yeni birşey değil. Bu tec-

rübeyi ondan o kadar evvel geçirdim ki...» Onun bir yığın lezzet bulacağı yerde, o, sadece azap bulacaktı...

«Ben bir kere geçtiğim yoldan bir daha geçeceğim. Bundan büyük azap olur mu? Niçin bu kadar hodbin oluyorlar? Niçin bizi kendileri gibi serbest sanıyorlar...» Fakat bu ayakkabıyı muhakkak değiştirmeliydi. Topuklarını o kadar kaba yapıyor, kendisini âdeta Kolej'deki o ihtiyar hocalara benzetiyordu. Bunlarla ancak mitinglerde kadın hukuku için konferans verilebilirdi. Tabiî ayakkabılarla değil... «Ayakkabıların konuşmayacağı malûm... Onlarla beni nasıl güzel ve zarif bulabilir?»

Dün sabahki kızın dudakları nar çiçeği gibiydi; ve hep ona dönmüş bakıyordu. Ben bile olduğum yerden bu dudakların davetini görüyor ve onun hesabına sabırsızlanıyordum. Fakat o, olduğu yerden beni görmek için bana bakıyordu. Başını ne garip uzatışı vardı. Ne kadar çirkinleşiyordu... Ona: «Haydi gidin artık, burada ayrılalım... Bu mânasız işte ısrara ne lüzum var?» demeği çok isterdi. Fakat bir türlü söyliyemiyordu. Biliyordu ki, ölesiye mahzun olacaktı. Halbuki onu mahzun etmek istemiyordu. Bunu, sokak ortasında başını elleri arasına alıp teselli edebilseydi, bu imkân elinde olsaydı, sırf bu lezzeti tatmak için yapabilirdi. Çünkü zalim olmak da bir lezzetti. Bunu da uzviyetinde şimdi bir ihtiyaç gibi hissediyordu. Kısa, çok kısa bir an için tabiî. Çünkü fazlasına tahammül edemezdi; fazlasını istemezdi. O kendisinden bir parça idi. Fakat böyle olduğu için saadet, ıstırap hepsini kendisinde tatması lâzımdı. Hepsini ona Nuran tattıracaktı; bunu bildiği için kendisini kuvvetli, o kadar kuvvetli buluyordu. Tebessümü, bu yüzden bir bıçak ağzı gibi inceydi. Fakat içindeki korku hâlâ konuşuyordu. «Beni onunla beraber görenler, kim bilir ne derler? Benden küçük olduğu o kadar belli ki... Onun için Fâhir'den ayrıldığımı zannedecekler. Ben Fâhir'den ayrılmadım... O benden ayrıldı.» Ah, gitse ve kendisini rahat bıraksa...

— 4 —

Boğaz vapuru başka türlü bir kalabalıkla doluydu. Orası Ada gibi, asıl İstanbul'un çöküş devrinde, bir mevsim denecek kadar kısa bir zamanda ve âdeta birden oluvermiş,

zengin, müreffeh, her hususiyetini paranın düzenleyip ayarladığı, geniş asfalt yollu, çiçek tarhı kılıklı sayfiyesi değildi. O, başındanberi İstanbul'la yaşamış, onun zengin olduğu zamanlarda zengin olmuş, çarşı ve pazarını kaybedip fakir düştüğü zamanlarda fakir olmuş, zevki değiştiği zaman, kendi içine çekilmiş, hayatında geçmiş modaları elinden geldiği kadar muhafaza etmiş, hulâsa bir medeniyeti kendine ait bir macera gibi yaşamış bir yerdi.

Mümtaz'a göre insan Adaya giderken anonim bir şey olurdu. Orası bir nevi standart insanların yeriydi; orada gerçekte kendimize hiç lâzım olmıyan, hiç değilse bizi kendimizden uzaklaştıran ve bunu yaparken hiç bir noktaya da yaklaştırmıyan şeylerin hasreti çekilirdi. Boğazda ise herşey insanı kendisine çağırır, kendi derinliğine indirirdi. Çünkü burada terkibi idare eden şeyler, manzara, kalabildiği kadar olsa da mimarî, hepsi bizimdi. Bizimle beraber kurulmuş, bizimle beraber olmuştu. Burası küçük camili, bodur minareli ve kireç sıvalı duvarları o kadar İstanbul semtlerinin kendisi olan küçük mescitli köylerin, bazan bir mahalleyi uçtan uca kapteden geniş mezarlıkların, su akmıyan lüleleri bile insana, serinlik duygusu veren ayna taşları kırık çeşmelerin, büyük yalıların, avlusunda şimdi keçi otlayan ahşap tekkelerin, çıraklarının haykırışı İstanbul ramazanlarının uhreviliğini yaşıyan dünyadan bir selâm gibi karışan iskele kahvelerinin, eski davullu, zurnalı, yarı millî bayram kılıklı pehlivan güreşlerinin hatırasiyle dolu meydanların, büyük çınarların, kapalı akşamların, fecir kızlarının ellerindeki meşalelerle maddesiz aynalarda bir sedef rüyası içinde yüzdükleri sabahların, garip, içli aksi sadaların diyarıydı.

Zaten Boğaz'da herşey bir akisti. Işık akisti, ses akisti; burada insan bile zaman zaman bilmediği bir yığın şeyin aksi olabilirdi.

Mümtaz, çok küçüklük hatıralarına eğilip de vapur düdüklerinin bu tepelere çarpa çarpa kendine kadar gelen akislerini dinlediği zaman, arasıra içinde kabaran ve kendisini gündelik hayatın ortasında birdenbire o kadar zengin yapan hüznün şifasızlığını hangi pınarlardan toplanıp geldiğini anlardı.

Vapur hıncahınçtı. Şehirdeki işlerinden dönen küçük memurlar, gezmelerden, uzak plâjlardan gelenler, genç mek-

tepliler, zabitler, ihtiyar hanımlar, hayatlarının üzüntüsü, günün yorgunluğu yüzlerinden akan bir yığın insan güvertede, bilerek bilmiyerek kendilerini bu akşam saatine teslim etmişe benziyorlardı. O bütün başları Hayyam'ın anlattığı testici gibi eline alıyor, içten ve dıştan işliyor, çizgilerini değiştiriyor, boyuyor, vernik, cilâ sürüyor, gözleri dalgın, dudakları daha yumuşak yapıyor, gözlere hasretten, ümitten yepyeni ışıklar koyuyordu. Herkes bu aydınlığın ortasına kendisi olarak geliyor, fakat bir sihirin ortasına düşmüş gibi, onun değişmeleriyle değişiyordu. Bazan bir kalabalıktan biraz fazla gürültülü bir kahkaha yükseliyor, uzakta, tâ başta, yalı çocukları ağız çalgıları çalıyorlar, tecrübesiz seslerle şarkı söylüyorlar, beraber yolculuk yapmağa alışmış olanlar birbirlerini çağırıyorlardı. Fakat bunlar pek az sürüyordu. Bir nevi bekleyişe benziyen sessizlik yeniden sonsuz yapraklı ağaciyle büyüyor, hepsini örtüyordu.

Bu ağacın kökü, orada, ufukta ince bir Hirat cildinin tezhibleri arasında kıpkırmızı kavsi, bu altın oyunlarını gittikçe daha derin şekilde aydınlatan, her ân eritip yeniden kendi fantezisine göre döken güneşteydi. Oradan dal dal etrafa yayılıyordu. Nuran bu aydınlıkta sertleşmiş yüzü, darılmağa hazır gibi duran küçük ve toplu çenesi, kısık gözleri, çantası üzerinde kilitlenen elleriyle, bu sükût ağacının bir meyvası olmuştu.

— O kadar ki akşamın bahçesinden sarkmış gibisiniz... O söner sönmez, yere düşeceksiniz, sanıyorum.

— O zaman hepimizi birden gece toplayacak... Çünkü siz de öylesiniz... Ve öyle oldu. Daha Üsküdar'a yaklaşmadan akşamın dört tarafa savurduğu güller solmuş, deniz kararmıştı. Hirat tezhibli büyük kitap cildi şimdi mosmor bir bulut parçasıydı. Yalnı uzak minarelerin tepelerinde gecikmiş kuşlar gibi bir iki beyaz uçuş vardı. Karşı kıyıyı saran ışık dalgası, bir musikinin son akisleri halinde sallanıyorlardı.

Mümtaz, gece ilerledikçe havada, hâlâ kıştan bir şeyin bulunduğunu sezer gibiydi. Garip bir üşüme hissiyle içine büzüldü.

— Kışın Boğaz başka türlü güzel oluyor, dedi. Garip bir yalnızlığı var...

— Ama, siz pek tahammül edemiyorsunuz.

— Edemiyorum. Buna tahammül etmek için ya bulunduğu yere adamakıllı kök salmalı, yahut da hayatı çok zengin olmalı. Yâni kâfi derecede yaşamış olmalı. Halbuki ben..

Sözünü birdenbire kesti; neredeyse, ben hâlâ çocuk gibiyim, diyecekti. Hayatında bir yığın hulyadan başka ne vardı; yarın sabah, sen de bir hayal olmıyacak mısın?..

— Benim en sevdiğim şey nedir, bilir misiniz? Tâ çocukluğumdan beri kapalı, arkasında ışık yanmıyan, yalı pencerelerinde ışık oyunları... Vapurla beraber yürüyen, ve camdan cama değişen, bazan ateşten kavisler çizen ışıklar... Fakat şimdi bakmayın, madem ki dikkat etmediniz. İyi bir yerden, daha ileriden seyredin...

Mümtaz bu kadarcık şeye nasıl dikkat etmediğine şaşıyordu. Boğazın gece haritası benim için biraz da bu ışıklardır. Dediğiniz şey... İnsan burada bir hayalde yaşıyor, bazan kendisini bir masal sanıyor..

Mümtaz beraberce daldıkları bu hissîlikten utanır gibi oldu. Üsküdar'dan sonra gecenin tam saltanatı başladı. Tepelerde keskin sokak fenerlerinin hudutlandırdığı büyük ev kitleleri, aralarındaki karanlık uçurumlariyle olduklarından daha haşin, daha esrarlı ve hayalî görünüyorlardı. İskele meydanları daha geniş bir hayat vâdeden ışıklariyle bu âhengi kırıyordu. Hemen her penceresi aydınlık, cok eski bir valı, uzun zaman suda kalmış, bütün kesafetini kaybetmiş bir cisim gibi önlerinden geçti.

— Ne kadar çok insan var... dedi.

Filhakika her pencerede birkaç baş görünüyordu. Hepsi üstüste yığılmış, vapuru seyrediyordu. Bir vapur düdüğü öttü.

— Daha vapur düdükleri yazlık seslerini bulmadı...

İkisi de birbirlerine dikkatlerini söylüyorlardı. İki küçük çocuk gibiydiler. Ayrı ayrı, önlerinden geçtikleri şeylere bakıyorlar, tek, tük konuşuyorlardı. Genç kadın eliyle pancursuz, karanlık bir pencereyi göstererek: «Bakın, dedi, nasıl hâreli bir kumaş gibi dokunuyor... Sonra kavisler... İşte bir tane daha, sanki akan bir yıldız gibi... Daha yukarılarda, bizim tarafta bu akislere balıkçı sandallarının feneri de karışır. Fakat en güzeli bu kavislerdir... Işıktan bir riyaziye...

Sonra beraberce eğildikleri bir kitabın üstünden başları-

nı kaldırır gibi doğruldular ve birbirlerine baktılar. İkisi de gülümsüyordu.

— Sizi evinize kadar götüreceğim, dedi.

— Sokağın başında ayrılmanız şartiyle... Eğer annemi kalbden öldürmek istemiyorsanız...

Mümtaz içinden kızdı. Annesi... Yârabbim, ne kadar çok engeli var, diye düşündü. Genç kadın bu düşüncenin farkındaymış gibi:

— Ne yaparsınız, hayatımızı olduğu gibi kabul etmek lâzım. İnsan istediği kadar hür olamıyor... Bilir misiniz ki, bu yaşta hesap vermeğe mecburum. Geleceğimi bilseydi meraktan çıldırmıştı. Şimdi sevdiği kızı için, en aşağı yetmişbeş türlü felâket düşünür.

Sonra birdenbire lâfı değiştirdi:

— Yalnız, eski musiki mi seversiniz?

— Hayır, hepsini... Tabiî, anlayabildiğim kadar... Musiki hafızam zayıftır ve çalışmadım. Siz de seviyorsunuz galiba?

— Bana bakmayın... Bizde eski musiki aile yadigârıdır, dedi. Baba tarafından Mevlevî, anne tarafından Bektaşiyiz.. Hattâ annemin dedesini İkinci Mahmut, Manastır'a sürmüş. Eskiden evimizde küçükken her akşam fasıllar yapılır, büyük eğlenceler olurdu.

— Biliyorum, dedi, Mevlevî kıyafetiyle eskiden çekilmiş bir resminizi vaktiyle görmüştüm. Babanızdan gizli çekmişler.

İclâl'in adını söylememeğe dikkat etmişti. Bu bir nevi korkaklıktı. Fakat ikide bir başka bir kadının adını onun yanında anmak istemiyordu.

— Tabiî İclâlde... dedi. Yârabbim, bu kız için gizli hiçbir şey yok. Onu tanıyanlar camdan evde oturuyorlar.

Mümtaz :

— Ama fotoğrafı bana o göstermedi. Hattâ siz olduğunuzu ben kendim tahmin ettim, dedi.

Genç kadın bu hâtıra ile olduğu yerden o kadar gerilere atlayacağını hiç sanmamıştı. Babasını elinde ney, büyük sofanın sediri üstünde gördü. «Gel, otur...» diye sanki ona işaret ediyordu.

Bütün çocukluğu bir kuş kafesi gibi bu ney sesleri içinde geçmişti. Başkalarında bin türlü duyumdan kurulan dün-

ya, onun içinde sanki yalnız sesten ve musikiden kurulmuştu. Tıpkı aynı sofanın avizesinin altında sarkan, yeni dünya dedikleri o donuk renkli camdan kürede akseden eşya gibi, sadece hayal bir kâinatla işe başlamıştı.

— Onu çektirdiğim zaman babam hâlâ yaşıyordu. Fakat Boğaz'da değildik. Libade'de oturuyorduk. Bilmem, Çamlıca'yı tanır mısınız?

Fakat Mümtaz düşüncesini fotoğraftan ayıramıyordu:

— Tuhaf bir resimdi; eski minyatürlere benziyordunuz... Elbise hiç de aynı olmamakla beraber, meselâ, Ali Şîr Nevaî' ye şarap kadehini sunan gece... Gülerek ilâve etti: O oturuşu nereden buldunuz?...

— Dedim ya, ecdat mirası... Uzviyetimde var. Onlarla doğmuşum.

Biraz sonra o günün üçüncü mühim hâdisesi oldu. Kandilli'ye beraber çıktılar. Sanki her zaman böyle oluyormuş gibi iskelenin tahta döşemesi üzerinde beraberce yürüdüler, Mümtaz kapıdaki memura ikisinin biletini birden verdi ve adam hiç şaşırmadan aldı. İskele meydanından beraberce geçtiler. Yokuş yukarı yürümeğe başladılar. Birbirlerinin varlığına sarılmış yürüyorlardı. Biraz sonra genç kadının ayağı bir taşa takıldı; Mümtaz koluna girdi. Solda bir sokağa saptılar. Sonra küçük bir yokuş daha çıktılar. Genç kadın dar bir sokağın başında ondan ayrıldı:

— Bu bizim bahçe... Ev öbür tarafta, siz gelmeyin artık, dedi.

Başlarının üstünde bir sokak feneri, büyük bir çınarı sanki içinden aydınlatıyordu. Üstlerine yaprak yaprak dökülen bu aydınlığın altında, bahar kokuları, çeşme ve kurbağa sesleri içinde birbirinden ayrıldılar. Mümtaz bir daha buluşup buluşmıyacaklarını sormadığına pişmandı. İçinde onu bir daha görmemek ihtimalinin verdiği korku vardı. Bu korku ile, geldikleri yollardan biraz mahzun, fakat genç kadının cazibesinden bir yığın şeyle zengin, kalbi hiç tanımadığı bir dostluğa açılmış, döndü.

— 5 —

Birkaç gün sonra Nuran, İclâl'in güle güle evden içeri

girdiğini gördü. Genç kız, iskelede Mümtaz'a rastlamış, beraber oturmuş, kahve içmişlerdi. Sonra Mümtaz onu yolun yarısına kadar çıkarmıştı.

Eve girdiği zaman bile, hâlâ onun anlattığı şeylere gülmekteydi. Bu Mümtaz'ın ayak üstünde uydurduğu bir köpek hikâyesiydi.

Genç adam beş gün, elbette birinden birine rastlarım diye, Kandilli önlerinden ayrılmamıştı. Şüphesiz isteseydi doğrudan doğruya İclâl'den bunu rica eder, yahut da İhsan'ın vasıtasiyle Tevfik Beyi görmeğe giderdi. Fakat hislerinden bir başkasına bahsetmek istemediği için, sessiz sedasız sahili muhasarayı tercih etmişti. Henüz yelken mevsimi değildi. Fakat Boğaz'da kayık mevsim işi değildir. O, Boğaz'ın tabiî vasıtası, her saat başvurulan çare, her mizaca göre spor, eğlencedir. O kadar ki, bir Nevyork'lunun neden bir Ford veya başka bir marka otomobille doğmadığına şaşmıyanlar bile, Boğaz'da doğan çocukların beraberinde bir sandalla dünyaya gelmediklerine şaşırabilirler. Onun için hiç kimse Mümtaz'ı sandalında ve bu sandalı Kandilli iskelesinde görünce şaşırmadı. Uyanır uyanmaz kayığa atlıyor, sırasına göre yelkenle, bazan motörle iskeleye geliyor, orada balık avlamağa çalışıyor, kahvede kitap okuyor, ihtiyar bahçıvanlarla ve semtin eskileriyle konuşuyor, çok bunaldığı, denizde iş bulamadığı zamanlar, yukarılara çıkıyor, Nuran'ın evinin etrafından uzak durmak şartiyle tepelerden dolaşıyor, Boğaz baharının o sert rüzgârında kır çiçeklerinin, otların arasında geziniyordu.

Beşinci günü sabrının mükâfatını gördü. İclâl vapurda idi. Bu tesadüfün sevinciyle yerinden sıçramaktan kendini zor menetti. Genç kızı iskelede yakaladı. İclâl onu burada bulacağını hiç zannetmiyordu. Mümtaz, bir arkadaşına söz verdiğini, çocuğun hâlâ gelmediğini söyledi.

Nuran, Mümtaz'ın bu kadar çapraşık yollardan becerikli olmıya kalkacağını hiç sanmamıştı. İclâl'in hikâyesini dinleyince o da güldü:

— Niye alıp getirmedin?

— Doğrusu aklıma geldi ama, cesaret edemedim. Sana sormadan...

— Biz onunla tanıştık...

— Ada vapurunda... Adile Hanımla berabermişsiniz. Sa-

na selâmı var... İsterseniz öğleden sonra gelin, sizi gezdireyim, dedi.

İskeleye indikleri zaman Mümtaz kayıkta tembel tembel sıya yapıyordu. Onları gülerek karşıladı:

— Geleceğinizi umuyordum, dedi.

Nuran onun yüzünü zayıflamış ve güneşten yanmış buldu. Kadınlar sandala binince o da arkaya geçti.

— Ne o, yelken açmıyacak mıyız?

İclâl'le Nuran, yelkeni, onun tehlikelerini, dalgalarla beraber gelen o küçük sarhoşluğu tercih ediyorlardı. İki kıyının yalpa vurması, iyi bir kavalye ile dansa benziyen o mihverinden çıkmalar, aydınlığın, suyun içinden süzülmeler. Fakat Mümtaz, yelken zamanı değil, diyordu. Hakikaten bu lezzeti tatmaları için daha çok vardı. Sonra kadınların elbiselerinin harap olmasından korkuyordu. Böyle bir gezinti için giyinmiş değillerdi.

İclâl lâcivert döpiyesiyle bir çaya gider gibiydi. Nuran gri pardesüsünü ona vermişti. Sırtında kırmızı çizgili bej rengi bir kostüm, ceketin altında, kıvrılan kenarından, boynun dışarıda kalan kısmını daha yumuşak, daha kadifeli yapan sarı bir süeter vardı. Saçlarını en son dakikada sağa, sola iki üç tarakla düzelttiği belliydi.

Daha ziyade içinde son dakikaya kadar süren tereddüdü meydana koyan bu acele tuvaletle başı daha güzeldi. Mümtaz bu saçların gecesine yüzünü gömmek arzusuyle damarlarının tutuştuğunu hissediyordu. Bütün uzviyetinde senelerdir uyku uyumamış bir insanın yorgunluğu vardı.

İclâl kayığı beğenmişti. Anlamam ama, güzel, diyordu. Nuran deniz işlerini daha yakından biliyor gibi, onun fikrini tamamladı:

— Güzel sandal, balığa, gezintiye, yelkene, herşeye gelir. Hem de yeni...

Mehmet sandalın ucundan bir eli rıhtımda:

— Ben İzmit'e kadar giderim, bununla... diye cevap verdi.

Genç kadınların kıyafetlerinden, hallerinden hoşlanmıştı. Ağabeysinin —Mümtaz'a ağabey derdi—, ilk defa böyle arkadaşları olduğunu görüyor ve onun hesabına seviniyordu. Fakat kayığa atlarlarken, kendisine bir yığın cam eşya emanet edilmiş gibi ürktü. Onun kadını başka türlüydü. O, mese-

lâ Boyacıköyü'ndeki kahveci çırağının sevgilisi cinsinden kadınları seviyordu. Onlara hayatın her safhasında güvenilebilirdi. Bunlar dayanıksız olmalıydı; fakat güzelliklerine bir diyeceği yoktu.

— Balığı sever misiniz?

— Babam ölmeden evvel çıkardık... Daha doğrusu evlenmeden evvel...

Bu ikindi saatinde rüzgâr muayyen sevkülceyş noktalarına çekilmiş gibiydi. İlkönce aşağıya, Beylerbeyi'ne doğru indiler. Sonra tekrar geldikleri yoldan geriye döndüler. Anadoluhisarı'nı, Kanlıca'yı geçtiler. Akıntıburnu'nda rüzgâr ve dalga, hakikaten engine çıkmışlar gibi, onları kucakladı.

Bir adım ötelerinde bahçeler, çocukların uçurtma denedikleri yol, çiçek açmış meyva dalları, olta ile sabır terbiyesi yapanlar vardı. Fakat altlarında deniz geniş su tabakalariyle kayıyor, garip, keskin, büyük davetlerin sesi ve kokusuyle onları taşıyordu.

Mümtaz ömrünün hazinesini taşıyordu. Onun için korktu:

— Ben şimdi hem Sezar'ım, hem de kayıkçısı. Onun için, buradan ilerisi yok.

Bunu genç kadının gözlerine bakarak söylemişti. Fakat Nuran yalnız etrafla ve biraz da kendisiyle meşguldü. Beş gündür kafasında bir yığın kararlar vermiş, kâh evini ve hayatını can sıkıcı bulmuş, genç adamın daveti için sabırsızlanmış, kâh çocuğunun kendi yatağının yanıbaşında duran karyolasına bakarak, dışarıdan gelecek hiçbir şeyin kendi sükûnetini bozamıyacağını sanmıştı. Fakat işte, üç saat süren bir didişmeden sonra gelmişti. Bu bir zaaf mıydı? Yoksa tabiî bir hakkı kullanmak mı? Bunu bilmiyordu. Yalnız, bütün ömrüyle bu kayığa yıkıldığını, orada külçelendiğini biliyordu. Dönüşte Emirgân'a çıktılar. Kahvenin mevsimi başlamıştı. Her cinsten, her yaşta insan vardı. Hava biraz serinlerse kalkıp gitmek kararıyle yaklaşan akşamı ve baharı tadıyorlardı.

Bahar bir nekahet sıtması gibi derin ve ürperticiydi. Bütün gezinti boyunca bu ürpermeyi duymuşlardı. Sanki herşey, taze ve yumuşak yaprağın, parlak renklerin, beyaz aydınlıkta kendisini gölgesiyle bulmanın telâş ve sevinciyle birbi-

riyle kaynaşıyordu. Mor, kırmızı, erguvanî, pembe, yeşil, kümelendikleri sırtlardan insanın derisine hücum ediyorlardı.

Fakat burada, bu meydan kahvesinde bahar, sadece bir küçük ürperme, bir yaşama hasretiydi. Sıcak çay, topluluk, biraz evvel geçtikleri yerleri şimdi karşıdan ve büsbütün başka ışıkta seyretmenin insana verdiği o garip hisle birbirlerine sokulmuşlardı.

— Peki, anlatın bakalım, bizim Kandilli'yi neden böyle muhasara altına aldınız?

Mümtaz yüzünün kızardığını göstermemek için başını eğdi:

— Bilmem buna muhasara denir mi? Kara yolları baştan başa açıktı. Ben sadece iskeleyi zaptettim. Elimden bu kadarı geliyordu, ne yapayım? der gibi bir işaretle güldü. Fakat çehresiyle «bu hafta çok sıkıntı çektim» diyordu. Bu gülüşte, gözlerin ve dudağın kenarlarında ancak farkedilen, fakat bütün yüze ıstırabı kabule hazırmış gibi bir mâna veren bir şey vardı.

— Anlatsana şu Kandilli sarayını, Mümtaz?

Mümtaz sabahleyin genç kıza anlattığı şeyleri zihninde aradı:

— Hayal... Duman. Bir mısraın peşine takıldık. Hakikaten şimdi hepsi hayaldi. Fakat bir şey söylemesi lâzımdı.

— Bu sarayın tamiri için söylenmiş bir tarih. Tabiî ne saray, ne temeli var şimdi. Ne de eski bahçeler. Fakat mısra duruyor:

Yeniden Şûle-bâr-ı sâhiloldu köhne Kandilli

İşte bu mısraın bana ettiği bir oyun. Sonra Kandilli'den, Kanlıca körfezinden, Çengelköyü ve Vaniköy'den bahsetti.

Garip bir erüdisyonu vardı. Bilgiden ziyade, vaktiyle yaşanmış hayatların peşindeydi:

— Asıl mühim olan şey insandır. Gerisinden bana ne?... Belki bir insan hayatı zamanın fırınında ateşe attığımız bir kâğıt kadar çabuk yanıyor. Belki hayat, hakikaten bazı filozofların dediği gibi, gülünç bir oyundur. Tam bir ümitsizlik içinde bir yığın karar kılıklı, tereddüt ve küçük, ümitsiz savunmalardır, hattâ hulyadır. Ama, gerçekten yaşamış bir insanın ömrü yine mühim bir şeydir. Çünkü ne kadar gülünç olursa olsun, biz yine hayatı tam inkâr edemiyoruz. Onda kafamızın vehimleri olsa bile, iyi, kötü diye kıymetler arıyoruz.

Aşka, ihtirasa yer veriyoruz. Sanatkârcasına yaşamanın, küçük hesap ve israflarda kaybolmanın farklarını buluyoruz.

— Peki, ya hareket... Nuran eliyle bir işaret yaptı. Aksiyon mânasına söylüyorum. Büyük yollarda kendisini denemek.

Mümtaz şüphe içindeydi:

— Yolun büyüğü, küçüğü yoktur. Bizim yürüyüşümüz ve adımlarımız vardır. Fatih, yirmibir yaşında İstanbul'u fethetmiş. Dekart da yirmi dört yaşında felsefesini yapar. İstanbul bir kere fethedilir. Usul üzerinde konuşma da bir kere yazılır. Fakat dünyada milyonlarca yirmibir, yirmidört yaşında insan vardır. Fatih veya Dekart değillerdir diye, ölsünler mi? Kesif yaşasınlar yeter. Yâni büyük yollar dediğiniz şeyin büyüklüğü bizim içimizdedir.

Nuran dikkatle genç adama bakıyordu:

— Hareket, hareketten bahsetmiyorsunuz?

— Bahsettim işte... Herkes bir şey yapmağa mecbur. Herkesin bir talihi var. Ne bileyim, ben, bu talihi kendinden, iç dünyasından bir şeyler katarak yaşamayı seviyorum. Yâni sanatı seviyorum. Belki o bizi ölümün en iyi, en rahatça kabul edebileceğimiz çehreleriyle karşılaştırıyor. Şurası muhakkak ki, bir insanın hayatı bazan bir sanat eseri kadar güzel olabiliyor. Onu bulduğum zaman...

— Meselâ...

— Meselâ Şeyh Galip... Genç yaşta, en parlak devrinde ölüyor. Başlıbaşına hikmet olan bir terbiyeden geçmiş. Bu terbiye onda birçok şeyleri, muzır şeyleri, başında öldürmüş. Ne sabahı, ne ikindisi var. Sâkin bir akşam gibi, hareket, ışığın oyunundan, sevilen şeylere sadakatten ibaret. Meselâ, Dede. Bine yakın eseri var. Hayatına bakıyoruz; herhangi bir hayat. Fakat sade kendisinin.

— Devir de yardım etmiyor mu bunlara?...

— Elbette. Fakat istisnaları devrin üstünde gibi görünüyor. İnsan neredeyse şartların üstünde yaşıyor, sanacak. Meselâ bunların hiçbiri dünyayı ıslaha kalkmıyor. Halbuki sizin komşunuz Vanî Efendi, o kalkıyor, insan oğlunun huzuriyle, saadetiyle oynuyor. Ümitsizlik onu yenmiş... Birinciler nefsine sadık olarak yaşamanın sırrını bulmuşlar. Öbürleri kendilerini aldatıyorlar gibi geliyor bana...

Mümtaz, hiç istemeden girdiği bu karışık bahisten çık-

mak ister gibi etrafına bakındı. Akşam, geniş musiki faslma başlamıştı. Aydınlığın bütün sazları güneşin vedâ şarkısını söylemeğe hazırlanıyordu. Ve herşey aydınlığın sazıydı. Hattâ Nuran'ın yüzü, kahve kaşığı ile oynayan eli bile...

— Bir yere gitsek mi dersiniz?...

— Nereye meselâ?...

— Büyükdere'ye, İstinye'ye...

Gün burada bitiyordu. Halbuki onun bitmesini istemiyordu. Belki oralarda, daha ötelerde güneş devam edecekti.

— Şu ümitsizlik dediğinizi anlatsanıza...

— Ümitsizlik, ölümün şuuru, yahut bizdeki terbiyesi... Onun hayatımızdaki bir yığın kıskacı... Dört tarafımızı saran mengene dişleri, ne bileyim. Her hareket, cinsi ne olursa olsun, onun neticesidir. Hattâ şu devrimizde olduğu yerde kabuklaşmadan korku var ya... Sevilen şeylerin birbiri peşinden inkârı. Babam gibi olacağım korkusu. Nihayet, ne yapsam bir türlü ölümden kurtulamıyacağım. Hiç olmazsa beni bir uçta, bir kutup yolculuğunda bulsun. Yahut toplu bir halde enternasyonal söylerken, yahut, kaz ayağı adım atarken...

Kendisi de, bu anda, biraz bu korkunun içindeydi. Karşı sahilde evlerin pencerlerinde, dalgalarda sarı bir ışık vardı. Kendilerini yalnız bu ışığın kurtardığını sanıyordu. O da olmazsa burada, bu çınar dibinde boğulacaklar, gömüleceklerdi. Hakikatte mesuttu ve saadeti içinde bir şeyler yapmak istiyordu. Eski tuzak, onda da çalışıyordu.

Nuran artık bir şey sormuyordu. Kendi düşüncesine dalmıştı. Bu biraz da akşamın iradesine kendisini bırakıştı. Açık hava onu yormuştu. İkide bir önüne bu sual çıkıyordu:

— Sonu ne olacak bu işin? En iyisi, unutmak, bir şey düşünmemekti. Yaşadığı âna kendisini bırakmanın sükûnetini tadıyordu. Fakat İclâl düşünüyordu. İclâl akşamın iradesine tâbi değildi. O ölümün terbiyesini bir kere bile aklına getirmemişti. Küçük, temiz, etrafındaki herşeye vefalı genç kız hayatını yaşıyordu. Önünde sayısız günler vardı ve onları küçük kuklalar gibi ümitleriyle giydiriyordu. Aşkın, arzunun, sâkin evin, çalışma saatlerinin, beklemenin, hattâ icap ederse çalışmanın, dostlukların kumaşlariyle, süsleriyle hepsini giydiriyordu. Üstlerinde olan herşeyi biliyordu. Fakat yüzlerini göremiyordu; yüzleri gelecek dediğimiz duvara dönüktü. Saati gelince bu yüzler geriye dönüyor, İclâl'le karşılaşıyor,

önünde bir reverans yapıyorlar, sırtından o süslü elbiseleri, parlak kumaşları yavaşça ve hiçbir şikâyetsiz çıkarıyor, ben değilmişim, muhakkak öbürüdür, diye uzaktakilerden birini işaret ediyorlar, sonra arkasına geçiyorlar, orada kendinden evvelkilerin yanına diziliyorlardı. İşte bu bahar da böyleydi. Bu bahar, kışın ortasında o kadar beklediği, özlediği bahar...

— Köşkü gezsek mi? Bunu İclâl istemişti, hazır buraya gelmişken...

— Bu akşam saatinde?...

— Niçin olmasın. Hem daha akşam değil ki... Burası kuytu, bize öyle geliyor. Daha saat altı yok. Sonra konuştuğumuz şeyler... Kolay değil, hemen hemen bir haftadır kimseyi görmedim. İçimde çok şey birikti.

Nuran bu hareketi inkâr eden adamı kayığı içinde iskeleyi muhasara altına almış gördü. Tam ümitsizlik içinde bir teşebbüs... Bu toy adam bir kadının hayatına yerleşmenin yolunu biliyordu. İçinde ona karşı garip bir merhamet ve beğenme hissi vardı. Dişisini çağırmasını biliyordu. Fakat bu kadar kuvvetle ve sabırla çağırabilmek için ne kadar yalnız olması lâzımdı? Hiç olmazsa başındakilerin hepsini dağıtmış olmalı idi.

Nuran köşkü hiç de hayal ettiği gibi bulmadı. Fevkalâdeliği yoktu. Dördüncü Murat, gözdesine hemen hemen küçük bir ev yaptırmıştı. Ancak Mümtaz'la kendisinin oturabileceği kadar bir yer. Ve bu düşünce ona köşkü sevdirdi. Plânı bir gün lâzım olur diye, ezberlemek istiyordu. Hiç olmazsa bu gece Mümtaz'ı yatağında düşünürken. Mümtaz onlara burasının, asıl binanın denize bakan kısmı olması lâzımgeldiğini söyledi. «Belki de yukarıdaki koru ilkönce buraya aitti.» Fakat o değilse bile, muhakkak yerinde başka bir büyük çe köşk vardı.

Nuran duvarlardaki yazıları okumağa çalışarak, eski aynalarda kendi hayalini seyrederek dolaşıyordu. Herşeyde garip bir mazi kokusu vardı. Bu, tarih içinde kendi kokumuzdu, ne kadar bizdik.

Nuran geçmiş yılların imbiğinden çekilmiş bu iksiri tadıyordu. Mümtaz'ın muhayyilesi başka türlü çalışıyordu. Nuranı bir geçmiş zaman dilberi, dördüncü Murat devrinin bir ikbali gibi giydiriyordu. Mücevherler, şallar, sırmalı kumaşlar, Venedik tülleri, gül şeftali pabuçlar. Etrafında bir yığın yastık. Düşüncesini genç kadına söyledi:

— Yâni bir odalık gibi, değil mi? Hani şu Matis'inkiler cinsinden. Ve gülerek başını salladı. Hayır, istemiyorum. Ben Nuran'ım. Kandilli'de otururum. 1937 senesinde yaşıyor, aşağı yukarı zamanımın elbisesini giyiyorum. Hiçbir elbise ve hüviyet değiştirmeğe hevesim yok. Hiçbir ümitsizlik içinde değilim ve bu aynalar beni korkutuyor.

Bununla beraber çıkmak istemiyordu. Gezdikçe köşkün zevkini tatmıştı. Burada çok basit şeylerin güzelliği vardı. İllüstrasyon'da veya İngiliz mecmualarında resimlerini seyrettiği şatolar, on sekizinci asır köşkleri gibi bolluk ve lüks içinde değildi. Burası içten zengin bir yerdi. İnsanı kendi içinde topluyordu. Tıpkı babasının kendisine öğrettiği o Hint şalı renkli, ağır, işlenmemiş mücevher parıltılı besteler gibi... Ve içinde o bestelerin hüznünü duyuyordu.

Çıktılar. İclâl:

— Şimdi ne yapacağız, dedi.

— Eve döneceğiz. Bu ümitsizlik içindeki adam bizi yokuşa kadar çıkaracak. Ona zahmetine mükâfat olarak biraz yemek yedireceğiz. Beş gündür belki de açlıktan ölmüştür. Sonra isterse iskeledeki muhasarasına devam eder.

Konuşurken Mümtaz'ın yüzüne biraz evvelki karanlık bir aynanın önünde öpüştükleri ânın sıcaklığını duya duya bakıyordu. Dibinde tanımadığı, hiç görmediği yüzlerce insanın hayatından bir şeyler uyuyan aynanın sularında başları ve elleri birdenbire birleşmişti. Bu o kadar ânî olmuştu ki, ikisi de hayret içindeydiler. Nuran'ın neşesi biraz da bu şaşkınlığı örtmek arzusundan geliyordu.

Kayıkta hemen hemen hiç konuşmadılar. Mümtaz ayakları, sandalın ucundaki delikte, motörü idare ediyordu. Deniz ağır bir sessizlik içindeydi ve bu sessizlik onları mumya lamış gibiydi. Sanki batan güneş yerine bu üç hayal, altın, bal sarısı ve mor ışıktan şeritlere sarılmıştı. Bu sükûtu ilkönce Nuran bozdu. Belki de ne kadar tehlikeli olduğunu biliyordu. Belki de kendisini seven adamı tanımak istiyordu:

— Hakikaten hiçbir büyük işe hevesiniz yok mu?

— Büyük işe, hayır... Fakat bir işim olduğunu biliyorsunuz. Bunu yapıyorum, o kadar.

Büyükten korkuyordu. O tehlikeli bir şeydi. Çünkü çok defa hayatın dışına çıkmakla oluyordu. Yahut insan serbest düşünceyi kaybediyor, hâdiselerin oyuncağı oluyordu.

— O zaman insan kendisinin veya hâdiselerin ağında

kayboluyor. Hakikatte bu konserde büyük küçük yoktur. Herşey ve herkes vardır... Tıpkı etrafımız gibi. Hangi dalgayı, hangi ışığı atabilirsiniz. Onlar kendiliğinden yanarlar, sönerler... Gelirler, giderler, tezgâh durmadan işler. Fakat siz niçin saadeti aramıyorsunuz da büyük işi arıyorsunuz!

Nuran'ın cevabı onu şaşırttı:

— İnsanlar o zaman kendilerini daha rahat hissediyorlar!

Mümtaz:

— Ama o zaman etrafları daha fazla rahatsız oluyor!

Kavaklara kadar akşamı seyrede ede gittiler. İclâl kendi hülyalarına dalmıştı. Müstakil bir ev, iş bir yığın iş, mesuliyet, hesaplar, uzun beklemeler, çocuk elbiseleri, mutfak ve yemekler... Arasıra onların içinden sıyrılıyor ve Muazzez'i düşünüyordu. Nuran'la Mümtaz sevişiyorlardı. Bunu anlamıştı. Muazzez'e bu haberi verecek miydi? Birdenbire genç kızın Mümtaz'ı sevdiğini düşündü. Bu sevgi onun sadece başkalarının hayatiyle dolu ruhunda kendine ayırabildiği tek yerdi... «Hayır, hiçbir şey söylemem!» Fakat havadis de mükemmeldi. «Ömrümde bir kere zafer kazanacaktım.»

Mümtaz o gece Nuran'ın, o kadar tahayyül ettiği evini göremedi. Yolda Nuran, İclâl'in ayakkabısiyle uğraşmasından istifade ederek ona yavaşça, eve gelmesinin münasip olmıyacağını söylemişti. Deminki cesareti, pervasızlığı, semtlerine gelince kaybolmuştu.

— Ben size telefon eder, gelirim... Fakat onunla biraz daha beraber kalmak için fıstık ağaçlarına kadar çıkmayı teklif etmiş, orada geceyi beklemişlerdi. Mümtaz işte orada Nuran'dan, bir daha, ve Dedenin Sultanî Yegâh Bestesiyle Talât beyin Mahur Bestesini dinledi.

— 6 —

Nuran söz verdiği gün geldi. Mümtaz o günü sonradan birçok defa hatırladı. O günün hatırası onun hem bağrında saplı hançeri, hem ömrünün som altından bahçesiydi. Onun için hiçbir teferrüatını unutmamıştı. Istıraplı günlerinde Nuran'ın kendisine karşı kayıtsızlıklarını farkettiği zamanlarda, onları teker teker sayar ve yaşardı.

O zamana kadar Nuran'ı sadece uzaktan, cazip bir hayal gibi görmüştü. Fakat yolda kulağına, «Siz gelmeyin, ben te-

telefon eder gelirim» diye fısıldadığı andan itibaren bu cazip hayal, bu uzak varlık birdenbire genç adamda değişmişti. Kulağına akıtılan bu sözler acaip bir sihirmiş gibi, bir saniye evvel sadece o anı süsliyen, derinleştiren, zenginleştiren duygular, birdenbire yakıcı şeylerin kudretini kazanmıştı.

Hakikat şu ki, genç adam o zamana kadar bu güzel kadının sadece varlığıyle mesut oluyor, uzaklaşınca içine hüzün çöküyor, fakat onu hayatının içinde göremiyordu. Ona ait duyguları henüz muhayyilenin sıcaklığını tanımamışlardı. Bunlar lâtif hayaller, küçük hayranlıklar, özenmeler, küçük isteklerdi. Bu özenmelerle, küçük isteklerle de bir münasebet kurulabilir, sevişilir ve ayrılınabilirdi. Tabldot masasında yemek yemek, aynı otelin odalarında yatıp kalkmak, aynı arabada gezinmek, yahut aynı piyesin ve filmin karşısında gülüp eğlenmek cinsinden münasebetler, zannettiğimizden fazladır.

Mümtaz'ın da bu cinsten münasebetleri olmuştu. Fakat Nuran'ın yüzünü ve dudaklarını kulağının dibinde hissettiği ve sesinin arzu ile değiştiğini bu kadar yakından duyduğu anda iş değişmişti. O andan itibaren muhayyilesi çalışmağa başlamıştı O büyük ve şaşırtıcı fırın her saniyede ve kendi uzviyeti içinde genç kadının bir yığın hayalini pişirip ortaya atıyordu. Bu uzviyetin ihtilâlci, şaşkınlığı veya yeni bir nizam ve ahengin içinde kendisini bulması demek olan bir çalışmaydı.

Şimdi genç adamın damarlarında Nuran'ın nefesi üstüste sıcak, kokulu baharlar açıyor, arzu, yaşama hasreti, susamış hayvanların ikindi sıcağında serin kaynaklara sürü halinde gidişi gibi, içinden ona, sevgilisine doğru akıyordu.

Ekseriya içimizde varlığından bile şüphe etmediğimiz o gizli ve yaratılışın sırrını taşıyan kurtlar birdenbire uyanmışlardı. Mümtaz, oluşun bu zerresi, şimdi kendisini kâinat kadar geniş, sonsuz buluyordu. Nuran'ın varlığı ile kendi varlığını bulmuştu.

Bir yığın aynadan bir kâinat içinde yaşıyor ve hepsinde kendisinin bir başka çehresi olan Nuran'ı görüyordu. Ağaç, su, aydınlık, rüzgâr, boğaz köyleri, eski masallar, okuduğu kitap, gezdiği yol, konuştuğu ahbap, başının üstünden geçen güvercin, sesini duyduğu ve cüssesi, rengi, hayat nasibi ne olduğunu bilmediği yaz böcekleri, hep Nuran'dan gelen şeylerdi. Hepsi ona aitti. Hulâsa uzviyetinin ve muhayyilesinin

yaptığı bir büyü içinde idi. Çünkü kadın dediğimiz o acaip ve zengin varlık, o bizden başka türlü ve derin tabiat, onun kulağına bir saniye kendi uzviyetinin sıcaklığını nakletmişti.

Geceyi acaip hayaller içinde geçirdi. Nuran'la evlenecek ti. Böyle bir sevgi tesadüfe bırakılamazdı. Evini döşedi. Kendisine fazla kazanç imkânları aradı. Nihayet uzunca bir Avrupa seyahatinin programını bitirmek üzere iken, gözleri kapandı. Fakat hakikaten Norveç'te miydiler? Yoksa dünyanın, herhangi bir yerinde mi? Daha ziyade Anadoluhisarı'ndan geçiyorlar gibi gelmişti ona, ve bu tereddüt içinde silkinerek Norveç'te bir fiordun aydınlık, yanyana seyreden hayallerine uyandı. Ondan sonra hep böyle devamsız kendinden geçmelerle uyudu. Genç kadının çehresi, tebessümü, zihninde kalan ufak tefek halleri, başlıyan rüyanın karışık hallerini ikide bir bölüyor, o zaman Mümtaz silkinerek uyanıyor, biraz evvelki uyanıklığında kurduğu hülyalara, bıraktığı yerden başlıyordu. Böylece kendi hayatına muvazi bir romanı yaşıya yaşıya geceyi geçirdi.

Bazan yerinde duramıyor kalkıyor, oda içinde geziniyor, bir cigara içiyor, bir iki sahife kitap okuyordu. Sonra tekrar yatağa giriyor, uyumağa çalışıyordu. Sonra tekrar hayâl aynı vuzuh ile gözünün önüne geliyor, rüyanın ne olduğunu fark edemediği akışını kesiyor, Nuran alt kattaki sofanın aynasından birdenbire fışkırıyor, yahut bahçedeki erik ağacı birdenbire onun şeklini alıyor veya çocukluğunun geçtiği odalardan birinde ona rastlıyor ve çehre tam muayyeniyetini aldığı zaman, o yatağında «yarın gelecek...» düşüncesiyle uyanmış bulunuyordu.

Mümtaz o zamana kadar bu yarın kelimesinin sihrini tatmamıştı. Onun hayatı sadece bugünlerde geçmişti. Galatasaray'da iken geçirdiği büyük hastalıktan sonra çocukluğunun o kadar zehirliyen mazi düşünceleri bile azalmıştı. Halbuki simdi bu tek kelime, içinde bir mücevher gibi parlıyordu. Yarın.. Mümtaz sanki yarın sabah doğacak güneş kendi benliğinde bir altın yumurta imiş gibi ve kâinatı, aydınlığı kendi uzviyetinden doğuracakmış gibi, içinde kozmik bir zenginlik duyuyordu...

Yarın... Bu acaip ve sihirli bir kapıydı. Birdenbire yirmi yedi yaşına açılan bir kapı ki bu gece eşiğinde yatıyordu. Bu kadar telâşlı olmasına hiç de şaşılmazdı. Çünkü bu kapının arkasında Nuran vardı. Onun bilmediği cazibeleri ve bildiği

cazibeleri, yumuşak sesi, dost gülüşü, istediği zaman insanın içine arzunun cinayet kadar kırmızı, ateş kadar yakıcı ve sonra garip şey, eski camilerdeki o renkli camlardan hafız sesleriyle beraber dökülen ışık kadar ruha ait şeylerle dolu iksirini akıtan başkaları vardı. Onun arkasında mahremiyetine girmek istediği bir ömür ve bu ömürle birleşecek kendi ömrü vardı. Böylece kaç dağın rüzgârı, kaç nehrin ve çeşmenin suyu, kaç hasret ve sonsuzluk birleşecekti.

Nihayet dayanamadı. Bu muazzam ve eşsiz yarmın bir ânını kaybetmek istemiyormuş gibi yatağından fırladı. Balkonu açtı, etraf ağa mıştı. Fakat her yer sis içindeydi. Sanki hilkat zaman incisinin içinde oluşun çıkrığını hâlâ işletiyordu. Yalnız karşı tepeler bu çok donuk şekilde parıltılı perdenin üstünde çok hayalî bir gemi gibi insana baktıkça herşeyin başlangıcı olan sırrı, büyüyü derhal verecekmiş hissini bırakan, kendi hakikatlerinden uzaklaşmış hüviyetleriyle yüzüyorlardı. Daha ileride birkaç ağaç nasılsa kendilerine kadar yol bulan ilk ışıklarm altında rütubetli havada, olduklarından daha narin, daha taze titreşiyorlardi.

Fakat deniz görünmüyordu. O, oluşun ağır sis perdesi altındaydı. Beykoz önlerine doğru bu perde daha koyu oluyordu.

İskeleye indiği zaman saat yedi vardı. Çaycı masa ve sandalyelerini dizmek için güneşin iyice görünmesini bekliyordu. Fakat sular yakından daha açık görünüyordu. Yer yer renkten ziyade renk hatırasına benziyen ışık hüzmeleri denizin içinde, sadece cevherden, kat kat bir âlem yapıyorlardı.

Sürmene'de yapıldığı aynalı kıçından belli kırmızı bir motör, bu yarı aydınlık dünyada birdenbire önünde belirdi ve müphemden gelmenin verdiği uzaklık duygusu içinde kayboldu. Onu daha hayalî, daha ince bir kayığın vehmi, âdeta ruha ait bir mevcudiyet gibi sâkin, bununla beraber ârızası kıt bir dünyada olduğu için daima kendisi olarak, takip etti. Bütün onlar ânî doğan hayaller, fikirler gibi bir lâhza gözlerinin önünde mevcut oluyorlar, sonra zihin, filmi o noktada kırılmış da başka yerden eklenmiş gibi bir başkası peydahlanıyordu. Fakat en garibi, en şaşırtıcısı, seslerin peydahlanıp bitişleriydi.

Mümtaz, Boyacıköyü'ne kadar yürüdü. Orada deniz kenarında küçük bir balıkçı kahvesinde oturdu. Önündeki manzara, mesafeye yürüyüş istikametine göre açılıp kapanıyor-

du. Bu mucizeli ışık oyununda, sandallar, su motörleri, istakoz avı için kullanılan sepetlerle dolu balıkçı kayıkları, yakınlık ve uzaklıkları insana ayrı ayrı hayret veren birer hüviyet oluyorlardı. Kahvede bir iki semt delikanlısı ile birkaç kayıkçı vardı. Bunlardan birisine gitti, Mehmet'e serbest olduğunu söylemesini rica etti. Sonra öte beriden konuştular. Fakat Mümtaz'ın sabırsızlığı bir yer e uzun uzun durmasına mâniydi. Bugün Nuran gelecekti. Garip birşeydi bu. Düşüncesini ancak buraya kadar götürebiliyordu. Fakat oraya gelir gelmez, ayağının dibinde bir uçurum açılmış gibi birdenbire irkiliyordu.

Ondan ötesini bilmiyordu. Ondan ötesi çok parlak, âdeta renklerin kaynaştığı bir uçurumdu ki, orada Nuran'la beraber kayboluyorlardı.

Mümtaz bu kadar hususî bir şekilde kendisine ait bir anda etrafiyle hergün olduğu gibi konuşmasına şaşıyordu. Daha garibi hiç kimsenin bu fevkalâdeliği onda sezmemesiydi. Bütün çehreler aynı idi. İhtiyar kahveci geçen kış, kılıç avında yakalandığı siyatikten kurtulduğu için memnun, gülümsüyordu. Çırak, aşk yorgunluklarını uzunca dargınlıklarda dinlendirdikten sonra âşıkına dönmeği âdet edinen Anahit'le barışmış olacak ki uykusuz ve yorgun, dün akşamki yatak hazırlarının hâlâ dağılmıyan sisleri içinde yelkensiz, dümensiz bir gemi gibi, olduğu yerde sallanıyordu. İki balıkçı yerde mantarlariyle, kararmış iplikleriyle ne olduğu bilinmiyen bir deniz hayvanı gibi yığılmış bir ağın başına çömelmişler, onu elden geçiriyorlardı. Etraflarında yosun, kabuklu hayvan, deniz dibi kokusu gözle görülecek şekilde koyulaşıyordu. Hepsi kendisine sual soruyor, verdiği cevabı dinliyordu. Fakat hiç birisi içinden geçeni bilmiyordu. Belki de farkındaydılar da ehemmiyet vermiyorlardı. Bir kadını olmak, bir kadın tarafından sevilmek o kadar tabiî birşeydi. Kendisinden yüz binlerce sene evvel başlıyan bir tecrübe idi. Fakat ölüm gibi, hastalık gibi, ancak şahsımızda duyduğumuz zaman tamamlanan bir tecrübe... Belki de böyle olduğu için bizi kendi içimizde etrafımızdan ayırıyordu.

Mümtaz, Rizeli Sadık'a, Giresun'lu Remzi'ye, Yedi cet Hisarlı Arap Nuri'ye, Bebekli Yani'ye bu düşüncelerin arasından bir zaman baktı. Bu sert yüzler, bu nasırlı eller, bu denizden, balıktan, dalgadan, yelkenden, ağdan başka birşey bilmiyor gibi görünen insanlar, yani başlarında mayosunu

boynuna eşarp gibi dolamış siyah saçlı Delxsarto'nun Meryemleri çehreli genç çocuk, hepsi bu tecrübenin maliydılar. Ya ondan geçmişler, yahut ona hazırlanıyorlardı.

Fakat işin garibi aynı merhalelerden geçmelerine, içlerinde aynı zenberekler çalışmasına rağmen, kendisinde belki onlarla en iyi anlaşacak taraftan habersizdiler. Hayır, oturYarın ıstıraplarında yalnız kalacak. Bütün tanıdıkları, dostlarıydı. Tıpkı bu kahve, bu ağlar, bu duvara dayalı direkler, biraz ilerideki cami, çeşme gibi, hepsi dostuydular. Hattâ şu iskelede her sabah kendisini bekliyen ve buraya kadar peşinden gelen, belki de tâ yukarıya kadar onunla çıkacak olan siyah kıvırcık tüylü köpek yavrusu da dostuydu. Fakat bugün Mümtaz sevincinde yalnızdı ve bu hep böyle olacaktı. Yarın ıstıraplarınada yalnız kalacak. Bütün tanıdıkları, dostları için bir muamma, bir meçhûl. Yahut hayatın kenarına fırlamış bir rakam olacak, öbürüsü gün öldüğü zaman da aynı şekilde yalnız ölecekti.

Ağır ağır kalktı. İskelede bir sandaldan denize girdi. Sis eskisi gibi olmamakla beraber gene devam ediyor; ışık inci rengi bir inbikten süzülerek geliyordu. Soğuk su, fena uyunmuş gecenin ağırlığını aldı. Bir tanıdık sandaliyle kendisinin de kimler için, o bir anda gelip geçen düşünce veya vehim kılığına büründüğünü düşünmeden Emirgân iskelesine kadar çıktı. Sonra ıslak mayo elinde, arkasında siyah tüylü köpek yavrusu, evine doğruldu. Köpek bu arkadaşlıktan çılgınca memnun, etrafında dolaşa dolaşa yürümesi yetmiyormuş gibi, acaip sesler, küçük havlamalar ve hırıltılar çıkararak yürüyordu. Mümtaz, «bu hiç olmazsa sevinmesini biliyor» diye düşündü. İnsan oğlu tam sevinemez, bu onun için imkânsızdır. Düşünce vardır, küçük hesaplar vardır ve korku vardır. Bilhassa korku vardır. İnsan oğlu korkan mahlûktur. «Hangi büyük mucize bizi bu korkudan kurtarabilir?.» Fakat Mümtaz bu anda yalnız seviniyordu. Bir yığın düşüncenin, kendisinin olmayan tecrübelerin arasından olsa da seviniyordu. Yokuşun ortasında içine bir şüphe geldi. Terazi birdenbire aksi istikamete kaydı; ya gelmezse... Ya bu geliş tam olmazsa...

Evin kapısını açtı. Köpeği buyur etti. Fakat hayvan içeriye girmedi. Bu evde vaktiyle yalnız üç gün misafir olmağa razı olmuştu. Sonra hürriyetini tekrar eline almış, kovuğunda doğduğu büyük çınarın dibine gitmişti. Orada Mümtaz'ı bek-

lemeği, ona kara gezintilerinde arkadaşlık etmeği tercih ediyordu.

Şimdi de dışarıda, iki ayağı eşikte kuyruğunu, kulağını sallıyarak kendisiyle biraz oynamasını, ona birşeyler söylemesini istiyordu. Mümtaz, kapıyı naçar açık bırakarak içeri girdi. Köpek başını eski divan âşıkları gibi eşiğe koydu ve kapının dışına uzandı. Göğsünden çok dostça sesler, hırıltılar çıkarıyor, gözleri bir vuslat hazziyle süzülüyordu.

İşte Nuran bu basit şeylerin arasında geldi. O geldiği zaman köpek çoktan gitmişti. Kapının önünde Mümtaz mavi gömleği, ütüsüz pantaloniyle sabırsızlıktan harap, onu bekliyordu. Genç kadın yokuştan nefes nefese kapıdan girdi.

— Ne dik yokuş yarabbim, diyordu.

Üç gün kendisiyle didişmişti. Herşeyin lüzumsuz olduğunu sanıyor, atacağı adımın kendisini götüreceği yerden sanki korkuyormuş gibi üzülüyordu. Kendisini çok acaip bir perdenin önünde buluyordu. Onu açarsa kâinat altüst olacaktı. Mümtaz'ı sevdiğini biliyordu. İçinde müphem ümitlerin hudutsuzluğu ile uyanan birşey, hiç tanımadığını sandığı bir yaşama sıcaklığı hep kendisini ona doğru sürüklüyordu. Bununla beraber gene bir yığın şey de ona karşı geliyordu.

Bu üç günde büyük annesinin hayali onu hiç bırakmamıştı. Tâ çocukken eski bir sandıkta bulduğu çok soluk dakaratip resmin sahibi, beyaz ferace ve yaşmağı, solgun ay ışığı yüzü ve bir uçurum başında uyanmış ceylân bakışlarıyla kendisine o kadar meçhûl iştihalar ilham eden, eski şeylerin zevkini veren, eski beste ve şarkıları onun için bir yaşama iklimi yapan kadın, şimdi Nuran'a bütün iç hayatını inkâr ettirmeğe çalışıyordu. Sanki bu soluk resim her lâhzada canlanıyor, «ben diyordu, çok sevildim, onun için bana muhtaç olanların hepsi bedbaht oldular. Kendi yakininde bu kadar canlı bir örnek varken, nasıl cesaret edebiliyorsun?...»

Fakat Nuran'ın içinde konuşan yalnız büyük annesinin sesi, veya hayatı değildi. Daha derinden gelen, daha koyu, daha karışık bir ikinci ses daha vardı. Ve bu ikincisi Nuran'ın kalbine ve uzviyetine hitap ediyordu. Onların gürültü üyle, onların müphem ve tehlikeli uyanışlarıyla konuşuyordu. Bu damarlarındaki kanın sesiydi. Aşka ve ihtirasa her şeyi birden yakarak dolu dizgin giden Nurhayat hanımın kanıyla, anne dedesi Talât beyin sevginin ocağında bir nezir gibi yanmağa hazır kanları, bu iki kana sonradan karışan baba-

sının kanı, serhat boylarında, Balkanlarda, Karadeniz kıyılarında, bin erkekçe tecrübe ile hazırlandıktan sonra, Kırım muharebesinde buraya, İstanbul'a düştüğü için birdenbire şaşıran, kibar ve incelmiş hayata bütün hür çırpınışlarını feda eden, asırlık bir zevkin gönüllü esiri olan kanı, bütün bunlar acaip, çok acaip bir halita olmalıydı. Bir tarafta sadece atılış, öbür tarafta sadece kabul, rıza ve baş eğiş. İşte Nuran'ın içinde o kadar değişik ağızlarla konuşan ikinci ses bu kanın sesiydi. Nuran bu kanı kendisinde tehlikeli bir miras gibi yıllarca gezdirmiş, onu uyutmağa, onu inkâra çalışmıştı. Fakat Mümtaz'a Ada vapurunda ikinci tesadüfünde birdenbire dizginleri elinden kaçırmıştı. Bir şeyden korkmak, biraz da onun geleceğini beklemektir. Nuran belki de içindeki kor ku ile bu mirasın kendisinde uyanmasını hazırlamıştı. Onun için Mümtaz'a bir vapur kamarasında — Allahım ne ayıp! — Alçak sesle Mahur Besteyi, — hem ilk teklifte, rica bile etmeden! — okumuş, Kandilli tepesinde Sultanî Yegâh bes tesini dinletmişti. Bu kan garip bir halita idi. Onu alaturka musiki dedikleri acaip tokmakla döve döve hazırlamışlardı.

Mahur Beste, bu aile yadigârı, yer yer mazlûm rızası ve zalim hatırlayışları, bir nevi ilk ve iptidaî tabiata dönüşe benzeyen ıstırabı ile bu çift mısraın, şimdi bir tarafında derinleşen, kendisini davet eden uçurumuydu. Ne gariptir ki, hayatını düşündüğü zaman kendisine o kadar usluluk dersleri veren büyük annesi, bu besteyi hatırladığı zaman büsbütün başka bir dille konuşuyor, küçük ve soluk, sert ve yaldızı dökük resimde bütün hayatına inkâr eden bakışlarla bakan, ömrünün hayali karşısında kuru yaprakları altında gömülmeğe hazırlanmış bir sonbahar gibi içlenen kadın, birdenbire bu nedametten soyunuyor, Nuran'ın çocukluğunda yetiştiği ihtiyar kadınların anlattığı o yarı vahşi güzelliği ile diriliyor, sanki kendi sevgisinin ve yaşama iştihasının ocağında bitmez tükenmez bir ateş raksı yapıyordu. «Atıl, diyordu. Atıl bu ava; yan ve yaşa!... Zira aşk yaşamanın tam şeklidir...» Daha garibi bu ateş raksında, bu âdeta iptidaî oyunda dedesinin mazlûm ve mütevekkil ruhunu da, kendi ıstırap tecrübesini tekrarlamağa hazır bir halde onunla beraber bulunmasıydı. Vakıa o Nurhayat hanımda olduğu gibi büyüsüyle, çılgın ve muhteris konuşmuyor, onun gibi alev raksları yapmıyordu. Fakat reçineli, yağlı bir kütük gibi kendi ıstırabiyle bu alevi besliyor, onun ocağında yanıyordu. «Mademki benim

kanımı taşıyorsun, sen de sevecek, şu veya bu şekilde ıstırap çekeceksin! Bir kaderden kurtulmağa beyhude çalışma!» Hattâ daha ileriye gidiyor, «bütün ömrünce bunu beklemedin mi?» diye soruyordu. Bunlar hiç uslanmasını bilmeyen insanlardı! «Bu ocakta yanmak için tâ nerelerden geldim! Kaç rüzgârda savruldum. Kaç sahilin güneşinde kurudum...» ve Nuran onu dinlerken Mümtaz'ın kaderini Emirgân'da ağacın dibinde kendisine söylediği şeyleri hatırlayarak, onu evvelden hazırlanmış birşey gibi görüyordu. «Kimbilir, demişti, belki de çocukluğumda maziden gelen her şeyi inkâr ettiğim için eskiyi bu kadar seviyorum. Yahut da büsbütün başka bir şey olabilir. Biz üç batın evvel köylü idik. İntibakımızı tamamlıyoruz. Annem eski musikiyi severdi. Babam ise hiç anlamazdı. İhsan için bir nevi musikişinastır, diyebilirim. Ben ise onu hayatıma naklettim. Bütün tarih boyunca böyle olmadı mı? Evet, belki de kollektif bir kaderi yaşıyorum. Asıl düşüncemi ister misiniz? Bizim musikimiz kendi içinde değişene kadar hayat karşısında vaziyetimiz değişmez sanıyorum. Çünkü onu unutmamız ihtimali yok... O değişene kadar aşk tek talihimiz olacak!» O zaman İclâl'in yanında gözlerinin içine bakarak, kendisine sevgiden bahsettiği için ona kızmıştı. Halbuki şimdi onu anlıyordu. Onda dedesinin bir eşini görüyordu. O da bu tecrübe için kökünden kopup gelenlerdendi.

Nuran içindeki dalgalanmanın arasından kendi hayatına ve etrafına yeni bir gözle baktığı bu günlerde, bu garip aile yadigârının bütün iç hayatını idare ettiğini, ömrüne büyük annesinin hâkim olduğunu gördüğünü anladı. Sade kendisi değil, bütün aile böyleydi. Hepsini, kendilerinden çok evvel, geçmiş bir takvim yaprağına ait bir akşama benzeyen bu aşk macerası terbiye etmiş, onlara ve etrafındakilere yaradılışlarına göre ayrı ayrı kederler hazırlamıştı. Şimdi sıra kendisindeydi. Kendisinin ve Mümtaz'ın! Mahur Bestenin altın kafesi arkasında onların gölgeleri çırpınacaktı.

Daha ilk günden Mümtaz'a gideceğini biliyordu. Çünkü kendisini yalnız genç bir adam davet etmemişti. Mümtaz'ın sesi tek başına kalsa buna kifayetsiz gelebilirdi. Aşkı kendisine tek kader yapan bütün bir irsiyet onu oraya itiyordu. Kimi ondan kaçarak ömrünü kurutmuştu. Annesi böyle idi. Ömründe bir kere rahatça gülmemiş, hiçbir ihsasa kendini rahatça bırakmamış, duygularından bahsetmemiş, çocukla-

rını bile bir kere heyecanla öpmemişti. «Kadın her şeyden evvel kendisini gizlemeği bilmelidir; yavrum!» Nuran'ın ilk duyduğu anne nasihatı buydu. Bu yüzden bütün ömrünce farkında olmadan zalim olmuş, kendisini o kadar seven, yaşadığını anlamak için duygularını yaşamaya muhtaç olan babasını âdeta ezmişti. Dayısı Tevfik beyin muvazenesizlikleri bu yüzdendi. Oğlu Yaşar'ın kendisine beslediği bir ev içinde o kadar rahatsız edici o marazî sevgi yine buradan geliyordu. Kendi de bu korku içinde büyümüştü. Sevebileceği o kadar genç arkadaşı arasında hiçbir suretle sevmiyeceğini bildiği, yalnız iyi arkadaş olacaklarını sandığı Fâhir'le evlenmişti. Kızı Fatma da, hem daha şimdiden, aynı kadere hazırlanıyordu. Babasına ve kendisine olan delice düşkünlüğü, içliliği, kıskançlığı, hep bu taşıdığı yükün altında ezilmiş irsiyetin izleriydi. Kimbilir, büyüdüğü zaman ne kadar bahtsız olacaktı. Nuran bunları biliyor ve düşünüyordu. Fakat hayatı da olduğu gibi kabul ediyordu. Çünkü hayat insanla oynamak isterse oynıyabiliyordu. Talât beyin macerasından sonra bütün ailede garip bir boşanma taassubu başlamıştı. Hiçbir şey boşanmak kadar ayıp görülmedi. Hattâ bu yüzden aileye giren damatların çoğu bütün kabahatların affedileceğini evvelden bildikleri için şımarmıştılar. Bazıları karılarını bir kuru ekmeğe muhtaç etmişlerdi. Bu taassup sade kadınlarda değil, erkeklerde de vardı. Tevfik bey otuz sene kocasını kendisinden güzel bulduğu için ona açıkça düşman olan bir kadınla yaşamıştı. Bütün bunlara rağmen kendisi işte Fâhir'den boşanmıştı. Altmış sene içinde ilk boşanma vak'ası, onun başından geçmişti. Fakat bu irsiyet veya terbiye sade kendi evlerinde değildi. Bu geniş ailenin her göbeğinde ayrı ayrı kurbanlar vardı. Behçet bey, Atiye hanım, Doktor Refik, Medine'de ölen Salâhaddin Reşit bey...

Nuran kendi içinde üç gün bu sert konuşmayı dinledi. Üçüncü günü akşamı, «nihayet kimseye hesap vermeğe mecbur değilim!» diyerek, Mümtaz'a telefon etti. Ve ertesi sabah da onu bekletmemek için erkenden evden çıktı. Nihayet aşk da ölüm gibi, insan hayatının belli başlı merhalelerinden biriydi. Yolda Mümtaz'ın düşüncesi ile Mahur Besteyi mırıldanıyordu:

Gittin emma ki kodun hasret ile câni bile...

Fakat uğursuzluğunu hatırlıyarak ikinci haneye devam etmedi. Hattâ o kadar sevdiği meyan ve nakaratı bile yarıda

kesti. İskelede küçük bir kız çocuğu, yüzü gözü çamur içinde, yanına yaklaştı. Üzerinde çok kirli ve yırtık bir basma entari vardı. Elini, karıştırılan yemeğin üzerinde kuruyan bir kaşık gibi uzattı. «Allah sevgilini bağışlasın!» diye para istedi. Nuran çantasını açarken «acaba yüzümden herkes ne yaptığımı okuyor mu?» diye düşündü. Ağlıyacak gibiydi. Çocukluk ve genç kızlık yıllarında yapmadığı bir şeyi yapıyordu. «Dönsem mi?» diye gişenin önünde dolaştı. Fakat aşk bilinmiyenin sihriyle onu davet ediyordu. «Yeni Debussy'ler aldım. Behemehal gelin...» Telefonda böyle söylemişti. Debussy'yi, Wagner'i sevmek ve Mahur Besteyi yaşamak, bu bizim talihimizdi. Vapuru beklerken, o gece Mümtaz'dan ayrıldıktan sonra İclâl'in kendisine anlattıklarını hatırladı. «İsterse çok eğlenebilir, çünkü seviliyor, Fakat aşk, sanat, tarih, uzvî haz, hepsini karıştırıyor galiba! Ancak senin gibi bir kadını sevebilirdi...» Demek İclâl de bunu sezmişti. Vapuru beklerken sabırsızlığına dikkat ediyordu. «Acaba canım sıkıldığı için mi bu işi yapıyorum. Yoksa sadece uzvî bir mesele mi?...» Fakat başladığındanberi hiç canının sıkıldığını hatırlamıyordu. Fakat, son derece rahattı. Vapura binerken «Ne olursa olsun kendime mağlûp olmıyacağım!» dedi. Ve ancak bu kararın arasından aşka ve Mümtaz'ın hayaline gülümsedi.

Akıntıburnunda pencereden baktı. Şurada burada hafif sis parçaları vardı. Fakat boğaz aşağıya doğru bir kuş uçuşu gibi süzülüyordu. Bahar güneşinin altında suların sevincine baktı. Kendi kendisine «Çok ahmağım!...» dedi. «Evcek ahmağız!...» «İki budalanın, iki iradesizin peşine takılmışız... İnsan kendi hayatını iradesiyle yapabilir...»

O gün Mümtaz için hiç tanımadığı lezzetlerin günü oldu. Hayatında ilk defa bir kadın bütün mahremiyetini ona açıyordu. Bu ne bir mâbudeydi, ne de lâlettayin vuslat meraklısı bir mahlûktu. Bu, uzviyetin seçtiği erkeğe bütün hüviyetiyle kendisini bırakan, bir tarla, bir bahçe gibi bütün özünü teslim eden, «ben buyum işte...» diyerek her sırrını, imkânını ona açan kadındı. Fakat olduğu şey, bu hüviyet, ne kadar zengin, ne kadar değişik âlemdi ve kaç insan bu zenginliği kendisinde keşfetmeden ölürdü. Hiçbir denizaltı, hiçbir masal hazinesi bu kadar dolu, bu kadar şaşırtıcı olamazdı. Mümtaz onu ilk defa pancurları sımsıkı kapalı odada, yarı aydınlıkta çırçıplak gördüğü ânı sonraları sık sık hatırladı. Bütün yıldız parıltıları, her türlü mücevher ışığı buradaydı.

Bu aydınlığın cünbüşü, kaside ve duası, her şeyin bir kamaşma, bir tutuşma olduğu, bir yanının kendi küllerinden binlerce defa dirilip tekrar tutuştuğu parladığı andı. Uzviyet dediğimiz cihazın ruhla elele yaptığı o ahenkli mîraç ki, hangi göklere çıktığını bilmeden yükseldiğimizi duyarız.

Mümtaz sonraları sevgilisine bakarken hep bugünü düşünür, hangi kaderin kendilerini birleştirdiğini uzun uzun sorardı.

Bütün iyi, güzel, sade şeyler, bu yumuşak ten örgüsü, kendisinde gizli bir yığın şeyi ilk yaratılışın sırlarından çağıran bu derin nefesler ve kendi uzviyeti, bütün varlığında ona doğru bilinmez karanlıklardan kopup gelen, şimdi şefkat, şimdi okşama, şimdi ölümün başka çeşidi bir baygınlık ve sonra tekrar dirilmenin, tekrar güneşin dünyasına dönmenin haz ve sevinci olan şeyler, hulâsa bir güneşin mihrabında kendi kendisine ibadete benzeyen bu ürpermeler, bu tükenişler acaba nerelerde, hangi derinliklerde hazırlanmıştı! Bu derinden kavuşmalar ve bırakınca duyulan hasret tek başına bir ömre sığmazdı. Bu ancak derin ve karanlık zamanda biz bilmeden, mevcut olmadan evvel hazırlanmış şeylerin neticesi olabilirdi. Tek başına tabiat bu yakınlığa varamazdı. Bir insan kendi içinde bir başka insanı bu kadar kuvvetle bulabilmek için, sade tesadüfler kâfi değildi.

O gün Nuran'da herşey Mümtaz'ı çıldırttı. Kendi kendisini aşka veriş şekli, hazza sâkin bir limanda bekleyen gemi gibi hazırlanmış, yüzünün mahmur İstanbul sabahlarını hatırlatan örtülüşleri, yaşanan zamanın ötesinden gelir gibi tebessümler, hepsi ayrı ayrı lezzetlerdi ki tattıkça hayran oluyor, bir insandaki bu sonsuzluğa, zamanın birdenbire değişen, âdeta birbiri peşinden gelen ebediyetler gibi ağırlaşan ritmine şaşıyordu. Daha o günden en büyük sırrı sadelikte olan kadına karşı içinde garip, her türlü duygunun üstünde bir tapınma hissi başladı. Onu bir kıt'a gibi yavaş yavaş keşfediyor ve ettikçe hayranlığı ve bu tapınma hissi değişiyordu.

Ne Mümtaz bu kadar sevebileceğini, ne Nuran bu tarzda seviliceğini düşünmemişti. Sünbül hanım bir gece evvelden herşeyi hazırlamış, sabahleyin erkenden gitmişti. Yemeklerini aşağıda, mutfakta vemişler ve orada Nuran kendi eliyle kahvelerini pişirmişti. Evden çıktığını Mümtaz'ın da bilmediği, fakat Macide'ye ait olduğu muhakkak olan eski kimo-

nosunun içinde, onun aralıklarından genç kadının tenini, vücudünün çok plâstik şekillerini gö mek, onu karşısında şu ve bu vaziyette bir aydınlık külçesi halinde seyretmek, o kadar yavaş ve tatlı bir sarhoşluktu ki...

Mümtaz yemekten sonra sandalla gezinti düşünmüştü. Fakat genç kadın kendilerini teşhir etmeyi doğru bulmadı. Sonra bu ev o kadar tenha ve kendilerinin idi ki, bütün aynalar Nuran'ın çıplaklığiyle Mümtaz gibi çıldırmışlardı. Bütün duvarlar, bütün tavanlar, her döşeme parçası bir mukaddes ziyaretin takdisini almış gibiydi.

Mümtaz o gün Nuran'ın güzelliklerinin yanıbaşında, bir kadının bir evi benimsemesinin lezzetini de tattı.

«— Daha ilk geldiğim gün sevdim...» diye bu küçük evden bahsediyordu.

Nihayet akşam üstü ayrılmağa razı oldular. Mümtaz onu yolun yarısına kadar uğurladı. Bundan ötesi Nuran'a göre tehlikeliydi. Şu, bu görebilirdi. Genç kadının hayali yolun dönemecinde kaybolunca, Mümtaz ne yapacağını bilmez gibi şaşırdı.

O yaz Mümtaz'ın kısa ömrünün zirvesi, cevheri, taçlandığı nokta oldu. Nuran sade güzel ve seven, sevilmekten hoşlanan kadın değildi. Herşeyden evvel çok iyi arkadaştı. Garip bir anlayışı, güzel şeyleri bilerek tadışı vardı. Musikiden iyi anlıyordu. Sanki güneş parçalariyle dolu, berrak, dâvûdîye yakın bir sesi vardı.

Fakat bütün bunların üstünde asıl Mümtaz'ı çıldırtan şey, o garip utangaçlığı, hiçbir günahın ve hazzın gidere mediği ruh bekâretiydi. Onun için mevsimin sonunda en fazla kendisinin olduğunu bildiği zamanlarda bile aşkları ilk günlerde olduğu gibi yeni kalıyor, mahremiyetlerine henüz birbirlerini tanımış insanların ürkekliği giriyordu. Ve Mümtaz onda bu ürkekliğin, bu sâfiyetin kaybolmaması için hiçbir dikkati esirgemiyordu.

Bununla beraber hiç de asıl mânasiyle mahçup ve hayat karşısında korkak değildi. Daha ikinci gelişinde genç adamın bütün çalışmalarını öğrenmişti. Mümtaz hayatının her meselesini onunla münakaşa etmekten hoşlanırdı. Bununla beraber ayni lâtif ürkeklik, genç kadının mayalarından biri olan o ölçü hissi buraya da giriyordu. Hiçbir meselede Nuran, Mümtaz'ın hayatını tasarrufa kalkmamıştı. Sevginin insan hürri-

yetine bir tecavüz olmamasını stiyordu. Mümtaz, ömrünü ve hayatını ona hediye ettikçe, o tıpkı eski ve cömert Abbasî halifeleri gibi hepsini birden kabul ediyor, sonra yine ona iade ediyordu. «Benimdir, fakat sende kalsın...» Halbuki bu lâtif istiğnanın sahibi hiç bahsetmeden sözünü bile açmadan bütün ömrünü, günleri gibi Mümtaz'a vermişti. Fakat Mümtaz bu cömertliğin yanıbaşında, hiç bir kuvvetin, hattâ aşkın bile zorlıyamayacağı bir içkalenin, bir istiklâl fikrinin hiç olmazsa kendisine sadık kalma, kendi kendisini yalancı çıkartmama arzusunun bulunduğunu seziyordu.

Ve bu sevgi bu sarih ve sade çehreyi ferdî saadetiyle daha ilk günlerinden itibaren Mümtaz için bir muamma yapmıştı. Onun için Mümtaz üstünde fazla düşünmemesine rağmen sevgilisine olan hayranlığına, ömrünü bir yıldız kasırgası yapan o tapınma hissine bir nevi korku karışmıştı.

— 7 —

Adile hanım bu yaz Taksim'deki evinden çıkmamıştı. Yeni başta tanzim ettiği hususî hayat kadrosunu bozmak, zorla topladığı erkekleri ve kadınları yine elden çıkarmak istemiyordu. Sonra İstanbul, yazın olsa bile, yine başkaydı. Herkes dönüp dolaşıp oraya gelirdi. Hattâ daha sık gelirlerdi. Çünkü sayfiye, şehir itiyatlarını kırar, bir yere gidemeyenleri ise zarurî olarak birbirlerine yaklaştırırdı. Nitekim böyle oldu. Aylardır görünmiyen Mümtaz bile günün birinde saat dörde doğru apartımanın kapısını çaldı. Adile hanım onu görür görmez çok sevinmişti. Dudaklarında âdeta bir zafer nârasına benziyen bir tebessüm peydahlandı. Nihayet, dönmüştü. Sürüden ayrılan kuzu dönmüş dolaşmış gelmişti. Fakat ne kadar değişik ve sükûtiydi. Bu sükûtiliğin altında garip bir parlayış, sanki hapse çalışılan bir neşe vardı. Âdeta sanki komşular işitmesin, görmesin diye her taraf iyice kapandıktan, bütün pencereler kat kat örtüldükten sonra yapılan o haram eğlencelerine benziyordu. Bununla beraber Nuran'ın geldiği saate kadar pek bir şeyin farkına varamadı Fakat Nuran kapıdan girer girmez iş değişti. Mümtaz belki o gün ilk defa sevdiği kadını, bu kadar itinalı giyinmiş görüyordu. Şöyle böyle bir aydır birbirlerinin oldukları halde, Nuran'ın giyim kuşamıla bu kadar değişeceğini hiç sanmıyordu.

Onun girişiyle birdenbire herşey ne kadar değişmişti! Halbuki daha dün beraberdiler. Daha dün kollarının arasındaydı. Renkli ucuz kumaştan mavi ince yazlığı içinde kendisine «ben en son haddimdeyim, bütün imkânlarım budur» der gibiydi. Halbuki şimdi çok düzgün ve itinalı saçları, düzeltilmiş yüzü, beyaz keten elbisesiyle ayrı bir hüviyet almıştı. Mümtaz uzak bir ahbap gibi selâmlanmaktan korkuyordu. Böyle olmadı. Genç kadın bütün kâğıtlarını açık oynamak istiyenlerin sükûnetiyle, ona «çok geç kalmadım, değil mi?» diye sordu. Bu suretle dostluklarını ilân ediyordu. Adile Hanım bu darbenin farkına varmamış görünüyordu.

Sabih çoktanberi siyasî vaziyeti münakaşa edecek bir adam ele geçirmediği için, memnundu. Fakat Sabih'te bazı hayvanların avlanmasına benziyen bir hal vardı. Derhal söze başlamaz, avını gözüne kestirdikten sonra onu şaşırtmak için siner, bir köşeye çekilir, ona bütün serbestisini verir. Sonra karşısındakinin bütün hürriyeti içinde kendisini en rahat bulduğu anda birdenbire hücum eder, hiç kımıldamasına imkân vermez. Üstüste bütün hafta ve belki ay, Avrupa gazetelerinde dünya vaziyetine dair okuduğu şeyleri anlatmağa başlar. Onun alâkası haritalardaki tûl ve arz daireleri gibi bütün dünyayı kuşatır. Çin'den Amerika'ya, İngiliz petrol siyasetinden Macar Küçük arazi sahiplerinin çevirdiği dolaplara, Hitler'den Kral Zogo'ya ve Rıza Han'a, Orta Asya'dan Gandhi'nin oruçlarına kadar her şey, insanlığın talihi üzerinde bu son derecede uyanık hafızayı alâkadar eder. Mümtaz bazı insanları dinlerken «hazım cihazımız böyle olsaydı, halimiz ne olurdu?» gibi uzun uzun düşünür. Çünkü ona göre, havuç yiyen sarıya, pancar yiyen kırmızıya boyansa, pirinç yiyen, süt içen, midye tavası seven bu nimetlerin kokusunu, rengini yahut başka hususiyetlerini en gözalıcı taraflarında bir alâmeti farika gibi taşısalar, ancak Sabih'in uzun mütalealarının meyvası, özü olan bu konuşmalara benzer bir iş, bir terkip meydana gelirdi. Bu akşam Sabih her zamankinden sükûtî, her zamankinden telâşsızdı. Hattâ Mümtaz gelince, bir fırsat bulmuş, etajerlerdeki gazeteleri bile ortadan kaldırmıştı. Bunlar, hiç de ivive sayılmıyacak alâmetlerdi. Karışık bir hâdiseler ağının, zıt fikirler örgüsünün içine düşeceğini pek mükemmel bilen Mümtaz, çarnaçar tecrübeye katlandı.

— Bu gece artık burad sınız değil mi kardeş?...

Adile Hanım bu kardeş kelimesiyle yaşını sekiz on yıl birden küçültmüş olmaktan memnun, Nuran'ın cevabını bekledi. Nuran gitmeğe mecbur olduğunu, şöyle bir uğramak istediğini anlatmağa çalıştı. Fakat ne Adile Hanım, ne Sabih onu dinlemediler.

— Nasıl olsa Mümtaz'la denizaşırı komşusunuz, gidecek olsanız bile geç gidersiniz. Bir rakı içeriz.

— Erken gidersek iyi olur. Yarın bize İclâl'le arkadaşları gelecek...

Sabih, ancak gitmiyecekleri hakkında teminat aldıktan sonra Almanya'daki son vaziyetler üzerindeki düşüncesini anlatmağa başladı. Ona göre Alman iktisadiyatı berbat bir haldeydi. Harp mukadderdi. Fakat bu kat'î ve belki de doğru hükümler ne kadar uzun delillere dayanıyordu ve ne kadar dolambaçlı yollardan onlara gidiliyordu!

İstitraclar birbiri ardınca, büyük sarnıçlar, deniz mağaraları gibi açılıyor; herşeye başından başlanıyor; kıyaslar, mukayeseler yapılıyor, karşılıklı vaziyetlerin krokileri havada çiziliyordu. Mümtaz onun karşısında, sözü mümkün olduğu kadar kısa kesmek için tek tedbiri alıyor, ne bir sual soruyor, ne cevap veriyor, yalnız başiyle arasıra tasdik işaretleri yaparak, sığındığı saçak altında bir sağnağın boşanmasını bekliyen adam gibi bekliyordu. Bu saçak, bazan Nuran'ın boynundaki inci dizisi ve çenesinin seydiği çukuru bazan ellerinin çocukça tereddüt ve işaretleri oluyordu. Bu kadar güzel bir kadının kendi hayatına girmiş olmasını bir türlü anlamıyor, hele talihe hiç güvenmiyordu. Sevgilisinin mahçup, bütün yüzü su altında bir güle benzeten kesik gülüşleriyle olduğu yerde büyülenmiş halde, Sabih'i saatlerce dinledi.

Mümtaz'a göre Sabih, gazetelerin efkârı umumiye dediği kaç başlı olduğunu bilmediğimiz o acaip ve efsanâvi mahlûkun kuyruk tarafını temsil eder. O hâdiselerle yaşadığını idrak eden adamdır. Dalgalarla yıkanan bir kaya gibi, onların üstünden geçtiğini duydukça mes'uttur. Sabih'in fikri olmasına lüzum yoktur, çünkü gazete vardır. Her cinsten gazete, onun hem okyanusu, hem gemisi, hem pusulası ve kaptanıdır. Onun için bazı mizaç değişiklikleri hariç, o gün okuduğu gazete ile beraber tabedilmişe benzer. Fakat konuştukça çağrılar çoğaldığı ve hatıralar derinleşmeğe baş

ladığı için, sonuna doğru dört beş fikrin adamı olduğu da vakidir. Bu gece de öyle idi. Başta demokrattı; sonra çok ateşli bir ihtilâlci oldu. Ondan sonra bitmez tükenmez bir insanlık sevgisine daldı. Ve nihayet nizam ve intizamın lüzumuna.

Bereket versin ki, Adile Hanım oradaydı. Dışarıdan birtakım şeylerin alınması lâzımdı. Hizmetçi izinli, kapıcı hastaydı.

Bütün bu konuşmalar ve onu karşılayan lezzetli dalgınlıklar arasında Mümtaz alttan alta, Adile hanımın Nuran'ın neşesini nasıl bozacağını, ona neler söyliyeceğini, mazinin hangi köşesini açacağını, hulâsa sevgileri için ne gibi imkânsızlıklar çıkaracağını merak ediyordu. Bütün iyi kabulüne rağmen, Nuran'ı hiç olmazsa o Ada vapuru arkadaşlığından sonra sevmediğini biliyordu. O tesadüften birkaç gün sonra Sabih'in ısrariyle girdikleri kahvede Nuran için «bilmezsin Mümtaz ne hissiz kadındır» demişti. «Hissiz ve zalim...»

Adile hanım daha o zaman Nuran'ın nasıl bir dünya insanı olduğunu ve hangi yenilmez zaruretlerle kendi kalbinin ilâçlarına set çektiğini iyiden iyi biliyordu. Onun için bu tek taraflı hücumu bilmemezlikten gelmiş, sözü değiştirmeğe çalışmıştı. Şimdi bu etrafı için sadece iyilik düşünen kadın rahatlarını nasıl bozmağa çalışacaktı, burasını merak ediyordu.

Adile hanım Mümtazı çok bekletmedi. Daha ikinci kadehten itibaren hızını arttıran bir samimilik dalgası içinde, evvelâ onun güzelliğini övdü, genç kızlık arkadaşlarından birisinin arabasını, kürkünü, evlerinde verdiği ziyafetleri anlattı. Nihayet kalbi, bütün şefkat hızını alınca, ona ait temennilerini söyledi. Onun için Mümtaz'ın temin edemiyeceği her şeyi kader dediğimiz o meçhûl çeşmeden birbiri ardınca istedi; hermin kürkler, mücevherler, yakutlar, en lüks otomobiller genç kadının bu bolluktan ürkmüş gözleri önünden geçtiler ve nihayet sözünü :

— Vallâhi Nuran'cığım düşünüyorum da, hasta bir çocuk üzülecek diye çektiklerini! Bu tahammülü dünyada ben gösteremezdim. Ayol en güzel yaşın... Bundan sonrası nedir bilirmisin?...

Böylece genç kadına, hayatın bütün imkânlarını saydıktan sonra, ona bir taraftan Fatma'nın hastalığını söyliyerek asıl vazifesinin analık duygularına kendisini terketmek oldu-

günü hatırlatıyor, sonra da Nuran'a herşeye rağmen yaşamasını tavsiye ediyordu. Bu nasihatlerin ve sözlerin bir tek mânası olabilirdi. «Ya kızının anası ol, yahut, kendine güzel bir istikbal yap, bu aptalla beyhude yere vakit geçiriyorsun» demek olduğunu acaba Nuran anlamış mıydı? Anlasa bile farkettirmemeğe çalıştığı muhakkaktı.

Adile hanım şüphesiz bu kadarcık bir imâ ile kalmaz, daha geniş bir plânda hücumlar da yapardı. Fakat geç kalmış iki misafir *gecenin* mahiyetini değiştirdiler. Bunlar Nuran'a vaktiyle tanbur dersi vermiş ihtiyar bir baba dostu ile o akşam onu evinde misafir edecek olan Sabih'in o semtte oturan bir arkadaşıydı. Onların gelişiyle sofra bir içki meclisi haline girdi.

Nuran, eski hocasının ısrarına dayanamadığı için bu değişikliği kabul etti.

İkisi de alaturka musikiyi çok sevmekle beraber, muayyen makamlardan öteye pek az geçerlerdi.

Ferahfeza'yı, Acemaşıran'ı, Beyatî'yi, Sultanî Yegâh'ı, Nühüft'ü, Mahur'u tercih ederlerdi. Bunlar asıl ruh iklimleriydi... Fakat bunlarda da her eseri olduğu gibi kabul etmezlerdi. Çünkü Mümtaz'a göre alaturka musiki eski şiirimize benzerdi. Orada da asıl sanat addedilen ve öyle yapılandan şüphe etmek gerekirdi. Daha ziyade bugünün muayyen seviyede zevkiyle, garplı terbiyenin zevkiyle seçilen eserler güzel olabilirdi. Bunların dışında Hüseynî'yi ancak Tab'î Mustafa Efendinin bestesi cinsinden birkaç eserinde ve Dede'nin bazı eserlerinde, beğenirler, Hicazdan Hacı Halil Efendinin meşhur semaisini bilirler, Uşaki Hacı Arif beyin meşhur iki şarkisiyle, Suzidilârâyı Selim-i Sâlisin kaderiyle birleşmiş hususî bir zaman addederlerdi.

Mecit ve Aziz devirlerinde çok başka cûşişli birkaç ağır şarkı ile, Emin bey gibi zamanımızda klâsik zevki en halis tarafından toprağını sevmiş bir ekzotik nebat veya gecikmiş bir bahar gibi devam ettiren ustaların eserleri, saz semaileri ve kârınâtık'lar bu sevgileri tamamlardı. Mümtaz'a göre bunlar eski musikimizin modern duygu ve anlayışla birleştiği taraflardı. Elli altmış senedenberi modern adı verilen resim cereyanlarının bin dört yüzle bin beş yüz arasında yetişmiş eski ustalarda bulduğu şeyi, asıl sanat ve duygu yenîliğini, o, bu bestelerde, semai ve şarkılarda, bu ağır ve yal-

dızlı, renkli oymalı tavanlara, mücevherlere gark olmuş sekiz çifteli kayıklarından seyredilen Boğaz manzaralarına benziyen kârlarda bulurdu. Bunların dışında elbette kabuk, çekirdek, dal, ağaç kökü, hulâsa bir yığın şey daha vardı. Fakat asıl lezzet, zevkin çiçeği, değişmez fikir ve diriltici usare, az tesadüf edilir hayal, hulâsa hakikî ruh saltanatı bunlardaydı.

Nuran'ın bu musiki zevkinde âşığından farkı, belki de kadın insiyakının geniş erkek sesine, onun yaradılışa yakın hüzün ve kederine olan uzvî bağlılığiyle gazeli sevmesiydi. Onun için bir yaz gecesini dolduran bir gazel, belki musikiden ayrı denecek kadar hususî şekilde güzel bir şeydi. Nuran ayrıca eski bir bektaşi olan, çok gezmiş, çok görmüş o babaannesinden duyduğu ve öğrendiği nefesleri, halk türkülerini bilirdi. Boğaziçi kıyılarında yetişmiş bu eski aile çocuğunun, bu halk havalarını, Rumeli, Kozan ve Afşar türkülerini, Kastamonu ve Trabzon oyun havalarını, eski Bektaşi nefeslerini, Kadirî naatlarını tıpkı bir Dede veya Hafız Post gibi beğenmesi, onları kendilerine mahsus eda ile söylemesi, Mümtaz için yepyeni bir ufuk olmuştu. Kaç defa bu havaları söylerken onu bir aşiret kızı, veya tatil günlerinde rengârenk kadifeden, atlastan, elbiselerini, kuşaklarını, sırmalı papuçlarını giyerek kızlar gününe giden Kütahya'lı bir genç gelin sanmıştı. Asıl garibi bu narin şehirli kızında ağızlarını benimsediği bu insanlara hakikaten yakın, onlarla eş bir tarafın bulunmasıydı. Bütün bunlar Mümtaz için gün geçtikçe sevgilisini kendi gözünde değiştiren, tamamlıyan, aşklarına bir ruh disiplini manzarası veren şeyler oluyordu.

İşte bu gece Sabih'lerde üstüste onun için Nühüft'ün, Sultaniyegâh'ın burçlarını açarken, küçük kırmızı hareli sofra örtüsünün üstünde, o kadar sevdiği ve beğendiği elleriyle bir yığın çatal ve bıçak arasında tempo tutarak söylediği bu besteler, onları söylerken yüzünün hep kendisine hitap eden değişik ifadeleri, ve hiç eksilmiyen o mazlum tebessümü ile ömründe ve hayalindeki Nuranlara bir yığın kardeş daha eklenmişti. Sonuna doğru genç kadın kendisine o kadar sıkı sıkıya tavsiye ettiği bütün ihtiyatları unutmuştu «Haydi Mümtaz, beni eve götür, ben sarhoş oldum galiba» diye masayı terketti. Bu Adile hanım'la açıktan açığa harptı. Fakat ev sahibesi öbür misafirleriyle başka bir izdivaç ta-

savvurunu en şiddetli tedbirlerle karşılamak için çabalıyor du, onun için pek farkında olmadılar.

Seyit Nuh'un Nühüft bestesi, Mümtaz için bizim şarkı mızın en kendisi olan tarafıydı. Pek az eser onun kadar ruhumuzdaki sonsuzluk iştiyakını, güneşe, aydınlatıcı ve yakıcı şeylere doğru kanatlanmayı verirdi. Çünkü bu — yine kahramanımıza göre — asıl hamlesi herşeyi ilga eden aydınlığa doğru uçuş olan bir iç âlem medeniyetinin özüydü. Orada yalnız bir kamaşma, kendini tüketme isteniyordu. İnsanoğlunun sonsuzluğu da, burada, idrakten bir çırpıda soyunup, katıksız bir ruh olmaktaydı. Onu dinlerken maddemizden ayrılıyor ve bu yüzden ölüm, kendini bir uçta, bütün kâinatla mutabakat halinde idrakten ibaret bir hayatın önünde, onun tılsımlı aynası, güler yüzlü kardeşiyle sarmaş dolaş yaşıyan mahzun yüzlü kardeşi oluyordu.

Asıl garibi bu mucizenin bir çırpıda olup bitivermesiydi. Basit ve en adi cinsinden bir beytin etrafında oyun başlar başlamaz, insanda değişiklik başlıyordu.

Fakat bu işte makamın da büyük payı vardı. Nağmenin billûru öyle karanlık akislerle doluydu ki, insan ruhunun çalıştığı iki uç, aşk ve ölüm ister istemez birleşikti.

Dede'nin Acemaşiran Yürük Semaisi Nühüft'ten çok başka türlü zengindi. O bir yığın ölümden sonra bir hatırlamaya benziyordu. Sanki yüzbinlerce ruh bir ârâfta bekleşiyordu Burada da sır konuşuyordu. Burada da insan birçok taraflarını ilga ediyordu. Fakat istenen birşey vardı. Burada Allah veya sevgili dışarıdaydı. Biz ona doğru yükselmek istiyor, «nerede olursan ol, bulunduğun yer cennetimizdir», diyorduk.

Mümtaz olduğu yerden Nuran'ın sesini dinlerken ve gayretin zorladığı çehre değişikliklerini seyrederken, o da İsmail Dede gibi tekrarlıyordu: «Bulunduğun yer cennetimizdir..»

Mümtaz, bu beste ve ondan sonra şevki artan ihtiyar musiki üstadının söylediği türküleri, nefesleri dinlerken bir taraftan da Adile hanımın kendilerine karşı hiç yere düşmanlığını düşünüyordu. Hayat, nasıl iki kutbun arasında çalışıyordu? Bir tarafta insan için bir yığın yükseltici şey, öbür tarafta da sanki bütün bu yükseltici şeylerle aramızı kesmek, bizi onlardan ayırmak istiyen küçük endişeler, hesaplar, bedava düşmanlıklar vardı.

Yoksa talih:

«Seni ruhunla başbaşa bırakmıyacağım» demek mi istiyordu? O gece Adile hanımın sofrada kendisine ve Nuran'a iki üç bakışını yakaladı. Ev sahibi kendisine gizliden gizliye; «ben sana gösteririm» der gibi bakıyordu. Fakat Nuran'la gözgöze geldikçe «bütün ömrümce seninim. Benden iyi dostun yoktur» diyordu. Adile, böylece daha zayıf sandığı, hayatında birtakım gedikler bulunduğunu bildiği Nuran'ı benimsiyordu. Bu içten hesap, Seyit Nuh'un güneş miracında, Dedenin Allahla sevgiliyi karıştıran aşkında, Rumeli türkülerinin onlardan ayrı bir ufukta insan kaderiyle, aşkla, ıstırapla, ölümle, ayrılıkla o kadar derinden kaynaşmasında hep aynı olarak devam ediyordu. Bununla beraber Adile hanım eski musikimizi sever ve haz alırdı. Fakat sanat bile bazı tabiatleri yumuşatamıyordu.

— 8 —

Nuran sık sık bahsettiği Mümtaz'ı evlerine çağırdı. Mümtaz için Nuran'ın yaşadığı ev, tıpkı Acemaşiran bestenin son beytinde anlattığı cennetti. Bu itibarla onu ve etrafındakileri görmeği istiyordu. Bilhassa o gece ihtiyar musikişinasın Nuran'ın dayısından «bu işleri bizim kadar bilir, fakat tiryaki meşreptir. Ortaya çıkmaz» diye bahsetmesi onu pek meraklandırmıştı.

Nuran'ın annesini tahmin ettiği gibi buldu. 1908 sıralarında kendisini idrak eden bu ihtiyar kadında hayatı ince bir peçe altından görmeğe alışmış bir çok kendisi gibilerin bir yığın tatlı hususiyeti vardı. Nuran'ın annesi bir çok hazlarını kaçamak bir bakışta tatmin edenlerdendi. Ayrıca çocukça bir tecessüsü vardı:

«— Bunu da gördüm. Eve gidince düşünürüm...»

«— Dışarıda ne var, ne yok? Sizin dünyanız bizimkinden o kadar ayrı ki.»

Bundan kırk sene evvel hayata adım atan kadınların çoğunda bu iki düşünceyi sevki tabiî halinde bulursunuz. Yine bu senelerin tesiriyle zihnen çok ileri, fakat yaşama itibariyle çok çekingendi. Bunun yanıbaşında kendisinden yirmi yaş büyük bir koca tarafından çıldırasıya sevilmiş, tatlı şekilde şımartılmış olmanın verdiği bir yığın hususiyet daha

vardı. Bunlar Nuran'ın annesinin eski mutasarrıf neyzen Rasim Beyin karısı tarafıydı.

İhtiyar kadının sırası geldikçe esirgemediği dikkatleri, dışarıda olup bitenlere karşı âdeta çocukça alâkası, eğlenceden uzaklığı, siyasetten hoşlanması ve bir yığın insan tanıyışı, — sonra sonra Mümtaz Nuran'ın annesinin hemen hemen bütün İttihat ve Terakki erkânını uzaktan takip etmiş olduğunu ve şaşırtıcı hafızasiyle hiç kimsenin bilmediği şeyleri hatırladığını anladı — 1908 senelerinin muayyen bir seviye kadınlarında yaptığı değişiklikti. Mümtaz daha o gün bu üç ayrı hüviyetin Nazife hanımda ne kadar tatlı bir halita yaptığını gördü. Fakat asıl dikkat ettiği şey, ihtiyar kadının konuşma tarzıydı. Ancak onu dinledikten sonra, Nuran'ın bazan çok eski kelimeler kullanmasının, hattâ bundan hoşlanmasının, bazı heceleri metle uzatmasının sebebini anladı. Meselâ Nuran, «o anda» kelimesini o «ânde» diye söyler, böylece türkçe için çok uzun bir çekişten sonra en hafif üstünü getirebilirdi. Bu İstanbul şivesi dediğimiz, Nedim'in ve Nabi'nin hayran oldukları terbiye ve zevkin içinde yetişme idi. Çocuklarını kendi aralarında evlendiren eski orta halli evlerin ve konakların cazibesini biraz da bu yapardı.

Nuran'ın dayısı annesinden çok ayrı bir yaratılıştı. Genç bir kaymakam iken Hareket Ordusu ile İstanbul'a girmiş, İttihat ve Terakki zamanında bir fırsatını bularak ticarete atılmış, üst üste bir kaç defa iflâs etmiş, nihayetinde, kimseye muhtaç olmadan yaşıyacak kadar bir para ile işin içinden sıyrılmıştı. Oniki sene evvel karısı ölünce bir türlü evlenemiyen oğlu ile beraber kardeşinin evine gelmişti. Bilhassa mütareke senelerinin Beyoğlunda o kadar velveleli bir ad yapan, kumarı, içkiyi ve kadını seven bu adamın baba evindeki bu son oniki senelik hayatı cidden garipti. Filhakika bu son yılları o zamana kadar adını sorsalar belki de düşünmeden söyliyemiyeceği babasının hatırasına vakfetmişti. Onun yazılarını, tuğralarını, ciltlediği kitapları, Yıldızdaki çini fabrikasında onun tezhibile süslenmiş tabakları, yahut süsüne yardım ettiği cam eşyayı toplamıştı. Tevfik bey, o gün Mümtaz'a babası ve eniştesi hakkında epeyce izahat verdi. Tabakları gösterdi. Kandilleri, şekerlikleri anlattı, işin şaşılacak tarafı, bu kadar eşyayı on sene içinde toplıyabilmesiy-

di. Fakat o, bunu tabiî buluyor, «bütün İstanbul pazarda, çocuğum...» diyordu. Mümtaz Bedestenden geçerken, yahut İhsan'la antikacıları dolaşırken, bir çok güzel şeylerin önünden nasıl gözü kapalı geçtiğini, o gün Tevfik beyin kendisine gösterdiği eşyayı — Nuran'ın birdenbire bulduğu ve o günden sonra Mümtaz'ın bir daha gülmeden hatırlamadığı tâbirle — cam evâniyi, yazı levhalarını, kumaş parçalarını gördükçe biraz daha iyi anlıyordu.

Hakikatte Tevfik bey babasının yaldız hokkasiyle, kıl uçlu kalemiyle ve ince fırçasiyle ve bir nevi korku ve kaçışa benziyen renk aramalariyle süslenmiş eşyayı ararken küçük bir kolleksiyon sahibi olmuştu. Mümtaz, zevkimizin bu son ve karışık renesansının bu kadar gizli kalmasına şaşıyordu. Ne Edebiyatı Cedide şairleri ve romancıları, ne bir zamanlar İhsan'a malzeme toplarken karıştırdığı gazete kolleksiyonları, İkinci Hamit devrini bu cam evâni — nereden bulmuştu bu tâbiri Nuran? bu onun çocuk muhayyilesi tarafıydı, şimdi bu kelimeyi hatırladıkça sevgilisini hep ince ve uçucu renkli camların, eski, düz koyu lâcivert, kiremit kırmızısı, açık mavi renkli çeşmi bülbüllerin, rokoko havuz biçimi meyveliklerin veya kitap cildi tezhiplerle kapalı tabakların arasında görecekti ve Nuran bütün bu ince, dayanıksız, sonsuz itinalara muhtaç eşyanın akislerini, tınnetlerini kendisinde toplıyacaktı, — kadar veremezdi. Şüphesiz bunlarda da bir alafrangalık vardı. Fakat ötekilerden çok ayrıydı.

Tevfik beyin babasından sonra en sevdiği adam enişteşiydi. Rasim beye ait hemen hiç bir şeyi kaybetmemişti. Resimler, kendi el yazısı notalar, meşk defterleri, her cinsten Ney ve Nısfiyeler olduğu gibi duruyordu. Babasının yazısiyle yazılmış bir levhanın karşısında onun Ûlâ rütbesine mahsus kıyafetle, nişanlarla çekilmiş resmi asılıydı. Mümtaz ilk önce levhayı okudu:

Lütf-û keremi hazreti Mevlâ ile geçtik

— 1313'de babam için Abdülhamid'e büyük bir jurnal vermişlerdi. On gece Yıldız'da mevkuf kaldı. Kurtulunca Nailî'nin bu mısraını yazdı. Dikkat ederseniz tezhiplerin arasında on gece üzerinde yattığı kanapenin resmi vardı. Gerçekte de böyleydi. Geniş bir ottoman, bir bahçe seddi gibi beyitin etrafını alan güller ve sarmaşıklar içinde, ikide bir tekrarlanıyordu. Fakat arabeskler ve hendesî şekiller, bütün

o riyazî gül ve çiçekler, yaldız ve açık kırmızı zeminde öyle maharetle, inceden inceye hesaplanmış, düzenlenmişti ki, bu tekrarlanan şeyin bir kanape olduğu söylenmeden bilinemezdi.

Yazı sanatımızın bir bakıma bozulması demek olan bu realizm üstünde Mümtaz sonraları çok düşündü.

Şaşılacak taraf, birdenbire kendisini verdiği bu ihtirasta Tevfik beyin bir nevi derinliğe erişmesiydi. Sanki elli sene dikkat etmeden içinde yaşadığı şeyler birdenbire onun için canlanmış, mâna kazanmışlardı. Tevfik bey için bu olmıyacak bir şey değildi. O destebaşı yaratılanlardandı. Yetmiş dört yaşına rağmen çok güzel ve geniş sesi vardı; hâlâ her akşam içiyor, genç ve güzel kadınların hiç olmazsa dostluğundan hoşlanıyor, bazı sonbahar geceleri, semt kayıkçılariyle kılıç avına bile çıkıyordu. «Benim oynadığım zeybeği değme efe oynıyamaz. Hele sizin frakh, silindirli efeler hiç...» Bunu 1926'da Ankara'da bir toplantıda iki vekilin beraberce oynadıkları zeybeği hatırlıyarak söylerdi: «Hemen orkestraya işaret ettim, kalktım. Herkes şaşırdı. Zeybek başka türlü oyundur; o etrafta ne varsa hepsini silmezse bir işe yaramaz...»

— Bir kere gördüm. Antalya'da, çok küçüktüm. Demirci-li iki efe bahse girdiler. Kuzu ve baklava yapıldı. Sokakta yemek yendi, sonra meş'ale aydınlığında... Tevfik Nuran'ı göstererek:

— Bunda epeyce istidat var, dedi.

— Yapmayın, bilmiyordum...

Nuran yüzü kızararak:

— Anlatmadım mı Mümtaz, ben Anadolu oyunlarının çoğunu bilirim...

Fakat Tevfik bey sadece mazi hatıralarının sadık muhafızı, yaşadığı senelerin en iyi zeybek oyuncusu değildi. En büyük meziyetlerinden yahut saadetlerinden biri de rakı sofrası hazırlamaktı.

Mümtaz ona baktıkça şaşırıyordu:

— Dayım bir çok şeylerde babama benzer, garip değil mi?

Akşama doğru Tevfik bey ortadan kayboldu. Fakat bir saat sonra meydana çıktığı zaman rakı masası kendiliğinden bir zevkti.

— Rakıyı yavaş içeceksiniz ha... Uzun vakit içmeli, o zaman tadı çıkar.

Bu eski İstanbul efendisinin hayat rahatlığı, neşesi, bu günlerde pek az görülen şeydi. Sadece sofra nimetleri için çok hususî bir takvimi vardı. Hangi balığın hangi mevsimde ve nerede en iyi avlanacağını ve filân ayda ele geçen turfa veya tam mevsimlik balıkla ne yapılacağını hiç kimse onun kadar bilemezdi.

— Ebuzziya merhum bizim gençliğimizde bir takvim çıkarırdı. Bilmezsiniz ne acayip şeydi. Frenkçeden tercüme yemekler, Beyoğlu lokantalarından satın alınmış âriyet reçetelerle doluydu. İki üç nüshasını görünce hiddetimden çıldırdım. Sonra bir meraktır aldı beni...

Tevfik bey yemek bahislerinde bir metot sahibiydi. Ona göre mutfağın esası malzeme idi. Bunun için de mevsimlik, aylık, hattâ lodos ve poyraz günlük bir takvim lâzımdı.

— Barbunya dünyanın en güzel balığıdır, fakat mevsiminde olmazsa, hatta Ada açıklarında, yahut Boğazın aşağı ağzında tutulmazsa değişir. Çanakkaleden ötede barbunya balığı hiç bir tasnife sığmayan bir deniz hayvanıdır.

Tevfik beyin sofra zevki bir tarih felsefesine kadar uzanırdı.

— Şu barbunyayı burada bu akşam beraberce yiyebilmemiz için kaderin asırlarca çalışmasını düşün. Evvelâ Yahya Kemalin dediği gibi Don ve Volga, Tuna suları Karadenize akacak. Dedelerimiz kalkıp orta Asyadan gelecek, İstanbula yerleşecekler. Sonra, İkinci Mahmut Nuran'ın büyük dedesini bektaşidir diye İstanbul'dan Manastır'a nefy edecek; orada Merzifonlu zengin bir binbaşının kızıyle evlenecek. Benim dedem, karısı kaçtıktan sonra kendisini teselli için yazdığı, sonra bilmem hangi paşaya hediye ettiği bir Kur'anın parasiyle bu köşkü alacak... delikanlı anlıyor musun? Yediyüzelli altına bir Kur'anı Kerim... Yani bu köşk ve arkadaki arazi... Sonra Nuran'ın babası çocukken hastalanacak, annesi Aziz Mahmut Hüdai efendiye adayacak, büyüyünce pîrin dergâhına girecek, orada babamla dost olacaklar. Nuran doğacak... Siz doğacaksınız...

Mümtaz barbunyanın bu etnik ve sosyal macerasına bayılmıştı.

Tevfik beyin oğlu Yaşar bey bir kaç yıldanberi yakalandığını sandığı şifasız kalp hastalığı içinden ve onun müsaadesi nisbetinde babasına gülüyordu. Tevfik bey küçük bir hüsnüniyetle işe başlayıp küçük zevk düşkünlüğünde çehresini tamamlıyan Tanzimattı. Onun rahatlığı, kayıtsızlığı, çalınmış neşesiyle yaşıyordu. Yaşar bey daha ziyade ikinci meşrutiyetti, onun huzursuzlukları ile doluydu. Garip idealizmleri, küçük aşağılık duyguları ve onların yerini bir dalganın yerini bir başkasının alışı gibi dolduran silkinişleri, hulâsa en coşkun heyecanla hiç kımıldanmaya imkân bırakmıyacak bir yeis arasında gidiş gelişleri vardır.

Sofraya oturdukları zaman Mümtaz bu kırkbeşlik adamın herkesten fazla eğleneceğini sanmıştı. Bütün bir şevk içinde kadehini doldurmuş, Mümtaz'a doğru kaldırarak:

— Hoş geldiniz... diye bir yudumda içmişti. Tevfik bey, huysuz bir atı idare eder gibi, bu neşeyi olduğu yerden bir uzunca «hut..» la selâmladı. Fakat Yaşar bey bu ihtara ilk önce kulak asmadı. Vücut makinesi iyi işliyordu, bütün gün ev küçük bir fırın kadar sıcaktı, üstelik de üç gün sonra Ankara'ya gidecekti; buzlu rakı ve babasının hazırladığı patlıcan salatası, öbür mezeler varken insan niçin kendisini hapsetmeliydi? Az çok neşelenir, herkes gibi yaşardı; fakat uzviyetini hatırlayana kadar. Bu acayip bünyeden ilk gelen işarette basta hali, yorgunluk ve her şeyden nefret, her şeyden soğuma başlardı. Bütün ömrünce, arasıra Hüriye Hanıma döydürdüğü sinameki ile, kışın öksürük çok sıkıştırdığı zaman kendi eliyle mangalda kaynatıp içtiği havlıcandan başka ilâç namına bir şey bilmeyen, aspirini tango cinsinden bir bidat addeden babasiyle, aşağı yukarı ilmin son verimleriyle yaşayan oğlu arasında lâtife hiç eksilmezdi.

Bununla beraber Tevfik bey oğlunun ilâç merakından fazla şikâyetçi değildi. Her gün münasip miktarda veya azâmî derecede kendisini zehirlemesine rağmen, iyi kötü yine yaşıyordu. Buna mukabil bu vehme kapıldığındanberi mesleğine ait bir çok meraklardan kurtulmuştu. Artık sağ elinin sırça tırnağını eskisi gibi «dört elif miktarı» uzatmıyor, Toledo'da tanıdığı genç kontesten ve onun çok charmante annesinden, Bükreş'teki caddelerin düzlüğünden, temizliğinden, Varna plâjının harikulâdeliğinden bahsetmiyor, ne Paris'teki ikinci kâtipliğinden Mistinguete'in oda hizmetçisini bir akşam ge-

tirmek şerefine nail olduğu o güzel garsoniyeri, ne de bir ikindi vakti kapısından çıkarken ağzında sigara, arkasında büyük bir köpek Emile Yanings'le birden burun buruna geldikleri Wilhelmstrasse'nin hemen arkasındaki pansiyonu methediyordu. Hatta bu pansiyonun mavisi kirpiklerinin kenarından damlayan büyük gözlü sarışın kızını, onun Wagner'e çılgınca hayranlığını, Heine'yi ezberden okurken sesinin titreyişini, Tirollerde beraber yaptıkları emsalsiz gezintiyi, ay ışığında dinledikleri türküleri, hepsini unutmuştu. Bunlar gibi Peşte'ye bir kaç saatlik bir yerde eski bir tâbiimizin şatosunda geçirdiği hafta tatili, o yüksek arkalıklı koltuklar, cins ev köpekleri, atlar, hakikî bir hasattan ziyade Marta Egerth'ın yarı operet filmleri için hazırlanmış dekorlara benzeyen harman yerleri, hulâsa tatlı musiki ve ucuz tahassüsün binbir çeşit lezzetleri, Viyana kahveleri, narin edalı kadınlar, Mozart'a ait kulaktan dolma malûmat, hepsi hafızasından silinmişti. O şimdi her akşam elinde son derece iyi sarılmış zarif bir paketle eve geliyor, bir meyvayı kabuğundan soyar gibi ambalâjını sıyırıyor, prospektüsü açıyor, yalnız tam müminlerin kâinatın muntazam işleyişini karşılarına konmuş bir saat gibi gördükleri zamanlar dudaklarında ve gözlerinde parıldayan ışıkla, tebessüm ve hayranlıkla onu okuyordu.

Mümtaz, Yaşar'ı, onun İhsan'la Paris'teki arkadaşlıklarından ve biraz da Adile hanımlardaki karşılaşmalardan tanırdı. 1925 - 1926 senelerinin en parlak istikbali gibi görünen bu hariciye memuru, bir aile dostunun ihaneti yüzünden küçük bir orta elçiliği kaybettiğindenberi, daha doğrusu açık bulunan o merkeze sefirlikle gideceği yerde Balkan şehirlerinden birine başkâtiplikle gittiğindenberi, tabiat âdeta bir tâviz gibi ona bu hastalık vehmini bahşetmişti.

Altı senedenberi bütün hayatını doldurduğuna göre, hiç de küçümsenecek bir iş değildi bu. Yaşar o zamandan beri sivil hayattan, bir iradeyle birdenbire büyük bir harp sefinesinin kaptanlığına tayin edilmiş bir adama benzerdi ve böyle bir kaptanın hiç tanımadığı gemisiyle meşgul oluşu gibi, hiç bir sırrını ve imkânlarını bilmediği ve idare eden kanunların cahili olduğu vücudu ile meşguldü. Düşündükçe meçhulü kendisini ürküten birtakım cihazları birbirine ayarlamak, beraberce işletmek, küçük ve tam vaktinde müdahalelerle birtakım muhtemel aksamaları önlemek biricik endişesiydi.

Yaşar bey bir kelime ile vücudu kendi gözünün önünde olan adamdı. Bilhassa ihtiyatsız bir doktorun bir gün ona, kendi bünyesinin verimlerine göre, onda hakikî bir kalp hastalığı olamıyacağını, belki diğer cihazlarının iyi işlememesi yüzünden küçük bir sıkıntı geçirdiğini söylediğinden beri, bu telâş artmış, ömrü imkânsız bir coordination'un peşinde geçmeye başlamıştı. Denilebilir ki, Yaşar bey için vücut dediğimiz tamamlık kaybolmuş, onun yerine müstakilen işleyen uzuvların yaptığı, her sandalyesinde ayrı bir zihniyete ve ayrı bir partiye mensup bir nazırın oturduğu bir kabineye benziyen garip bir muvazaa geçmişti. Onda bağırsak, mide, karaciğer, böbrek büyük sempati, ifraz guddelerine varıncaya kadar her uzuv, tek başına ve ayrı istikametlerde çalışıyordu. İşte Yaşar bey bu tek başına çalışmaları tek bir hedefe götürmeye gayret eden adam, imkânsızla uğraşmaya mahkûm edilmiş bir nevi başvekildi. Gayretinde bir tek yardımcı vardı: ilâçlar.

Asrımızın ileride tarihini yazacak adam, elbette ki müstahzar salgınını gözönünde tutacaktır. Yaşar bu salgının en büyük kurbanlarındandı. İstanbul'da bir kaç ecza deposundan başka doğrudan doğruya ecza fabrikalarıyla temasa girmişti. O kadar ki, bu fabrikalar veya mümessilleri yavaş yavaş ona da herhangi bir doktora yaptıkları gibi, her cinsten son mahsullerini göndermeye başlamışlardı.

Bu ilâçlar sadece bugünkü tıbbın ve kimyanın zaferi değildir. Ayrıca kendilerine has bir estetikleri, hattâ edebiyatları vardır. Onlar en zarif ciltten, maroken taklidi cüzdana, en çıldırtıcı ve pahalı kokuların, pudra ve tuvalet eşyasının kutularına kadar giden, itinâlı ambalâjları ile, her büyüklükte, her biçimde, her renkte, kimi âdeta «ben bir fikir kadar faydalı ve o kadar kolay taşınırım!» diyen küçük, zarif ve cana yakın, kimi ağırbaşlı bir dost gibi her türlü güveni vadeden oturaklı şişeleriyle, kadife kadar parlak ve tüylü üst kâğıtları, ayvacık tüyleri güneşte parlayan bir taze cilt gibi insana haz veren paketleriyle gündelik hayatımıza, hiç olmazsa şehirli ve cadde hayatına, kendilerine mahsus bir değişme getirmişlerdir. Hakikatte bu müstahzarlar zamanımızda beliren bir kaç bellibaşlı fabrikanın mahsulü olarak kalmazlar, müstehliki gelecek insan idealinin gelişmesine doğru götüren ilk adımlardır. Onlar getirdikleri sun'î kolaylıkla insanda tabiatın yavaş yavaş ölümünü temin ederler. İşte Ya-

şar bey bu büyük ideali sezen ve ona can ve yürekten bağlanan adamlardan biridir. Altı senelik sabırlı bir çalışma sayesinde başkalarında kendiliğinden olan bir çok şeyler onda ilâçla olmaktadır. Yaşar bey ilâçla uyur, uyanıklığın vuzuhuna, kalkar kalmaz aldığı bir kaç aspirinle erer, ilâçla iştihasını açar, ilâçla hazmeder, ilâçla dışarıya çıkar, ilâçla aşk yapar, ilâçla arzulardı. Roche, Bayer, Merck gibi firmalar onun hayatının belli başlı yardımcılarıdır. Her ay Bakanlığa takdim ettiği uzun raporları yine bu fabrikaların insan dayanıklığını bir kaç misline çıkaran mukavvileri sayesinde yazardı. Yatağının baş ucundaki komodinin üstü her türlü desenle, senbolle süslü, maden bilgisinden mitolojiye ve kozmolojiye kadar uzanan kimi çok uzun, kimi bir şiir kitabının ismi gibi sadece telkin ile iktifa eden isimli şişelerle doludur. Büfenin kendisine ayrılan geniş rafı ise bu şişeler ve paketler sayesinde bir Amerikan barı kadar göz çekicidir. Yaşar bey bu ilâçlardan bahsederken en istiareli dilleri kullanır. C vitamini aldım, diyeceği yerde «seksenbeş kuruşa bir milyon portakal aldım!» der. Yeleğinin cebinden çıkardığı bir Phanodorme veya Eviphane şişesini, «işte size dünyanın en büyük şairi... her komprimesinde en aşağı, hiç bir şairin hayalinden geçmiyecek yirmi rüya vardır!» diye takdim ederdi. Günün saatleri alacağı ilâçlara göre taksim edilmişti. «Lütfen hatırlatın, saat tam üçte pepsinimi alacağım... Urotropin almayı unutmuşum... Allah vere de bir mânasızlık çıkmasa...»

Yaşar bey hakikatte muasır ilmin ticaret fikri ile bütün insanlık için elele vererek hazırladıkları bir complex'tir.

— 9 —

Nuran'ın evine kabul edilmek saadeti Mümtaz için zevklerin en büyüğüydü. Yazık ki, Fatma'nın huysuzlukları bu saadeti zehirledi.

Fatma'da, babasının kendilerini bıraktığı gündenberi insanlara karşı emniyetsizlik, kendisine ait herşeyi kaybetmek korkusu tabiî hal olmuştu. Bu itibarla Mümtaz'ı kıskanıyordu. Fakat bu kıskançlığı genç adam için daha elîm yapan şeyler de vardı.

Çocuk bir türlü ona karşı alacağı vaziyeti bulamıyordu. Şimdi, kayıtsız soğuk, yahut sadece nazik olmak istiyor, bi-

raz sonra haşin ve hoyrat oluyor, sonunda herşey senin olsun der gibi, kendilerini bırakıp kaçıyor, fakat «aşağıda ne oluyor?...» düşüncesi onu bırakmadığı için, beş dakika sonra yine geliyor, şımarıklıklar, huysuzluklar yapıyordu. Evin içinde sık sık Nuran'la Mümtaz'ın evlenecekleri sözü geçtiği için, Fatma genç adamın Nuran'ın hayatındaki yerini biliyordu. Bu yüzden on gündenberidir annesine kar ı da vaziyeti değişmemişti.

Fakat bütün bunlar Mümtaz'ın, Nuran'ın evinde, onun sevdiği, küçük çocuk, genç kız hayatını yaşadığı eşya arasında bulunmak saadetini gideremedi.

O günden sonra Mümtaz için Nuran'ın evini düşünmek ayrı bir haz oldu. Sevgilisi gidip de tek başına kaldığı saatlerde, yahut evden hiç çık ıyacağını söylediği günlerde, onu bu ev içinde düşünmek itiyadını aldı. Nuran'ın hayat çerçevelerinden en mühimmine sahip olduğu için, artık genç kadının düşüncesi onu hiç bırakmıyordu. Nuran'ı bahçedeki nar ağacının dibinde, kahvaltı masasında tasavvur etmek, yahut kendi eliyle düzelttiği çiçek tarhlarının arasında, saçları, başının üstüne bir iki firkete ile toplanmış, beyaz sabahlığı Pompei fresklerini andıran kıvrımlarla vücudünün inhinalarını kavramış geziniyor düşünmek, Mümtaz'ın yalnızlığını başka türlü dolduran hazlar oluyordu.

Nuran şu anda odasının pancurlarını aç ası, ihtiyar dayısına kahve pişirmesi, annesinin ilâcını vermesi, bahçede iki eli şakağında kitap okuması, yahut çocukluğundanberi benimsediği küçük odada dedesinin bir hastalığında ziyaretine gelen Ali Paşanın oturduğu söylenen koltukta misafirlerine çay ikram etmesi, onlara duvarda İbrahim Beyin vaktiyle Yıldız'daki on günlük mevkufiyetinin hatırası olarak yazdığı, Naili'nin:

Lütf-ü kerem-i hazret-i Mevlâ ile geçtik.

mısraını göstermesi, vitrinde onun yaldız ve renk hokkasiyle, kıl uçlu kalemiyle, ince fırçasiyle süslerini hazırladığı tabakları, çiçeklikleri, genç kadının kendi güzelliğine bir çocuk neşesinin tuhaflığını katmak için bulduğu tâbirle bütün **o cam evânlyi** göstermesi, Mümtaz'ın muhayyilesinde olmıyacak derecede güzel ve eşsiz şeylerin arasına girmişti.

Böylece yavaş yavaş Mümtaz'da Nuran'ın kendisinden uzak geçen saatleri etrafında bir nevi sahsî masal teşekkül etti ve Mümtaz, tıpkı vaktiyle falan Düka veya Kralın dua

kitaplarını bir şatonun etrafında, günlük hayat manzaralariyle takvim ve burç istiâreleriyle, Kitabı Mukaddes sahneleriyle süsleyen eski ressamlar gibi, Nuran'ın saatlerini, sade bir renk cümbüşü ve parıltı olan, çalınmıyan sazlar gibi ihtimallerinin zenginliğiyle konuşan bir yığın hayalle süslemeğe başladı.

Bu renk dünyasının, her kıvrım ve kavsini genç kadının her günkü hareketlerinden, bulunduğu an ve zamana cömertçe hediye ettiği çizgilerinden alan bu sükût musikisinin ortasında asıl Nuran, adının telkin ettiği güneşin sofrasından çalınmış altın kadeh ve şafak bahçelerinde açılmış beyaz nilüfer hayalile, feyizli bir mevsim gibi herşeye kendi varlığından bir yığın sır ve güzellik katarak gider, gelir, düşünür, dinler, konuşurdu.

Zaten onu, günün herhangi bir anında, herhangi bir yerde tasavvur etmek, iskelede vapur beklediğini, terzide dantelâ veya düğme seçtiğini, model tarif ettiğini, ahbaplariyle konuştuğunu, başiyle evet veya hayır işareti yaptığını düşünmek, Mümtaz için daima sonsuz bir hazdı.

Hakikatte iki Nuran vardı. Biri kendisinden uzakta olandı ki, her attığı adımda maddî hüviyeti biraz daha değişir, arzunun, hasretin kimyasiyle âdeta ruha ait bir varlık olur ve dokunduğu her şeye kendisinden bir yığın şeyler kata kata, bütün uzaklıkları, geçtiği her yeri yaşanan hayatın üstünde bir âlem yapar ve kendi akislerinden başka birşey olmıyan bu âlemin ortasında yine kendisi olarak yaşardı.

İşte Kandilli'deki ev, bu mucizenin en fazla değiştirdiği sofasının, aralarına çıtalar konmuş tahtalarına bile mücerret bir hakikat gibi Nuran'ın sindiği bu âlemlerin en değişiği, en harikalısıydı. Ve bu değiştirici füsun, oradan başlıyarak kademe kademe bütün hayata yayılırdı.

Bir de yanıbaşında olan Nuran vardı. Bütün bu hayalleri kendi maddî varlığiyle çocukça birşey yapan, uzaktan telkin ettiklerini bir kalemde silen genç kadın. O kapıdan içeriye girer girmez veya beklenilen yerde, meselâ bir iskelede veya herhangi bir sokağın ucunda görünür görünmez, Mümtaz'ın muhayyilesi birdenbire dururdu.

Mümtaz, çok defa, onun uzaktan gelişinin kendisinde bıraktığı hissi tahlile çalıştı. Ve neticede bunun bir nevi zihnî kamaşma olduğuna karar verdi. Sanki o, yolun başında görünür görünmez, herşey silinirdi. Bütün endişeler görünmez

olur, halecanlar diner, sevinç bile eski parlaklığını kaybederdi. Çünkü yakındaki Nuran, varlığından taşan büyüyü yalnız bir tek şey, bir tek insanda kullanırdı; alıp avuçları içinde aydınlık bir hamur haline getirdiği Mümtaz'da.

Daha evvelki münasebetlerinde kadına karşı daima yukarıdan, âdeta şüphe ile bakan, kendi coşkunluklarını gülünç bulan, hattâ en keskin zevkin arasında bile insanda hayvanın bu azışını, kafasının uyanık duran bir tarafiyle, kendi kurduğu bir makinenin işleyişini seyreder gibi adım adım takip eden, kadın vücudunda göze ait olanlarından gayrisini saf bir zevk olarak almıyan genç adam, Nuran'la karşılaşınca basit realite şuurunu bile kaybederdi.

Bu, elbette yalnız muhayyilenin oyunu değildi. Yalnız evin delisi azdığı için böyle düşünmüyordu. Hattâ böyle olsa bile bu azışta sırrına güç erilir birşey vardı. Onun için Nuran'dan uzakta veya onun yanında genç adama hiçbir hikmet, hiçbir denenmiş hakikat yardım edemezdi. Ne bir zamanlar elden düşürmediği Ahdi Atik'de, ne sevdiği filozoflarda, velilerde kendi coşkunluğunu karşılıyacak birşey vardı. Onlar, kadından, nefisten, şehvetten ve onun tehlikelerinden bahsederlerdi. Halbuki Mümtaz'a göre, Nuran'la olan maceraşı büsbütün ayrı bir şeydi. Ona göre Nuran, hayatın öz kaynağı, bütün gerçeklerin annesiydi. Onun için sevgilisine en fazla doyduğu zamanlarda bile yine ona aç görünür, düşüncesi ondan bir lâhza ayrılmaz, ona gömüldükçe tamamlığına ererdi.

Mümtaz bazan Nuran'a karşı olan sevgisini mutlak bir hücre yakınlığıyle izaha kalkışır, ve aralarındaki ten anlaşmasında yaradılışın kendilerinde tecelli etmiş büyük sırlarından birini görürdü. Belki de Eflâtun'un dediği doğruydu ve oluşun çemberinde tesadüf, ikiye bölünmüş tek varlığın parçalarını onların aşkında yeni baştan karşılaştırmıştı. Hulâsa ömrün ve eşyanın miracında yaşadığını sanıyordu.

Bazı gece saatlerinde niçin taşlarla, kuşlarla, bahçedeki otlarla konuşmadığını hayretle düşünürdü. O kadar kâinatı kendi teninde duyardı. Ona göre bunun sırrı yine Nuran'daydı. Genç kadın, o kapalı ve kıskanç, kısır saadetlerin insanı değildi. Hüviyetinden bütün bir cömertlik akıyordu. Nuran için kendisi pek az vardı. O etrafiyle yaşıyordu. İkisi de hayatlarının sıkıntılı tarafını birbirlerine taşımamağa çalış-

makla beraber, Mümtaz bazı zamanlar sevgilisinin kendisine yedi kat yabancı insanlar için nasıl üzüldüğünü bilirdi.

Haftada iki gün, sabahları kendileri için buluşuyorlardı. Nuran, Emirgândaki evi pek severdi. «Yokuşu duymuyorum artık. O kadar alıştım. Bu, sana doğru gelmek olduğu için beni yormuyor.» İlk defa Nuran'dan bunu işittiği zaman Mümtaz şaşırdı. Çünkü herşey üzerinde o kadar konuşan, kendisine ait herşeyi anlatan genç kadın, ona, aşklarına dair tek kelime söylememişti. Hattâ mesut musun? Sualini bile lüzumsuz bulmuştu. Onun için aşk, hislerin kelimelerle israfı değil, Mümtaz'ın ruhundaki fırtınaya olduğu gibi kendisini teslimdi. Kimbilir, belki de kollarının arasında mahpus yüzünde bütün içinden geçenleri okuduğuna inanıyordu. Hakikat de böyle idi. Mümtaz onun yüzünün değişen ifadesinde, kadın yaratılışının sırlarından, yani Nuran için dahi meçhul olan taraflarından başka her şeyi okuyabiliyordu.

Bu küçük çehrenin tanımadığı hiçbir tarafı yoktu. Onun aşka bir çiçek gibi açılışı, o derinden ve biçare bir tebessüm üzerinde kapanışlar, kısık gözlerinin içinde yanan âdeta madenî ışık, sonra Boğaz sabahları gibi perde perde değişmesi, Mümtaz için kendi ruhunun manzarası olmuştu. Zaten Nuran söylediklerinden ziyade tebessümü ile, bakışı ile konuşur, dinler, kabul veya reddederdi.

Ve Nuran'ın en parlak mücevherlerden, en keskin kılıç parıltılarına kadar değişen bakışları vardı. Mümtaz, bu değişik silâhların karşısında bazan kendisin ölümden öteye geçen bir acz içinde bulurdu. Fakat Nuran'ın gözleri bazan da ona dünyanın en zengin taçlarını giydirir, feleğin hiç kimseye basmasını nasip etmediği ikbal keçelerini ayaklarının altına döşerdi. Bir bakışla Mümtaz'ı giydirir, soyar, bazan Allahından başka hiç kimsesi olmıyan bir fakir ve garip kişi, bazan kaderin efendisi yapardı.

Mümtaz bu bakışları, kucaklaşma hıçkırıklarına benziyen gülüşleri gece gündüz beraberinde taşırdı. Onlar her yerde karşısında idiler. Onun ruhu Nuran'ın bakışlarının yorulmaz dalgıcıydı. Bu zengin deniz altında her an kendisi için yeni kudretler ve yeni azaplar bulurdu. Bu tebessüm Mümtaz'ın tenînde, kanında uzviyetinin her tarafında açan bahçelerdi. Sonsuz gül bahçeleri ki genç adamı çok defa yattığı yatağı, eli değdiği eşyayı, kendi damarında akan kanı koklamak istiyecek kadar hazla çıldırtırlardı. Bu bir Tanrının zi-

yaretini kabul etmiş cansız şeylerin, bu ziyaretin hatırasiyle canlanması, yaşama ı, kısa fakat çok dalgın aydınlıklarda maziyi, hali, istikbali ve etrafını idrak etmesiydi.

Nuran'ın geleceği abahlar erkenden uyanırdı. Doğru denize koşar, yıkandıktan sonra eve döner. Hiçbir iş yapamıyacağını bilmekle beraber, birşeyler yapmağa çalışır, sonun da kapının önünde tıpkı ilk günde olduğu gibi sabırsızlıkla beklerdi.

Kadem kadem gece teşrifi Nâili o mehin
Cihan cihan elem i ıstıraba değmez mi...

Nailî'nin bu beyti, o saatlarında Mümtaz'ın en sadık arkadaşıydı. Sonra yavaş yavaş içinde birşey, beklediği varlığın yaklaşmasını kendisine haber verir gibi birden coşardı. Nuran'ı sokağın ucunda gördüğü zaman adımlarına doğru bütün hüviyeti boşalırdı.

— Bir kere de seni bir işbaşında görsem Mümtaz? Gafil ve dalgın avlasam...

— Bu, ancak sen içerde uyurken veya enginar ayıklarken kabil olur.

— Demek evlendikten sonra mutfakta unutulacağız.

Ve onu hakikaten bir ân gündelik bir meşgalenin, bir fikrin arasında unutmuş gibi içi korkuyla, vicdan azabiyle, telâfisi kabil olmıyan şeyle in ıstırabiyle dolu, hemen oracıkta öperdi.

Nuran'ın bu ilk öpüşe kendisini teslimi kadar güzel birşey yoktu. Sonra, bakalım ne yaptınız? derdi.

Masanın bir ucu ile pencere arasındaki koltuğa oturur, orada sigarasını, kahvesini içerdi.

Nuran'ın gideceği an, ondan ayrı geçen bütün saatler gibi Neşâti'nindi.

Gittin emmâki kodum hasretle câni bile
İstemem sensiz olan sohbetî yârânı bile

Beytini Nuran da Mümtaz'la beraber tekrarlardı.

Hakikatte Nuran'ın aşkı Mümtaz için bir nevi dindi. Mümtaz, bu dinin tek âbidi, mabedin en mukaddes yerini bekliyen ve ocağı daima uyanık tutan baş rahibi, büyük mâbûde'nin sırrın yerini bulması için insanlar içinden seçtiği fâni idi. Bu biraz da doğruydu. Güneş hergün onlar için yenibaştan doğuyordu. Bütün mazi üstüste zamanlarını onlar için tekrarlıyordu.

Bazı sabahlar Nuran'ın Kanlıca'daki akrabasının yalısında birleşirlerdi. Genç kadını rıhtımda, beyaz mayosu içinde ve etrafındakilerin yüzünden kendisine sadece dost olarak görmek, ayrı lezzet ve azapların başlangıcı olurdu. Bu anlarda yanına pek yaklaşamasa, Nuran arada sırada mahremiyetlerini ona hatırlatmasa, genç adamın muhayyilesinde artık bir daha erişemiyeceği bir ülke, yarın kimi seçeceği bilinmiyen haşin ve sırrına erilmez mâbude bütün imkânların ölümün ve doğumun sırrı karnında mahpus varlık, mevsimlerin munis eşirler, köle hayvanlar gibi adımları peşinden sürüklendiği herşeyin sahibesi olurdu.

Bu korku Mümtaz'ın ruhunda en derin zenberekleri harekete getirirdi. Sonradan saadetini zehirliyen şeylerin başında, sadece kendisini bu kadar muhayyelesine terkedişin az çok hissesi olduğunu düşünürdü.

Fakat Mümtaz o yaz, insan ruhunu olduğundan çok hür sanıyordu. Her ân kendimize sahip olabileceğimize inanıyordu. Bu demektir ki, hayatın gafiliydi.

— 8 —

Nuran Emirgân'a gelmediği günlerde ya iskelede, yahut Kanlıca'da buluşuyorlar, kayıkla Boğazda geziyorlar, plâjlara gidiyor, bazan Çamlıca'ya kadar uzanıyorlardı. Mümtaz bu gezintilerden daima dolgun dönüyordu. İlk gecenin aralarında devam eden itiyadı ile, sevdikleri yerlere ayrı ayrı adlar takıyorlardı. Küçük Çamlıcadaki kahve onlar için Derûnidil idi. Çünkü Mümtaz orada Nuran'dan Tab'î Mustafa Efendinin Bayâti'den Aksak semâîsini, o «Çıkmaz Derûnidilden efendim muhabbetin» diye başlıyan, âdeta ölümden öteye uzanan hatırlamalarla dolu parçayı dinlemişti. O yaz ikindisinde böcek sesleri, tek tük kanat şakırtısı ve âvare çocuk yaygaraları arasında, ne yapacağını bilmez gibi güzelliğine kapanan manzara, küçük meyilli tümsekler, iki yandan denize doğru kayan bahçeler, bostanlar, eski köşkler, ağaç kümeleri ve onların tozlu yeşilini çok koyu bir neftide sıralayan serviler ve hepsinin üstünde, geniş, sonsuz gök yüzüyle birdenbire uykusundan silkinmiş, Nuran'ın sesinden Tab'î Mustafa Efendinin hüznünü kabullenmiş, onunla genç adamın tenine yapışmıştı. Mümtaz bu besteyi ondan sonra sık sık dinledi ve hiçbir zaman, Dördüncü Mehmet'in av köşkünden kalma su

hazinesi ve çeşme üzerindeki kahvede o gün Nuran'la geçirdiği saatlerden ayırmadı.

Bir başka gece Çengelköyünden Kandilli'ye dönerken, Kulelinin önündeki ağaçların suda yaptığı o çok değişik gölgeye Nühüft beste adını verdiler. O kadar içinden aydınlık bir âlemdi ki, ancak Nühüft'ün uzlet yüzlü uyanışların kamaştırdığı koyu zümrüt aynasında eşi aranabilirdi.

Böylece Boğaz'ın seçtikleri her yerine bir ad veriyorlar, hayallerinde İstanbul manzaralariyle eski musikimiz birleşiyor, sesten, hayalden bir harita gittikçe büyüyordu.

Mümtaz yavaş yavaş Nuran'ın başının etrafına sevdiği ve özlediği şeyleri topladıkça kendisini kuvvetlerine daha sahip buluyordu. O da asrımızın büyük romancılarından biri gibi, bir kadına dayandığı zaman yaşadığını duymağa başlamıştı. O vakte kadar epeyce şey okumuş, az çok düşünmüştü; fakat şimdi onların hayatına daha kudretle geçtiğini, Nuran'a olan sevgisiyle canlı hayata çıktıklarını anlıyordu. Sanki Nuran kafasında ve etrafındaki şeylerin arasında bir ışık külçesi imiş gibi hepsi onunla aydınlanmış, en dağınık unsurlar bir terkip haline gelmişti.

Eski musikimiz bunlardan biriydi. Nuran'la tanıştıktan sonra bu sanat onun için bütün kapılarını açmış gibiydi. Şimdi onda insan ruhunun en saf ve diriltici kaynaklarından birini buluyordu.

Birgün beraberce Üsküdar'ı gezdiler. İlkönce vapuru iskelede beklememek için Mihrimah camiini dolaştılar, sonra Üçüncü Ahmed'in annesinin camiine girdiler.

Türbeyi küçük, bir meyva içi gibi döşeli camii Nuran pek beğendi. Vapuru çoktan kaçırmışlardı. Onun için bir araba ile Atik Valdeye, oradan Orta Valdeye gittiler.

Garip bir tesadüfle Üsküdar'ın bu dört büyük camii aşka, güzelliğe, yahut hiç olmazsa annelik duygusuna ithaf edilmişti.

— Mümtaz, Üsküdar'da hakikî kadın saltanatı var...

Ertesi gün Rum Mehmet paşa camii ile Ayazma camiini ve Şemsipaşa taraflarını yayan dolaştılar. Birkaç gün sonra Selimiye kışlasının etrafında kızgın güneş altında başıboş gezdiler. İstanbul'da açılan ilk hendesî caddeleri, o cazib ve mazi hülyası adlı sokakları, İstanbul akşamlarının hakikî ziyafet sofraları gibi gördükçe, garip bir mazi daussılası onu yakalıyordu.

— İsta bul, İstanbul, diyordu. İstanbul'u tanımadıkça kendimizi bulamayız. Şimdi bütün o fakir halkla, yıkılmağa yüz tutmuş evlerle ruhunda kardeş olmuştu. Sultantepeyi âdeta humma içinde dolaşmıştı. Fakat asıl sevdiği yer Çarşı içindeki Küçük Valde idi. Türbeyi o kadar beğenmiyordu.

— Ben olsam burada yatmam; çok açıkta, diyordu.

— Öldükten sonra?...

— Ne bileyim ben, öldükten sonra bile bu kadar herkesin içinde... zaten ölüm hissedilmiyor ki...

— Halbuki cami açıldığı zaman, Valde Sulta ın ve Haremin geldiğini görmesinler diye Çarşı kapatılmıştı.

Nuran bilhassa camii ve onun akşam saatlerindeki loşluğunu seviyordu. Mermer ve yaldız süslerin arasında kilim motifi ile işlenmiş saçaklara bayılıyordu.

Bu gezintilerden dönüşlerinde Mümtaz'ı yazmakta olduğu Şeyh Galip için sıkıştırıyordu. Üçüncü Selim devrinin bu iç romanı kendisine ait birşey olacaktı. Mümtaz Hatice Sultanla Beyhan Sultanın portrelerini Nuran'ı düşünerek çizmişti. Şimdi genç kadın müsveddelerdeki tasvirleri okurken âdeta terzisinde model veya bir mağazada kumaş seçer gibi titiz oluyordu.

— Birisinde Memling'le, öbüründe Şeyh Galip'le berabersin...

Bu Mümtaz'ın bitmiyen şarkısıydı: İstediğin kadar onlarla flört yap.

— Yani bütün ölüler benim... İyi ikram doğrusu...

Üsküdar bir hazine idi. Bir türlü bitmiyordu. Valdei Cedidin biraz arkasında Aziz Mahmut Hüdai Efendi vard . Birinci Ahmet devrinin bu manevî saltanatı, Nuran'ın aile gelenekleri arasına girmişti. Daha yukarıda Dördüncü Mehmet devrinin dizginlerini birkaç sene elinde tutan Selâmi Efendi vardı. Karacaahmette a nenin Orhan Gazi zamanına çıkarttığı, Horasan erenlerinden Bursa'daki Geyikli Babanın çağdaşı, belki de gaza arkadaşı Karacaahmet, Sultantepede yine Celvetî Bâkî Efendi yatıyordu.

Nuran tarikatleri çok merak ediyor, fakat ikisi de mistik yaratılışta olmadıklarından üzerinde durmuyorlardı. Bir gün istediği zaman takındığı o çocuk tavriyle:

— Ben o zamanlar gelseydim... muhakkak Celveti olurdum, dedi.

Fakat hakikaten inanıyorlar mıydı bütün bunlara?

— Şark bu, güzelliği de burada. Tembel, değişmekten hoşlanmaz, geleneklerinde âdeta mumyalanmış bir dünya, fakat bir şeyi, çok büyük bir şeyi keşfetmiş. Belki vaktinden çok evvel bulduğu için kendine zararı dokunmuş..

— Nedir o?...

— Kendisini ve bütün âlemi tek bir varlık halinde görebilmenin sırrını. Belki de gelecek ıstıraplarını hissettiği için bu panzehiri bulmuş. Ama unutmıyalını ki dünya ancak bu noktadan kurtulur.

— Bulduğu şeyin ahlâkını yapabilmiş mi?...

— Zannetmem, fakat bu buluşta kendisini avuttuğu için hareket imkânlarını az çok azaltmış... Yarı şiir bir hülyada, realitenin sınırlarında yaşamış.. Maamafih bu hali benim hoşuma gitmiyor, deve kervanı ile seyahat gibi ağır ve yorucu geliyor...

Mümtaz'ın düşüncesinde Antalya'daki otelin önüne her gün dizilen deve katarları canlandı. Kendisini o mahzun türkülerin zamanından bir daha geri dönemiyecek sandı.

— Akşamleyin boş ufukta deve dizisi ne kadar başka türlü oluyor...

— Ne acaip insanlar Yarabbim.. diyordu. Sonra birdenbire içinde uyanan bir şüphe ile Mümtaz'a sordu:

— Niçin eskiye bu kadar bağlıyız?...

— İster istemez onların bir parçasıyız. Eski musikimizi seviyoruz, iyi kötü anlıyoruz. Elimizde iyi kötü bize maziyi açacak bir anahtar var... O bize üstüste zamanlarını veriyor, bütün isimleri giydiriyor, İçimizde bir hazine bulunduğu, Ferahfeza yahut Sultani yegâhın arasından etrafımıza baktığımız için;

Mümtaz'a göre İstanbul peysajı, bütün medeniyetimiz, kirimiz, pasımız, güzel taraflarımız, hepsi musikideydi. Garbın bizi anlamaması, aramızda yabancı olarak gezmesi de yine onu anlamamaktan geliyordu. Bu o kadar böyleydi ki, birçok peysajlar, kendiliğinden nağme ile beraber gözlerinin önüne gelirdi.

— Kaldı ki sanat sanat eseri, bizatihi kıymet olan şey. altını musiki çizdiği zaman büsbütün değişiyor. Garip değil mi? İnsan hayatı sonunda sesten başka hiç bir şeyi benimsemiyor, hepsinin üstünden geçer gibi yaşıyoruz, ancak dokunuyoruz. Fakat şiirde, musikide..

Bazen genç kadına bu eski şeylerin meftunu çocuğun kendisini zorla bir katakomp'a tıkmak istediği şüphesi geliyordu. Bu dünyada türlü türlü hazlar, başka çeşit düşünceler de vardı. Üsküdar'ı seviyordu, fakat halkı fakir, kendisi bakımsızdı. Mümtaz bu biçarelikler arasında Acemaşıran, Sultani yegâh diye rahatça yaşıyordu. Ama hayat, hayatın daveti nerede kalıyordu? Bir şeyler yapmak, bu hasta insanları tedavi etmek, bu işsizlere iş bulmak, mahzun yüzleri güldürmek, bir mazi artığı halinden çıkarmak...

«— Yoksa çocukluğuna dair anlattığı şeyler, sandığından daha fazla mı içine işlemiş... Ben ölümün zaptettiği bir ülkede mi yaşıyorum...»

Mümtaz koluna girerek onu çeşmenin önünden ayırdı:

— Biliyorum, dedi. Yeni bir hayat lâzım. Belki bundan sana ben daha evvel bahsettim. Fakat sıçrıyabilmek, ufuk değiştirmek için dahi bir yere basmak lâzım. Bir hüviyet lâzım. Bu hüviyeti her millet mazisinden alıyor.

Fakat Mümtaz da, kendisinde muzlim bir tarafın bulunduğundan şüpheliydi. Maziyi sevdiği için değil, ölüm fikrinin tasallutundan kurtulamadığı için...

Aşktaki çılgınlıkları biraz da buradan geliyordu. İşin hazin tarafı bu genç adamın bunu herkesten fazla ve belki de yalnız kendisinin bilmesiydi. Kaç defa Mümtaz bu musallat fikrin, onu başka insanlardan ayırdığı zanniyle ıstırap çekmişti. Tâ çocukluğundan beri rüyalarını kuran zemberek bu sabit fikir değil miydi? Hattâ Nuran'la olan sevgisinde genç kadının güzelliğine, yaşayış kudretine biraz da hayatın zaferi gibi bakmamış mıydı? Onu kolları arasında tuttuğu zaman, arka tarafında başının ucunda bekliyen ifrite, ölüme, seni yenmek üzereyim, seni yendim, işte silâhım ve zırhım, demiyor muydu?

Mümtaz, bu gerçeğin Nuran tarafından sezilmesinden korkardı.

— İki şeyi birbirinden ayırmamız lâzım. Bir tarafta sosyal kalkınma ihtiyacı var. Bu, cemiyet realiteleri üzerinde düşünerek, onları değiştire değiştire yapılır. Elbette İstanbul, sonuna kadar, sadece marul yetiştiren bir memleket kalmıyacaktır. İstanbul ve vatanın her köşesi bir istihsal programı istiyor. Fakat bu realiteler içine maziyle bağlarımız da girer. Çünkü o, hayatımızın, bugün olduğu gibi gelecek zamanda da şekillerinden biridir.

İkincisi bizim zevk dünyamızdır. Hattâ kısaca dünyamız. Ben bir çöküşün estet'i değilim. Belki bu çöküşte yaşı yan şeyler arıyorum. Onları değerlendiriyorum...

Nuran gülerek tasdik etti:

— Bunları anlıyorum Mümtaz... Lâkin bazan hayatın çok kenarında kalıyor, tek bir düşünceyi yaşıyor gibi oluyoruz. O zaman büsbütün başka şeyle aklıma geliyor..

— Meselâ...

— Darılmaz mısın?

— Ne münasebet, niçin darılayım?...

— Mezarında bütün sevdiği şeylerle, mücevherleri, altın süsleriyle, sevdiklerinin tasviriyle yatan bir eski zaman ölüsü gibi birşey... Kapılar kapanınca uyanıyor ve eski hayat başlıyor... Yıldızlar pa lıyor, sazlar çalıyor, renkler konuşuyor, mevsimler doğuruyor... Fakat hep ölümün ötesinde. Hep bir tasavvur, bir başkasına ait rüya gibi...

— Evvelâ sen bir İzis gibi o duvarların birinden yavaşça çıkıyorsun, eski desenin gerginliğinden sıyrılıyorsun, benim parçalanmış vücudüme eğiliyorsun... Ama, biliyor musun ki hakikî sanat da budur. Bütün bu ölüler bu dakikada bizim kafamızda yaşıyorlar. Kendi hayatını bir başkasının düşüncesinde yaşamak, zamana kendinden birşey kabul ettirmek. Al Kambur imamı... Kambur imam, düşün bir kere, ne gülünç isim! Halbuki biz şimdi Tab'î Müstafa Efendiyi Aksak Semaiden dinlerken de düşünüyoruz? Bizim için hayatın ve ölümün sahibi oluyor. Onun bir de hayatını düşün. Üsküdarda bu tepelerden birinde bir cami yakından kendisine kalan şeylerle, yanındaki paşa konaklarının arasında havasızlıktan boğulan ahşap bir evde yaşıyan bir biçare. Fazıl Ahmet Paşadan Baltacı'ya kadar hepsinin meclisinde, ayakkabılarını eşikte çıkararak bir köşecikte dizüstü oturmağa mahkûm bir hayat mağlûbu... Belki onların meclisine bile girememiş. Daha küçüklerinin arasında yaşamış. Sadaka ile, küçük âtifetle geçinmiş. Fakat biz bestesini söylerken başka türlü diriliyor. Dördüncü Mehmed'in altın ve mücevher içinde at koşturduğu, gezdiği Çamlıca yolları, bütün manzara onun oluyor. Daha bir beceriklisinin, hoca yarın mevlûde gel! diye kendisine beş on kuruş kazandırmak imkânını vermesini bekliyen adam, birdenbire bir sevme ve tanıma tarzının sahibi oluyoruz... Biz, belki de birbirimizi bu tarzda sevme yi ondan öğrendik...

— Dünyanın her tarafında aşk aynı değil midir?

— Hayır ve evet... yani fizyolojik iş olarak pek değil! Böceklerle memeli hayvanlar arasındaki farkı düşün. Deniz hayvanlarının biçare üreyişlerini düşün, insanlarla öbür memeliler arasındaki farklar, sonra kavim, kabile, cemaat, medeniyetler arasındaki farklar... Sonra birdenbire gülerek ilâve etti:

— Meselâ sen rahip böceği olsaydın, Emirgân'a ilk geldiğin gün beni yemiş olurdun...

— Ve bittabi hazmedemiyeceğim için ben de ölürdüm...

— Teşekkür ederim.

Mümtaz onun açık neşesine baktı. Sezai Beyin hatıralarında debdebesini, misafirlerini anlattığı büyük köşkün arsasında ayakta konuşuyorlardı. Bütün uzak İstanbul ufku hüzünlü tül gölgeleri ve yavaş yavaş akşamı benimsiyen denizle genç kadının başına bir nevi sihirli fon olmuştu! — Yüksek tabakalarda bütün bir kültür, zevk bir yığın tedai o kısa bir haz yapmağa yarıyor. Buna mukabil kendi vatanımızda kendinden geçiş ânını değiştirmeğe, fizyolojik bir işi, ilâhî belki hayat şartlarının ve görgüsüzlüğünün, öpüşmenin zevkine bile yabancı bıraktığı insanlar vardır — Sonra ilâve etti: Herşey, moda mağazalarından, muaşeret güçlüklerinden, cinsî terbiyeden, utanma duygusundan, günah korkusundan edebiyat ve sanat'a kadar herşey bu işe müdahale ediyor.

— Ama alt tarafı?

— Kimbilir belki de birdir. Çünkü hayatta bir bakıma göre herşey birbirinin aynıdır. Dişi Kanguru yavrusunu karnındaki torbada gezdirir, diyorlar. Anadolu kadınları işe giderken yeni doğmuş çocuklarını arkalarına sararlar. Sen Fatma'yı kafanda gezdiriyorsun.

— Ben yine çocuğumla meşgulüm... fakat sen yedi asrın ölüsüyle...

Mümtaz cevabın şiddetine şaşırdı. O sadece komik birşey söylemek, genç kadını güldürmek istemişti.

— Darıldın mı?

— Hayır, fakat Fatma'dan bahsetmeğe ne lüzum vardı şimdi?.

— Beni hiç sevmediğini hatırladım da...

— Kendini sevdirmeğe çalış. Sesi hâlâ dargındı. Mümtaz ümitsizlikle başını salladı:

— Kabil mi sanıyorsun? Nuran cevap vermedi. O da bunun güçlüğünü biliyordu. — Benim kafamdaki ölülere gelince, onlar benim kadar sende de mevcut şeyler. Asıl hazini nedir bilir misin? Onların tek sahibi bizleriz. Onlara hayatımızda bir pay vermezsek tek yaşama haklarını kaybedecekler... Zavallı dedelerimiz, musikişinaslarımız, şairlerimiz, adı bize kadar gelen herkes hayatımızı süslememizi o kadar işti yakla bekliyorlar ki... en umulmadık yerde karşımıza çıkıyorlar.

Yavaş yavaş yürüdüler, Kısıklı tramvayına indiler. Nuran niçin münakaşa ettiklerini unutmuştu. Sadece iki kelime üzerinde duruyordu: «İlkönce rahip böceği, yani erkeğini yiyen dişi, sonra Fatma?... Kimbilir beni ne gözle görüyor?...» Mümtaz da birbiri ardından gelen bu iki çağrıdan şaşırmıştı. «Ne diye bu böceği hatırladım? Yoksa onun sadece hazlarını düşünen bir kadın olmasından mı şüphe ediyorum? Belki de beni santimantal ve ukalâ buluyor. Hakkı da var, o kadar çok şeyden bahsediyorum ki... Fakat ne yapabilirim. Madem ki o benim için artık her şeydir, o halde bütün kâinatımla ona taşınacağım!...» Tramvay durak yerinde onsekiz, yirmi yaşlarında bir çift hararetli hararetli konuşuyorlardı. Kızın yüzü yarı aydınlıkta tam bir ümitsizlikti, erkeğin kendisini zorladığı, zalim görünmeğe çalıştığı halinden belliydi. Onları görünce sustular. «Sokakta muaşaka...» yoksa bütün bu şiir kervanı, bu düşünceler, hepsi hakikatta bu çocukların yaptığından ileri gitmiyor muydu? Fakat bütün dünya böyle değil miydi? İlk defa, günlerini Nuran için harcıyor korkusunu duyuyordu.

Sevgilisi yavaş yavaş onun hayatından ve düşüncelerinden bıkıyordu. Kendisini bir fikirde, hayatın etrafında oynayan kısır bir çizgide hapsolmuş sanmanın vehmi, içine bir kurt gibi düşmüştü. Bu leke zamanla büyüyecekti.

Böyle olmasa bile bu şüphe Mümtaz'ı zaptedecekti. Nitekim öyle oldu. O günden itibaren kaybetme korkusu içine yerleşti. Çocukluğundan tanıdığı, o acaip, yalnızlık ve talih böylece bir hiç yüzünden canlandı.

Bununla beraber yaz, ömürlerinin cenneti olmakta devam ediyordu. Bu gezintinin ertesi günü Nuran akşama kadar Emirgân'da onunla başbaşa kalmayı tercih etti. Bahçe için bir plân hazırlamak istiyordu.

Kanapeye yarı uzanmış, dizlerine dayadığı büyükçe bir kitabın üzerinde üstüste bir yığın kâğıda, desenler çiziyordu. Acemi, hattâ çocukça, her teferruatı sayan bir çizgisi vardı. Çiçeklerin adlarını, renk topluluklarını kenara yaziyle yazıyordu. «Renkler karışmamalı!» diyordu. Bir renkten öbekler, meselâ sade kırmızı, sade mor... Her mevsimde böylece birkaç renk kümesi bulunacaktı. Bu, bir enginar tarlasının yerinde biten gelinciklerden aklına gelmişti. Yalnız güller ayrı olacaktı. Onlar tek başına büyük meşaleler, söndürülmesi unutulmuş fenerler ve lâmbalar gibi yanacaktı.

Nuran gülü seviyordu. Hele Hollanda yıldızı denilen kadife güllerine çıldırıyordu. O başlı başına bir saltanattı. «Elbisem çok eski olsun... Fakat bahçemde en iyi güller yetişsin.» Sonra krizantemlere sıra geliyordu. Lâleyi fazla üslûp buluyor, buna mukabil menekşeye bayılıyordu. Mümtaz ona Fuad Paşanın yalısında bir menekşelik bulunduğunu söylediği zaman, bu Tanzimat vezirine pek hayran oldu. Gülden sonra en sevdiği çiçekler meyva ağaçlarının çiçekleriydi. Onun için bir bahçede badem, erik, şeftali, elma bol bol bulunmalıydı. Ömürleri kısa ve beş gün için olsa bile, insanda bütün bir sene devam edecek hayaller uyandırabilirdi. Nuran'ın bu çiçek ve ağaç aşkının yanıbaşında bir de tavuk beslemek merakı vardı. İkisini nasıl birleştirmeliydi? Nihayet bahçenin dip tarafına büyükçe bir kümes yapılmasına, bunun bir ev gibi kapalı tarafı ve yalnız telle örtülü küçük bir bahçesi olmasına karar verdiler.

Nuran, Mümtaz'ı tanıdığı gündenberi, bütün ömrünce Emirgân'da oturacak gibi hulyalar kurardı. Mümtaz, onun bu heveslerini gördükçe, evi satın almak çarelerini düşünüyordu. Fakat evin asıl sahibi olan kadını konuşmak için bir türlü ele geçiremiyordu. Mal sahibi Emirgân'a uğramıyordu. Üstüste kaybettiği dört çocuğun acısı, gelin olarak geldiği ve bir zamanlar ne Mümtaz'ın, ne de Nuran'ın hayalinin alamıyacağı bir debdebe içinde halayıklar, ahretlikler, sazlar, sohbetler arasında yaşadığı bu eve, hattâ bu semte uğramasını menediyordu. Kira aşağıda kahveciye bırakılır, oradan Rumelihasrında oturan eski bir emektar gelir alır, Adaya yollardı.

Akşam üstü Büyükdere'ye geçtiler. Orada küçük bir lokantada yemek yediler. O gece ayın on üçü idi. Onun için ağustos mehtabında dolaşacaklardı. Ay doğar doğmaz Meh-

med geldi. Mümtaz çocuğun yüzünü solgun gördü. Halinde bir sinirlilik vardı. Kaç zamandır. Mehmed'in âşık olduğunu biliyordu; belki de sevgilisi Büyükdere'de oturuyordu. Böylece tesadüf kendiliğinden hayatlarına bir Moliere komedisinin çift plânını sokmuştu. Hattâ Boyacıköy'deki kahvenin çırağı ile Anahid'in macerası düşünülürse, bu plân üçüzlü oluyordu. Bu, ne yaparsa yapsın, hangi mutlak veya erişilmez iklimlerde dolaşırsa dolaşsın, insanoğlunun hayatın kanunları içinde yaşamasıydı. İşte bir adam ki Tab'î Mustafa Efendi veya Dede'yi tanımadan, Baudelaire'e ve Yahya Kemal'e hayran olmadan sevebiliyordu.

Aralarındaki fark, Mümtaz'ın sevgilisini bir yığın tecridin arasından görmesiydi. Kanlıca'daki yalının rıhtımında şortla veya mayo ile gezinen, kayıkta rüzgâr ve yelkenle didişen, yahut kirpikleri kapalı, yüzü, derinliklerinde diriltici ve kokulu usarelerin dolaştığı bir meyva gibi sertleşmiş güneşte uyuyan, sırtüstü denizde yüzen, sandala tırmanan, konuşan, gülen, ağaçların tırtılını ayıklıyan birçok Nuran'lar vardır ki, bir yığın benzetişle asırlar tecrübeleri arasından, eşlerini beraberlerinde Mümtaz'ın muhayyilesine getirirlerdi.

Bu benzetişlerin bazıları, duruş ve geçici yüz ifadeleri gibi, genç kadının o âna aid hallerinden gelirdi. Bazıları ise, Nuran'ın yaşıyan varlıkta bir yığın ecdad mirası uyanıyormuş gibi üstüste hüviyetlerine aiddi. Mümtaz, İclâl'in kendisine vaktile gösterdiği Mevlevî kıyafetile çekilmiş o fotoğrafı olmasa bile, gene iki dizini altına alıp sandalyesinde öylece plâk dinliyen Nuran'ı, bizden daha uzak şarkın minyatürlerine benzetecekti.

Sevgilisinin, gündelik hayatın her safhasında, duruşu kıyafeti, aşkta değişen çehresi ile sanatın ölmez aynasına kendinden evvel geçenleri ona —âdeta hayranlığını ve sahib olma lezzetlerini bir kat daha; ve belki de ıstıraplı bir şekilde hatırlatan bir yığın çehresi vardı. Renoir'in okuyan kadını bunlardan biriydi. Tepeden gelen ve saçları bir altın filizi gibi tutuşturan ışığın altında, koyu nefti zeminle, elbisesinin siyahı ve boynu örten pembe tül arasından bir gül topluluğu ile fışkıran bu sarışın rüya, çehrenin tatlı sükûneti, gözlerin kapalı çizgisi, çenenin küçük bir toplulukta birden bitişi, dudakların tatlı, âdeta besleyici tebessümü gibi bir yığın benzerlikle genç adam için, sevgilisinin bazı saatlerine sanatın en sadık aynalarından birini tutuyordu. Muhayyilesi, Nuran'a

olan hayranlığında Renor'la olan benzerliği bazan daha ilerilere götürür, onun vücudunda eski Venedik ressamlarının ten cümbüşü ile akrabalık bulurdu.

Fakat bu gece, açık pencereden gelen yaldızlı karanlığın üzerinde, entarinin geniş dekoltesi içinde, çıplak kolların güneş humması ve deniz hamamından çıkar çıkmaz alelacele iki yana bölünmüş saçlariyle genç kadın, bin sekiz yüz doksan senelerindenberi o kadar şair ve ressamın peşinden koştuğu ve Renor'in birçok deneyişten sonra birdenbire yakaladığı o mahrem saatlerin kadını, perdeleri inik odada her akşamki ışığın peteğinden sızan balı değildi. Bir tarafı yarı karanlık içinde kalan yüz ve başın kendi kendisini sert idraki, bütün canlılığı, ve gözlerindeki bütün çehreyi yemeğe hazır dikkatiyle şimdi Nuran daha ziyade Girlandajio'nun Mabed'e Takdimindeki Floransalı kadını, sol eli kalçasında, başı şakak kemiğinin küçük çıkıntısını ve çenenin çukurunu daha ziyade belirten lâtif bir yana eğişde âdeta omuzla birleşmiş, biraz ilerisinde geçen manzaraya bütün hüviyetiyle akan o yarı kadîm dünya ihtişamını hatırlatıyordu.

Bu, ândan âna değişen Nuranlar, genç adamın hem lezzeti, hem de azabı oluyordu. Her an içinde düşüncenin, hazzın, anî duyuların ve hareketin ayrı ayrı hâkkettikleri bu madalyonlar, kameler, yalnız zamanlarında da onu bırakmazlar, hatırlanan bir cümlenin, bir kitapta okunan sahifenin, bir düşüncenin arasından çıkarlardı. Fakat hazzın en keskini, tabiî azabın da, insanı gafil avlıyan bir musiki parçasının içinde uyanan Nuranlarda idi. Nağmenin arabeskinde veya musiki cümlesinin altın yağmuru içinde, bir oluşla geldikleri, onun arasında görünüp kayboldukları, yaşadığımızın üstünde bir zamanın fâsılasından ona baktıkları ve güldükleri için hatırlamanın şekli değişir, âdeta daha evvelki varlıklarımızın bizde uyanan akisleri olurdu.

Onun için bütün etrafında ve kendi mazisinde Nuran'ı aramak, her şeyde ondan bir tad bulmak, onu asırların boyunca efsanede, dinde, sanatta, az çok ayrı çehrelerle, fakat daima kendisi olarak karşısında görmek, yaşama dediğimiz macerayı birkaç misline çoğaltan bir büyü idi.

Nuran onun elinde bütün geçmiş zamanları açan altın anahtar ve her sanat ve düşünce için ilk şart gibi gördüğü şahsî masalın çekirdeği idi.

Mehmed'in hiç görmediği sevgilisi ne bu benzetişlerin çemberinden geçiyor, ne de Mehmed'de şahsî masal — çünkü her şeyde muhakkak bu vardı — bu kadar dağılıyordu.

Muhakkak ki o, sevgilisinde hiçbir roman kahramanının çizgisini aramadan, onu hiçbir musikinin tesadüf kadehinde tatmadan seviyor, düşünüyor ve ona her şeyi, her zevki kendi varlığında bulan ilk adam kudretiyle yaklaşıyordu. Mümtaz'ın asırlar içinde aradığı hazları, onda sadece kendi vücudu doğuruyordu.

Boyacıköyü'ndeki kahveci çırağı da böyle idi. Anahid'i yalnız gökyüzünde benzerleri bulunan bir varlık gibi görmüyordu. Gözlerinin derinliklerinde kendi kaderini sezmiyor, tenine gömülürken kaybolmuş bir dinin âyin ve ibadeti ben de diriliyor diye düşünmüyordu. Hattâ kaçacak diye korkmuyor, uzakta olduğu zaman, yorulmuş erkek vücudunu rıhtımın tozlu taşlarına, kahvenin önünde yığılı balık ağlarına uzanarak dinlendiriyor, mahalledeki hizmetçi kızlarla alay ediyor, sonra bütün benliğinde ona muhtaç olduğunu anlayınca, günlerce kendisini saran tembellikten gerine gerine silkiniyor, onu çağırıyor, rahatça girsin diye kale içindeki tek odalı evinin anahtarını her zamanki taşın dibine koyuyor ve gelince beni uyandırır diye gerisini düşünmeden uyuyordu.

İşte bu akşam Mehmed sinirli ve mahzundu. Mümtaz üç senedir işlerini gören bu çocuğun yüzünü bir kitap gibi okumağa alışmıştı. Muhakkak sevdiği kadınla kavga etmiş olacaklardı. Yahut onu burada, bahçe ve lokantalardan birinde bir başkasiyle görmüştü. Kim bilir belki de bu yüzden kavga etmiş olabilirdi. Fakat onun ıstıraba tahammül ediş tarzı kendisinden başka türlü idi.

O yıpranmamış insanlıktı. İnceliklerini kendisinde bulurdu. Şimdi de cins bir horoz gibi lokantanın dibinde kendi kendine kibirleniyordu. Bu, maddesine hürmet ve hayranlıktı. Hakikatte bir nevi iptidaî narsisizm ki, ayna diye sadece kadının vücudünü alıyor, orada aksini biraz bulanık görünce istikrahla fırlatıp atıyor ve değiştiriyordu. Bunu kadınlar da yapabilirdi. Belki Nuran da bir gün kendisi için böyle yapacaktı.

Birdenbire gelen bu düşünce, o kadar zalim oldu ki, genç kadın farkına vardı :

— Ne oldun, neyin var?

— Hiç, dedi. Kötü itiyadlar. Bir düşünceyi, en zalim şeklini alıncaya kadar, kafasında evirip çevirmek itiyadı.

—Anlat bakalım.

Mümtaz, biraz da kendi haline gülerek anlattı. Nuran'a aid bir şeyi ondan ne diye saklıyacaktı? Kadın ilkönce alayla sonra yüzü değişerek dinledi.

— Niçin bugünü yaşamıyorsun Mümtaz? Neden ya mazidesin, ya istikbaldesin. Bu saat de var.

Mümtaz'ın bu saatin mevcudiyetini inkâra hiç niyeti yoktu.

Onu Nuran'ın yüzünde ve muhayyilesinde, onun yeryüzündeki eşi haline gelen Boğazın gecesinde ayrı ayrı yaşıyordu. Şimdi de genç kadının çok tatlı sarhoşluğu Boğaz gecesiyle birleşiyordu. Nuran'ın yüzü içten gelen hamlelerle gittikçe daha derinleşiyor, sanki bu mavi gece gibi içten aydınlanıyordu.

— Bu ânı yaşamıyor değilim. Yalnız bana o kadar beklenmedik bir zamanda, kadın ve hayat tecrübem o kadar az ken geldin ki, şimdi ne yapacağımı bilmiyorum. Düşünce, sanat, yaşama aşkı, hepsi sende toplandı. Hepsi senin hüviyetinle birleşti. Senin dışında düşünememek hastalığına müptelâyım.

Nuran gülümsiyerek ayı gösterdi.

Karşı tepelerden birinin kenarı kızarmıştı. Sonra ince bir parıltı göründü. Bir masal meyvasının yarım dilimine benziyordu. Fakat daha şimdiden gecenin koyu mavi billûru değişmişti.

— Halbuki sen, başta düşünce ile hayatı ayırmak lâzımdır, diyordun. O evin herkese açık olmıyan tarafıdır. Oraya ne aşk, ne de hayatın diğer unsurları girer, diyordun.

Mümtaz ayın masal meyvasının dilimini bıraktı:

— Öyle diyordum. Seninle değişti. Artık zihnimde değil senin vücudunda düşünüyorum. Şimdi vücudun düşüncemin evidir.

Sonra ona çocukken kendi kendine icadettiği bir oyunu anlattı: .

— Benim için en büyük haz, ışığın değişikliği, tahlildir, diyordu. Galatasaray'da iken bir elimi dürbün gibi gözümün üstüne koyar, onun içinde tavandaki lâmbanın ışığının kırılmasını seyrederdim. Bazan bu kendi kendine de olur tabii.

hem her yerde, her zaman. Fakat onu benim yapmam hoşuma giderdi. Pek az kuyumcu bu cinsten süsler yapabilmiştir. Galiba dinî remizlerin çoğu da buradan geliyor? O benim için ışığın, mücevher gibi, bazı bakışlar gibi değişik şiiri olurdu. Bir aslın, elmasa iyi parıltılı çeliğe, mor, pembe, eflâtun kıvılcımlara, göz vasıtasiyle insanı iğneliyen, uyuşturan parıltılara değişmesi yok mu? Bence sanatın asıl sırrı budur, çok basit, âdeta mihanikî bir şekilde elde edilen bu rüyadır. Şimdi kâinat senin çıldırdığım madden arasından benim için böyle değişiyor. Bir müddet düşündü; — Ama gene sanat olmuyor; sanata benzer birşey oluyor, yâni muvazi gidiyorlar.

Dışarıya çıktıkları zaman mehtap epeyce yükselmişti. Fakat ayın etrafında gene küzahî renklerle perde perde açılan çok hafif bir duman tabakası vardı.

Bu ancak musikide eşi aranabilecek gecelerdendir. Yalnız orada, onun nizamiyle elde edilebilirdi. Herşey, bir son suzlukta birbirinin tekrarıydı. Fakat bu üstüste cevaplar, dikkat edilince birbirine öyle karışıyordu ki, ayıklamak, çözmek imkânsızdı. Altın yosunlar, billûr dalga kıvrımları, kenarlarda büyük ve sırrına erilmez hakikatler gibi külçelenmiş gölgeler, karanlığın derinleştiği uçurumlar ve aydınlık dereleri ile bütün manzara daimî oluş halinde idi. Sanki kâinat, Shelley'in dediği gibi akıcı bir ihtişam olmuştu. Yahut zihnin eşiğinde, çok cömerd ve böyle olduğu için henüz son kıvamını bulamamış bir düşünce gibi, her hususiliğini daha cazip yapan bir müphemlik içinde bekliyordu.

Bu ayın peşrevi idi. Sayısız dudaklar onu maddesiz neylerden üflüyorlardı. Burada çok ince kadehler kırılıyor. küçük kamaşmalarda mücevher usaresi iksirler çekiliyor, emsalsiz taşlar, bir nezir yerine getirilir gibi, suya fırlatılıyordu.

Bir yunus balığı sürüsü mehtabı kovalıyormuş gibi suda kavisler çizerek yanıbaşlarından geçti. Daha ilerde bir vapur projektörü aydınlığın en ziyade toplandığı yerleri, başka bir şekilde görünür yaptı. Sanki eski ve güzel bir metni tefsir eder gibi, bütün müphem parıltılar keskin vuzuha kavuştu lar. Yüzlerce kuğu kuşu bir akıntı yerinde, bir ânlık vehimden hayatlarını yaşadılar. Sırçadan, ince ve şeffaf dünya, kendi musikisine, asıl sazları belki çok derinde çalan o acaip dinleyişe kapandı.

Mümtaz ceketini Nuran'ın omuzlarına atarken:

— Ayın Ferahfeza Peşrevi, dedi.

Hakikaten Dedenin Ferahfeza Peşrevinde olduğu gibi, fakat görünmeyen neylerden yaprak yaprak dökülen bir dünyada idiler. Etraflarında herşey ney nağmesi gibi yumuşak, derinden ve erişilmez sırların aynası idi. Sanki çok rahmani bir düşüncenin, her zaafını yenmiş bir aşkın üstüste kavislerinde dolaşıyorlar, öz halinde bir yığın baharın arasından geçiyorlardı.

— Hattâ neredeyse Neşatî'nin beytinin dünyasına gireceğiz.

Ettik o kadar ref-i-tasavvun ki Neşâtî
Ayine-i-pür tâb-i-tecellâda nihânız!

Nuran gülüyordu:

— İyi ama, eşya var, biz varız. Vücudümüz maddî birşey değil mi? Yâni herkesinki gibi...

— Allaha bin şükür... Fakat seninki bana göre herkesinki gibi değil...

— Küfür...

— Küfür veya Allaha giden en kısa yol... Unutma ki bu gece tam vahdeti vücud içindeyiz...

Bir balık yanıbaşlarında sudan sıçradı. Havada elmas bir kavis çizdi. Sonra biraz ötede denizin buğulu mavi aydınlığında beyaz birşey çatlar gibi oldu.

Muhakkak ki çok mes'uttular. Zihinlerinin çok aksi istikametlerde gizli çalışmalarına rağmen yaşadıkları âna kendilerini bırakmak hoşlarına gidiyordu. Mümtaz, aşklarının Allaha ve başka bir yere giden en kısa yol olduğundan şüpheliydi. Aşka hayattaki büyük ve yapıcı yerini vermekle beraber, onun ancak tek başına bir his olduğunu, bütün insanı idare edemiyeceğini de biliyordu. Ayrıca toy allâmeliğinin genç kadını sıkmasından artık çekinmiyordu. Zaten Nuran onun konuşma ve düşünme tarzını kabul etmişti. Çamlıca'da bir akşam evvelki hırçınlığını unutmuştu. Aşığına kızması hayatın sadeliğini bozduğu içindi. Bunu Mümtaz'a sabahleyin anlatmıştı.

— Her kadın, bu işlerde biraz tembeldir. Fakat ben, senin yanıbaşında olmayı rahatıma tercih ederim, demişti. Seni olduğun gibi kabul ediyorum ve bundan hoşlanıyorum...

Kendini, küçük, sâf bir kadın buluyordu; erkeği onu nereye götürürse oraya gidecekti. Elverir ki o yanında olsun.

Mümtaz'a güveniyordu. Yaşına rağmen büyük ve kuvvetliydi. Herkesten değişik, herşeye meydan okuyan bir hali vardi. Hayat karşısında bir düşüncenin adamı olmak kudretini gösterebiliyordu. «Ömrüme b r istikamet versin, bu kadarı yeter...» diyordu. Gerisi onun işiydi. Erkeğinin arkasında sonuna kadar yürüyebilirdi. Bütün uzviyetinden bu çift güvenmenin sıcak hamlesi geliyordu. Çünkü sevdiği adamın düşüncesini paylaşmak, onunla yol arkadaşlığı yapmak aşkın başka bir nev'iydi. O da öteki gibi imkânsız bir tükenişte kendisini yeniden doğmuş bulmaktı, karnında ve teninde bir dünyaya gebe olmaktı. Genç kadının Mümtaz'a karşı olan sevgisinde annelik hissi, aşk, hayranlık ve biraz da minnet vardı. Bunları kendisi iyice tahlil etmişti. «Beni keşfetti...» diyordu.

İkisi birden sustular. Mehmed sandalı Sarıyer'den ileriye doğru çevirdi. Ayın erişemediği gölgeler içinde evlerin ışıkları, sokak fenerleri daha çok trajik şekilde kırmızı görünüyordu. Sanki kâinatın bu tılsımlı yekpareliğine katılmıyan hodbin ve hasetli ruhlar gibi, kendi kendilerine yanıyorlardı.

— Biliyor musun Mümtaz, çocukluğumda sık sık olurdu. Belki de herkeste olan birşeydir bu... Bazı uyuşukluk anlarında, yazın Libade'de, yahud Boğaz'da tembel tembel otururken, birdenbire vücudümden ayrıldığımı zannederdim. Âdeta boşlukta yüzer gibi bir şey... Asıl garibi bir gece rüyamda oldu. Vücudümden yine böyle ayrılmıştım. Ama ayrıldığımı iy biliyordum. Vücudümden ayrıldığım için müthiş üşüyordum. Fakat bir türlü ona girmek istemiyordum. O azapla uyandım. Dişlerim zangır zangır çarpıyordu. Ben öldüğüm zaman vücudümü sevmezsin...

— Kimbilir? Ben de, düşüncenin dışında ölümü çirkin bulanlardanım... Fakat zihnimde yaşayacağın muhakkak... Tabii çıldırmazsam.

— Başka bir kadınla sevişirsin... Düşüncen başka evlerde oturur. Tıpkı çocukluğumuzda sık sık ev değiştirmemiz gibi... O kadar garip olurdu ki. Evvelâ yadırgardık. Hep eskisini düşünürdük. Ne akşamlarımızı, ne sabahlarımızı bu yeni odalara ve sofralara sığdıramazdık. Sonra alışırdık.

Sanki bu hissizlikten utanmış gibi ona çocukluğunu anlattı. Süleymaniye'deki ev, Halep'teki ortası havuzlu iç avlu, su şakırtıları, Halep'te çarşıda yediği dondurma, bir ote-

lin yanındaki salaşta Gürültücü Behçet adlı bir saray komiğinin orta oyunu, çok sofu olan büyük annesinin oyunu yarıda bırakıp çıkışı, sonra alelacele kaçış, o tıklım tıklım dolu trenler, korku, kalabalık, yarı yolda indirilen yaralılar, her şeyi bırakarak yola çıkmanın ve bir operasyondan sonra kesilen uzvu hatırlar gibi, her şeyi acı ile hatırlamanın azabı, sonra Bursa'daki ev, Çekirge yolu... Bursa ovasının güzelliği, Libade'deki köşk. İlk mektep, Sultantepe'de geçirdikleri sene... Hepsi Mümtaz'ın gözünün önünde, karmakarışık, içiçe ve kendi hayatlarının ayrılmaz parçaları gibi canlandı. Ne kadar çok hâtıra ve ayrı kaynaklar onların aşkında birleşiyordu.

Mümtaz bir taraftan onu dinlerken, bir taraftan da Şeyh Galib'in üzerinde düşünüyordu. Kitabın ne plânını, ne de yazdığı kısımları beğenmişti. Hepsini tekrar değiştirmek lâzımdı. Hamlelerle değil, sağlam bir düşünce ile çalışmak istiyordu. Kanlıca koyunda, mehtap denize bir altın oluk gibi boşanırken, Nuran'a bunu anlattı.

— Çok gelişi güzel var, diyordu, halbuki böyle olmasını istemiyorum. Şimdi seni dinlerken alelâde terkibin dışında bir nevi denemenin lüzumunu hissettim. Bir hikâyenin behemehal bir yerde başlayıp, bir yerde bitmesi, behemehal kahramanların kesif şekilde, döşenmiş bir rayda yürüyen bir lokomotif gibi yürümesi lâzım mı? Belki hayatı zemin gibi alması, onu birkaç kişinin etrafında toplaması yeter. Şeyh Galib bu zemin ve gruplar üzerinde birkaç ruh hâleti ile, ömrünün birkaç safhası ile görünse kâfi... — Sonra karşı kıyılara bakarak ilâve etti — Şu şartla ki...

— Hangi şartla Mümtaz?.

— Bizi izah etsin, bizi ve etrafımızı...

Kanlıca koyu eski mehtap safalarının cümbüşünü, yaşıyordu. Hemen hemen kendilerinden başka kimse yoktu. Zaten gece epeyce ilerlemişti. Evlerin pencerelerinden akseden son radyolar da susmuştu. Ay, onun altın hayaller dünyası, sessizlik musikisi ve kendileri vardı. Ve bu musiki gittikçe kudretini artırıyor, bir musallat fikir gibi insana saldırıyordu.

Nuran ikide bir elini denize sokuyor, ay'ın etrafına gerdiği mavi ipek kumaşı bir tarafından çekip zorluyor, belki

de ancak o zaman bunun bir hayal, bir vehim olduğunu anlıyordu.

— Ancak o suretle sahife üzeri de kalmamak mümkün olur. Bir çekirdeğin etrafı ı alan meyva gibi, esas fikrin...

Nuran:

— Buldum... dedi. Bütün Boğaz, Marmara, İstanbul, gördüğümüz ve görmediğimiz şeyler, hepimiz ayın çekirdeği etrafında bir meyva gibiyiz... Hep ona bağlandık. Şu tepelere bak...

Hemen her şey teker teker ayı kabul ediyordu. Âdeta kadınca bir insiyakla, «gel, beni değiştir, işle, başka bir şep yap, yaprağımı parlat, gölgemi daha sert ve karanlık bir madene çevir...» diyordu. Ve onu derisinden, kabuğundan, yüzünden içeriye doğru çekiyor, benliğine almağa çalışıyordu. Nuran'ın yüzü billûr bir kâse gibi bu p rıltıyla doluydu. Yanı başlarından geçen sandalın kürekleri elmastan yapılmış eşyanın parıltısiyle suya dalıp çıkıyordu. Evet, kâinat ortasından bölünmüş bir meyva idi ve ay onun, her şeyi etrafında toplayan çekirdeğine benziyordu.

— Esas fikir diyorsun, o ne?

Mümtaz, hiç bir cevab vermedi; hakikaten esas düşünce ne idi?

— Aşk... dedi. Hayatın içimizde gülümsiyen yüzü.

Gece gittikçe serinlesiyordu. Arasıra küçük bir rüzgâr kabarıyor, suyun üzerinde şuradan buradan taşıdığı çiçek kokulariyle sade özden bir bahar, hayal bir bahce yapıyordu. Akıntı yerlerinde, harap rıhtımlarda dalgalar çırpınıyordu.

Nuran:

— Ayın çamaşırları yıkanıyor, dedi.

Masmavi bir dünya içinde idiler. Buğulu, şeffaf bir mavilik, sonra benek benek, yaprak yaprak dağılan, geniş oluklar halinde akan bir altın yağması. Yüzlerce görünmiyen ağzın üflediği ney nağmeleri ve onun etrafında bu musiki ile beraber büyüyen, değişen, ilerliyen sessizlik.

Geceyle, sokak fenerleri, mehtaptan gayri her ışık garip bir durgunluk kazanmıştı. Öyle sessiz, sadece kendileri olarak suyun üstünde ve içinde sütunlarını, kemerlerini, altın saçaklardan kapılarını uzatıyorlardı. Bazan bu ışıklar daha inceliyor, gene altın yosunlar gibi birbirlerine karışıyorlardı.

Ve ay hepsinin ortasında bozulmağa başlıyan bir meyvanın çekirdeği gibi, olgunluğunun son anlarını yaşıyan bu ihtişamı kendi etrafında topluyordu. Garip bir saltanattı bu. Her şey ona kendini açıyor, nizamını kabul ediyor ve bu nizam her şeyi içinden değiştiriyordu, hepsini birden büyük, esrarlı bir varlığın rüyası yapıyordu.

— Yaratılışın kemeri üzerimize kapandı. Tek bir âlemin parçasıyız.

Bebek önlerinde gölgeler denizin büyük bir kısmını kaplamıştı. Fakat etraftaki ışıklar, tâ karşıdan gelenler bu kuytu gölgeye durmadan uzanıyorlar, onun içinde, kim bilir hangi geleceği hazırlamak ister gibi derin çalışıyorlardı...

— 10 —

Üsküdar gezintileri Nuran'a İstanbul'u tanımak hevesini vermişti. Ezici sıcağa rağmen birkaç gün üstüste İstanbul'a indiler. Eski saraydan başlıyarak camileri, medreseleri, semt semt gezdiler. Akşamüstü Beyoğlu'nda bir kahvede dinleniyorlar, yahut herkes işini görmek için ayrılıyor, sonra vapurda buluşuyorlardı.

Nuran'ı iskelede beklemek, gecikince gözü saatte kalmak, kahramanımız için ayrı hazlar oluyordu. Mizah edebiyatlarının bellibaşlı mevzuu olan kadınların bekletmek huyundan erkeklerin bu kadar şikâyetçi olmasına şaşıyordu. Nuran'ı beklemek ona çok lezzetli geliyordu. Her şey lezzetliydi, ucunda Nuran bulunmak şartiyle.

Genç kadın İstanbul'u tanıdıkça Mümtaz'a hak veriyordu. Bir gün ona:

— Kuzum, senin yaşın bu kadar genç. Öyle olduğu halde bütün bu eski şeyleri nerden seviyorsun? diye sordu. Mümtaz o zaman ona İhsan Ağabeyi anlattı. Gençliğinde Paris'te Jores'in peşinden bir zamanlar nasıl ayrılmadığını, sonra Balkan Harbi içinde İstanbul'a dönüşünde birdenbire nasıl değiştiğini, nasıl kendi hayatımızın kaynakları etrafında dolaştığını, anları şahsî bir tecrübe gibi yaşamaktan nasıl bıkmadığını söyledi.

— Bende İhsan'ın tesiri büyüktür. Asıl hocam odur. Onun sayesinde o kadar az yoruldum ki... İhsan'ın en güzel tarafı, insan için yolları kısaltmayı bilmesidir.

O söyledikçe Nuran'ın, İhsan'ı tanımak arzusu artıyordu:

— Öyle ise bir gidip görelim, yahut Emirgân'a çağıralım..

— Zaten seni tanımalarını istiyorum. Doğrusunu istersen, biraz geciktik. Ben ağabeyim diyorum, İhsan babam sayılır.

Nuran bir müddet düşündü, sonra karar verdi:

— Vazgeç, dedi. Bu yaşta nişanlı olarak takdim edi mek hoşuma gitmiyor. Nasıl olsa görürüz, her halde onu da, Macide'yi de çok seveceğimi biliyorum.

Sonra yeniden o gün gördükleri şeylere döndüler. Cerrahpaşa'yı gezmişlerdi. Nuran, avlularında ot bitmiş, damı çöküK, fukara yatağı medreselere, harap Tabhaneye Hekimoğlu Alipaşa Camiinin yüzük taşı biçimine hayran oldu.

İstanbul'un bu semtleri bu ağustos gününde, pislikten, to dan, sıcaktan bitaptı. Her yerde harabe çeşnisi, sıcağın artırdığı bezginlik, bir yığın hasta ve yorgun çehre, fizyolojik çöküş göze çarpıyordu. Şehir ve içinde oturanlar, o kadar birbirlerine benziyorlardı. Yorgun göz veya vücutla dört, beş metre murabbaına sığdırılmış, tahtaları morarmış, kiremitleri kırık, cüssesi yana doğru yatmış evler birbirini tamamlıyorlardı; ikisi de içinde doğdukları şehri tanımasa, bir senaryo için hazırlanmış sanabilirlerdi.

Arasıra tıpkı caddedeki insanları ite-kaka geçen hususi otomobiller, lüks arabalar gibi, bu yıkık, bir tarafı çarpılmış, pencereleri süsleyen sardunyalara varıncava kadar sefaletin kemirdiği evlerin yanıbaşında beyaz ve tahini boyalı eski bir konak yavrusu, ma ideki zenginliğin, hayatın çiçeği lüksün, hâlâ şaşırtıcı bir artığı gibi görünüyordu. Onların da çoğu boyası dı. Açık, perdesiz pencerelerden bu mazi artıklariyle hiç de uyuşamıyan biçâre başlar uzanıyordu.

Onların yanıbaşlarında mimarisi meçhûl, her hangi havat standardına girmesi imkânsız, upuzun veya tıknaz, biri öbürünü hiç tutmıvan, semtin havasına sırtını çevirmiş, duvarları çivit bovalı kireçle örtülmüş yirmi sene evvelki kârgir evlere tesadüf ediyorlardı.

İşte bu sefaletin, kirin, bakımsı lığın içinde, tıpkı yolları dolduran, üstü başı perişan, sakat, yorgun, iyi tıraş olmamış ve saçlarını düzeltmeğe vakit bulmadan sokağa fırlamış kadın ve erkeklerin arasında, kıyafetinin perişanlığını bakışlariyle, endamiyle, şahsiyetinin kudretiyle yenen ve çeh-

reden başka bir şeye dikkat imkânını insanda bırakmıyan kadınlar gibi birdenbire umulmadık yerde yaldızlı taşı kırık bir geçmiş zaman çeşmesi parlıyor, biraz ötede kubbesi yıkılmış bir türbe düzgün ve vakur cephesiyle kendisini gösteriyor, daha sonra içinde bir yığın çocuk cıvıltısı ile beyaz mermer sütunları yere devrilmiş, damında incir ağacı veya selvi bitmiş bir medrese meydana çıkıyor, nasılsa ayakta kalmış bir cami, geniş avlusiyle, sükûnetiyle sizi dünya nimetlerinin ötesine dâvet ediyordu.

Kocamustafapaşa'ya vardıkları zaman, epeyce yorgundular. Evvelâ camiin önündeki kahveye oturup çay içtiler. Sonra türbeyi gezdiler. Nuran kurumuş çınarı muhafaza için etrafına çekilen parmaklığa, Yesarî yazısiyle fırdolayı yazılan bu çınarın ve yerin hikâyesine bayıldı.

Ona öyle geldi ki, Sünbül Sinan hâlâ bu çınarın altında oturmaktadır. Bu kurumuş ağacın muhafazasına gösterilen itina, bu ölüm bahçesine, büyük sanat eserlerine has bir derinlik veriyordu.

Buna mukabil türbe mimarisizdi ve içinde dört asır hayata yattığı yerden tesir etmiş bir ölü vardı. Duvarlarına, parmaklıklarına eller sürülüyor, dualar ediliyordu. Hastaları iyileştiriyor, ümidi olmıyanlara ümid kapıları açıyor, dünyaları yıkılmış olanlara ölümün ötesinde ışıklar gösteriyor, sabır, feragat, tahammül öğretiyordu.

— Nasıl bir adamdı bu?

— Bunların hepsi mânevî vazifelerine inanmış, muayyen bir ruh nizamından geçmiş, nefislerini terbiye etmiş insanlardı. Onun için şahsiyetlerini ölümden ötede bile kabul ettirdiler. Sünbül Sinan öbürlerinden biraz daha başkadır. Evvelâ büyük bir âlimdi. Sonra da şakacı ve hazır cevaptı.

Bir müddet durdu, sonra gülerek ilâve etti:

— Hepsinin bir yığın ince tarafı vardır. Burada yatan adamın, bilir misin Sünbül lâkabı nereden gelir? Sarığına mevsiminde sünbül takarmış. İstanbul mevsimlerini sevebilecek kadar bize yakın.

— Ya Merkez Efendi? O nasıldı?

— O büsbütün başka türlü idi. Hattâ en muzır hayvanlara bile fenalık edemezdi. Kediyi çok sevdiği halde «Komşumuz fareleri ızrar eder» diye evinde kedi bulundurmamış.

Sen bir ruh saltanatının kolay kolay kurulacağına inanır mısın?

Nuran düşünüyordu: «Acaba şimdi böyle adamlar var mı?»

— Ne kurtarıcı düşüncenin, ne de ermenin kapısı kapanmıyacağına, Allah'a giden yollar daima açık olduğuna göre, olması lâzım.

Nuran, dostunun bir tarafını keşfetmiş gibi ona bakıyordu. Genç adamdan biraz şüphe, hattâ istihfaf, inkâr gibi şeyler bekliyordu. Halbuki Mümtaz çok başka dille konuşuyordu.

Mümtaz kendisini anlatmak ihtiyacını duydu.

— Bilmem, tam dindar mıyım? Her halde şu anda dünyaya çok bağlıyım. Fakat ne Allah ile kulunun arasına girmek isterim, ne de insan ruhunun büyüklüğünden, imkânlarından şüphe ederim. Kaldı ki, bunlar millî hayatın kökleridir. Bak, kaç gündür İstanbul'da, Üsküdar'da geziyoruz, sen Süleymaniye'de doğmuşsun, ben Aksaray'la, Şehzade arasında küçük bir mahallede doğdum. Hepsinin insanlarını, içinde yaşadıkları şartları biliyoruz. Hepsi bir medeniyet çöküntüsünün yetimleridir. Bu insanlara yeni hayat şekilleri hazırlamadan evvel, onlara hayata tahammül etmek kudretini veren eskilerini bozmak neye yarar Büyük ihtilâller bunu çok tecrübe etti. Netice olarak insanı çıplak bırakmaktan başka bir şeye yaramadı. Bırak ki her yerde, en zengin ve müreffeh cemaatlerde bile, hayat bir yığın artıklarla, yarıyolda kalmışlarla doludur. Sünbül Sinan ve benzerleri bunların yardımcısıdır... Şu ihtiyar kadına bak...

Yolun ucundan âdeta iki kat geliyordu. Elindeki değnekle, baston arasında bir şeye dayanıyordu. Zayıf, mecalsiz adımlarla türbeye yaklaştı. Dua etti, dişsiz ağzı bir şeyler mırıldandı; iki eliyle parmaklığa asıldı ve orada bir müddet kaldı. Camiin önünden her yaptığını görebiliyorlardı. Ne kadar sefil giyinmişti. Üstünde her şey parça parça idi.

— Kimbilir, nesi vardır? Sünbül Sinan şimdi onun ruhunda konuşuyor, ona büyük sükûnetler vâdediyor. Hiçbir sey yapamazsa, hayattan öteyi onun için süslüyor. Her şeyi bırak, bu insan ıstırabı, iltica ve ümidsizlik burayı kutsîleştirmeğe kâfi gelmez mi sanırsın?

Dönüp camiin önüne geldiği zaman, kadının kısık gözle-

rinde, harap yüzünde ümide benzer bir şey parıldıyordu. Orada da durup biraz dua etti.

Genç kadın içinden çıkılmaz bir muammaya raştlamış gibi, başını sallıyordu :

— İyi bir dispanser, birkaç hastane, biraz teşkilât...

— Hepsini yapsan bile, birdenbire gelen ölüm var.

— İnsanoğlu onu kabul ediyor ama... onun terbiyesinde yetişiyoruz.

— Başkaları için! kendimiz için değil. Yakınlarımız, sevdiklerimiz için ölümü kolay kolay kabul edemeyiz. Kendi ölümümüzle bütün meseleler hallediliyor, fakat sevdiklerimizin yanımızdan gitmesiyle insan temelinden yıkılıyor. O zaman ne yapacaksın?.. Mağlûbu atmağa razı mısın?.. Senin için söylemiyorum, fakat böyle düşünen, böyle düşündükleri için kendilerini kuvvetli bulan budalalar var. İşte Naziler... Halbuki insan doğduğu günden itibaren mağlûptur, şefkate muhtaçtır.

Sonra senin iyi dispanserler, hastaneler dediğin şeyler kolay iş değil. Hepsi, arkalarından tam bir istihsal, refaha yakın bir hayat, çalışma hızının, yalnız onun getirebileceği bir ahlâk ister. Benim, şartların değişmesi dediğim de budur.

Konuştukça, İhsan'la sabahlara kadar yaptıkları münakaşaları düşündü. Bunların çoğu onun fikirleriydi. Mümtaz daha onsekiz yaşında bakaloryasını vermeğe hazırlanan lise talebesi iken, bu fikirlerin ocağına atılmıştı. Şimdi onları bu küçük cami avlusunda Nuran'a tekrarlarken, İhsan'ın ilhamlı yüzünü, hiddetli konuşmasını, buluşlarını, ellerinin ağır jestlerini birdenbire konuşmanın ateşi içinde parlıyan lâtifeyi, gergin hicvi uzak şeylermiş gibi hatırlıyordu. Macide, onlar konuşurken bir köşede, elinde yün işi, dudaklarında tebessümün balı, onları dinler, lâtifelere güler, hiddetlerden ürkerdi.

Bir haftadır ki, İhsan'ı görmemişti. Acaba ne yapıyordu? Ne halde idiler?

O akşam Köprü'de onlara tesadüf ettiler. Macide ile kolkola yürüyorlardı. Öbür elinde ağırca bir valiz vardı. Mümtaz, Nuran'ı tanıştırdı. Sonra sordu :

— Nereden böyle ağabey?

— Bir haftadır Suadiye'de idik. Biraz dinlendik.

— İnanma Mümtaz, bir hafta akşamlara kadar o kürek çekti, yüzdü, ben de karşısında, güneşte piştim. İkisinin de yüzü kıpkırmızıydı. Mümtaz bu bir hafta içinde Macide'nin çektiklerini tasavvur edebiliyordu. İhsan onsuz kalmağa tahammül edemezdi. Hayatının her safhasında karısını yanında görmek ihtiyacındaydı. Bazan Galatasaray'da sınıfta, talebeyi mahud el işaretiyle, selâm mı, takdis mi, hiç kimse bilmezdi, oturttuktan sonra çantasını açmağa uğraşırken Mümtaz, çantanın meşin kundağından Macide'nin başını çıkarabileceğini düşünürdü. Bu hâtıralarla «İnci abla» nın yüzüne baktı. Fakat Macide meşguldü. Onun bütün dikkati Nuran'da toplanmıştı. Açıktan açığa genç kadını süzerek onunla konuşuyordu. Nuran kendisiyle biraz konuşunca, arkasında çok sıkı bir zemberek gevşemiş gibi, bu yüz birdenbire açıldı, Macide karşısındakine güldü. Macide'nin üzerinde insan sesinin garip, âdeta metafizik bir tesiri vardır. Ne elbise, ne yaş, hattâ bir nisbette kalmak şartiyle ne güzellik, ne iş ona tesir etmezdi.

O insan sesinde yaşardı, orada en toplu şeklinde mevcuttu. Yeni bir insanla tanışınca bütün dikkatini toplar, sesini dinler, bu sesin inhinalarına göre hükmünü verir, ya sever, ya sadece lâkayd kalır, yahut da:

— Sesi insanın içine yılan gibi kayıyor, diye düşman olurdu.

Onun bu ses mi'yarı bizim ölçümüzdeki yüksek, ağır, kırık, yumuşak sesler değildi. Bizim için güzel ses, çirkin ses, vardır. Macide için insan sesi başka ölçülere göre ayrılırdı. Hattâ dinleyişi bile ayrılırdı. Kulağı birdenbire bazı cisimleri bulmak için, yahut sinir cihazlarının potansiyelini ölçmek için kullanılan o hususî âletler gibi, uzviyetten âdeta ayrılırdı. Kedilerin, yahut insan terbiyesine hiç alışık olmıyan bir çöl veya orman hayvanının koklama hissi gibi bir his onda gelişmişti ve bu hayvanlar nasıl eşyada sadece koklamakla birtakım hassalar keşfederlerse, Macide de dinliyerek insanlarda öyle manevî hassalar keşfeder, ona göre kıymet biçerdi. «İyi insan, derdi. Hem çok iyi insan... Ama bir derdi olacak galiba, sesi âdeta kanıyor», yahut, «çok hodbin, kendisine âşık... Sesi gözlerini kör ediyor.» Bunlar Macide'nin bir imkânsızlığı tarif için bulduğu sözlerdi. Çünkü karşısında her konuşan hüviyet, sesinde onun için soyunur, en

gizli taraflarını teşhir eder, yahut tek hâkim vasfiyle kalırdı.

Macide'nin hayatına kulağının yolu ile girilirdi. İhsan'ı sesi için beğenmiş, Mümtaz'ı o yoldan kabullenmişti. Şimdi de ruhunu büyük bir sedef gibi Nuran'ın sesine açıyordu. Bu damla damla konuşmalar orada bir yığın inci olacaktı.

Macide sevdiği insanları gözü kapalı dinlerdi. Kimbilir belki de onlar konuşurken çok serin, şifalı, bilinmez yıldız, kök ve maden hassalariyle zengin bir suda yıkanmanın hazzını duyardı. Bir sesin akışına kendini bıraktığı zamanlarda, sulara terkedilmiş bir madde gibi uzviyetinden bir şeyler kapar, meçhûle doğru yüzerdi ve insan biraz Macide'yi tanıyınca bunun farkına varırdı. Çünkü bütün hüviyetinde çiçeklerle dolu bir sandal akışı hissedilirdi.

Bu bozuk sinir cihazı iyi ve kötüye aid kıymet hükümlerinin üstünde bir nevi kulak estetiği ile yaşıyor denebilir. Bir gün Macide, Mümtaz'a bu halden bahsetmişti.

— Hastalığımdan evvel de vardı. Fakat azdı. Şimdi çoğaldı. Bazı insanları dinlerken vücudum kaskatı oluyor. Âdeta onlara karşı zırhlar giyiniyorum.

İhsan, karısının bu hususiyetini, sadece sese yormaz, belki de, bütün hüviyetin tesiri var, derdi. Mümtaz, Macide'ye olduğu gibi inanırdı. Mademki tecrübe yalnız onundur, niçin inanmıyalım? Bu, İhsan'la, Mümtaz'ın âdeta metod ayrılığı idi.

İhsan onlara bir hafta içinde neler yaptığını, kimleri gördüğünü anlattı.

Mümtaz niçin Boğaz'a gelmediklerini sordu. Ağabeyisi, Nuran'ın yüzünün kızarmasından zevk ala ala:

— Bal ayınızı bozmamak için, dedi. Sonra üç gün için geleceklerini vâdetti.

Çocuklar büyük anneleriyle çiftliğe gidecekler. Biz serbestiz. Gelecek haftalarda bekleyin... hakikaten evliymişler gibi konuşuyor ve bu ikisinin de hoşuna gidiyordu.

Vapurda Nuran, Mümtaz'a:

— Macide çok güzel kadın. Fakat insanı öyle bir süzüşü var ki.

Mümtaz ses hikâyesini anlattı. Sonunda yarı şaka, yarı ciddî:

— Biz, evcek tuhaf insanlarız, diye bitirmek istedi.

Nuran'ın sualleri bitmemişti:

— Sen, Macide'yi hasta diyordun, halbuki pek bir şeyi yok gibi geldi bana...

— Hasta idi, fakat İhsan iyileştirdi.

— Ne ile?

— Çocukla... İhsan hayata inanır; anlıyor musun? Hayat mûcize ile doludur, der. Hayatın sırrı, ona göre gene kendisindedir. Macide'nin hastalığı zamanlarında Nazilerin kastrasyon metodu mühim bir mesele gibi etrafı sarmıştı. Hemen her tarafta münakaşa ediliyordu. İhsan buna kızıyordu. Böyle bir anadan doğacak çocuğun zihnen sakat olması şöyle dursun, yeni bir anneliğin ve mesuliyet fikrinin Macide'yi iyi edeceğine inanıyordu. Sonra bu kadar genç bir kadının anne olmak hakkından mahrum edilmesini, hem ona, hem tabiata karşı bir cinayet gibi görüyordu. Tanıdığı bazı doktorlar Macide'ye bir enkaz gibi bakıyorlar, yatakları ayırın, diyorlardı.

Nihayet İhsan kararını verdi. Tabiî tehlikeli bir şeydi. Nasıl diyeyim, aksi netice verseydi büyük felâket olurdu. İhsan kendi eliyle sevdiği kadını öldürmüş olabilirdi. Doğum Macide'yi sarsabilirdi. Fakat İhsan hayata güvendi. Sabiha hattâ zahmetsiz doğdu. Hem de ne güzel kız. Macide'de eski melânkolik hal azaldı, sadece hastalığın ufak tefek izleri kaldı. Bazan dalıyor, fakat eskisi gibi kucağındaki bebeğe masal anlatmıyor.

— Sen yapabilir miydin bunu?

— Biz ailece garibiz demedim mi? Başıma gelseydi yapardım. Fakat İhsan, fikrimi sorduğu zaman epeyce münakaşa ettim.

Nuran büsbütün başka kıyaslar yaparak düşündü :

— Her macerada olduğu gibi.. Atılanın karşısındaki aksini düşünür. Sonra da alkışlar. Kaybederse..

— Hayır, hiç de değil, İhsan kaybetseydi, onu mahkûm etmiyecektim. Ben, onunla bu meseleyi münakaşa ederken çok düşündüm.

Yaptığı iş kahramanlıktı. İyi bir işti; bir meseleyi kökünden halle çalışıyordu. Kaybetseydi, hepimiz perişan olurduk. Belki kendisi de ölür veya sönerdi. Fakat mahkûm etmezdim. Çünkü İhsan burada başkalarının hayatiyle oynamıyordu, kendi saadetiyle oynuyordu. Macidesiz yaşayamıyacağını biliyordum.

— Bu kadar mı seviyor?

— Çok... Bütün hayatı yanında geçer. O olmazsa çalışamaz. Hattâ evinde iken daha iyi konuşur.

— Çocuk normal mi? Nuran hep kendi hayatını düşünüyordu.

— Normal. Henüz dört yaşında, hüküm verilecek gibi değil ama, annesinin yüzündeki tatlılığa bilmem dikkat ettin mi? İşte o hal var üzerinde. Sonra muhayyilesi çok zengin. Belki çok ıstırap çeker. Fakat her halde yaşar ve yaşamak güzel şey.

Yaşamak güzel, çok güzel şeydi. En güzel dua buna erişemezdi. Bunu Nuran, yalnız fikir işlerinde konuşurken kendisine güvenen bu toy çocuğu tanıdıktan sonra öğrenmişti. Yaşamak güzeldi; sabahlar, akşamlar vardı. Bin türlü güzel şeylerle doldurduğumuz saatler vardı. Uyumak ve uyanmak vardı; rüyalar vardı, hayaller vardı. Bu sevimli budalanın kollarında kendisini kaybetmek ve sonra gene orada, onun için kendini bulmak vardı.

Hattâ bugün gördüğü şeyler bile, önlerinde yürüyen o tek ayaklı adam, yanığın veya hastalığın yüzünü baştan aşağı sildiği, yalnız tek ve ıstıraplı bir gözü dışarıda bıraktığı çocuk bile güzeldi. Bu kadar ıstıraplı ve güzel şeyleri gördükten sonra yanyana, bu vapur kanapesinde akşamın ortasında, şimdi içinde canlanan, evdekileri nasıl bulacağım, üzüntüsü bile güzeldi. Çünkü hepsi bizde şuur dediğimiz o mekanizmayı oynatıyor, onunla hayata, eşyaya sahip oluyorduk. İşte vapurları Çengelköyü'nden kalkmıştı.

Derin geceye ve asıl Boğaz'a giriyorlardı. Biraz sonra Vaniköyü'nde olacaklardı. Burada iskelenin çıma kütüğü üstünde oturarak konuştukları günü hatırladı. Hayat güzeldi, fakat yaz bitiyordu. Bu yaz ömürlerinin incisi, biricik mevsimi. Ne olurdu, o da Mümtaz gibi, İhsan gibi hayata güvenebilseydi. Fakat hayata güvenmiyordu. O, hayat karşısında zayıftı. Bu zaaf yüzünden bir gün Mümtaz'ı, kendisine o kadar lâzım olan, kendisine o kadar muhtaç olan Mümtaz'ı kaybedebilirdi. Çünkü kendisini iyi tanıyordu. O bir düşünceye, bir fikre, bir aşka kendisini tam veremiyordu. Eve girer girmez annesinin biraz çatık yüzü, Fatma'nın dargın halleri ona her şeyi unutturuyordu. Onun hayatı parça parça idi.

Ayrı ayrı evlerde yaşıyordu. Aşkın ve vazifenin evlerinde yaşıyordu. Birinden öbürüne geçtiği zaman az-çok kendi de değişiyordu.

Bütün bunların Mümtaz'm gözünden kaçmadığını biliyordu. Bir gün «vücutlarımız, birbirimize en kolay vereceğimiz şeydir; asıl mesele, hayatımızı verebilmektir. Baştan aşağı bir aşkın olabilmek, bir aynanın içine iki kişi girip, oradan tek bir ruh olarak çıkmaktır!» demişti. Böyle bir sözü ancak karşısındakini delik deşik eden bir sezgiş söyletebilirdi. Mümtaz, onun sükûtu kendisini ezmiş gibi silkindi.

— Neyin var? diye sordu.

— Hiç. Kafamı allak bullak ettin. Sünbül Sinan, Merkezefendi, Macide; herkesin hayat hakkı. Yoruldum. Kendim olmak istiyorum artık.

— 11 —

Eylül sonlarına doğru lüfer avı Boğaz'ı tatmak için yeni bir vesile verdi. Lüfer, Boğaz'ın belki en cazip eğlencesidir.

Beylerbeyi'nden ve Kabataş'tan başlıyarak Telli Tabya'ya ve Kavaklar'a kadar iki kıyı boyunca uzanan, akıntı ağızlarında kümelenen bu aydınlık eğlence, bilhassa mehtapsız gecelerde yer yer küçük şehrayinler yapar. Öteki avların bir nevi iş içinde pişme, uzak seferler istemesine mukabil, o bulunduğunuz yerde, hemen herkesle beraber yapılan oyundur.

Nuran, kayık ışıklarının siyah, mor kadifelerde mahpus elmaslar gibi parıldadığı sulara, biraz ötede bir yeni balıkçı kümesiyle kırılmak üzere onların bittiği yerde başlayan o şeffaf karanlığa, vapur dalgalarından, küçük çalkantılardan, bu aydınlık yüklü gölgenin bin türlü akisle size doğru yükselisine, sizi alıp götürecekmiş gibi etrafı sarmasına, velhâsıl döşemeleri çok cilâlı renkli ve ışıklı bir sarayda yalnız akisten, parıltıdan, ışık sarsıntılarından ibaret, onların küçük nağmeden, musiki cümlelerinden büyük ve müstakil variation'lara kadar yükselişinden bir dünyada yaşanıyormuş hissini veren bu lüfer gecelerine çocukluğundan beri bayılırdı.

Evlenmesinden evvel, hattâ daha küçük yaşlarda, evde yalnız kızıyle, Tevfik Bey'i kafa dengi arkadaş tanıyan babası ile beraber lüfere çıkarlardı. Bu gecelerin hâtırasını Müm-

taz'a anlattığı zaman, kahramanımız her şeyin kendisi için o kadar mucizeli olduğu bu yazı bir kat daha mesut yapacak fırsatı kaçırmadı. Tevfik Bey ise çoktan hazırdı. Kandilli'den, kız kardeşinden, hattâ Fatma'dan bıkmıştı. «Eylülü Kanlıca'da geçireceğim...» Böylece Nuran dayısiyle beraber olacağı için daha rahattı.

Tevfik Bey, biraz da Nuran'a bu kolaylığı bahşetmek için, gece yarısından sonra Kandilli yokuşunu tırmanmanın güçlüğünü bahane ederek köşkten Kanlıca'ya inince, hemen yirmi sene evvelki Tevfik Bey olmuştu. O kadar ki, önlerinden geçtiği eski yalıların pencerelerine «acaba eski sevdiklerim de benim gibi gençleştiler mi?» der gibi bakıyordu. Çünkü yirmi sene evvel Tevfik Bey, Boğaz'ın Bebek Koyu, Göksu âlemleri gibi devamlı modalarından biriydi. O, akşam üstü veya gece yarısı sandaldan sesini yükselttiği zaman pencereler sessizce açılır, renkli ve ürkek gölgeler boşluğa uzanır, derinden visal ürperişli ahlar çekilir, titriyen parmaklardan, yahut düzeltilen saç ve elbiselerden suya çiçekler düşerdi. Hattâ rivayete göre, bu şarkılar ve bestelerin her biri Tevfik Bey'le bu pencereleri açan, orada sandalının tam geçeceği anda saçlarını düzelten, hülâsa, elinde veya üstündeki çiçeği bu sandala veya yanıbaşına düşürecek kadar çolpalaşan, musiki ile kendinden geçen hanımların arasında sarih bir parola, tek şifreli bir nevi aşk mektubu olduğu için, ertesi günü içlerinden biri behemehal ya terasine iner, vahut eski bir ahpabı, bir sütninevi veya emekdarı görmek lüzumunu duyar, yahut da evvelden kararlaşmış sekilde, yalının bahçe kapılarından biri o gecelerden birinde arkasında bekliyen sadık bir hizmetçi veya halayıkla açık kalırdı.

Mümtaz, kendisinin doğduğu senelerde semt hanımlarına olan aşkını bazan aynı mahalle mescidinin minaresinden bütün semte kurtarıcı davetin ayrılmaz bir parçası gibi bir günde beş defa ilân eden bu eski zaman hovardasına bayılıyordu. Tevfik Bey'in çok efendice bir epikürcülüğü vardı ki, yalnız, ağarmış bıyıklarını ellerinin tersiyle silerken, gözlerinde toplanan kısık bir haz ifadesinde kendini açıkça gösterirdi.

İ tiyar adamın Boğaz'da lüfer avını sevmesinin, aşkın insan hayatındaki yerini bilmenin Nuran'la, Mümtaz'a büyük yardımı oldu. Zaten Mümtaz'ı ilk günden beri himayesine

almış, Yaşar'ın ihtibaslarında gelişmesi için en müsait zemini bulan Fatma'nın kıskançlığının evde yarattığı düşman havayı yumuşatmıştı. Mümtaz, Kandilli'deki köşkte Nuran'ın annesi tarafından dostça karşılanmasında Tevfik Bey'in dostluğunun nasıl bir payı olduğunu biliyordu. Kadın onun ziyaretine en isteksiz olduğu zamanlar bile kardeşinin neşesine dayanamaz, onun tarafından sürüklenirdi.

Mümtaz'ın taaccüp ettiği şey, aşklarını bu ihtiyar hovardanın ciddiye almasıydı. Tevfik Bey'in uçarı hayatında bu cinsten bir ihtirası beğenmesini tabiî gösterecek pek az şey vardı. Onun için önceleri, bu iyilik maskesinin altında kendisiyle, toyluğu ile alay eden bir tarafın bulunduğunu, yahut sadece çok sevdiği yeğeninin duygularına hürmet etmesi yüzünden kendisini bu kadar ciddiye aldığını sanıyordu. Sonraları yavaş yavaş hayatına girdikçe, bu uçarı, müsrif, bazan zalim hayatın altında garip dâüssılalar olduğunu anladı. Nuran'ın dayısı bir gün lâf arasında ona, bizim çapkın dive tanıdığımız ve herhangi bir ömür muhasebesini yaparken, yahut iflâs etmiş bir hayalin tesiri altında kaçırdığımız eğlenmek fırsatları arkasından üzülürken kıskandığımız insanların çoğunun, «bir kadını lâyıkiyle sevmek fırsatına ermemiş, yahut bu fırsatı kaçırmış insanlar olduğunu, onların peşinde koştukları bir keyfiyeti, bir ideali, aynı tecrübenin bir yığın tatsız tekrariyle telâfiye çalıştıklarını» hülâsa, kıskanılacak olanların Mümtaz gibi tek sevgi ile yaşayanlar olduğunu söylemişti.

Tevfik Bey'e göre, uzviyetlerin birbiriyle tanışmasından evvel sevişmek imkânsızdı. Romancıların kabahati, hikâyelerini, asıl başlaması lâzım gelen yerde bitirmeleriydi. Çünkü asıl aşk uzviyet tecrübesine dayanan, onunla devam eden aşktı. Bu itibarla ilk ciddî ten tecrübesinde tesadüfün ihanetine uğrayanlar, ömürlerinin sonuna kadar, eğer tesadüf denkleri ile karşılaştırmazsa, mahzun arayışlarına devam edeceklerdi.

Mümtaz, Tevfik Bey'in aşk üzerindeki bu düşüncelerinde kendi fikirlerinin bir başka çeşidini bulmaktan memnundu. Vakıâ Nuran'ın dayısı Mümtaz gibi bu işe metafizik bir çeşni katmıyordu; fakat realiteyi görüyordu.

Tıpkı ikinci defa hayata kaplumbağa olarak gelmiş insanın kaplumbağa vücudunda, onun itiyatları ve hayatî za-

ruretleri içinde eski insan ruhunu hiç göstermeden taşıması ve hatırlaması gibi bir şeydi bu. Politika ve cemiyet hayatında hakiki idealle, ucuz ve nefsi etrafında dönen realizmi beraber yürütjenlerde olduğu gibi, aşkta da böylece bir sonsuzluk duygusunu beraber gezdirerek her kapıyı çalanlar olabilirdi.

Tevfik Bey bunlardan biri olmalıydı. Fakat böyle de olsa, ihtiyar adam güzele, sonsuza, temiz ve iyiye bağlıydı.

Zaten az-çok bunu kendisi de itiraf ediyordu: «Bana benzemeyin, diyordu. Ben iki yol arasında kalmış bir insanım.»

Ve bunu söylerken yüzünü gölgeleyen hüzünde ömrünün hazin tecrübesi görünüyordu. Her çeşmenin başında bir kere durmuş, yalnız orada serinlemek hülyasına kapılmış, fakat serin suya dudukları değer değmez, «bu değil, muhakkak öbürüdür» diye daha kanmadan başkasına koşmuştu. Böylece soğuk rüzgârların doldurduğu bir ârafta kendi vücudunu aramağa mahkûm serseri ruh gibi tenden tene girmiş, hiç birinde bir lâhzadan fazla duramamış, şimdi bütün tecrübeleri iflâs ettikten sonra, Mümtaz'la, Nuran'ın aşklarında ısınmağa gelmişti.

Tevfik Bey, on seneden beri doğru dürüst denize çıkmamış, yüksek sesle şarkı söylememiş, eğlence âlemlerinde görünmemiş, yalı çocuklariyle, eskiden olduğu gibi sağa-sola mektup göndermemişti. Herkes bunu karısının ölümünden duyduğu kedere yorarak, onun kadar eğlence düşkünü bir adamda bu vefalı bağlanışa şaşıyorlar, bir kısmı «muhakkak vicdan azabı çekiyor» diye tefsir ediyorlar, bir kısmı da bu on senelik münzevî hayatın getirdiği haklı şüphe altında onun içten içe övündüğü, o kadar lezzetle hatırladığı mazisini büsbütün silmeğe hazırlanıyorlar, «kimbilir, belki de adamcağızın günahını aldılar, beyhude yere iftira ettiler. Hiç karısına bu kadar bağlı olan adam o anlatılan kepazelikleri yapar mı?» diye düşünüyorlardı. Birincilere göre Tevfik Bey, karısına hayatında hiçbir zulmü esirgememiş bir ifritti. İkincilere göre bir dedikodu mağdurundan başka bir şey değildi. Hakikatte ise Tevfik Bey, kendisine oğul diye Yaşar'ın ruh sakatlıklarını hediye eden ve o kadar sene kıskanç, alıngan, kibirli, yaptığı iyilikleri bin misliyle ödetmek için fedakâr ve mütehammil karısını bir gün bile sevmemişti. Ölü-

müne de, bu senelerce süren beraber hayata rağmen ancak herhangi bir insan kadar acımıştı. Ruhu için yaptığı hayırları, onu kendisinden uzakta, hiç dönülmiyecek bir yerde bilmenin verdiği ruh emniyeti içinde yapıyordu. Yaşadığı zamanlar o kadar t menni ettiği gibi, hakikaten kendisinden çok uzakta oturmağa razı olmuş olsaydı, rahatça geçinmesi, mesut olması için nasıl her türlü fedakârlığı esirgemiyecekse, öylece hâtırasına karşı fedakârlıkta bulunuyordu. Tevfik Bey'in karısı hayatta iken böyle bir ayrı yaşama için yapmıyacağı masraf yoktu. Onun için ömrünün sonuna doğru gelse bile bu kurtuluşu bir nimet biliyor, onu elinden geldiği kadar ödemeğe çalışıyordu. Fakat kadıncağızın gittiği yerde hiçbir masrafa ihtiyacı yoktu. Tevfik Bey'in her sene ihtimamla okuttuğu birkaç hatim veya mevlûd da onun vaktiyle bu iş için düşündüğü, ayırdığı paranın yanında hiçten bir masraf gibiydi.

Tevfik Bey'in on seneden beri ortada görünmeyişi, sevdiği eğlence âlemlerinden el - ayak çekişi büsbütün başka sebeplerdendi. O, muzaffer yaşadığı bir âlemde ihtiyarlık yüzünden ikinci, üçüncü sıralara, daha gerilere atıldığını görmek istememişti. Dış hayatının derbederliğine rağmen, daima muvazene içinde yaşamış olan bu adam, kuvvetten düştüğünü görünce, kendisini bir nevi yaş tahdidine tutmuş, âdeta kendi isteği, kendi kararıyle emeklive ayrılmıştı. Tıpkı muharebeler kazanmış bir Roma konsülünün isten çekilince uzak bir köyde bağı ve bostanıyla uğrasması gibi, Kandilli'd - ki evde baba hatıralariyle yaşıvordu. Şimdi Nuran'la Mümtaz'ın getirdikleri yeni havada büsbütün başka bir insan gibi tekrar lüfere çıkıyor, deniz kenarına iniyor. sevdiği şeylerin bir kısmına uzaktan bağmağa razı oluyordu.

Mümtaz bunu anladığı gün, Tevfik Bey'in elinin tersivle beyaz bıyıklarını ikide bir okşarken gözlerinde yanan haz parıltısının bütün bir hayat hikmeti olduğunu farketti. Bu, sükûtun, kendisini silmenin, göreceği iş kalmadığını anlayınca ortadan kaybolmanın işareti idi. O elinin tersiyle bıyıklarını düzeltirken, iyi - kötü yaşadım ve şimdi her şeyden uzağım, diyordu. Bu Don Juan, trajedide olduğu gibi, birdenbire mazisine lâyık bir sonla fırtına ve şimşek ışıkları arasında kaybolmadığı için kendisi i — belki de bu kısa ve mânâsız jestin altına — gömmüştü.

Kanlıca'daki karı koca, «Nuran'ın baba tarafından, Tevfik Bey'in karısı tarafından akrabaları» bunu bir türlü anlamadıkları için Tevfik Bey'e hâlâ mustarip ve matemli bir dul gibi bakıyorlar, onu rahat ettirmek, ona ıstırabını hatırlatmamak için ellerinden gelen gayreti esirgemiyorlardı. Hattâ bu yüzden güveyi girdiği zaman yattığı odayı vermemeği bile düşünmüşlerdi. O kadar tatlı hatıranın bulunduğu bir odada yatması muhakkak ona bir azap olacaktı. Fakat Tevfik Bey, bırakın bu budalalıkları, o odayı bilirim, evin en rahat odasıdır, diye en gür sesiyle bağırınca şaşırmışlardı.

Hakikatte lüfer avının ışık operası yanında yalıda çok gizli bir komedi devam ediyordu. Mümtaz'la Nuran bu komediyi gülerek, Tevfik Bey bazan çok ciddî, fakat çok defa yapmacık hiddetlerle kızarak yaşıyorlardı.

İhtiyar adam — kızkardeşinden başkalarına —, istediklerini kolayca kabul ettiren cinsten olduğu için, evin bütün itiyatları çarçabuk kırıldı.

O zamana kadar bu yalının sükûttan, kimseyi rahatsız etmemek için korka korka kımıldamadan ibaret bir hayatı vardı. Mukbile Hanım'la, Şükrü Bey'in hayatta çiçek yetiştirmekten başka ihtirasları yoktu. Günlerinin hemen büyük bir kısmı yalının arkasında çiçek bahçesinde ve serde geçerdi.

Geri kalan zaman da masa başında tohumları ayırmak, Hollanda'ya, İtalya'ya, İngiltere'ye, hattâ Amerika'ya kadar meşhur çiçekçi müesseselerine mektup yazmak, cevap vermek, konu-komşudan kendi huylarını almış olanlara usûl öğretmek doldururdu. Evin öteki kısımlarında oturan üç kiracı aile de beraber yaşadıkları sekiz, dokuz sene içinde aynı itiyatları aldıkları için, çiçek bahçesi hemen herkesin malı olmuştu.

Daha yazın başında Nuran'la, Mümtaz'ın sık sık gelmeleriyle yalının itiyatları değişmişti. Artık kimse geceleyin istemeden ettiği gürültü için veya sabahleyin diğer pancurlar açılmadan evvel kendi odasının pancurlarını açtığı için birbirinden özür dilemiyor, «kusura bakmayın, sizi demin galiba rahatsız ettim!» diye söze başlayacağı yerde sadece halhatır soruyordu. Tevfik Bey'in gelmesiyle iş büsbütün altüst oldu. Akşamları ihtiyar adamın rakı sofrası rıhtıma kuruldu. Civar balıkçılar onunla konuşmadan evin önünden geç-

mez oldular, radyo, herkesten ayrı ayrı izin alınmadan işlemeğe başladı. Böylece yalının sahipleri ve kiracıları garip bir şekilde yepyeni bir hayata girdiler.

Bazan akşam yemeklerini Kanlıca'da, bazan da İstinye'deki meyhanede yiyorlar, bazan da sandallarına öteberi alıyorlardı. Tevfik Bey'in zoriyle sandalda bir gece tıpkı eski mehtap safalarında olduğu gibi, içki bile içmişlerdi.

Nuran balıktan yorulduğu zaman dayısının mırıldandığı şarkı veya besteye iştirak ediyor, Tevfik Bey, yeğeninin kendisine yardıma geldiğini görünce sesini yükseltiyor, lüfer avı musiki safasına dönüyordu.

Bütün kayıkçılar ihtiyar adamın dostuydular. Yaşlılar, Nuran'ı çocukluğundan tanıyordu. Zaten genç kadın hepsiyle arkadaş olmuştu. Mehmet'ten yakında evleneceklerini öğrenenler, onlara etrafta yalı aramağa bile başlamışlardı. Mümtaz belki evlenme işlerini çabuklaştırır diye bu projelere seviniyor, sonbaharda kiracılar çıktıktan sonra gidip bakmak üzere adresleri alıyor, Nuran Emirgân'daki evin bahçesi ve döşemesi üzerinde kurduğu hülyalar boşa gitmesin diye, «şimdilik durun! diyordu. Ben bir daha günlerce oturup onları düşünemem...»

— «Nuran Hanım denizden vazgeçmez... Zaten babası da çok severdi..»

Bunu söyliyen altmışlık kayıkçı, «hele bir kere bir yalı bulup yerleşin... Bakın sizi nasıl besliyeceğim..» diyordu. Adamcağız elinden gelse bütün Boğaz'ı Tevfik Bey'in yeğenine düğün hediyesi olarak verirdi.

Nuran da, Mümtaz da bu halk adamındaki inceliğe bayılıyorlardı. Bazı akşamlar onların sandalına geçer, eski âlemleri anlatırdı. Anlattıklarında yaşamış olmanın verdiği bir canlılık vardı.

Çok kazanmış, çok görmüş, çok eğlenmiş, çok acı çekmişti. Fakat tek sevdiği şey deniz olduğu için ondan ayrılmadıkça kendisini bedbaht addetmezdi. «Mezarım, aklım başımda ölürsem denizde olacaktır...» derdi. Nitekim, o kış sonunda geçirdiği hastalıktan sonra bir daha denize çıkamıyacağını doktorlardan öğrenince bir sabah kimse görmeden sahile inmiş, kayığa binmiş ve ayaklarına bir taş bağlayıp kendisini akıntıya atarak ölmüştü. Mümtaz bu ölümü işittiği zaman, çok yakınlarından birisini kaybetmiş gibi üzül-

müş, fakat ihtiyar adamın sevgisinden daha kötü bir tesadüfle ayrılmamasına da memnun olmuştu. Bu garip sevgide kendi mizacına ve talihine uygun bir taraf buluyordu. «Yoksulluğa alıştım, ihtiyarlığa alışamadım..» sözü hiç dilinden düşmezdi. Ücretin gümüş çeyrek, fakat bahşisin bazan mecidiye ve hattâ sarı lira olduğu devirlerden kalma bir yaşama rahatlığı vardı. Hidiv yalısındaki şenliklerden, körfezdeki mehtap safalarından, Bebek âlemlerinden bahsederken, Mümtaz'la, Nuran kendilerini âdeta o günlerin içinde yaşıyormuş sanırlardı.

Nuran'ın güzelliğine biraz da o devirlerin aksi, yahut hatırası gibi baktığı muhakkaktı. «Çok şey gördüm. Fakat gelin hanım gibi güzel kadın görmedim» derdi. Kendi âlemlerinin dışından gelen bu hayranlık Mümtaz'ı bir çocuk gibi sevindiriyordu. Bu ihtiyar adam, sevgilisini beğendikçe uzakta kalmış olmasından azap çektiği bir âlemle hiç olmazsa bir noktada birleştiğini sanıyordu.

Fakat asıl mucize Nuran'ın kendisindeydi. Olta elinde, hiç konuşmadan bekleyişinde Mümtaz, çocukların çoğu yapmacık olan ciddiyetlerinin lezzetini bulurdu.

Yarı somurtkan, dünya ile alâkası sadece elindeki ipte toplanmış bu bekleyiş arasından, etrafa ait dikkatleri Mümtaz için daima şaşırtıcı olurdu. Sandaldaki ışıkla aydınlanan kısa hareketleri, küçük çalkantılar içinde suların derinliğinden doğru, âdeta bilinmez âlemlerden gibi kendisine yaklaşan ve uzaklaşan çehresi ona, her türlü zihnî gayretin üstünden kendisine bir çok güçlükleri çözen bir büyü tesiri yapardı. O zaman genç adam, biraz evvelki küçük ve nazlı çocuk havalinin kurduğu havadan çıkar, kendi iç âlem meselelerivle karşılaşırdı.

Oltanın ilk sarsılışında Nuran'ın yüzü keskin bir dikkatle katılaşır, sonra balık meydana çıkınca beğenmek, beğenmemek telâşı başlardı.. Nuran'da her sevdiği şeye çocukça bir atılış vardı. Ve bu atılış, neşe, yahut sabırsızlık, Mümtaz'ın en hoşuna giden şeydi.

Mümtaz bütün bu zenginliklerin kendi dikkatinden geldiğini bilmiyor değildi. Fakat böyle de olsa Nuran'da sinir cihazını çıldırtan bir şey vardı.

Bazan bu hayranlıklar o dereceyi bulurdu ki, Mümtaz, saadetini kendi gibi bir fâniye çok bulur, delice ihtimaller-

den korkardı. Böyle ânlarda Mümtaz'ın muhayyilesi, meselâ büyük deniz ejderlerinin çektiği arabasında, etrafa köpük saçarak gelen bir deniz tanrısının, Nuran'ı elinden alıp bütün etraftaki parıltıların, onların arasından kıvranan, renkli bir akide şekeri hazırlanır gibi eriyen, balık sırtı gibi pul pul, her renkten, her perdeden kadife ve yosun kadar yumuşak gölgelerin toplandığı, en son haberini Anderson'un masallarından aldığımız o deniz altı saraylarından birine götürebileceğine pekalâ inanabilirdi.

Bu şüphesiz bir hayal oyunuydu. Fakat o gecelerde genç kadında dikkatini çeken bir hal bu vehimlere keskinlik veriyordu. Bazı ânlarında Nuran, karşısında iken kendi hayatından çekilmiş görünebiliyordu. Ve bu hal genç adamda, kendi ruh hallerine göre onu bir ölümün perdesi arkasından veya unutulmuş olmanın araya koyduğu uzaklıklardan seyrediyormuş zannını uyandırıyordu.

Mümtaz'ın bu vehim ve korkularda haklı olduğu bir nokta vardı. Gerçekten bir rüya içinde yaşıyordu.

Genç kadın onun dostluğunda bütün imkânlarının açıldığı müstesna iklimi bulmuştu. Bu yüzden her hevesi, her hareketi, her düşüncesi, küçük dargınlıkları, naz ve şımarıklıkları, ufak-tefek çolpazlıkları bile etrafına bir yığın sır ve güzellik getiren, hayatın nizamını çok mesut buluşlarla değiştiren, sanat kadar mucizeli oyunlar haline gelmişti. Öyle ki, Nuran, Mümtaz'ın hayran bakışları altında her ân kendisini ve etrafındaki şeyleri yeniden yaratıyor sanılabilirdi. Bu, sevene, uzviyetinde sevildiğini duyanın cevabıydı. Bu gizli konuşmayı, büyüden dışarıda kalanın duyabilmesine imkân yoktu. Meğer ki, Nuran birbirinden ayrı olarak yaşanan bu ânların tecrübesini başka bir zaman kendisinde hazır bulsun ve farkında olmadan hatırlıyarak yaşasın.

Böylece genç kadın, canlı güzelliği ve yaratıcı zekâsiyle günlerin kumaşını, ikisi için herkeste olduğundan çok başka türlü dokuyordu.

Dönüşte Tevfik Bey beraberlerinde ise onu Kanlıca'ya bıraktıktan sonra, suyun nefti bir atlas rengini aldığı ve yer yer çok sık ve ancak bir kaç yaprağının üstünde aydınlığın cilâsını taşıyan bir defne ormanı gibi karanlığa gömülü yalı diplerinden geçmeği seviyorlardı. Bu, gölgenin, sırrın, sükûnun içinden geçmekti. Açık bir balkon veya mutfak kapısın-

dan, sahipleri henüz yatmamış evlerin pencerelerinden dökülen ışıkların birinden öbürüne atlaya atlaya süren bu yarı derunî âlem yolculuğu, birdenbire genişliyen bir körfezde, ay'la, aydınlıkla kırılır, Boğaz'ın geceyarısından sonra kazandığı o acaip durgunluk içinde bazan bir projektör, yükselen bir dalganın tepesinde onları yakalar, şimdiye kadar hikâyesini duyduklarımızdan ayrı bir göke çıkışın tablosunu hazırlıyormuş, onları bilinmedik yüksekliklere alıp götürmek istiyormuş gibi, üzerlerinde ısrarla dururdu.

Nuran, kendisi yokken görmedikleri bir yığın şeyin arasından, onları aydınlatarak gelen bu aydınlığın ağında şaşırır, Mümtaz'a sarılırdı :

— Bir yatakta yattığımız zaman rüyamda korkarsam, sana böyle sarılacağım.

Bazan etraf, iri bir firuze içinde yaşıyorlarmış gibi yalnız sâkin parıltı olurdu. Karanlık su, yıldızların uzattığı büyük mücevher salkımlariyle dolar, kıyıdaki gölgeler, öbür kıyıdaki sandalları kovalar gibi âdeta yanıbaşlarında yürürdü.

Gündüzleri o kadar vazıh, her kenarı, her kıvrımı ayrı ayrı işlenmiş gibi meydanda ve berrak güneş altında yalnız kendisi olan koyların, tepelerin, korulaın, birdenbire kendilerinin de içinde bir vehim, bir hayal oldukları bu rüya hali Mümtaz için sade o ana ait bir lezzet değildi; belki o anda sanatın büyüye yakın sırrını bulurdu. Nuran'a sık sık :

— Bu senin ruhunun içinden geçmeğe benziyor, dediği zaman, ayrı ayrı nizamlarda üç güzelliğin, sanatın, sevilen tabiatın ve hiç bir cazibesi kaybedilmiyen kadının birbiriyle kendi ruhunda nasıl karıştığını, ne acaip, büyüye ve rüyaya yakın bir kıyaslar âlemini bir tek realite gibi yaşadığını kendi de farkederdi.

Onun için arasıra kendisine sorardı : «Birbirimizi mi, yoksa Boğaz'ı mı seviyoruz?» Bazan çılgınlıklarını ve saadetlerini eski musikinin getirdiği coşkunluğa yorar, «bu eski sihirbazlar bizi ellerinde oynatıyorlar...» diye düşünür ve Nuran'ı onlardan ayrı düşünmeğe, yalnız kendi başına ve kendi güzellikleri içinde aramağa çalışırdı. Fakat halita onun zannettiği kadar sathî olmadığı, Nuran, hayatına birdenbire gelişiyle kendisinde öteden beri mevcut olan, ruhunun büyük bir tarafını yapan şeyleri aydınlattığı, âdeta kendisini kabu-

le hazır şeylerin arasında saltanatını kurduğu için, artık ne İstanbul'u, ne Boğaz'ı, ne eski musikiyi, ne de sevdiği kadını birbirinden ayırmağa imkân bulamazdı. Çünkü Boğaz onlara mazisiyle, hiç o mazsa bazı mevsimlerde kendiliğinden ayarladığı günün saatleriyle, o kadar canlı hatıranın konuştuğu değişik güzelliğiyle, hazır bir hayat çerçevesi getiriyordu. Eski musikiye gelince, o kadar sıkı nizamlar içinde kıvranan, fırtına ve gül yağmurlarını boşaltan diyonizyak cümbüşiyle, insana telkin ettiği bütün ömrünce tek düşüncenin, tek ihtirasın avı ve nezri olmak, onun ocağında yanıp kül olduktan sonra, tekrar yanıp tekrar kül olmak için dirilmek fikri ve birbirlerini çok eski ve âdeta unutulmuş güzelliklerin içinden arayıp bulmak zevkiyle bu hazır ve türlü ihtimali karşılıyacak derecede zengin hayat çerçevesini doldurmağa teşvik ediyor, bunu yapabilmenin yolunu gösteriyor, onu yaşamağa içten onları hazırlıyordu.

Kaldı ki, eski musikimiz insanı yok eden, yahut bir hayranlık duygusunda tüketen sanatlardan değildir. Bütün o evliya ruhlu ve tevazulu usta ar, sanatlarının zirvesi ne kadar yüksek olursa olsun, insan hayatının içinde kalıyorlar ve onu bizimle beraber yaşamaktan hoşlanıyorlardı.

Böylece Nuran, Mümtaz için, benliğine sımsıkı bağlanan bu iki yardımcının sayesinde bütün eski, güzel ve asıl şeylerin fâni varlığında hayata döndüğü, yaşadığı esrarlı mahlûk, zamanı kendi nefsinde ve güzelliğinde yenmiş mucizeli mevcut oluyor, onda sanatının ve iç âleminin nizamlarını buluyordu. Onun yanıbaşında bulunması, onu kucaklaması, sevmesi, genç kadının varlığını aşan kudret haline gelmişti.

İşte bu gece dönüşlerinde Mümtaz'ı o kadar çıldırtan şey, genç kadının kendi muhayyilesinde aldığı bu masal ve din çehresiydi.

Mümtaz, Nuran'ın aşkiyle bir kültürün miracını yaşadığını, Nevakârın nakış ve çizgisi daima değişen arabeskinde, Hafız Postun rast semai ve bestelerinde, Dede'nin uğultusu ömründen hiç eksilmiyecek büyük rüzgârında onun ayrı ayrı çehrelerini, aynı Tanrı düşüncesinin büründüğü değişiklikler gibi gördüğünü söylediği zaman, hakikaten bu toprağın ve kültürün asıl yapıcılarına bir bakımdan yaklaşıyor ve Nuran'ın fâni varlığı gerçekten, bir yeniden doğuşun mucizesi oluyordu. Çünkü bize mahsus, tâ cedlerimizden beri ge-

len ve terbiyesi en tene bağlı türkülerimizde bile hiç olmazsa kanlı bir şehvet rüyası halinde tekrarlanan sevme tarzı, sevgilide bütün kâinatın toplanmasını isterdi. İstanbul'un, Konya'nın, Bursa'nın, Kırşehir'in evliyalariyle halk türkülerinin anlattığı efe, dadaş aşkları, çocukluğuna kulak verdiği zamanlar unutulmuş senelerin içinden gelen bütün o gür, hasretle arzuyla, kendisini tüketmek ihtiyaciyle dolu nağmelerin, Bingöl ve Urfa ağızlarının, Trabzon ve Rumeli türkülerinin kanlı ve bıçaklı maceraları bu sevme tarzında birleşiyorlardı.

Onun için Mümtaz bu kâinatın kanlı bıçaklı devrinde tek bir aşka ve Fransızlardan bize geçen tâbiriyle «küçük bir kadın» vücudünün güzelliğinde kendisini hapsetmekten müteessir olmuyor, kendi iç âleminin bu aşkla taş taş kurulmasını seyrediyordu.

Ya Vaniköy'de fabrikanın yanıbaşında veya Kandilli'nin öbür ucundaki boş rıhtımlardan birine çıkarlardı. Yolun geri kısmında onun yorgunluğunu kendi vücudünde paylaşmak Mümtaz'ın zevklerinin sonuncusu olurdu.

Sonra Nuran'ın evinin duvarlariyle, talihinin öbür yüzü gibi karşılaşır, ondan kapıda ayrılırdı.

Beraberinde genç kadının yirmi dört saatinden o kadar canlı ve güzel şeyler götürmesine rağmen, Mümtaz bu yalnız dönüşleri hiç sevmezdi.

İlerlemiş saatin, sessizliğin, hazdan yorgun düşmüş sinirlerin, yalnızlığını daha koyu, daha tahammül edilmez yaptığı bu dönüşlerde, Mümtaz'ın içinden geçenleri Nuran çok defa bilmezdi.

Mümtaz Nuran'ı her eve bırakışında bunu sonuncu zannederek korkardı. Ona göre insan ruhunun en az tahammül edebildiği şey, —belki daha ötesi olmadığı, kendimize mühlet vermeden yaşamağa mecbur olduğumuz için olacak— saadettir. İstırabın içinden geçeriz. Tıpkı çalılık, taşlık bir yolda yürür, bir bataktan kurtulmağa çalışır gibi ondan sıyrılmağa çalışırız. Fakat saadeti bir yük gibi taşırız ve bir gün farkında olmadan yolun bir ucunda, bir köşeye bırakıveririz.

Hapishanelere bakın, mahkeme zabıtlarını. günün olanını bitenini ince satırlarla bir köşeye kaydeden gazete koleksiyonlarını karıştırın. daima birgün kendi saadet yükünü taşımaktan bıktığı için bir tarafa atılıvermiş biçareleri görürsünüz.

Mümtaz bunu bildiği gibi mesut olduklarını da biliyor ve onun için bu saadetin birgün kaybolmasından korkuyordu. Evlenmelerin gecikmesi, genç kadının bu kadar beraber yaşamak arzusuna rağmen bir türlü evlenememeleri, onu içten içe kederlendiriyordu. Ayrı evi olmanın hakiki mânası, ayrı vazifelerin, ayrı hazların, ayrı ıstırapların da bulunması demekti. Nuran iki hayatı birden yaşıyordu. Bu demektir ki, çok tehlikeli bir muvazene içindeydi. Bu muvazene birdenbire herhangi bir ağırlıkla kendi aleyhine dönebilirdi.

Daha o zamanlardan genç kadının bu yazı bir istisna gibi kabul ettiğine inanmıştı. Onda sonrası için, yalnız zamandan birşevler ümit eden bir hal seziyordu. Kendisine birgün, «bu yaz, bizimdir Mümtaz, her deliliği yaparız» demişti. Mümtazın kafasında bu cümle Nuran'ı kaybetmek korkusu ile binbir kılığa girmişti.

Bununla beraber bu zalim düşünceler uzun sürmez, her fikir zıddıyla beraber geldiği için, Mümtaz onlardan çabuk kurtulurdu. Hayatına iyice girdikten sonra Nuran Mümtaz'ın muhayyilesinde birçok kıyafet değiştirmişti. Daha doğrusu, korkutan ve hayran eden Nuran'ların yanıbaşında sırf kendisi için yaptığı fedakârlıklarla, hiçbir serzeniş ve şikâvette bulunmadan hayatını onun için ikiye bölüşiyle bir üçüncü Nuran daha peyda olmuştu. Bu arzudan, aşktan, hayranlıktan daha yüksek, daha derin, şahsına ait her türlü kaygıdan uzak, içinde sonsuz bir med gibi yükselen şefkat duygusunun Nuran'ı idi. Mümtaz onu kendisinden uzak da olsa, daima mesut, daima yekpare bir ruh ahengi içinde görmek isterdi.

Bu duyguyu kendisinde bulması Mümtaz için hakiki bir selâmet, hattâ bir nevi olgunluk oldu. O zaman içinde yaşadığı saadeti kendisine sadece şahsına ait birşey gibi görmemeğe başladı ve ruhu insan talihine başka türlü açıldı.

Teşrin ortalarına doğru saadetleri yavaş yavaş gölgelenmeğe başlamıştı. Her ikisi de kendi içlerinde bu saadetin bir nevi durgunluk içinde mumyalanmağı andırdığını müphem surette duyuvorlardı. Kanlıca kahvesinde bunları konuştular. Bu en güzel günlerinden biri olmuştu. Nuran'la sabahleyin yalıda buluşmuşlar, öğlene doğru Emirgân'a geçmişlerdi. Akşam üstü iskeleye indiler. Emirgân kahvesi ve meydan serin ve tenhaydı.

Emirgân'dan ayrıldıkları zaman güneş epeyce arkaya kaymıştı. Onu niçin karşı yaka doğrudan doğruya akşam ışığını alıyordu. Bu, çok hasretli, sıcak, insanı kavrayan ve boğazına tıkılan, göğsüne eski bir türkü gibi çöken bir ışıktı. Baştan aşağı parıltı olan bir dehlizde bu ışığa doğru gitmek, hergün yaptıkları yolculuklardan ziyade iyi bir talihe, vâdedilmiş bir toprağa doğru koşmağa benziyordu.

Ne Mümtaz, ne Nuran o akşam ikide bir kabaran dalgaların lâcivert rengini başka zaman gördüklerini pek hatırlamıyorlardı. Bu lâcivert rengi, sanki bir Fra Angelico tablosu hazırlanıyormuş gibi koyu yaldız ve mücevher tozu ile birleştiren son bir dalga, hakikaten bu ressamın ve ona eşit velilerin ruhlarındaki mağfiret tufanı gibi ışık içinde bir dalga onları Kanlıca iskelesine âdeta fırlattı. O kadar ki kayığın bir ucu neredeyse rıhtımda kalacaktı.

Mümtaz bütün ömrü boyunca etrafı bu kadar mesut görmemişti. Bu kendi içinin saadeti değildi. Belki bütün kâinat, insan, ev, ağaç, önlerinden denizi yalıyarak geçen yelkovan kuşları, küçük hayvanlar, biraz ötedeki karpuz ve kavunlar, hepsi çok uzun bir uykudan uyanmış gibiydiler. Hattâ iskelede yakası açık, balık tutan polisin oltasında sallanan biçare bir İzmarit bile ömrünün en güzel ânını yaşıyormuş gibi bu aydınlık içinde, oltanın gidip gelişiyle kendi kısa ömrünün sonunu sayan bir rakkas olmaktan mesut görünüyordu. Polis belki de etraftaki bu renk cümbüşü kendisini şaşırttığı için, yahut genç kadının yüzündeki saadet hissi hoşuna gittiği için, açık yakasına, kemersiz ceketine uymıyan bir ciddiyetle çok resmî bir selâm vermiş ve «Hoş geldiniz efendim, ayağınız uğurlu imiş.» dive oltasivle sabır ve tahammülün bu beyaz pul pul senbolünü âdeta başlarının üzerinden geçirerek onları selâmlamıştı.

Bu yarı resmî ve oltada can çekişen izmaritle hemen hemen trajik karşılanmaya gülerek kahvenin önünde oturdular. Karşılarında iki hanım iskelede vapur bekliyor, arkada birkaç i tiyar sükûnetle akşamı tadıyorlardı.

Işıktan, kenarlardan, hacimlerden, teknik oyunlardan ayrı, hepsinden üstün birşey eşyada gülümsüyordu. Bu âdeta yaşanmış bir zamanın hatırası idi. Bütün sıcaklığı bir hatıra gibi derinden geliyordu. Yahya Kemal'in ortalıkta dolaşan beytini hatırlıyan Mümtaz:

— Kanlıca'nın ihtiyarları arkamızda, sonbahara hazırlanıyorlar.. dedi.

Nuran beyti yavaşça okudu:

Günler kısaldı. Kanlıcanın ihtiyarları
Bir bir hatırlamakta geçen sonbaharları.

Ve ilâve etti:

— Bir insanın bir şehri böyle zaptetmesi beni hayran ediyor. Bu beyti her işittikçe hatırı a Rodi'in Calais burjuvaları geliyor...

Mümtaz :

— Çok büyük birşey, hiç değişmiyecek birşey yakalamış... diye onun sözünü tamamladı. Bu sonbahar saati ancak böyle anlatılabilirdi. Herşey yazın bittiğini gösteriyordu. Sade bu düşünce onlara çok mühim bir ânı yaşadıkları vehmini veriyordu. Bu vehim içinde etrafı dinlediler.

Yaz bittiği için mahzundular. Birkaç gün evvel Nuran Mümtaz'a ilk kırlangıç kafilesinin başları üstünden geçtiğini göstermişti. Bu sabah da yalıya, yolda bulduğu üç kuru meşe yaprağiyle gelmişti. Ölüm kurdu yaprakları kenarlarından ısırmış, yavaş yavaş bir akşam kızıllığı ile ortasına doğru yürümüştü. Yumuşak yaprak, bir akşamdan koparılmış gibi sert, madenî bir hal almıştı.

Tek bir kuş sesi, uzakta tıpkı bir orkestrada kemanlar ve viyolonseller arasında bir flüt sesinin birden uyanışı gibi, acaip bir hasreti iki üç defa tekrarladı. İkisi de bu hasretin arkasında çalışan, şüphesiz onunla müphem surette alâkalı, belki onu besleyen, böyle keskin yapan, fakat ondan ayrı faciayı düşünüyorlardı. Bu anda büyük korularda ağaçlar nusuğlarının gittikçe azaldığını duyuyorlar, dallar üşüyormuş gibi birbirlerine yanaşmak istiyorlar, kuru yapraklar en ufak bir sarsıntıda düşüyorlardı. Her taraf bir bahar gibi renkliydi. Sakız ağaçları erguvanlar gibi, fakat daha mahzun kızarmışlardı.

— Bir sabah erkenden Emirgân korusuna gidelim. Ağaçların âdeta titreye titreye uyanışı çok güzel oluyor...

Nereden kabardığı bilinmiyen bir küçük rüzgârla harekete geçen bir bulut parçası, evvelâ bir gül bahçesi oldu, sonra ince ince parçalara ayrılarak tâ başlarının ucuna kadar ilerledi ve orada yeleleri alevli siyah bir atın ön ayaklarına doğru bir halı gibi serildi.

Kalktılar, yavaş yavaş yürüdüler. Dağ ile yalı duvarları arasındaki gölgeli yol alaca karanlıkta bir eski mabet dehlizine benziyordu. Bu dehlizde, duvarların üstünden kendileriyle beraber yürüyen akşamı dallar arasından seyrediyorlardı.

Her şeyin kendi yükü altında ezildiği bu saatte, elele içlerindeki garip talih sezişiyle Anadoluhişarına kadar geldiler. Orada iskelenin sağındaki küçük kahveye girdiler. Gece adamakıllı inmişti. Bütün iskele boyunu lüfer avına çıkmış sandallar kaplamıştı. Her akşamki eğlencelerini, çok yabancı birşeymiş gibi seyrettiler. O dakikada birisi hayata güvenip güvenmediklerini sorsa, ikisi de «hayır; fakat böyle olduğu için çok mesuduz!» cevabını verirdi...

— Hayır... Fakat ne çıkar? Bu dakikada mesuduz.

Yolda hep yeni tuttukları evi konuştular. Talimhanede küçük bir apartıman bulmuşlardı. Nuran'ın annesi bu sene Kandilli'de oturamıyacağını söylemişti. Tevfik Beyin romatizmaları da epeyce rahatsız ediyordu. Belki de lüfer eğlenceleri ihtiyar adama yaramamıştı. Onun için onlar İstanbul'a geçeceklerdi. Mümtaz, «dünyada tek başıma burada oturamam!» demişti. Zaten Kandilli'de otursalar bile, o sessizlik ve tenhalık içinde yazın olduğu gibi rahatça buluşmalarına imkân yoktu.

Evden memnundular. Nuran'ın becerikliliği sayesinde oldukça ucuz düşmüştü. Evi döşerlerken Mümtaz İstanbul'a bir zaman ne kadar çok ecnebi eşyası geldiğini anladı. Hemen her koltukcu dükkânında her nevi üslûptan mobilya vardı. Mümtaz Nuran'la onların arasında dolaşırken İstanbul'da değişen zevk ve hayat standarlarını düşünüyordu.

«— Hiç şüphesiz kafamız da böyledir.»

Sonra, Fatma'nın sıhhatinden bahsettiler. Nuran'ın bütün üzüntüleri bu noktada toplanıyordu.

Mümtaz Nuran'ın evinde ve Tevfik beyle geçireceği bu geceye kaç günden beri hazırlanmıştı. Kandilli'den taşınmadan evvel, Nuran'ın içinde yaşadığı bu evin, onu tanımadan evvelki günlerini bir kere daha kendisine vereceğini sanıyordu. Çünkü bu hülya adamı birkaç türlü yaşamasını biliyor ve seviyordu. Onun için bahçede yemek yerlerken, Tevfik Beyle konuşurken, Nuran'ın annesine cevap verirken, genç kadının çocukluk rüyalarını, uzun sonbahar gecelerinde sar-

sılan camların ve yaprakları hışırdayan ağaçların küçük Nuran'ın uykularına ilham ettiği hayalleri pek âlâ düşünebilirdi. Fakat Fatma'nın hırçınlığı bütün bu hülyaları imkânsız yaptı.

Çocuk, Mümtaz'ın daha kapıdan ayak attığını görür görmez aksiliğe başladı. Vâkıâ genç a ma karşı herhangi birşey yapmıyordu. Yalnız ikide bir ortadan kayboluyor, herkesi meraka düşürüyor, ufak tefek haşaralıklar ediyor, Nuran Mümtaz'la konuşurken sözü kesmek için daima bir bahane uyduruyordu. Buna mukabil Mümtaz'la ahbapça konuşuyor, yeni gitmeğe başladığı mektepten, arkadaşlarından bahsediyordu.

— Yaşım büyüdü. Artık bebeklerden bıktım. Arkadaşlık için kedi, köpek, böyle bir hayvan istiyorum.

Mümtaz, isterse kendisine bir köpek yavrusu hediye edeceğini söyleyince birdenbire kaşları çatıldı. Onun getireceği bir köpek yavrusu ile nasıl oynıyabilirdi? Âdeta düşmanının müttefikini eve sokmak gibi birşeydi. «İstemem...» dedi. Etraftan «böyle mi denir yavrum? Teşekkür etsene...» diye ısrar edilince büsbütün şaşırdı. Mümtaz'ın önünde azarlanmak ona çok ağır gelmişti. Dudakları titriye tiyriye «Teşekkür ederim...» dedi ve ortadan kayboldu.

Mümtaz bu anda izin alıp gidebilseydi belki de hayatı büsbütün başka bir şekil alırdı. Fakat talih kalmasını istedi. Zaten sakınmak sevki tabiîsiyle doğmuş insanlardan değildi. Hayatının her hâdisesi onu yolun ortasında açık bir hedef gibi bulurdu. Bu sefer de öyle oldu. Ne Nuran'ı, ne de Tevfik Beyi bırakabilirdi. Yemeğe davetliydi, kalacaktı.

Sekize doğru rakı sofrasına oturdular. İhtiyar adam bu işteki bütün maharetini sarfetmişti. Yaşar bile sofrayı görünce bütün sıhhat endişelerini bir kenara atarak, bir iki kadeh rakı içmeğe karar verdi. Akşam güzel başlamıştı. Süren yağmurlara rağmen ortalık sıcaktı. Bahçede nar ağacının dibinde, sonbahar akşamlarının birden çöken karanlığında tek bir lâmba altında bu akşam keyfinde Mümtazı içten yakalayan birşey vardı. Hemen herkes neşeliydi. Nuran bile günlerdir kendisini bırakmıyan sıkıntılardan kurtulmuşa benziyordu.

Fatma'nın sofraya gelişi bütün havayı bozdu. «Beni de alın, ne olur, yalnız başına yemek yemiyeyim...» diyordu.

Fakat biraz sonra Mümtaz'la Nuran'ın karşı karşıya oturmalarına tahammül edemedi. Bunlar hep alışılan şeylerdi ve Tevfik Beyin anlattığı meddah hikâyesi bütün bu küçük huysuzlukların üstünden aşıyordu. Üçüncü kadehte Fatma, içerde unutulmuş birşeyi almak için yerinden kalktı ve bir daha sofraya dönmedi. Kuyunun başında kendisine raks ile koşma arasında bir eğlence icat etmişti. Ellerini yeni doğmuş aya sanki kendi attığı topu yakalamak ister gibi kaldıra kaldıra oynuyordu. Yüzü garip bir sevinç içinde, bütün dişleriyle gülüyordu. Hemen herkes olduğu yerden onu seyrediyordu. Sonuna doğru kahkahaları arttı ve hareketleri daha çabuklaştı. Kendi üzerinde her dönüşte ellerini çırparak iki yanına indiriyor, sonra yine yukarıya, ayın altın topuna doğru bütün vücudiyle uzatıyordu.

Mümtaz bu küçük çocuğun hareketlerindeki ritme şaşıyor, «elime bir geç, ben seni nasıl yetiştiririm görürsün!» diyordu.

Fatma'ya garip bir bağlanışı vardı. Bu, biraz Nuran'ın çocuğu olmasından, biraz da ıstırabını anlamasından geliyordu. Çocukları sevmekle beraber, Fatma'nın halinde kendi çocukluğuna benzer birşey buluyordu. Daha genç yaşta ve başka şekillerde olmakla beraber, onun keder ve kıskançlığında kendi çocukluğunun yalnızlığına benzer bir hal vardı. Ve muhakkak bir gün Nuran'ı kıskanacak olursa Fatma'ya çok benziyeceğini, onun gibi huysuz, somurtkan ve içli olacağını biliyordu. Zaten o dakikada onu kısa mavi entarisi ve ince bacaklariyle erişilmez tabakalar arasında bir seyahate hazırlanmış gibi kendi sevincinin hızında döner görüp de beğenip sevmemek kabil değildi. Fakat içinde garip bir rahatsızlık da başlamıştı. Bu kahkaha ve artan sürat isteri nöbetine çok benziyordu ve sonuna doğru ahenkli hareket bir nevi yarıda kalmış düşme tecrübelerine benzemişti. Bunu büyük annesi, Nuran, hepsi farketmiş olacaklar ki «yeter Fatma, düşeceksin...» diye bağırmışlardı. Fakat onlar bağırdıkça çocuk hızını arttırıyordu. Nihayet Mümtaz mukadder gördüğü bir felâketi önlemek için yerinden fırladı. Fakat gecikmişti. Fatma kuyunun kenarında yerde upuzun yatıyordu. Mümtaz onu kaldırırken Yaşar da yanına geldi. Çocuğun vücudünde belli başlı bir yara yoktu. Diz kapakları hafif sıy-

rılmıştı. Fakat deminki isterik gülüş güçlükle çözülen bir hıçkırık yumağı olmuştu ve vücut kaskatıydı.

İşte o zaman günün Mümtaz üzerinde o kadar tesir yapan hâdisesi oldu. Yaşar, çocukla meşgul olacağı yerde ona dönerek çok yavaş, âdeta yılan ıslığına benziyen bir sesle «bırakın şu çocuğu» dedi. Yaptığınız yeter.. öldürecek misiniz».

Mümtaz onun o andaki bakışlarını sırtında bütün ömrünce çok soğuk bir şey gibi duyacağını anladı. Hiçbir zaman öldürmek arzusu denen şeyin kendisini bu kadar kuvvetle tek bir bakışta ifşa ettiğini görmemişti. Bu bakışların yanında bıçak, zehir, hattâ demin kulağının dibind ıslık çalan ses masum eğlenceler halinde kalırdı. Buna rağmen çocuğu alt kattakı kışlık odaya taşıyan Mümtaz oldu. Yaşar içini boşalttıktan sonra sadece seyirci kalmıştı. Çocuğu kanapenin üstüne yatırıp peşinden gelen Nuran'a emanet ettikten sonra Yaşar'daki değişikliği farketti. Kapının yanında ayakta duruyordu. Yüzü bembeyazdı ve baştan aşağı ter içindeydi. İçinde esaslı bir zenberek boşalmış gibi yere yığılmağa hazır tirtir titriyordu. İster istemez «ne oldunuz? neyiniz var!» diye sordu. Yaşar cevap vermeden yukarı çıktı.

Bahçeye döndüğü zaman Tevfik Beyi olduğu yerde buldu. İhtiyar adam hiçbir şey olmamış gibi sâkindi. Biraz sonra Nuran geldi. Fakat geceyi devam ettirmek kudretini üçü de kendilerinde bulamadılar.

— 12 —

O gecenin sabahında Nuran erkenden Emirgân'a geldi. Bu, Mümtaz'ın evine habersiz ilk gelişiydi. Bütün geceyi uykusuz geçirmişti. Fatma'nın hırçınlığı geleceğe ait ümitlerinden bir zaman için olsa bile vazgeçmeleri lâzım geldiğini öğretmişti. Yaşar'ın cocuğu yerden alırken Mümtaz'a fırlattığı o kin dolu bakışı hâlâ çok kötü ve zalim birşey gibi içinde hissediyordu.

Yaşar zavallı bir budala idi. Fakat annesi bu budalayı dinlerdi. Yakında belki onu da evlenmelerinin aleyhine döndüreceklerdi. Hulâsa bir yığın engel vardı. Eninde sonunda Mümtaz'dan vazgeçmeğe mecbur kalacak, yahut çok delice bir iş yapacaktı. Her ikisinin de hayatı zehirlenecekti.

Mümtaz da gece uyumamıştı. Hattâ yatağa girmek zahmetine bile katlanmamıştı. Geç vakte kadar şurada burada dolaşmış, sonra alt katta sofada oturmuş, kendisini bir türlü veremediği şeyler okuyarak sabahı etmişti.

Nuran'ı karşısında görünce iş değişti. Nuran, onu seviyordu. Nasıl olsa bu işin içinden çıkacaklardı. Bahçede biri yeni boyanmış küçük bir çiçek fıçısının üstüne oturmuş, öbürü ayakta bir dala tutunmuş konuştular. Mümtaz'ın fikri basitti. Gizli olarak derhal evlenmeliydiler. Müddet biter bitmez —daha bir ay vardı;— müracaat ederlerdi; bu iş bir çırpıda halledilirdi. Emrivaki karşısında ne Fatma, ne annesi birşey diyemezdi. Bir çocuk üç gün ağlıyabilirdi. Nuran, dayısının da böyle düşündüğünü biliyordu.

«— Vakit geçirmeyin... Bir çocuk fantezisi için insan saadetini tehlikeye atmamalıdır...»

Fakat Nuran annesinin üzülmesinden korkuyordu:

— Hele habersiz... Dünyada olmaz, o gün ölür, diyordu. Evde kendisine sorulmadan bir sandalyenin yerinden kalkmasına razı değil, yüreğine iner.

— Hiçbir şey olmaz...

— Sonra Fatma'yı düşünün... Ya bir münasebetsizlik yaparsa. Bütün ömrümüz zehir olur... Ben Fatma'yı tanıyorum.

Genc kadın ümitsizdi.

— Göreceksin Mümtaz, eninde sonunda bizi harap edecekler...

Mümtaz onu daha fazla üzmek istemedi. Nihayet arada vakit vardı. Zaten bildikleri bir şeyi şöyle bir yoklamıştı.

— Bekliyelim... dedi. Sen benden vazgeçmezsen herşeyin caresi bulunur.

Nuran önünde başka bir uçurum daha açılmış gibi geriledi:

— Bana dokunma Mümtaz... dedi. Bütün felâketim, herkesin bana yüklenmesinden geliyor. İcabederse kendi başına kalabileceğini düşün... Kendi başına yaşıyamıyanlar beni böyle harap ediyor...

Sözlerinin beyhude olduğunu biliyordu. Mümtaz da onlardandı. Bu talihiydi. Herkes biçare bir kadının omuzlarına yükleniyordu. Daha dün Fâhir'den bir mektup almıştı. «Sensiz yaşamak çok güç... İster misin herşeyin üstünden geçe-

lim. Kendimize yeni bir hayat yapalım. Çocuğumuzun etrafında!» Bu muhakkak Adile'nin işi olacaktı. Kimbilir Fâhir'in kıskançlık damarlarını nasıl kudurtmuştu.

Nuran'ın bu tahmini doğruydu. Yalnız bir nokta daha vardı. Emma Fâhir'den ayrılmış, İsveçli zenginle Paris'e gitmişti. Rasyonel hayat hülyalarında daima kötü bir tesadüfün karışmasından şikâyetçi olan Emma bu sefer Cenubî Amerikalı yat kaptanına mağlûp olmamış, hattâ bu cazip tehlikeyi yeni âşıkından uzaklaştırmıştı.

Onun için Fâhir, eski karısına dönmek istiyordu. O himaye edeceği, arkadaşlığını yalnız kendisine hasredebileceği bir kadına muhtaçtı. Uzvî anlaşmamazlıklarına rağmen Nuran'da bu arkadaşlığı tanımış ve sevmişti. Şimdi bu sıcak mahremiyetin yokluğu heran için bin türlü hayalle canlanıyordu. Kaldı ki, Adile Hanım iki üç tesadüfte ona Nuran'ın Mümtaz'ı sevdiğini, onunla ne kadar mesut olduğunu anlatmıştı.

— Doğrusu Fâhir, Nuran'dan yana üzülmene lüzum yok. Kız mesut. Sen de mesutsun. Zaten birbirinizi anlamıyordunuz... Fakat ben çocuğa acıyorum. Arada harap olacak..

— Birbirlerini seviyorlar... Bütün Boğaz onların! Görsen hiç eski Nuran değil... Senin ona yaptığın fedakârlıkları düşünüyorum da...

Adile Hanım bir âsap krizi hazırlamakta, uyumuş ihtirasları canlandırmakta gerçekten kudret ve hususî metot sahibiydi. İki, üç konuşmada Nuran'ı yalnız yeni aşkının içinde göstermekle Fahir'de, bıktığı ve yatağını kendi isteğiyle terkettiği karısının çok yeni ve hiç tanımadığı bir hayalini yaratmağa muvaffak olmuştu. Onu dinlerken Fâhir, Nuran'ı hiç tanımadığını anlıyor ve Adile Hanım tekrar bir anlaşma imkânından hiç bahsetmediği için, Fahir'e Nuran'ın sevgisi ebediyen kaybettiği bir cennet gibi görünüyordu. Öbür taraftan ise Fatma'nın hayatı ve talihi üzerinde en hissî bir romancı gibi duruyor, kızın biçareliklerini durmadan anlatıyordu.

Fakat bununla da kalmıyordu. Eski Üniversite arkadaşı Suat da Nuran'a bir mektup yazmıştı. «Konya'dan hasta ve harap» geldiğini, sanatoryomda yattığını söylüyor, eski dostluklarını hatırlatıyor, «yalnız sen beni iyi edebilirsin!» diyordu.

Nuran Suad'ın vaktiyle kendisini sevdiğini biliyordu. Fakat Fâhir'i ona tercih etmesiyle aralarında herşeyin kapandığını sanıyordu. Üstelik Suat Mümtaz'ın akrabasıydı.

«Beni arasıra gör. On senedir yalnız senin için yaşadım. Sana muhtacım!» diyordu. Suat'la aralarında hiçbir şey yoktu. Fakat ona muhtaçtı. İyi ama, kendisine kim yardım edecekti? İstediği huzuru ona kim verecekti? Yavaş yavaş yarı şehir sırtına yüklenmişti. Halbuki kendisine yardım eden yoktu.

«— Ben hastabakıcı değilim.»

Mümtaz genç kadının nerde ise ağlıyacağını gördü. Onu kolları arasına aldı.

— Bana güven... Göreceksin herşey düzelecek...

— Hiçbir şey düzelmez Mümtaz... Bizim hayatımız böyle gidecek. Sen kendini kurtar... Ben mahkûmum...

Mümtaz sevgilisini o güne kadar böyle bir yeis içinde görmemişti. Bu sade Fatma'nın münasebetsizliği yüzünden olamazdı. Buna aylardır alışmışlardı.

— Ne oluyorsun, başka birşey mi var?...

— Ne olacağım, herkes bana yükleniyor... Al oku...

Ona iki mektubu da uzattı. Fâhir'in mektubu kısa, bir yığın mânasız şikâyetle doluydu. Bütün hatalarını dilediği tek bir afla unutmağa hazır bir hali vardı. Fakat Suad'ın mektubu garipti. Bu evli adam, Mümtaz'la Nuran'ın seviştiklerini ve evleneceklerini bile bile, ona aşktan bahsediyor, çağırıyor, gel! diyordu. Sanki delinen ciğerle beraber bu on senelik veya daha eski aşk da bir yanardağ gibi patlamış, Koch basili yerine bir yığın ateşli kelime, şikâyet ve yalvarma savuruyordu. Evlilik hayatının mahrumiyetlerini sayıyor, İstanbul'dan uzaktaki hayatının mânasızlığını anlatıyor, Nuran'dan başka hiç kimse ile mesut olamıyacağını üstüste söylüyordu. Ne karısı, ne çocukları gözündeydi. «Sana muhtacım... Sensiz harap olacağım... Hayatımda birçok şeyleri denedim. Fakat yanımda sen olmadığın için... Bugün işte bir sıfırım.»

Mümtaz bu mektuptan öbüründen fazla korkmuştu; çünkü Suad'ı yakından tanıyordu. O tâ çocukluğundanberi karşısına çıkmıştı. Mümtaz'a bir türlü tahammül edemeyişini bütün ev halkı bilirlerdi. Bununla beraber ona karşı bir nevi sevgisi de vardı. Bazan Mümtaz, «Beni İhsan'dan kıska-

nıyor...» diye düşünürdü. Suad'ın bazı kuvvetleri olduğu muhakkaktı. Çok okur, cesur düşünürdü. Evlilik hayatında pek mesut olmadığını da biliyordu. Kendisiyle muttasıl alay etmesine onu şaşırtmaktan hoşlanmasına, bazan garip mizaciyle açıkça düşmanlık etmesine onu içinden yıkmağa çalışmasına rağmen Mümtaz da Suad'ı severdi. Sever ve ondan korkardı. Fakat bu cinsten bir hareketi beklemezdi. Nitekim Suad Nuran Fahir'le sevişince hemen o da evlenmiş genç kadından çok uzaklara gitmişti. Mümtaz bu aşkın yenileşmesinin hastalığın verdiği bir i'tisaf arzusu olduğunu anlıyordu. Mektup ancak o cins hastalarda görülen sabırsızlık, bedbinlik ve şikâyetle dolu idi. Onun için bu mektuptan daha fazla korkmuştu. Fakat korktuğu başka birşey daha vardı. O da, Nuran'ın etrafına karşı bu kadar müdafaasız oluşuydu. Bu iki mektubun genç kadını böyle harap etmesinin başka mânası olamazdı. O anda Mümtaz, Nuran'ın düşüncesinin bir ucunun Fâhir'de, öbür ucunun Suad'ın hasta yatağının başucunda dolaştığına emindi. Genç adam bu zalim endişe içinde düşündüklerini keşfetmek korkusu ile sevdiği kadının yüzüne bile bakamadı.

Vel belki de bu yüzden, herhangi birşey yapmak için mektupları yavaş yavaş yırttı.

Nuran olduğu yerde kendisinden medet uman bu mektupların yırtılışını uzak bir şey gibi seyrediyordu.

— Benim bildiğim Suad yaz başında hastaydı, şimdi iyi olmuş olması lâzım.

Genç kadın oturduğu boyalı fıçıya, bahçenin dün akşamki yağmurdan ıslak otlarına, kestanenin buruşmuş yapraklarına baktı. Sanki bilinmiyen şeylerle zengin, ağır, iyi hazırlanmış bir renge benziyen bir güneş bahçeyi dolduruyordu. Mevsim bitmişti. Hayatın sade aşk ve eğlence, sadece fantezi ve coşkunluk tarafı tükenmişti. Yalnız bir yük gibi taşınacak tarafı kalmıştı. Fakat her taraftan o kadar çok şey uzanıyordu ki, hangisini yükleneceğini bilmiyordu. En iyisi, en yakınında olanına, sevdiğine kendisini teslimdi. Omzunda Mümtaz'ın kolu, o kadar mesut olduğu, her karış toprağı için ayrı hülya kurduğu bahçeyi geçti ve eve girdi.

Mümtaz için bugün dünden ağır tecrübe idi. Sevdiği kadını rahat bırakmıyacaklardı. Bunu biliyordu. İnsanlara açık bir tarafı vardı. Onun için behemehal evlenmeliydiler. Fakat..

«Onu zorlıyabilecek kudreti kendimde bulabilecek miyim?...» Kendisine güvenmiyordu. Hayatta kendisi için tek bir adım atamıyacak kadar zayıftı. Bunu şu dakikada öğrenmişti.

O gün hiç de güzel bir gün olmadı. Bir yığın kalabalığın içinde imişler gibi birbirleriyle âdeta uzaktan, bir perde arkasından konuştular. Mümtaz arada büyük enterseptörler varmış gibi, sanki Fatma'nın, Yaşar'ın, Fâhir'in, Suad'ın dimağları çalıyorlarmış gibi Nuran'ın sesinin kendi ine çok uzaklardan geldiğini sanıyordu.

Garip bir şekilde rahatsızdı. Düne kadar sadece sevdiği insanlar vardı. Bugün ise mantar gibi bir gecede biten bir yığın düşman etrafını sarmıştı. Bütün hesaplarını kapattığını sandığı Fahir tekrar meydana çıkmıştı. Konya'da iki çocuk babası Suad, bir hastane köşesinden hayatını zehirlemek için, öksürük, balgam ve pıhtılaşmış kan arasından destan gibi mektuplar yazıyordu. Çocuğu olmasını istediği, öyle bağlandığı Fatma, onu mustarip etmek, sevmediğini herkese göstermek, kendisinin bir kurban, bir öksüz olduğunu anlatmak için bütün bir dram hazırlamıştı. Hem de üç defa provasını yaptıktan sonra kuyunun kenarına düşmüştü. Nihayet sonra — Yaşar o ak saçlı budala, o ahadan doğma bunak ona hiç yere düşmandı. Kimbilir, daha kimler, neler çıkacaktı? Asıl hazin tarafı kendisinin de içinde bu düşmanlıklara karşılık veren bir tarafın yavaş yavaş doğmasıydı. O zamana kadar, hattâ babasını öldüren Rum palikaryasına bile düşman olmamıştı. Fakat şimdi onda da kin başlıyacaktı.

Bunu, içinde kabaran hiddetten anlıyordu. Evet, Mümtaz da, birtakım insanlara düşman olacaktı. Bütün bunlar bir kadını sevdiği, onun tarafından sevildiği içindi.

Bu aşk gibi güzel ve asil bir şeyden, bu kötü dünyamızda tek kurtarıcı saymamız, her selâmeti kendisinden beklememiz lâzım gelen bir duygudan oluyordu. Bu ifritler ondan doğuyordu. Yarın belki kendi kalbi de, tıpkı Fatma'nın, Yaşar'ın, Fâhir'in kalbi gibi bir zehir çanağı olacak, insanlar arasında bir yılan gibi ıslık çalarak gezecekti. Suad'ın mektubunu okurken onun humma ile sararmış parmaklarının sahifeler üzerinde gezindiğini gözüyle görür gibi olmuştu. Kötü, çok kötü bir şeydi bu. Hastane köşesinde, derdiyle pençeleşen bir adam, dışarıdakilerin dünyasını zehirlemeğe ça-

lışıyordu. Bu mektup elbette yalnız kalmıyacaktı Hastalığın verdiği itisaf arzusu, ona kimbilir daha neler yaptıracaktı? Bu, hastalığın sıhhate, neşeye, iyi şeylere bağlanması mıydı, yoksa sadece düşman olması mı?

Talih bu hasta kafanın, sanatorium'da yatarken bütün özlediği şeylerin Nuran'da toplandığını düşünmesini istemişti ve böyle olduğu için Mümtaz şimdi bir hastaya, yardıma muhtaç bir adama kızıyor, onun kemikleri çıkmış yüzünü yumruklamak istiyordu. Bu insan kaderinin bir köşesiydi.

— Asıl karşımıza çıkan odur, diye düşündü. Asıl güreşeceğimiz ve hiçbir zaman yenemiyeceğimiz...

İnsanoğlu güzel şeye düşmandı. Nasıl bilmeden kendi saadetini, başkasının saadetini yıkmak isterdi? İnsanoğlu huzurun, iyiliğin düşmanıydı, kendi kendisinin düşmanıydı.

Belki de Suad hastalandığı günlerde İstanbul'dan aldığı bir mektupta Nuran'ın kocasından ayrıldığını öğrenmiş, bunu son bir fütuhat için fırsat bilmişti. Eski bir hesabı kapamak arzusu... «Madem ki İstanbul'a gideceğim, bu işi de hallederim... Yalnız bir kadın, eski bir ahbap, o kadar hatıra var ki arada...»

Ertesi gün hava yağmurluydu. Mümtaz İstanbul'a indi. Ufaktefek bazı işleri vardı. İşlerini bitirdikten sonra Şehzadebaşına uğradı. Suad hakkında birşeyler öğrenmek istiyordu. Bütün gece onun yüzünden harap olmasına rağmen, hastalığını da ayrıca merak ediyordu. Yaz başında Ada'daki lokantada konuştukları şeyler, Suad'ın jestleriyle, alaycı ve yıkıcı gülüşleriyle ve her şeyi affettiren o garip bakışlariyle bir bir hatırına geliyordu.

İş korktuğu gibi çıktı. Eve uğradığı zaman Ahmet'le Sabiha'yı iki kız çocuğu ile oynar gördü. Sonra misafir odasında Macide'nin akrabasını gözkapakları şiş, yüzü yorgun, ona dert yanarken buldu. Bu, güzel, kibar, giyinmesini bilen bir kadındı. Halinde ıstıraptan ziyade yaralanmış gurur acısı vardı. Mümtaz onun anlattıklarını dinlerken Nuran'ın aldığı mektubu hatırlıyordu. Bu yıkılmış kadını, o sekiz sahifedeki cümlelerden tek birinin kendisine söylendiğini işitmek diriltebilir, baska bir insan yapabilirdi. Fakat Suad karısiyle alâkadar değildi. O sadece Nuran'ı düşünüyordu. Hasta kafası garip bir mantıkla ona çevrilmişti. Konya'da genç kadının bahsettiği küçük çapkınlıklarını yaparken, daktilolarını a-

yartmağa çalışırken bile onu düşünüyordu. Bu üzgün ellerin uzattığı leğene kan kusarken, izin istidasına imza atarken yine onu düşünmüştü. Hastaneye girer girmez kendi kendine:

«— Bu akşam ona mektup yazmalıyım,» demişti ve gözleri tavanda, yüzü humma ile gergin, göğsü hırıltılarla kalkıp inerken bu mektubun cümlelerini tekrar tekrar düşünmüştü. Mümtaz bir taraftan genç kadının hikâyesini dinliyor, bir taraftan da:

— İğrenç... İğrenç... diyordu. Her şey iğrençti. İnsanlar arasında temiz, rahat hiçbir şey olamazdı. İnsanoğlu saadetin düşmanıydı. Onu nerede görse, nerede hissetse oraya hücum ederdi. İçinde garip bir tiksinme ile evden çıktı. Yolda hızlı hızlı yürüyordu. Fakat genç kadının sesi kulaklarında talihinden şikâyetine devam ediyordu:

«— Kendisini mahvetti, acıyorum, Macide... Bilsen ne kadar acıyorum... Benim talihim.»

Hepsi iğrençti. Bu acıma, bu talih şuuru da iğrençti. Bu bağlanma, bu şikâyet de iğrençti Suad'ın birbenbire pencereden düşen bir taş gibi hayatının ortasına düşmesi, Nuran'a o mektubu yazması, kendisinin bu hasta adamı şu anda hayatının ayrılmaz parçası imiş gibi hiç durmadan düşünmesi hepsi iğrençtiler.

«— Bilmezsin Macide çektiklerimi? Düşün bir kere... Dokuz senedir...»

«Bütün hayatım senden uzakta, kendime bir muvazene kurabilmek için geçti. Fakat bir türlü muvaffak olamadım... Beni ararsın değil mi? O kadar korunmağa muhtacım ki...»

«— Ay olur bir kere çocuklarının yüzüne bakmaz. İyi olsun da başka birşey istemem!...»

Korkunç bir şeydi bu. Bir insanın hayatını iki ucundan görüyordu; Nuran'ın ve Macide'nin akrabasının zaviyelerinden. Bu çifte bakışın Suad'ı ortadan kaldırması, yok etmesi lâzımdı. Fakat Suad yaşıyordu. O, ateş içinde odasına girip çıkan hastabakıcılarının vücutlerini seyrediyor, biraz iyileşince ahbaplığı ilerletmek için gençlerine gülümsüyor, kollarına, yüzlerine dokunmağa çalışıyor, onlarla sadece erkek nahvetini ifşa etmesini istediği üstün bir perde ile konuşuyor, işlerine dair sualler soruyor, mânalı lâtifelerle alay ediyor, bir kaşını kaldırarak cevaplarını dinliyordu. Yarın belki biraz iyileşince bu hastabakıcılardan azar işitecek, belki de tenha-

da bir de tokat yiyecekti. Fakat bunlar gizli olacak, dotkorlarla karşılaşınca mutlaka kendisine «beyefendi» diye hitap etmelerini istiyecek, politikaya, insan haklarına, umumî ahlâka dair en yüksek sesle konuşacaktı.

«Dokuz senedir...» Suad, dokuz sene hastalığının arttırdığı iştiha ile sağa sola saldırmış, genç ve körpe vücutler düşünmüş, olgun kadınlar aramış, bir tünelin, bir demiryolunun çetrefil hesaplarını yapar gibi, kafasında visal ihtimalleri tartmış, «bu kadında iş yok, bunda var! demiş; burada sabır lâzım, öbürü olursa, sadece arkadaşlıkla olur» demiş; beraber dans edebilmek, bir odada, bir evde yalnız kalabilmek için çareler düşünmüştü..

Evet, Suad yaşıyordu, hastane odasında, kendi kafasının içinde, karısının şişkin gözlerinde, çocuklarının ince boyunlarında, hayatlarına temiz çamaşırla dolu bir dolaba karanlıkta giren kirli, yapışkan, parmaklarından pislik akan bir el gibi girdiği, öylece her rastgeldiğini avuçlayarak bulaştırdığı kadınlarda her şeyde yaşıyordu. Ve asıl felâket bu Suad bildiği ve tanıdığı Suad'dı.

Yağmur altında nereye gittiğinin farkında olmadan yürüyordu. Arasıra iki bulut aralanıyor, cadde üstünde, evlerin kiremitlerine varıncıya kadar herşey aydınlanıyor, elektrik tellerinde, tepeleri alagarson kesilmiş belediye fidanlarının yapraklarında titreşen damlaların kısacık hayatını sadece aralarından geçtiği için bir inci rüyası yapıyor; herşey, herkes çocukça bir neşe içinde yıkanıyordu. Sonra tekrar sağanak başlıyor, ceketlerini başlarına örtmüş çocuklar koşuşuyorlar daha yaşlılar şuraya, buraya sığınıyor, cadde, evler, herşey siliniyordu. Siyah, bulaşık, âdeta kül rengi bir çamura benziyen bir perde herşeyi kapıyor. Herşey yağmurun mahbusu oluyordu. O büyük, şakırtılarla herşeyi dövüyor, tramvayların üstünden, polis kulübelerinin tahtasından, evlerin çatı ve kiremitlerinden sanki büyük orglar, klavsenler'mişler gibi sesler çıkarıyor; arasıra bir şimşek parlıyor, bu koyu, sıvaşık çamur birden, fakat başka türlü aydınlanıyor, sonra tekrar ince ipliklerin ağı iniyordu.

Mümtaz başı açık yürüyordu. Ömründe bu cinsten bir ıstırap duymamıştı. Sanki herşeyden iğreniyordu. Herşey onun için mânasızdı. Herşeyde Suad'ın kirli eli, Yaşar'ın o taptaze haremağası yüzünü çerçeveleyen beyaz saçları var-

dı. Demek böyleydi. Bir insan yirmidört saatte değişebilir, iki kişiye, iki zavallıya birden düşman olabilirdi. Sevilmiyen bir kiracı, hiç istenmiyen bir misafir gibi iki kişi, hayatınıza taşınabilirler, oradan, sade mevcudiyetleriyle, sade güneş altında nefes almaları, gezinmeleri, duygu ve düşünce benzerlerini anlatırken aynı kelimeleri kullanmalariyle sizi zehirliyebilirdi.

Bir taksi önünde durdu. Şoför, ocaktan yetişme bir külhanbeyi sevimliliğiyle «götürelim ağabey...» dedi. Mümtaz etrafına batkı. Bilmeden, Sultan Selim'e kadar gelmişti. Camiin biraz ilerisindeydi. Bir an bu eski camiin serinliğinde kaybolmak istedi. Fakat yağmurun altında herşey öyle sefildi, içinde o cinsten üzüntüler kıvranıyordu ki, nereye gitse ölesiye sıkılacaktı. Şoförün açtığı kapı önünde kendi kendine sordu:

— İyi ama, nereye?...

Şoför aynı eda ile:

— Nereye isterseniz beyim... dedi.

— O halde köprüye... Başı dönüyor, midesi bulanıyordu. Bütün gün birşey yememişti. Bir an evvel evine gitmek istiyordu. Fakat bu yağmurda, evde ne yapacaktı? Nuran bugün yoktu; zaten gelmiş olsa bile dönmüş olurdu. Yazı masasını, lâmbayı, kitaplarını düşündü. Plâklarını gözden geçirdi. Hepsi can sıkıcıydılar. Hayat, çok defa bir şeye asılmakla kabildir. Genç adam bu anda bu mucizeli bağlanışı hiç bir yerde bulamıyordu.

Düşüncesi, her an kutru biraz daha küçülen, açıkta sıfıra doğru giden bir diske benziyordu. Herşey bu başdöndürücü dönüşte küçülüyor, ufalıyor, renk ve mahiyetini değiştiriyor, garip bir pelte, Suad'ın sefil ve bulaşık şahsiyetinin iğrenç hamuru haline geliyor ve bu hamur yol boyunca göze çarpan herşeyi içine alıyor, cıvık yığınında döne döne beraberce sıfıra götürüyordu.

Pis şeylerdi bütün bunlar... ve onlarla evine girmek istemiyordu. Elbette bu mânasız, rahatsızlık biraz sonra bitecekti. Yahut bir değirmen oluğunun boşalması gibi herşeyi kendinde tüketecekti.

Köprüde sallana sallana yürüdü. Hayır, mânasızdı. Eve gidemiyecekti. Bahçesini, yağmur altında çiçeklerin, dalların üzüntüsünü, büyük kestaneyi, tâ ilerideki bahçenin ağaç

topluluklarını yağmurun nasıl dövdüğünü, nasıl küçük küçük kamçıladığını, sonra büyük hızlarla üzerlerine yüklendiğini tasavvur ettikçe tahammül edilmez bir azap duyuyordu...

— Yalnızlıktan korkuyorum... dedi, yalnızlıktan korkuyorum... Aslında yalnızlıktan değil, Suad'ın varlığiyle değişen itiyatları arasına tekrar girmekten korkuyordu. Döndü, şoförü aradı. Delikanlı daha gitmemişti.

— Beni Beyoğluna çıkar... dedi.

Şişhaneden geçerken hava tek bir noktada bir an açıldı. Selimiye'nin üstünde eşi eski minyatürlerde görülen tek hacimli, tek renkli âdeta şeffaf bir bulut kütlesinin arasından güneş bir oluktan boşanır gibi boşandı. Bütün şehir bir nevi masal, büyük masraflar ve zahmetlerle yapılmış bir şehrâzat dekoru olmuştu. Galatasaray'da arabadan indi. Sapsarı bir aydınlık içinde ilkönce yukarıya doğru çıkmak istedi. Fakat bir tanıdığa rastgelirim korkusuyla döndü. Tepebaşına doğru biraz yürüdü. Orada küçük bir bistroaya girdi. Yağmur yine hızlanmıştı. Kirli camdan karşı evlerin cephesini döven yağmura, deminki büyük aydınlığı düşüne düşüne baktı.

Dükkân boştu. İşsizlikten sıkılan garson, hiç durmadan gramofonu kuruyor, dans havaları çalıyordu. Mümtaz bir bira ile yiyecek birşey istedi. Soğuk içki onu kendisine getirdi. Etrafına bakındı. Herşey âdeta uyuyordu. Masalar, sandalyeler, boya ve cilâsı yer yer bozulmuş eski, raflardaki renkli alkol şişeleri, dışardan çok muntazam görünmelerine karşılık başbaşa vermiş uyuyor gibiydiler. Garip bir uyku ki, yağmurla tangonun müşterek sağanakları bozmak şöyle dursun ancak çok uzak ve imkânsız şeylerin hasretinden sonra gelen bir kayıtsızlık dalgası gibi üzerlerinden geçiyordu. Bununla beraber dükkânın tek müşterisi değildi. Yukarıda musandra gibi bir yerde arkalarını kapıya vermiş bir çift konuşuyordu. Yağmur sesinin ve çalınan parçanın arasında, ömrün hangi ucundan geldiği belli olmıyan, fakat bir uçta yaşandığını, talihle bir yerde, haz veya ümitsizlikte sahibinin başbaşa kaldığını gösteren, bir kadın sesi yükseliyor, arkasından daha pes, bir homurtuya benziyen bir erkek sesi ona cevap veriyordu. Bunlar hergün tesadüf edilen yüzlerce çiftten biri olmalıydı. Fakat Mümtaz'ın bozuk sinirleri bu gülüşe benziyen hıçkırıkları birdenbire merak etmişti. İçinde

çok mühim, son derece de mühim bir şeyi bekliyen bir insanın hali vardı. Denebilir ki, demin herşeyi iğrenç bir pelte haline getiren, kâinatı yutmağa hazır dönüş, Suad'm çehresi veya adı etrafında herşeyin baş döndürücü bir süratle o sıfıra doğru gidişi bile yavaşlamıştı.

Çok beklemeden sesler yükseldi:

— Olmaz, anlıyor musun? Olmaz, korkuyorum, bunu yapamam...

— Çıldırma, mahvoluruz... Hacer, mahvolurum...

— Yapamam... Çocuğumu öldüremem. Karını boşasan ne olur?

Hırıldıyan gramofon tekrar dirildi. Tekrar sağanak karşı evin pencerelerini And dağlarının, Panama kanalının, Singapur gemicilerinin, Şanghay balıkçılarının, o anda bu dükkândaki eşyaya, insanlara uzak, yabancı, ölümden öteye uzak ve yabancı kim ve ne kadar şey varsa hepsinin hasreti içinden dövmeğe başladı. Fakat şimdi Mümtaz da bu hasrete kayıtsızdı. Hiç bir davet onu kendisine çekemezdi.

Erkeğin sesi bir daha, fakat bu sefer kopmağa hazır bir keman sesi gibi gıcırdadı:

— Düşün bir kere, intihardan başka çarem kalmaz... Ölmemi istiyorsan o başka...

Kadın, bir müddet bekledi; sonra yumuşamış irade, ezik kıvamsız son bir müdafaa yaptı:

— Ya birşey olursam, ya ölürsem...

— Sen de biliyorsun ki, birşey olmaz.

— Ya haber alınırsa... mahkemeye gidersek.

— Konya'dakini kim haber aldı?. Doktor tanıdığımız... Sen yarın git, yarın herşey bitmeli. Anlıyor musun? Artık bıktım.

Bir sandalye gıcırtısı... Belki de, bir busenin kendisine kadar gelmiyen toprağa düşen çürük şefkatli sesi, arkasından isterik bir hıçkırık... Ve sağanağın, Havana rüyası arasından bilinmez sahillere doğru rastgeldiği herşeyi kökünden sürükliyerek yürüyen gemisi...

— Haydi gidelim, ben Ada vapurunu kaçıracağım.

Mümtaz biraz daha köşeye çekildi; ve oradan, Macidenin akrabasının dokuz senelik kocasını, Nuran'ın aşkını bir hidayet nuru gibi içinde on sene gizliyen adamı, sırtı kambur, yüzünün derisi kemiklerine yapışmış, arkasında ince empri-

mesi içinde titriy titriye ömrünün yanlış hesaplarını sayan esmer, mor pembesi şapkasının altından kötü taranmış saçları fırlayan zayıf bir kadınla merdivenden inerken seyretti. Suad hesap görürken elini cebine soktu. Sigarasını çıkardı, yaktı. Kadın:

— Hani, terketmiştin... dedi.

O paketin tersiyle alnını silerek:

— Belli olmaz... diye cevap verdi ve yine o önde, kadın arkada kapıdan çıktılar, yağmurda kayboldular.

Mümtaz, burnunda en âdi cinsinden bir tuvalet suyu kokusu, olduğu yerden onlara baktı. Karşı pencereler yağmurun altında yeni bir raksa başlamışlar, herşeyi içine alan bir dönüşle, bir ölümün arkasından etrafa gülümsiyerek dönüyorlardı...

Demindenberi yaptığı tahminler doğruydu; bu Suad'dı, Nuran'a kablettarihtenberi âşık olan Suad!

Mümtaz onunla gözgöze gelmek korkusu içinde yüzüne doğru dürüst ancak bir an bakabildi. Fakat bütün bu tesadüfleri hazırlıyan talih bu anın da ayrı bir keşif olmasını istemişti. Filhakika onun baktığı anda Suad, ellerini uğuşturarak bu patırtıyı da atlattık, der gibi hafiften kendi kendine gülüyordu. Bu gülüş Mümtaz'ı günler boyunca düşündürdü. Çünkü genç adam, burada insan iradesinin, hattâ şuurlu hayatın dışına çıkmak lâzım geldiğini anlamıştı. Bu gülüş, bir yaratılışın gizli gülüşü idi. Suad istediği kadar «zeki bir adam, kötü bir vaziyetten kurtulmasını bilir!» diye kendisini övsün, beğensin, soğukkanlı olduğunu söylesin. Bu gülüş ve onun hayvanî memnuiyeti, her kürkçü dükkânında derisini gördüğümüz halde yine zeki olmakta devam eden hikâyenin tilkisinden daha aptal, daha şuursuz, fakat aynı cinst n bir sevkitabii'yi ifşa ediyordu ve bu sevkitabii, yalnız kendisin hitap edeni, bir cevap olarak yaratılmışı seçtiği için daima üstün ve muvaffak görünecekti. Hayır, bu sevkitabii etrafında tabiatüstü sırların kaynaştığı o muzlim cazibelerden avını hangi göklerde olursa olsun yakalıyan ve oracıkta tüy tüy, kemik kemik dağıtan muhteşem ve zalim iştihalardan değildi. Burada hiçbir masal, iyiye, güzele, büyüğe doğru hiçbir büyük kanatlanma yoktu. Mağlûbiyeti kabul ediş tarzı da gösteriyordu ki karşısındaki kadın da aynı cinstendi. Beraberce güreşmişler, o yenilmişti. Yarın ayrılacaklar, herkes

yoluna gidecek, o izdivaç hülyaları peşinde, Suad ruhunda vehmettiği âvareliği başka fütuhatlarda unutmak hevesinde, başka başka tesadüfleri ve imkânları yoklıyacaklar, sonra bir gün yine karşılaşacaklar, geçmiş hayallerin, korkuların arasından tekrar birbirleriyle birleşecekler, üstüste tepinecekler, tekrar belki doktora gidecekler, oluşun gecesinde henüz gözleri yumulu bir çocuk daha güneşi görmeden şehrin lâğımlarına atılacak... ve sonuna kadar, ölüm ağacmın bu hazin meyvaları tam çürüyüp düşene kadar talihlerini böylece yaşıyacaklardı.

Yerinden kalktı. Hesabını gördü. Sokağa çıktı. Ağır ağır yürüyordu. Deminki baş dönmesi ve bulantı kalmamıştı; şimdi içinde başka türlü bir azap vardı. Küçük çocuğu düşünüyordu. Yarın ince bir kerpetenle ana rahminden kopacak çocuğu.. O da kısa macerasında kendi hayatına girmişti. Yarın ölecekti. Yarın akşam titriyen kanlı bir uzviyet parçası, soyulmuş kurbağaya benziyen acaip birşey, şehrin lâğımlarından birinde yüzecekti.

Yarın Heybeliadadaki santral memuru bir zil sesi işitecek. İstanbul'dan bir ses ona «sanatoryom!» diyecek, o elindeki fişi sanatoryom numarasına geçirecek hastanede bir konuşma olacak, Suat yatağından kaldırılacak, «Allo, allo siz misiniz?» diyecek, «oldu mu?» diye soracak, cevap gelene kadar kaşları bir an çatılacak, bir an iki haddin arasında bütün uzviyetiyle gidip gelecek, sonra yüzünün çizgileri yumuşıyacak. alnındaki ter kesilecek, «teşekkür ederim kardeşim, çok teşekkür ederim. Benden selâm söyleyin, ben sonra gider kendisini görürüm.»

Evet yarın akşam doğmamış bir çocuğun başkaları tarafından yaşanacak son macerası buydu. Sonra bir taksi çağrılacak, sapsarı yüzlü hasta bir kadın, bir akrabanın, bir arkadaşın evine dönecek, doktorun hizmetçisi âletleri yıkıyacak, küvetler bol su altından geçirilecekti.

Alnını sildi. Galatasaray'dan Taksim'e doğru iki tarafa bakmadan yürüyordu.

Küçük bir çocuk, doğmamış bir çocuk. Bu da hayatına girmişti. Kırk sekiz sattenberi hayatı alabildiğine büyüyor, alabildiğine genişliyordu. Daha kimbilir, neler, kimler girecekti. Bütün bunlar hepsi bir kadını sevdiği, onun tarafından sevildiği içindi. İnsan hayatı buydu. Yaşamak, başkaları ta-

rafından muhasara altına alınmak, yavaş yavaş boğulmaktı. Yaşamak...

Fakat küçük çocuk, Suad'la hizmetçi halli o biçare kadının çocukları yaşamıyacaktı. Yarın akşam ölecekti.

Bir küçük çocuk kendisinden sadaka istedi. Ayağı, yüzü gözü, elleri hep çamur içindeydi. O kadar ki, sesi bataklıktan çıkıyora benziyordu.

— Allah rızası için... Mümtaz, nerede ise soracaktı:

— Ne çabuk atıldığın çukurdan çıktın, nasıl böyle büyüdün?

— Allah rızası için...

Eli cebine gitti. Önündeki kir ve çamur yığını, bunu görünce biraz daha canlandı, almak için kımıldanan eli paraya kapandı teşekkür etmeden hemen arkasındakine yaklaştı.

— Allah rızası için... diye tekrar yalvardı.

Ölecekti. Allah rızası için. Ölecekti, yarın akşam. Yine o acaip rotation başlamıştı. Herşey etrafında dönüyordu. Bir yıldız süratiyle dönen bir çember gibi dönüyor, döndükçe herşey göçüyor, renk ve şeklini kaybediyordu.

— Allah rızası için...

Bir çocuk ölecekti. Yarın ona telefon etmesi lâzımdı. «Herşey oldu, bitti!» demesi lâzımdı. Bu ya amaktı. Bütün bunlar yaşamanın içinde idiler. Şu dükkânın vitrinindeki mayonezli levrek, yanıbaşında ince derisi çok donuk cilâlar vurulmuş sarı bir teneke gibi tutuşan ve sönmüş gözleri kirli bir çinko parıltısiyle insana bakan tuzlu balık, Mümtaz'ın ayaklarının üstünde yürüyen bu beyaz ceketli lokanta garsonu hepsi, hepsi hayatın içindeydi.

Hepsi, çoktanberi bu anı, Suad'ın hayatına girişini bekliyorlarmış gibi birdenbire etrafını almışlardı ve yavaş yavaş onu o acaip dönüş içinde daha yakından, daha sıkı şekilde hiçbir kımıldamak imkânı vermeden sıkıyorlardı.

«Ne yapmalı? Yarabbim, nasıl kurtulmalı?» Birdenbire küçük bir güneş ışığı parladı. Bir ağacın tepesi çok yumuşak, çocuk saçı gibi parlak bir ışıkla renklendi. Mümtaz olduğu yerde durdu. İçinde birdenbire garip bir değişiklik olmuştu. Ne o deminki iğrenme, ne de etrafının tazyiki kalmıştı. Uzun, çok uzun bir uykudan uyanmış gibi etrafına bakıyordu. Tanımadığı bir saadet duygusu ve çok keskin bir hasretle Nuran'ı hatırladı. Gözleri hep o ağacın tepesindeki ay-

dınlıkta, sanki bu ıslak ışık Nuran'a sımsıkı bağlanmış, onun yaşadığı ülkelerden geliyormuş gibi ona baka baka sevgilisini özlüyordu. Hayatında Nuran da vardı ve o mevcut olduğu için öbürleri hayat madalyasının öbür yüzünü dolduran bütün karışık çehreler silinmişti.

Fakat içi yine rahat değildi. İki gündenberi onu altüst eden azap dağılmamış, sadece çehresini değiştirmişti. Şimdi içinde Nuran'a karşı garip bir hasret ve onu kaybetmiş olmanın korkusu vardı. Genç kadını asırlardır görmemiş gibi özlüyor, ona karşı kendisinin de lâyıkiyle bilmediği suçlar işlediğini sanıyordu. Onu kendisine dargın biliyor, peşinden koşmak istiyor, aradaki mesafeyi imkânsız derecede büyük buluyor, olduğu yerde çıldırıyordu.

Beşiktaşa geldiği zaman gece başlamıştı. Gök arka tarafından acıktı, yalnız sabahın beklendiği taraf, mosmor bulutlarla kaplıydı. Onların hazırladığı gölgenin içinde son ışıkları alan tepeler, evler ve bahçeler, bir büyüden fışkırmış gibi tanınmadık ve anında muhayyileye yapışan hayalî çehreler olmuşlardı.

Fakat iskele karanlık ve rutubetliydi. Garip bir üşüme, bir nevi nekahet sıtması içinde yukarıya gidecek bir vapur bekledi. Yüzü iskelenin demir parmaklığında, sanki kendisine ait herşeyle bu demir parmaklığın arasından temas ediyormuş gibi karşı sahile, ucunda Nuran'ın bulunduğu yerlere, bir talih mahbusu gibi bakıyordu. Mümtaz o anda çocukluğunu ağır hüznüyle dolduran bütün hapishane türkü erini hatırlayabilirdi.

Belki de bu hatırlayışla, demindenberi kendi gayretiyle, bir psikozu, bir nevi isteriyi hazırladığı vehmine düştü. Bu vehimle parmaklıkların önünden çekildi ve iç salondaki tahta sıralardan birine oturdu.

Üsküdar önlerinde gece sımsıkı idi. Bu artık ne yazın, ne de eylül ayının her şeyi, bütün kudretleri dışarıda gülen bir çiçek gibi açık gecelerinden değildi. Bir kaç günlük yağmur, vapurun önünden geçtiği yalılarla, denizle, bir gün evveline kadar süren yaz eğlencelerinin, o parlak, tembel ve sedef uğultulu saatlerin arasında aşılmaz bir perde germişti. Nuran bile bu perdenin arkasındaydı ve bu uzaklığın verdiği bir acılıkla, çıldırtıcı bir imkânsızlığın içinden gibi kendisine bakıyordu. Herşey orada, bu perdenin arkasında idi.

Bütün ömrü, sevdiği, inandığı şeyler, masallar, şarkılar, sevişme saatleri, çılgın gülüşler ve düşünce birleşmeleri, hattâ kendisi, Mümtaz bile oradaydı.

Sanki yalnız ümitsiz hatırlayış ve müphem idrakten ibaret solgun ve sıtmalı bir gölge dışarıda kalmış, kaldırımlarına taş yerine ilk temasta canlanan, daha evvelki günlere ait hatıralar haline giren ihsaslar döşenmiş, duvarlarından rutubet yerine eski şarkıların nağmeleri sızan bir dehlize benziyen bu gecede eski varlığını araya araya dolaşıyor, teker teker tanıdığı ışıklara biraz ısınmak için sokulmağa çalışıyor, fakat o yaklaştıkça hepsi kapanıyordu.

Yahların inik perdelerinden, lüfer geceleri kendilerini o kadar habersiz avlayan neşeli ışıklardan çok farklı, daha dolgun ve mahzun ışıklar sızıyor, yol fenerleri daha buğulu yanıyor, bahçeler, korular, yaprak ve renklerini kapatmış büyük çiçekler gibi bir ismin, bir hatırlayışın etrafında çöreklenmiş gölgeler halinde uzanıyordu.

Her şey daha derine, çok içlere kaçmış, oradan çok eski bir hayatın dağılmış izleri, tek başına kaldığı için ferdî hiç bir şeye bağlanmıyan mirasları gibi parlıyordu. Tıpkı Nuran'la beraber gezdiği eski saraydaki büyük mücevherlerin bir vakitler kendilerini taşıyan, onlarla süslenen insanlardan, bütün o beyaz eller, ince, düzgün parmaklardan, her arzunun annesi ve aynası göğüs ve boyunlardan hiç bir şey hatırlatmadan mahfazalarında ve camekânlarında kendi hususî yıldız parıltılariyle tutuşup parlamaları gibi. Vapur istediği kadar hepsinin önünden âdeta teker teker saymak istiyor gibi geçsin ve Mümtaz büzüldüğü köşede yol fenerlerinin altında döne dolaşa denize kadar inen ıssız caddeleri, tahtaları hâlâ ıslak iskeleleri, küçük meydanları, Anadolu kasaba istasyonlarının birkaç petrol lâmbası altında toplanmış yalnızlıklarını andıran bir içe çekilişle buğulu camlarının arkasına çekilmiş yaşıyan küçük kahveleri kendi hayatından bir parça gibi seyretsin, onlar kendi varlıklarında her şeyden uzak bu sonbahar gecesini kurmakla kalıyorlardı. Genç adam ikide bir «başka âlemde gibi..» diye kendi kendine söyleniyor, düne kadar yaşadığı hayatın kendisini bir gecede nasıl dışına attığına şaşıyor ve sadece «böyle bir şey yok değil mi? Ben yanılıyorum; bana yanıldığımı söyle... Bana her şeyin eskisi gibi her şeyin yerli yerinde olduğunu söyle...» demek için Nuran'ın yanında olmayı istiyordu.

Üçüncü Bölüm

SUAD

— 1 —

İhsan kapıdan girerken haber verdi:

— Çocukları gördüm.. onlar da gelecekler... sonra birdenbire büyük kestanenin altındaki hasır koltuklarından birinde, ayaklarını bir sandalyeye uzatmış dinlenen Tevfik Bey'e doğru hakikî bir sevinçle gitti; — Sizi görmek saadeti... ceketi, şapkası elindeydi; hızlı hızlı soluyordu. İhtiyar adam olduğu yerden;

— İhtiyarlıyorsun İhsan Bey!.. dedi. Dizlerinin üzerine attığı ince battaniyeyi silkerek ayaklarına topladı; Macide'yi;

— Benim hanım kızım.. diye yanına çağırdı. Macide kumral saçlarını güneşte parlatarak ihtiyar adamın elini öptü; Mümtaz'a ve Nuran'a «birbirinize yakışıyorsunuz!» der gibi sessizce gülümsedi. İhsan, Tevfik Bey'in karşısına oturdu.

Mümtaz, İhsan'a dikkatle baktı. Çoktanberi onda ihtiyarlama alâmetleri görünüyordu. Saçları adamakıllı kırlaşmış, hafif bir göbek gövdesini ağırlaştırmıştı. Gözlüğün altında büyük halkalar vardı. Fakat kolları hâlâ edalı, vücut atletikti. Yüzünden derunî bir kudret ifadesi akıyordu.

— Hava çok güzel... Allah sizden razı olsun çocuklar... Gözlerini keskin sonbahar ışığına sımsıkı kapıyarak yüzünü güneşe doğru uzattı.

— Sünbül hanım bize neler hazırladı Mümtaz?..

Mümtaz gülümsiyerek:

— Sünbül hanım bugün yardımcı; dedi. İkramı Nuran yapıyor. Tevfik Bey kalın sesiyle ilâve etti:

— Benim nezaretim altında... yüzünden çocukça bir tiryakilik akıyordu. İhsan'ı gördüğüne sevindiği belliydi. Haki-

katte dündenberi Nuran'ın bu davetiyle meşguldü. Nuran kendisine Mümtaz'la beraber İhsan'ı davet etmeğe karar verdiklerini söyleyince «öyle ise yemeği ben yaparım!» demişti. Yemek listesini o hazırlamış, malzemeyi o s mişti.

İhsan sevinçli bir «oh!..» çekti. Çoktanberi Tevfik Bey'in yemeğini yememişti.

— Sade yemeği mi ya? Kaç vakittir sesinizi de dinlemedim..

Tevfik Bey başını gökyüzüne doğru kaldırdı; sonra bahçeyi, kızarmış ağaçları, uzaklarda morlaşan ağaç kütüklerini ve dalları, son çimenleri seyretti. Bir arıyı gözüyle bahçe kapısına kadar takip etti. İhtiyar vücudundan garip ve üşümeli bir hayat sıcaklığı geçiyordu.

— Ses kaldı mı dersin İhsan?

Aklı geçmiş mevsimlerde, kendisine Bolâhenk Tevfik adını verdikleri zamanlardaydı.

— Kalmıştır, malûm ya, sizde hazinesi var. Bu, Tevfik Bey'in ilk hocası Hüseyin Dede'nin bir lâtifesi idi. İhtiyar adam bu hatıra ile mahzunlaştı; yavaşça:

— Allah rahmet etsin... dedi. Sonra, bugün, galiba epeyce şey dinliyeceksiniz! Mümtaz, Emin Bey'i de çağırmış. Reşsam Cemil ile beraber... yavaş sesle, bu Cemil Bey'i tanımıyorum, diye ilâve etti.

İhsan sevinç içindeydi:

— Olur şey değil! Bu Mümtaz! Gittikçe teşkilâtını arttırıyor. Fakat nereden aklınıza geldi böyle?

— Üç gün sonra İstanbul'a taşınıyorum... Nuran gitmeden bir toplanalım, dedi.

— Emin Bey'i nerden buldun?

— Yolda gördüm. Ressam Cemil'e de rica ettim. Hem bana Ferahfeza Âyinini çalmayı vadetti.

Tevfik Bey, İhsan'a eğildi:

— Kaç yıl evveldeyiz dersin?

— Sayısız zaman içinde; yani hep aynı yerde...

— Evet, hep aynı yerde... Kendisini yaşlı, iri cüsseli, bütün etrafına hâkim bir çınar gibi hissediyordu. Bu halde iken gelirse ölümün de ehemmiyeti yoktu. Elverir ki sevdiği şeylerin arasında o kapıdan çabukça geçmiş olsun.. Yavaşça öksürdü, sesini yoklar gibi yaptı :

— Merak ediyorum, Emin Dede'nin Neyiyle yine yarışabilir miyim? Kendi içinden «ölmek başka şey, ölüme geçmek başka şey..» diye düşündü. Birbiri ardınca bir kaç nesilden insanın ölümünü görmüştü. Etrafındaki orman, sanki bu eski çınar iyice görünsün diye seyrekleşmişti. Bu, o kadar garip olmuştu ki, bir zamanlar «belki de hiç ölmem!» diye düşünmüştü. «Belki de beni unutmuştur...» ve böyle bir düşünce, çok civanmertçe kendine güvenişine, uzvî kudretlerine ve onların beslediği o tiryakice hodbinliğine uygun bir şeydi; fakat bu bir senedir... Onun için Emin Bey'in Neyiyle yarış etmeyi istiyordu. Bu imtihan on beş sene evvel aklına gelmezdi. On beş sene evvel derinden çekilen tek bir **ah!** la misafir olduğu salonlarda avizeleri çınlatır, tek bir **do** sesiyle karşısında duran bir bardağı çatlatırdı.

Bugün Emin Bey'le arkadaşlık etmek, onun için henüz her şeyin bitmediğini gösterecekti. İhtiyar adam gelirken kudümünü bile beraber getirmişti.

Tevfik Bey bir senedir garip bir şekilde ölüme hazırlanıyordu. Ve bunu ömrü boyunca gösterdiği o asîl sükûnetle yapıyordu. Hareketlerinin mesuliyetini yüklenmesini bilen adamdı. Şimdi de son kaderi karşılamağa çalışıyordu. Hayır, korkmuyor değildi. Hayatı çok seviyordu. İhtiyarlığa yaklaştıkça maddeden ibaret bu tesadüf rüyasının lezzetini ve güzelliğini anlamıştı. Bütün hayalleri onu bırakmış, dünyası sadece kendisi, yani çeşit çeşit hastalıkla ağırlaşmış vücudu olmuştu. Bu vücut bugün kendisini yeniden ikrar etmek istiyordu.

İhsan: — Bugün Suad da gelecek, dedi. Mümtaz'ın yüzü asıldı. Bunu gören Macide, bir çocuk saflığiyle:

— Yapma... bana ömrümde iltifat eden tek insan...

İhsan hep o sâkin tebessümüyle düşüne düşüne:

— Hoşuna gitmiyeceğini biliyordum, dedi. Fakat kendisine göre bir cazibesi, bir nevi zekâsı olduğu muhakkak. Ama nereye sarfedeceğini bilmiyen takımdan... belki de onun için rahatsız. Bana hep bir yığın duvara başını çarpıyor gibi geliyor. Seni gecen günü Beyoğlunda görmüş, tanımamışsın!..

Mümtaz hiddetten çıldırır haldeydi:

— Tanıdım, fakat o kadar fena vaziyetteydi ki, selâm verirsem rahatsız ederim sandım! Sonra içinden «daha bakalım, ne alçaklıklar yapacağım! nerelere kadar düşeceğim?..»

diye diye küçük meyhanedeki tesadüfü, kadife mor şapkalı kadını, düşürülecek çocuğu, hepsini teker teker anlattı. «Bir kuyuya düşmüş gibiyim!»

— Merdivenden inerken o kadar sinik bir gülüşü vardı ki... hele, şükür bu işi de atlattık! der gibi kadının arkasından el ovuşturması.. ve Mümtaz ellerini beceriksizce oğuşturdu. Yaptığının korkunç bir şey olduğunu biliyordu. Yüzünde bir tiksinti işareti ile sustu...

Bütün hikâyenin devamı müddetince Nuran'ın yüzüne bir kerre bile bakmamıştı. Âdeta gözleri yerde konuşmuş, zaman zaman başını kaldırarak ancak İhsan'a bakabilmişti.

— Demek böyle ha... halbuki o senin alkole düşkünlüğünden bahsediyordu. Galiba çok içiyor, diyordu.

Mümtaz «hayatım meydanda!„» der gibi bir işaret yaptı. İçinde acaip bir üzüntü vardı. Nuran'ı darıttığını sanıyordu. «Mel'un.. mel'un!.» Fakat niçin bu kadar heleean içindeyim! Nasıl aşk birdenbire yine zalim çehresini takınmıştı? «Beni kendine benzetti... bir adım daha...» ve — «Senin yüzünden bakalım başıma daha neler gelecek?..» der gibi genç kadına âdeta kinle baktı.

Nuran'ın yüzü kayıtsızlığın tâ kendisiydi. Fakat Mümtaz'la gözgöze gelince güülümsedi:

— Bize ne Mümtaz, elin adamından?..

İhsan sözü değiştirmeğe çalıştı:

— Üç sene evvel bu yokuş benim için yoktu, fakat şimdi hâlâ yorgunluğum geçmedi..

— Daha gençsin ağabey...

— Hayır, genç değilim, zaten ben hiç bir zaman genç olmadım. Sen de olmadın. Babam, bizim aile, başı önünde doğar, derdi. İçini çekti: Genç değilim, fakat zindeyim... Kollarını yukarıya doğru jimnastik yapar gibi uzattı, sonra göğsünün üstüne bir nevi kuvvet ifadesiyle, kendi vücudundan başka bir şeyi sıkar gibi kavuşturdu. Mümtaz atletik formun güzelliğini dikkatle seyrediyordu. Hareketlerinde âdeta geçen zamana meydan okuyan bir hal vardı:

— İnsan için asıl saadet bu, anladın mı Mümtaz? Sonunu bile bile ve o sona rağmen, kendisini idrak etmek... basit bir jest değil mi? Kollarımı göğsümün üzerinde kavuşturuyorum. Adalelerimi yokluyorum. Basit bir şey. Fakat bütün ölüm çarkına rağmen kendimi ikrar ettim. Varım, diyorum;

fakat yarın olmıyabilirim, yahut bir başkası, bir budala, bir bunak olabilirim... fakat şu dakikada varım... Varız, anladın mı Mümtaz. Varlığını sevebiliyor musun? Uzviyetine dua edebiliyor musun?.. Ey gözüm, ey boynum, ey kollarım, karanlık ve aydınlıklarım... size şükrediyorum, bu dakikanın sarayında, bu anın mucizesinde beraberce var olduğumuz için; sizinle bir andan öbürüne geçebildiğim için; anları birleştirip düz ve yekpare zaman kurabildiğim için!

Macide içini çekti:

— Varlık yalnız Allah'ın değil midir, İhsan...

Mümtaz çocukluğunda yaptığı gibi onun sesini gözlerini kapıyarak dinlemek istiyordu. İçinden mırıldandı:

— Yavaş yavaş... yavaş yavaş..

— Elbette Macide, ama biz de varız; biz de varız; belki biz var olduğumuz için o kuvvetle var. Macide'yi nasıl buldun Mümtaz?..

— Lâtif... lâtif ve güzel... gittikçe gençleşiyor...

Macide kahkaha ile güldü.

— Ben de yaşlandım galiba İhsan; medhedilmek hoşuma gidiyor artık. Evvelki akşam Suat... sonra sözünü bitirmeden Mümtaz'a döndü. — Mümtaz; bugün kanatlarından biri vardı, farkında mısın?. mamafih pek merak etme; bugün ilk defa oluyorsa ehemmiyeti yok. Üç defa için zararı yokmuş, fakat dördüncüsünde...

İhsan karısına baktı:

— Bunu sen mi uydurdun?..

— Yooo.. büyük annem söylerdi. Kitapta yazılıymış...

Nuran içeriden yeni geldiği için konuşmayı öğrenmek istedi:

— Nedir kitapta yazılı olan?

— Macide, Mümtaz'a bugün kanatlarından biri yandı, farkında mısın?.. diyor.

— Ama üç defa çıkarmış.. sakın üzülme Nuran, ayaklarım daha yere basmıyor..

— Hakikaten ben, Mümtaz'a arkasında bir çift kanat görmeden hiç bakmadım... ama tâ çocukluğundanberi. Onu Galatasaray'a hafta sonunda almaya gittiğim günlerde bile, kapıdan ilk önce kanatlarını görür gibi olurdum.

Nuran gülüyordu:

— Mümtaz, seni ne kadar şımartmışlar?

Sonra, sahibi olmadığı ve içinde bir sesin olamıyacağını durmadan söylediği bu evde misafir-ev sahibi oyununu oynamasına hayret e erek kendisine kızdı.

— İstanbul'un en güzel günlerini yaşıyoruz.. bu sonbahar emsalsiz oluyor. Nuran'a döndü. Mümtaz'a bakmayın, o sonbaharda kış yağmurunu düşünerek üzülür... Bilir misiniz bütün bunlara sebep nedir? Mümtaz'a muhabbetle bakarak güldü. — Çok örtünmesi... ben çocukluğunda hep ona nasihat ederdim, Mümtaz çok örtünme... çok örtünenler çok hülya kurarlar; — Mümtaz, bir günde ömrünü kaç defa yaşarsın?

— Vallâhi bilmem ama, bazan beş on defa... fakat şimdi değil artık...

— Hah.. şimdi ânı yaşamayı, onunla kalmayı öğrendin demek. O halde benim yapamadığımı Nuran yaptı. Allah razı olsun Nuran'dan...

Sonbahar büyük ve altın bir meyva gibi bütün olgunluğuyla gözlerinin önündeydi. Onu bütün hassalarıyla tadıyor, zamansız zamana, hafızaya mal etmek istiyordu.

— Duvarı alçaltsanız deniz görünür mü?..

Hepsi birden bahçenin duvarına döndüler. Kırmızı sarmaşıklar baştan başa orada küçük bir akşam hazırlamışlardı. Nuran biraz da bu güzel akşamı ve onun etrafa getirdiği hatıra sıcaklığını kurtarmak için acele acele cevap verdi:

— Hayır görülmez.. tam sırtın üstünde değiliz. Önümüzde karşıki evlerin düzlüğü var, ondan sonra da meyil çok hafif iniyor.

— Nuran bahçe için güzel bir proje yaptı.. Mümtaz'ın gözleri masasının üstünde duran desenlerin yarı çocuk kompozisyonunu hatırladığı için şefkatle dolu idi; «Benden iki yaş büyük diye üzü üyor; halbuki ben onu bazan çocuğum gibi seviyorum!»

Tevfik Bey homurdandı:

— Dışarıyı görmek isteyen dışarıya çıkar, denizi görmek istiyen sahile gider! Bahçe böyle daha iyi İhsan..

İhsan:

— Yalnız mevsim çiçekleriniz az. Sen güle düştün...

Bütün yaz bu bahçeyi tanzim etmek hevesiyle hülyalar kuran Nuran etrafına bakındı. Çoktanberi Nuran kendi içinden bu bahçeye ilk geldiği günü, arıların vızıltısını, came-

kândan seyrettikleri kısa yağmuru ve Mümtaz'ı tanımanın verdiği acaip hislere karışan, onların bahar kasırgası olan «nocturne» u hatırladı. Debussy'nin musikisinden hatırladığı kadın sesleri yabani, beyaz güller gibi hafızasında dağılıyordu.

— Bizim iklimin çok güzel mevsim çiçekleri var, — her nevi hatmi... gece safaları, gramofon çiçeği, zülfüarûzlar, begonyalar... Başını göğe kaldırdı. Bu ışık çiçeksiz kalmamalı? Sonra birdenbire sordu: Çem'in annesinin adı ne idi?..

— Çiçek Hatun değil mi?.. Bursa seyahati nasıl geçti?

— Evet, Çiçek Hatun, güzel ad. Güzel, hem de çok güzel! Nuran kızardı ve âdeta bir çocuk peltekliğiyle;

— Biz de gidecektik; öyle istiyorum ki!..

— Gidelim... daha mevsim geçmedi.

Nuran cevap olarak çenesiyle mahzun bir işaret yaptı. Sanki «Bu şartlar altında kabil mi?.. diyordu. Biz bir mazi aynasında öpüştük.. hiç bir isteğimiz kolay kolay yerine gelemez...» İhsan onlara dikkat etmiyordu. O kendi düşüncesinin peşindeydi.

— Cem galip gelse, yahut Fatih yirmi sene yaşasa olurdu acaba? En büyük felâket onun erken ölmesi. Tarihte uzun süren saltanat devirleri daima faydalıdır. Meselâ Elizabet devri, Viktorya devri gibi. Tabii, şartlar müsait olursa! Fatih yirmi sene yaşasaydı biz şimdi belki de rönesansı vaktinde idrak etmiş bir millet olurduk. Garip temenni değil mi? Zaman geriye dönmez. Fakat insan yine bilinen şeyden istenen şeye doğru hayal kuruyor.

— Asıl garibi bu kadar tecrübeye rağmen yaşanan hayata müdahale edememekliğimiz...

— Fatih ölmeseydi... fakat ölmüş, Cem muvaffak olmamış. O kadar çılgınca hareket, hattâ ihanet, ihtiras, ümit, ıstırap, hepsi küçük bir mezar olmuş. Annesiyle beraber alelâde bir kubbe altında ve bir yığın çini içinde yatıyor. Fakat onların ölüsü, yüzlercesi, binlercesi ile beraber Bursa'yı yapmışlar. Gittiğim zaman Bursa'nın en güzel mevsimiydi. Vakıa yine çok sıcak vardı. Fakat akşamları hava serindi. Beni çiçekler çıldırttı. Her tarafta, sessiz bir musiki, bir musiki idesi gibiydiler...

Macide mavilikler içindeki yolculuğundan bir lâhza vazgeçti :

— İhsan, akşam üstü Yıldırımın yalnızlığını hatırlıyor musun, hani Yeşil'den baktığımız zaman... Sonra o sabah yıldızı?

İhsan:

— Macide gökyüzüne bayılır... dedi.

— Bulutlu olmamak şartiyle... Bulutlu olursa tahammül edemiyorum. O zaman hep içime bakıyorum. Bunu kendisi için gibi yavaşça söylemişti. Halinde solmağa yaklaşmış çiçeklerin daldırıldıkları suya o kendiliğinden eğilişleri vardı. Fakat bu sonbahar güneşi bir saza benzettiği ve o kadar kendi musikisiyle doldurduğu bu bahçede Macide'nin bile fazla mahzun olmasına müsaade etmezdi. Ona karşı gelmek için hüzünden, kederden çok başka bir şey, her şeyi silecek, örtecek o zalim ihtiraslardan biri lâzımdı. Onun için başını tekrar göğe, göğün tek ve zarif, maddesiz ve büyük yaprağına çevirdi, sonsuzluk içindeki macerasına daldı.

Onun hayatının en büyük saadeti bu kaçışlardı. Bir gün hastanede, çok ağladığı, bir yığın ölümün makasından bir arada geçtiği gün, pencereyi bu masmavi davete açık bulmuş, oradan düşüncesi dışarıya, sonsuzluğa doğru kanatlanmıştı. O gündenberi bir tarafı hep orada sanki büyük mavilik tabakalarından birinden öbürüne atlıyarak geçiyordu. Bazan bir ışık külçesinin dibinde yorulmuş bir çöl yolcusu gibi dinlendiği olurdu. Hiç kimse aydınlığı, onun hiç bir realiteye sığmayan duruluğunu Macide kadar tanıyamazdı. Şimdi de yarısından fazlası bu aydınlık göktevdi. İhsan'la beraber bir aydınlık ağacın dibinde oturmuş konuşuyorlardı.

Tevfik Bey eliyle bir işaret yaptı:

— Durun, sesimi tecrübe edeceğim! İhsan'a geçmiş günlere dön, der gibi tebessüm etti. Ve Nevakâr'a başladı:

Gülbeni ayş müdemmed sâki-i gülizarıkü!

Bu Itrînin dehâsı idi. Nuran, gözleri dayısının gözlerindeki garip parıltıda eliyle dizinde tempo tutuyordu.

İhsan, mütareke senelerinde hapishane-i-umumide Tevfik Bey'in kendisini ziyarete geldiği günler yaptığı gibi alçak sesle onun arkasından yürüyordu.

Tevfik Bey asıl nevanın bülûrumun tutuştuğu ilk cümlelerle makam oyunlarını bitirdikten sonra sustu:

— İşte bu kadar... kaç senedir söylememiştim. Âdeta sesimin izinde yürüdüm. Bundan gerisini tamamiyle unutmuşum.

Mümtaz'la, Nuran çok uzaklardan dönüyorlarmış gibi şaşkındılar.

Tevfik Bey'in sesi Nevakârda o zamana kadar pek az tanıdıkları bir kudret almıştı. Tanımadıkları bir kuş bir yerde büyük bir nehrin, bir aydınlık tufanının sarayını kurmuş gibiydi. Fakat asıl mühim olan etraflarındaki şeylerin Itrî'nin elinde birdenbire değişmesiydi!

— Oldu olacak, bari bir de Mahur Besteyi lütfetseniz?

Tevfik Bey homurdandı:

— Mahur Beste mi?.. Mümtaz'a alayla baktı! Pekâlâ... ama yavaş sesle... Ve hakikaten yavaştan makamı aradı, sonra sesi birden havalandı:

Gittin emmâ ki kodun hasreti ile cânı bile...

Hayır, bu başka şeydi, burada Itrî'nin ihtişamı yoktu; demin hepsi beraber aynı şeyi düşünüyorlardı. Şimdi herkes bir kayalıkta oyulmuş taş hücrelerde, birbirinden ayrı mahpustular. İhsan:

— Itrî çok mâşeri! diye düşündü! fakat bu da çok güzel, bir müddet sustu; hep aynı uzlet içinde mahpus olduğunu hissediyordu:

— Bazı şeylerin havasından çıkmak güç oluyor, dedi.

Mümtaz:

— Evet güç oluyor... O kadar güç oluyor ki, bazan biz neyiz? diye kendi kendime soruyorum.

— İşte buyuz... bu Nevakârız. Bu Mahur Besteyiz, bunlara benzeyen nice nice şeyleriz! onların içimizdeki yüzleri, bize ilham edecekleri hayat şekilleriyiz.

Yahya Kemal, bizim romanımız şarkılarımızdır, diyordu, hakkı da var.

— Müphem... her gün bir kaç defa onlara koşuyorum. Hep eli boş dönüyorum.

— İhsan — Sabır, dedi.

Mümtaz düşünceli düşünceli başını salladı:

— Evet sabır... **Patience dans l'azur!**...

— Tam o... **Patience dans l'azur!**... Unutma ki daha kapısındasın. Bu sefer Bursa'da bunu daha yakından gördüm.

Orada musiki, şiir, tasavvuf hep içiçe konuşuyor! Taş dua ediyor, ağaç zikrediyor...

Tevfik Bey, Mümtaz'a muhabbetle bakıyordu. Onun toy heyecanları, çırpınışları hoşuna gidiyordu. «Bir şey yapabilecek mi acaba?» Hayat fırsat verirse elbette yapardı.

— 2 —

Kapının önünde bir gürültü oldu.

Selim, Orhan, Nuri, Fahri aralarındaki değişmez silsile ve merasimle girdiler. Yani kısa boylu Selim'i daima beraberinde gezdiği Orhan ileriye doğru fırlattı ve «bensiz hali nolur!» der gibi arkasından girdi. Nuri eşikte etrafı iyi görmek için gözlüklerini sildi. Fahri en arkadan kapıyı kapattı.

İhsan onlara, hafif bir hoş geldiniz! dedi. Sonra sözüne devam etti :

— Beni iyi anla! Mistik olmıyorum, belki bir aydınlığa, realitenin kendisi olan bir düşünceye bağlanıyorum. Kendimizi tanımamızı ve sevmemizi istiyorum... Ancak bu suretle insanı bulabiliriz. Kendimiz olabiliriz...

Orhan sordu :

— Benim şaşırdığım şey bir taraftan insanın ve manevî kıymetlerin etrafında ısrar ederken, öbür taraftan cemiyet içinde bir kalkınma işi ile uğraşmanız, her şeyin başında iş hayatının tanzimini istemenizdir... Bu çok maddede kalmak olmuyor mu?

— Halbuki gayet basit.. ve gözüyle Nuran'ın üstünde kadehler ve buz kâsesi bulunan tepsiyle evin kapısından çıkışını seyretti. Genç kadın hakikaten güzeldi, yürüyüşünde, endamında, gülüşünde kendisine mahsus bir üslûp ve cazibe vardı. Mümtaz, kadrini bilirse hayat kendisi için çok güzel ve hattâ kolay olurdu. Fakat ne gariptir ki, daha başından Mümtaz bir yığın güçlük içindeydi. «Ne yapayım? O da ilk güçlükleri yensin!..» Yeğenine hiç bir yardımda bulunamazdı. «Sabır tavsiye etsem zaman geçirir; iradeli ol! fazla etrafını düşünmeden, çabukça ve hattâ ehemmiyet vermeden hareket et!.. desem beceremez.» On gün sonra mühlet bitiyor. Nuran serbest kalıyordu. Mümtaz, Nuran'a yardım etti. Ayakta ikisini beraber, aynı iş içinde görmekten hoşlanıyordu.

— Evet, basit dediniz?

İhsan kadehini salladı:

— Basit çünkü realitede mevcut... Bu ihtiyaç da öbürüyle beraber geliyor. Hattâ ayrı değiller. Aynı vakıanın iki yüzü. Biz bir taraftan bir medeniyet ve kültür buhranı içindeyiz; diğer taraftan bir iktisadî reforma ihtiyacımız var. İş hayatına açılmamız lâzım.

Bunların birini öbürüne tercih edecek vaziyette değiliz. Buna hakkımız da yok. İnsan birdir. Çalıştıkça ve bir şey yarattıkça kendisini bulur, iş mesuliyeti, mesuliyet düşüncesi insanı doğurur.

Mümtaz düşündü:

— O halde iş, kendi medeniyetini ve kültürünü de yapar; insanını yetiştirir demektir. Bize sadece maddî hayatımızı tanzim etmek kalıyor.

— Zanneder misin? Evvelâ bunu yapabilmemiz için işin açılması, genişlemesi, cemiyetin ve hayatın yaratıcı vasıflarını tekrar kazanması lâzım. Sonra böyle de olsa hayatı yine serbest bırakamazsın. Tehlikeli olur. Eski her zaman yanıbaşımızda duruyor. Bir yığın ölü şekiller hayata müdahaleye hazır bekliyor. Diğer taraftan yeni ile, garp ile münasebetimiz sadece akan bir nehre sonradan eklenmekle kalıyor. Halbuki su değiliz; insan cemaatıyız; ve bir nehre katılmıyoruz; bir medeniyeti kültürüyle benimsiyoruz; onun içinde bir hususî hüviyet olmamız lâzım. Halbuki bugün ondan dışa ait icapları kabulden ileriye gidemiyor, insanı ihmal ediyoruz. Yeniye başından itibaren bizim olmadığı için şüphe ile, eskiye eski olduğu için işe yaramaz gözüyle bakıyoruz. Hayat kendi ihtiyaçlarımızın seviyesine dahi gelmemiş; o bolluk, yaratıcılık içinde değil ki bize kendiliğinden şekiller ve kıymetler teklif etsin! Sanatımızda, eğlencemizde, ahlâkımızda, muaşeretimizde, istikbal tasavvurlarımızda daima bu ikilik karşımıza çıkıyor. Satıhta yaşarken mesut oluyoruz. Derine iner inmez kayıtsızlık ve kötümserlik başlıyor. Hiç bir kabile tanrısız olmaz; biz tanrılarımızı yaratmak, yahut yeniden bulmak mecburiyetindeyiz. Her milletten fazla şuurlu ve iradeli olmamız lâzım...

Orhan, Nuran'ı tetkikten vazgeçti:

— O halde size göre bir kriz zarurî ve muhakkak...

— Sade muhakkak görmiyorum. Onu yaşadığımıza inanıyorum. İhsan bardağını eline aldı ve yudum yudum içti. Nereye baksam düşüncem kendisine mukavemet eden bir şeyle karşılaşmıyor. Çok yumuşak bir toprakta yuva yapmağa çalışan bir hayvan gibi istediğim yere hızımı götürebiliyorum. Fakat bu kolaylık zararlı oluyor. Her istediğimiz yere gidiyoruz gibi geliyor bize, halbuki ölmüş köklerin arasından daima aynı boşluğa, imkânsızlığın tâ kendisi olan bir imkân kalabalığına çıkıyoruz. Bu bizi elbette şaşırtır. Bugün bir insan Türkiye'yi her şey olabilir, sanabilir. Halbuki Türkiye yalnız bir şey olmalıdır; o da Türkiye. Bu ancak kendi şartları içinde yürümesiyle kabildir. Bizim ise elimizde adetten ve isimden başka bir şey, müsbet bir şey yok. Cemaatımızın adını biliyoruz, bir de nüfus ve vatan genişliğini... — Tabii herkes için söylemiyorum ve müphem duygulardan da bahsetmiyorum. Sarih bilgi ve kıymet halinde kültürden bahsediyorum. — Fakat şartlar, imkânlar?.. bir İmparatorluğun tasfiyesinden doğduk. Bu imparatorluk eski bir çiftçi imparatorluğuydu. Hâlâ onun iktisadî şartları içinde bocalıyoruz. Nüfusumuzun yarısından fazlası istihsale açılmamış. Müstahsil olan da faydalı şekilde yapamıyor. Sadece çalışıyor, emek sarfediyor. Fakat insan beyhude çalışırsa çabuk yorulur. Bakın, hepimiz yorgunuz! Ne insan, ne toprak geniş mânâsında ekonomimize, hayatımıza girmemiş. Münferit teşebbüslerin ötesine bir türlü geçemiyoruz. Bugünün çalışması yarının hızını arttırabilmelidir. Çok hareketli, meselelerle dolu bir coğrafyada yaşıyoruz; dünya her an sıkı bir birliğe gidiyor: buhran, buhran üstüne geliyor. Vakıa bugün nisbî bir rahat içindeyiz. Orta Avrupa'ya iktisaden kendimizi bağlamışız: kliring hesabiyle, şununla, bununla geçinip gidiyoruz. Fakat bu muvazaa yıkılabilir, o zaman ne yapacağız?.. Fakat asıl mesele bu değil, asıl mesele toprağı ve insanı hayatımıza sokamamakta. Kırk üç bin köyümüz var; bir kaç yüz kasabamız var. İzmit'ten öteye Anadolu'ya açılın; Hadımköy'den öteye Trakya'ya gidin. Bir kaç kombinenin dışında hep eski şartların devamını görürsünüz. Coğrafya yer yer esniyor. Sıkı bir nüfus siyasetine, sıkı bir istihsal siyasetine başlamamız lâzım. Öğretme ve yetiştirme işleri için de aynı zaruretlerle karşı karşıyayız. Bir takım mekteplerimiz var; bir çok şeyler öğretiyoruz. Fakat hep eksik olan bir memur kad-

rosunu doldurmak için çalışıyoruz. Bu kadro dolduğu gün ne yapacağız? Çocuklarımızı muayyen yaşlara kadar okutmağı âdet edindik. Bu çok güzel şey! Fakat günün birinde bu mektepler sadece işsiz adam çıkaracak, bir yığın yarı münevver hayatı kaplıyacak... O zaman ne olacak? kriz... Halbuki maarifi istihsalin yardımcısı yapabiliriz ve dahilî eşanjı arttırabiliriz. Bütün mesele burada. Dahilî piyasayı genişletmekte. Yarı ziraî, yarı sınaî bir iş hayatı temin edebiliriz. O kadar hususî istihsal kaynaklarımız var ki... İşte İstanbul. Daha dün bir yüksek müstehlikler şehriydi. Bütün yakın şark buraya akardı. O kadar ki, otuz senede bir şehir yanar ve köşkleri, konakları, yalılarıyla, çarşılarıyla, pazarlarıyla âdeta yeni baştan, yapılırdı. Yanya'nın çiftliği, Yenice'nin tütünü, Mısır'ın pamuğu, hulâsa İslâm dünyasının yarısının istihsali bu şehirde harcanırdı. Şimdi nüfusunun onda sekizi küçük müstahsilden ibaret. Adım başında küçük bir tezgâh, tütün işletmesi, şu bu, fabrika var.. ve bütün bunlar ne ile geçiniyor biliyor musunuz? Çok defa toprağın üstündekini toplıyarak. Halbuki İstanbul'da plânlı bir çalışma, cemiyetimizin yüzünü yirmi senede değiştirebilir. Al Şarkî Anadolu'yu. Ziraatle, hayvancılıkla muazzam imkânlar hazinesi görürsün!. Tortum şelâlesinden işe başla. Kademe kademe Akdeniz'e kadar elektriği indir... Marmara serveti içine gömülmüş uyuyor.

— Peki ama, bununla demin bahsettiğiniz insan mefhumu, manevî insan arasındaki münasebet ne?.. Bu hayatın maddî şartlarını değiştirmekten ibaret.

— İnsan da hayatın maddî bir tarafıdır. Peguy'u okumadın mı? O ne cümledir? Ateş gibi; fakirlik insanı güzelleştirir ve asilleştirir. Fakat sefalet hoyratlaştırır; ruhen sefil eder. İnsanda insanı öldürür. İnsanlık şerefi ancak muayyen bir refah içinde mümkündür. Çalışmaya imkân verecek bir refah! Taymıs kıyılarının refahından veya Amerikan istihsalinden bahsetmiyorum, tabiî. Yapabildiğimiz kadar bir refah içinde cemiyet bugün ehemmiyet vermiyor göründüğü tanrılarına dönecektir; diyorum. Hayat, etrafında döneceği değerleri bulur, düşünce, etrafında yüzünü saadete çevirmiş bir cemaat görür. Cemiyette bazı boş ferdî gayelerin yerine mesuliyet duygusu başlar.

Konuştukça yüzü değişiyordu. Mümtaz içinden eski günlere döndük diye sevindi.

— Bir şairimiz, Selimi Salis hendese öğreneceği yerde, biraz siyasî tarih öğrenseydi ne iyi olurdu, diyor. Buna Tanzimat biraz ekonomi politik bilseydi, diye ilâve edebiliriz. Halbuki öğrenmeğe de epeyce merak etmişti. Fakat kim? Münif Paşadan, Abdülhamit öğreniyor... Birisinin bilip bilmediği meçhul, öbürü ise vehminde mumyalanmış bir biçare. Otuz üç yıl kendisini bir köşkte hapseden bir iktidar delisi. Türkiye'nin bir numaralı kalebendi. Hani o yüz bir sene mahkûmu biçareler yok mu, onlardan! Ondan sonrası ise malûm... Birdenbire hadiselerin emrine geçeriz. Millî zafere kadar hep onların zarureti altında kaldık.

Orhan, tembelce gerindi. Bu güneş çok güzel ve rahattı!

— Peki, bütün bunlar zamanla kendiliğinden olmaz mı? Hattâ zamanla olacak şeyler değil mi?

— Olamaz... Çünkü zaman şarta göre değişir. Büyümekte olan bir çocuğun zamanı başkadır, bir hastanın zamanı başka.. Biz umumî zamanın dışındayız.. Yani zaman tempomuzu değiştirmek mecburiyetindeyiz, demek istiyorum. Biz dünyaya yetişeceğiz. Benim söylediğim, kafilenin en sonunda olsak bile ona katılmak, onunla yürümek, hususî patikadan umumî caddeye çıkmak içindir. Zaman şüphesiz bir âmildir, fakat dünya için başkadır; çalışmasının hızıyla dünyaya katılmış milletler için başkadır; bugünkü halimizde bizim için ise büsbütün başkadır. Kendi başına bırakırsak, lehimizde çalışmaz; bizim gibilerde her şey derine doğru çeker. Kanat değil ayaktaki demirdir. Hayır biz Shakespeare'in dediği gibi zamana doğru koşmağa mecburuz. Onunla mücadele edeceğiz. Biz her şeyi irademizle yapacağız. Evvelâ şartlarımızı tanıyacağız. Sonra işlerimizi sıralıyacağız. Yavaş yavaş cihan piyasasına çıkmağa başlıyacağız. Kendi piyasamızı kendi istihsalimize açacağız. Aileyi, evi, şehri ve köyü tekrar kuracağız... Bunları yaparken insanı da yapmış olacağız. Şimdiye kadar insanla yapıcı olarak meşgul olamadık, bir yığın inkilâbın peşinde idik. İçimizde kendimize karşı bir hareket hürriyetini elde etmeğe çalışıyorduk. Bu zaruretten şimdi daha büyük ve esaslı zaruretlere uyanmamız lâzım. Her zaman saha düzeltilmez ki.. Şimdi o düzlüğe bir bina kurmamız lâzım. Bu bina ne olacak? Yeni Türk insa-

nının ölçülerini kim biliyor? Yalnız bir şeyi biliyoruz. O da bir takım köklere dayanmak zarureti. Tarihimize bütünlüğünü iade etmek zarureti. Bunu yapmazsak ikiliğin önüne geçemeyiz. Muvazaalar daima tehlikelidir. Bu güne getirdikleri kolaylığı yarın çıkaracakları imkânsızlıklarla bize ödetebilirler. Onun için son derecede vazıh olmalıyız.

Nuri dayanamadı:

— Vuzuhtan kastiniz nedir? Bana vaziyet o kadar garip geliyor ki...

Bir taraftan iyi kötü bir tekniği almağa, onun adamı olmağa çalışıyoruz. Onun zihniyetini benimserken zarurî olarak eski kıymetleri atıyoruz. Muaşeret şeklimizi değiştiriyoruz. Diğer taraftan istiyoruz ki, eskiyi unutmıyalım! Bugünkü realitelerimizde bu eskinin yeri nedir? Bu sadece bir hatıra, bizim için bir özleyiş.. Belki sizin, benim hayatımızı süsleyebilir! Fakat yapıcı olarak ne kıymeti olabilir!

— Vuzuhtan kastım.. düşündü. Sonra başını kaldırdı. Bilmiyorum, dedi. Zaten yapılacak şeyin ne olduğunu bilsem burada sizinle konuşmam. O zaman şehre inerim; etrafıma herkesi toplarım. Yunus gibi bağırırım, size hakikatınızı getirdim, derim. Hakikatte bu üzerinde ilk düşünecek olanın halledeceği bir şey değildir. Fakat burada da yapılacak bir kaç şey bulabiliriz. Evvelâ insanı birleştirmek. Varsın aralarında hayat standardı yine ayrı olsun; fakat aynı hayatın ihtiyaçlarını duysunlar... Birisi eski medeniyetin enkazı, öbürü yeni bir medeniyetin henüz taşınmış kiracısı olmasınlar. İkisinin arasında bir kaynaşma lâzım.

Sonra, mazi ile alâkamızı yeni baştan kurmamız lâzım. Birincisi nisbeten kolaydır; hayatın maddî şartlarını az çok değiştirmekle bunu elde edebiliriz. Fakat ikincisi ancak nesillerin çalışmasiyle elde edilebilir.

Maziyi ihmal edersek hayatımızda ecnebi bir cisim gibi bizi rahatsız eder, terkibin içine ister istemez sokacağız. O, kendisinden gelmemiz lâzım gelen bir şeydir. Bu devam fikrine bir vehim de olsa muhtacız. Kaldı ki, dün doğmadık. En çetin realitemiz budur. Sonra hangi köklere gideceğiz? Halk ve halkın hayatı bazan bir hazine, bazan da bir seraptır. Uzaktan namütenahî bir şey gibi görünür. Fakat yaklaştın mı, beş on motifin ve modanın içinde kalırsın; yahut doğrudan doğruya bazı hayat şekillerine girersin. Klâsik, yahut yüksek

tabaka kültürü, ondan bir çok yerlerde kopmuşsun... ve zaten sıkı sıkıya bağlı olduğu medeniyet yıkılmış.

Mümtaz:

—İşte ben bunu imkânsız görüyorum, dedi. Çünkü dediğiniz gibi dizi koptu bir kere. Bugün Türkiye'de nesillerin beraberce okuduğu beş kitap bulamayız. Dar muhitlerin dışında, eskilerden zevk alan gittikçe azalıyor. Biz galiba son halkayız. Yarın bir Nedim, bir Nef'i, hattâ bize o kadar çekici gelen eski musiki ebediyen yabancısı olacağımız şeyler arasına girecek!

— Güçlük var. Fakat imkânsız değil. Biz şimdi bir aksülâmel devrinde yaşıyoruz. Kendimizi sevmiyoruz. Kafamız bir yığın mukayeselerle dolu; Dede'yi, Wagner olmadığı için, Yunus'u, Verlaine, Baki'yi, Geothe ve Gide yapamadığımız için beğenmiyoruz. Uçsuz bucaksız Asya'nın o kadar zenginliği içinde, dünyanın en iyi giyinmiş milleti olduğumuz halde çırçıplak yaşıyoruz. Coğrafya, kültür, her şey, bizden bir yeni terkib bekliyor; biz misyonlarımızın farkında değiliz. Başka milletlerin tecrübesini yaşamağa çalışıyoruz.

Şu tefsir yok mu, bu eserin üzerinde durmak ve onu sende yaşıyan insan tecrübesine mal etmek; bir ona başlasak. İşte onu yapamıyoruz. Demin sevmek dedim, fakat sevmek de kâfi değil; daha öteye geçmek lâzım. Fikri ve duyguyu canlı bir şey gibi yaşamayı bilmiyoruz. Halbuki halkımız bunu istiyor.

Orhan şüpheliydi:

— Hakikaten istiyor mu? Bana öyle geliyor ki, halkımız bütün bunlara başından itibaren kayıtsızdır. Bütün mazi boyunca bizden o kadar uzak kalmış ki.. bu işlerde âdeta ümitsiz. Yahut hiç olmazsa şüphede.

— Evet, halk istiyor. Tarihe bugünün hesapları arasından bakmazsan bu memleketin de herhangi bir memleket gibi yaşadığını kabul edersin. Aradaki fark bizde orta sınıfın teşekkül edememesidir. Her an doğmak için hâdiseleri zorlamıştır. Fakat doğamamıştır. Ayrılık manzarası buradan gelir. Halkın kayıtsızlığı veya bizden şüphesi bizim uydurduğumuz bir masal olsa gerektir. Aramızdaki ideoloji kavgalarında karşımızdakini yenmek için bulduğumuz bir tâbiye. Hani o kısa ve yalnız okuyanın kafasında bir an için parlayan ve ya okunan gazete sahifelerinde kalan zaferler yok mu? On-

ları kazanmak için!. Hakikatte halkımız münevverine inanır. Onu benimser. Zaten başka türlüsüne imkân yoktur. İki asırdır siyasî hâdiseler bizi bir nevi gemi nizamı altında yaşatıyor. Mutlak olan tehlikeler bize bu terbiyeyi verdi. Halkımız münevverine daima inandı ve gösterdiği yolda gitti.

— Ve daima da aldandı?..

— Hayır, daha doğrusu biz aldanınca o da aldandı. Yani her millette olduğu gibi. Sen tarihte aklî bir yürüyüş kabul eder misin? Böyle bir şey elbette imkânsız. Fakat cemiyetlerin birikmiş kudretleri nesillerin hatası üzerinden atlar. Bize her şeyin iyi gittiği vehmini verir. Emin olun biz de her millet kadar aldandık, her millet kadar hata ettik...

— Halkı sever misiniz?..

— Hayatı seven herkes halkı sever...

— Hayatı mı, halkı mı?.. Bana öyle geliyor ki, hayatı daha çok seversiniz, yahut mefhumları?

— Halk hayatın kendisidir. Hem manzarası, hem tek kaynağıdır. Halkı hem sever, hem tadarım. Bazan bir fikir kadar güzel, bazan tabiat kadar haşindir. Orada her şey büyük ölçüdedir. Çok defa büyük denizler gibi susar. Fakat konuşacağı ağzı bulunca da...

— Fakat ona gitmek, ona gidemiyorsunuz! Sefaletleri, ıstırapları, endişeleri, hattâ zevki size kapalı kalıyor. Yani hepimize demek istiyorum. Ben Adana'da çalışırken bunu çok iyi duydum. Daima kapının dışındaydım.

— Kim bilir? Bazı kapıların bize kapalı görünmesi, önünde değil, arkasında bulunduğumuz içindir. Büyük şeylerin hepsi böyledir. Bir formülde hapsetmek için yakalamağa çalıştın mı, senden uzaklaşırlar. Küçük sefaletlere inersin! Birisinde akla, mantığa, şüpheye, inkâra, öbüründe imkânsızlığa, acze, isyana gidersin... Halbuki kendinde ararsan bulursun. Bu bir disiplin, hattâ metot meselesidir.

— Peki ama nasıl buluruz?.. O kadar güç ki... Bazan kendimi Goethe'nin Homunculus'u gibi bir cam kabuk içinde mahpus sanıyorum..

İhsan düşündü:

— Zannetme ki, sana kabuğunu kır! diye cevap vereceğim.. O zaman dağılırsın! Sakın kabuğunu kırma! genişlet.. ve kendine mal et, kanınla işle ve canlandır. Kabuğun kendi derin olsun...

Eski talebelerinin karşısında yenilmemek için kelimelerle oynadığını sanıyordu, fakat hayır, asıl düşüncesi buydu. Fert kendisini muhafaza etmeliydi. Kâinat içinde erimeğe hiç kimsenin hakkı yoktu. Fert, fert olarak kalmalı, fakat bütün hayatla kendisini doldurmasını bilmeliydi, ilâve etti. — Homunculus'un kabahati, mahfazasını canlı bir şey haline getirmemesi, oradan bütün kâinatla birleşmemesi, hulâsa yaşıyamamasıdır. Yoksa bir kabuğu olmasından değil.

— Beni anlamadınız ki hocam.. Siz de ona ermiş değilsiniz! Erseydiniz içinizde aramaz, kendinizde yaratmağa çalışmazdınız. Ona büyük, geniş, kendisini size ve etrafa cebreden bir realite, bir değerler ve hakikatler mecmuası gibi bakardınız. Onu kendinize ait bir hakikat gibi keşfe çalışmazdınız. Bu beni tatmin etmiyor. Tâbir caizse siz yaratıyorsunuz... Ben mevcut olana gitmeği kastediyorum.

İhsan, Orhan'ın yüzüne mülâyemetle baktı, sonra :

— Bilmem böyle konuşma neye yarar? dedi. Fakat seninle daha sarih olmak isterim. Şüpheni anlıyorum. Sen kendimden vazgeçmemi, kendimi inkâr etmemi istiyorsun. Sevgiyi ihtiyarî bir iş buluyorsun. Bu itibarla seni tatmin etmiyor. Bana ;

At kalbini girdaba, açıl engine ruh ol

diyorsun... yahut da halkı ve hayatını tek realite, yahut bir emir gibi karşıma çıkarıyorsun. Kendin için de böyle düşünüyor ve yapmadığın için muzdarip oluyorsun. Yalnız bir noktayı unutuyorsun, o da her şeyden evvel bir şahsivet olduğundur. Ben her şeyden evvel kendime sadık olmak isterim. Bu benim ruh bütünlüğümdür. Ancak onu elde ettikten sonra bir işe yararım. Kendime sadık olmak, yani bir takım kıymetleri kabul etmek daha ilk merhalede beni etrafımdan ayırır zaruretiyle onlardan sıyrılırım. Kendimi bu müntehada bulduktan sonra tekrar onlara dönerim. Onun için severim ve senin dediğin gibi kendimde yaratırım. Mistiklerdeki vecd haline girmek ve denizde kaybolmakla hiç bir şey kazanmam ve etrafıma da kazandırmam.

Bu demektir ki, ben hayata muhafazasını istediğim çerçeveler içinden bakarım. Bu çerçeveler benim şahsiyetimdir, tarihî benliğimdir.. Ben milliyetçiyim, bir mefhuma çok ya-

kın bir realitenin adamıyım. Fakat bu demek değildir ki, halka yabancıyım, bilâkis onun emrindeyim.

— Fakat ıstırabı görmüyorsunuz?

— Görüyorum. Fakat oradan hareket etmek istemiyorum. Onu mazlûm gördükçe bir gün zalim olmasını hazırlıyacağımı biliyorum. Niçin o kadar çok ıstırap çekiyoruz; yani bütün dünya. Çünkü hürriyetin uğrundaki her mücadele yeni bir adaletsizliği doğuruyor. Ben aynı silâhlarla mukabeleyi bırakmak istiyorum. Ben içinde yoğrulduğumuz tekneden işe başlamak istiyorum. Ben Türkiye'yim. Türkiye benim adesem, ölçüm ve realitemdir. Kâinata, insana, her şeye oradan, onun arasından bakmak isterim.

— Bu kâfi değil!

— Bir utopyaya kapılmak istemiyen için kâfi. Hattâ müsbet bir iş görmek istiyen için.

— Peki, nedir bu Türkiye?

İhsan içini çekti :

— İşte mesele burada. Onu bulmakta..

— Ben bu suale bazan cevap verir gibi oluyorum. Kendi kendime biz gurbetin insanlarıyız diyorum.. Mesafelerin terbiye ettiği insanlar. Onun aşkı, ıstırabı, hürriyeti. Tarihimiz, sanatımız; hiç olmazsa halkta böyle. Mümtaz bir an düşündü. — Hattâ klâsik musiki bile.

Bir mübarek sefer olsa da gitsem,
Kâbe yollarında kumlara batsam...

Nuran, İhsan'ın fikirlerini ilk defa dinliyordu; onu bu kadar realiteye bağlı bulmadan şaşırmış gibiydi :

— Hayata ne kadar şuurla bakıyorsunuz?.. Âdeta sentetik bir ilâç hazırlar gibi...

Ve Yaşar'ın vitamin müstahzarlarının prospektüslerinden hatırladığı cümleleri içinden okudu : «B vitamini tabiatta karışık halde bulunduğu gıdalar arasında kolaylıkla temsil edilemez. Binaenaleyh büyük ilmî mesai sayesinde lâboratuvarımız...»

— Yapıcı olmağa mecbur olan nesiller hayata başka türlü bakamazlar. Çalışmağa, çalışacağın yolunu hazırlamağa ve hattâ çalıştırmağa mecburuz.

— Ama bazıları böyle demiyor, çalışma insanı insanlıktan çıkarır, ufkunu kapar diyorlar.

— O bazıları onu söylemeden evvel bir çok şey söylüyorlar. Kurulmuş Avrupa'nın içinde bir nevi mistiğin peşinde yürüyorlar. Ruha murakabe imkânı istiyorlar... Ben evvelâ ruhumun hattâ maddemin teşekkülünü istiyorum. Onların istediği her tarikatde esastır. Fakat bir milletin hayatı bir tarikat değildir ki.. ben ki bu kadar içtimaîyim; Fransa'da olsam ben de ferdin peşinde dolaşır, ona cemiyete rağmen kendisi olması imkânlarını düşünürdüm. Yahut şunu, bunu... Herhalde mevcuttan memnun olmaz, kendimce bulduğum eksiği tamamlamak ister. onun mücadelesini yapardım. Türkiye'de Türkiye'nin ihtiyacı olan şeyi düşünüyorum.

— Demin şahsiyetimi ve ferdiyetimi bırakmam diyordunuz... Şimdi ise...

— Fert olmaktan niye çıkayım?.. Hattâ niye şahsiyet olmıyayım?. Fert vardır. İsteksiz isteksiz ilâve etti: Ormanda ağacın esas olduğu gibi.

— 3 —

Kapı tekrar çalındı. Mümtaz :

— Emin Bey'dir, muhakkak. Diye yerinden fırladı. Hemen hepsi arkasından koştular. Nuran, koltuğunda doğrulan dayısının önünden geçerken ona gülümsedi. Senelerdir Emin Bey'i görmediğini biliyordu. «Bu kış İstanbul'da otururşak, sık sık gider, görürüm...» diye bir kaç gün evvel sevinmişti.

Ressam Cemil bir elinde kılıfları üstünden sardığı iki ney, öbür eliyle Emin Bey'in arabadan inmesine yardım ediyordu.

Emin Bey, İhsan'a elini uzatırken: Tevfik de geldi mi? diye sordu. Her ikisiyle de çok eskiden dosttu. Tevfik Bey'i ilk gençliğinde Yenikapı mevlevîhanesinde tanımıştı. İhsan'ı ise Harbı Umumî içinde tanburî Cemil kendisine tanıtmıştı. İhsan, Emin Bey'i tanıyana kadar ney'i sevmemiş, Türk musikisinin tek âleti olarak tamburu, onun getirdiği coşkunluk havasını tercih etmişti. Fakat bir gece Tanburi Cemil'in kızkardeşinin Kadıköyü'ndeki evinde onu asıl kudretli tarafıyla dinledikten sonra fikri değişmişti. Bu Emin Bey'le, Tanburî Cemil'in Hilâli Ahmer menfaatına Şehzadebaşı'ndaki

Ferah tiyatrosunda verdikleri konserden sonra olmuştu. Konser bitince Tanburî Cemil bir türlü neyzen dedeyi bırakmamış ve İhsan'ı da zorla alıp götürmüştü. İki gün iki gece orada mezesi kıt, fakat içki itibariyle çok zengin bir rakı masasının başında kalmışlardı. İhsan bu iki gün içinde, her iki sanatkârın nasıl seçkin insanlar olduğunu anlamıştı.

— Ananemizde yaşanan hayattan bahsetmek olmadığı için neler kaybettiğimizi o iki günde anladım. Yemeğe düşkün, içkiye lâkayıt, Tanburî Cemil'e çok hayran Emin Bey bu geceden her bahsedişinde;

— Şişelerin üzerinde «üstadım, aziz üstadım Cemil Bey efendiye» diye bir yığın ithaf vardı, derdi.

İhsan o gündenberi Emin Bey'i unutmamış, Tophane'de Kadirî yokuşunun üstündeki evine son senelere kadar, boş saatlarında vakit oldukça uğramıştı. Sorel'in talebesi bu eski mevlevî için — Emin Bey'in dostları arasında veliliğine inananlar bile vardı! — «Benim sırrî tarafımdır!» derdi.

Emin Bey, İhsan'la «Erenler yine kayıpsın!..» diyerek selâmlaştı. Tevfik Bey'e senelerdir, sizi kaybettim, ama kusur bizde, evin yolunu biliyorduk! dedi. Tevfik Bey eliyle yanıbaşında yerde torbası içinde bekliyen kudûmü göstererek:

— Senelerdir elime almamıştım. Bugün dolaptan çıkardım, dedi.

Emin dede bir medeniyetin en yüksek cihaz olarak kendisini seçtiği insanlardandı. Neyinden daha narin denebilecek bir görünüşü vardı. Kendi gündeliğinden kopmuş herhangi bir mahlûk gibi yavaş yavaş, hattâ bu gündeliğin sıkıntılarını — ufak tefek rahatsızlıklar, endişeler, — beraberinde getirerek bahçeye girmişti. Kadınları, sultanım! diyerek ellerini sıktı, Mümtaz'ın arkadaşlarına iltifat etti. Sonra İhsan'ın yanındaki koltuğa rahat ve sâkin oturdu. Ressam Cemil arkasından sâkin melek çehresinde her zamanki tebessüm ile görünmüştü. Halinde, içinden o ana kadar ta'ziz ettiği, her hareketini aradaki yaşayış ve âlem farklarına rağmen büyülttüğü adam için: «İşte o budur, bu çelimsiz adamdır, bütün mazi hazinelerinin son bekçisi, kafası altı asrın altın uğultulu kovanı olan ve nefesinde bir medeniyet yaşıyan insan budur!..» diyen bir hali vardı.

İhsan:

— Sizi buraya kadar yorsunlar ha?.. diye gülümsüyordu.

— Aldırma erenler. Biz istediğimiz için geldik. Hava aldık, dost gördük. Hep sizler mi bize geleceksiniz. Biraz da biz yorulalım.

Orta boylu, vücuda bir nevî, bostan korkuluğu manzarası veren çökük omuzlu, esmer, çakır gözlü bir adamdı. Büyükçe, kemerli ve aşağıya doğru sarkık bir burun zayıf yüzünü âdeta iki ayrı mıntakaya ayırıyordu. O kadar ki, hemen arkasından gelen kısa ve beyazı fazla bıyığın ve dudakların düz ve keskin çizgisi ancak onun bittiği yerde çehreyi tekrar toparlayabiliyordu. Bu haliyle Emin Bey devrinin en büyük musikişinasından ziyade —gümrük, posta işleri gibi— şehrin umumî hayatından âdeta uzakta kalmış görünen bir bürokrasinin o görünmez, fakat çok çalışkan memurlarından birine benziyordu. Meğer başınızı kaldırıp, gür ve kıvrık kaşların altındaki gözlere dikkat edesiniz; o zaman bu küçük ve lâlettayin görünüşlü adam sizinle maddesinin çok üstünden konuşurdu. Mümtaz ilk defa tanıştıkları zaman Aziz dedenin talebesini, Tanburî Cemil'in yakın —ve aralarındaki mizaç farkına bakılırsa çok sabırlı ve müsamahalı— dostunu, kamışın sırrına sahip bu son Mevlevîyi sıkmadan tanımağa çalıştıkça bu gözlerin kendisini nasıl yakaladığını, halim bir eda ile sanki «neden maddemle bu kadar meşgulsün! Ne ben, ne de senin **sanatım** dediğin şey zannettiğin kadar mühim değildir... Elinden gelirse senin de, benim de içimizde konuşan sırra, âlemşümul sevgiye yüksel!..» diye azarladığını hatırlıyordu. O kadar asırlık Mevlevî terbiyesi onda ferde ait her şeyi silmiş, sanki bu halim, ilhamlı ve sabırlı adamı, —Aziz Dede'den bir gün dinlediği yedi sekiz notalık bir cümleyi aynen tekrarlayabilmek için eve dönüşünde sekiz on saat üstüste çalışmış, o modulâsyona yükselmişti; bunu sık sık üstadını medh için anlatırdı — bir nevi hüviyetsizliğin içinde eritmişti. O kadar ki bu küçük ve kim bilir nasıl bir iç güneşinin sıcağında yarı erimiş maddesinden başka bir ferdî tarafı yok gibiydi. Bu madde de bir yığın adâbın, teşrifatın, kendini herkesle bir görmek, bize garip gelecek bir hicapta şahsî her şeyi inkâr etmek terbiyesinin altında her an gizleniyor, kayboluyordu. Mümtaz ona baktıkça Neşati'nin:

Ettik o kadar ref-i taayyün ki Neşâtî
Âyîne-î pürtâb-ı tecellâda olhânız!

beytini hatırlıyordu.

Hakikat de buydu. Emin dede maddesinde ve medeniyetinde gizli bir adamdı. Bu kadar büyük bir sanatkârda, herhangi bir sanatkârâne edayı, şahsiyetini bir uca taşımış, orada kendi iç fırtınalariyle yaşamış olmanın verebileceği bir değişikliği aramak beyhude idi. Daha ziyade ayni sahile çarpan bir yığın dalganın asırlar boyunca yaladığı, yuttuğu, bütün kenarlarını sildiği, hususiyetlerini giderdiği bir çakıl taşına benziyordu; herhangi bir kumsalda gezerken binlercesini gördüğümüz o yuvarlak ve sert çakıllardan biri! Hattâ aramızdan el ayak çekmiş bir âlemin son ışıklarını muhafaza ettiğini, bir nevi zengin hazinedarı olduğunu dahi göstermiyordu. Tevazuu içinde hayatımızdaki bu değişikliğin, kendisini ve sanatını muhteşem bir harabe, yahut güneş batması gibi bir şey yapan üstüste inkârların bile farkında olmadan, herkese karşı dost ve eşitti.

Ve Mümtaz onun şimdi evinin bahçesinde, sonbahar güneşi altında, siyah elbisesi içinde ve herhangi bir insan gibi oturuşunu seyrederken öbür âlemin o kadar sevdiği ustalarını. Emin Dede'nin varlığından haberdar bile olmadığı ruh iklimlerini yaratanları farkında olmadan düşündü.

Bir Beethoven, bir Wagner, bir Debussy, bir Liszt, bir Borodine bu gördüğü ebediyet yıldızından ne kadar ayrı insanlardı. Onların çılgın hiddet ve kinleri, bütün hayatı kendisi için hazırlanmış bir sofra zanneden iştihaları, ve bunları tek başına yüklenebilmek için imkânsız bir Atlas gayretiyle gerilmiş gururları, hiç olmazsa şahsiyetlerini değişik plânda gözönüne koyan bir yığın nazariyeleri, garabetleri, yumuşaklığı bile etrafındaki her şeye bir arslan pençesi gibi geçen mizaçları vardı. Halbuki bu şöhretsiz dervişin hayatı üsüste kendi şahsını inkârdan ibaretti. Bu inkârlar, mutlak'a karşı beslenen bir aşkta ve hayatın umumî gürültüsü içinde bu çifte kaybolma kararı sadece Nuri Bey'e ait bir şey değildi. Bu kendi iradesiyle yahut medeniyetinin terbiyesiyle silinmiş çehreyi sonsuz itişlerle geriye doğru götürerek ondan bir Aziz Dede, bir Zekâi Dede, bir İsmail Dede, bir Hafız Post, bir Itrî, bir Sadullah Ağa, bir Basmacı zâde, bir

Kömürcü Hafız, bir Murat Ağa, hattâ bir Abdülkadiri Mürâgî, hülâsa bizim bir tarafımızı, belki en zengin his tarafımızı yapan insanların hepsini çıkarmak mümkündü. Onlar bir kile buğdayın içinde tek bir tane olarak yaşamayı seven insanlardı. Hiç bir azdırıcı ile kendilerini çıldırtmamışlar, saf bir idealin etrafında, içlerindeki hayatın henüz uyanmış mahmur günlerinden yığın yığın baharlar açmakla kalmışlar, sanatlarını bir benliğin behemahal ikrar vasıtası olarak değil, büyük bütünde kaybolmanın tek yolu tanımışlardı. İşin garibi muasırları da bunu böyle görmüşlerdi. İçlerinde en fazla şahsî olan, bize bir yığın ilâhî hastalık aşılayan Dede Efendi'den bile, Abdülhak Molla'nın küçük kardeşi jurnalinde ne kadar basit bir şekilde, yapılan işin sanki mânasını anlamadan, âdeta bedbahtça bir cehalet içinde bahsederdi. İhsan bir gün Letaifi Rivayati Enderun'un Dede'ye ait kısımlarındaki boşluğunu Emin Dede'ye anlatınca karşısındaki gülerek:

— Erenler, yanlış kapı çalıyorsun.. demişti. Ötekiler sanat yapıyor. Biz sadece duadayız. Bilirsin. bazı tarikatlarda değil eser vermek, kabrinin üzerine adını yazdırmak bile iyi sayılmadı. İşte bu şarkdı. Mümtaz'a göre hem sifasız hastalığımız, hem de tükenmez kudretimiz olan sark! Emin Bey işte bu muhteşem inkârda ellerinden gelse ömürlerinin kısa şimşek parıltısını bile söndürecek, insanların son varisi idi.

Emin Bey'in hayatı da çok temiz ve saftı. Ömrünün uzun bir kısmını ağabeyisinin kat'î vesayeti altında geçirmeye razı olmuştu. Alkol, sigara kullanmadı; hiç bir ifratı yoktu. Biraz sonra yine bir medeniyetin ağzından ve çok basit dikkatlerle konuştuğunu gördüler. Aziz Dede'ye, asıl hocası Neyzen Hüseynî Efendi'ye, Cemil Bey'e, Zekâi Dede'ye, daha eskilere ait bir yığın fıkrası vardı. Aziz Dede, sert, titiz, şişman, son derecede afif, okuması, yazması kıt bir adammış. Bir gün yazı yazmak için hokkasına daldırdığı kalemin mürekkepsiz çıktığını görmüş ve bu işaretin mânasını anlayarak yalnız kalple ve niyetle Allah'a bağlanmaya karar vermiş. Neyini, kendisini son devrin bazı Molla beylerine benzeten iri göbeğine dayıyarak oturduğu yerden çalarmış.

Bir akşam Beylerbeyi iskelesinde kahve zannıyla girdiği bir gazinoda pencere kenarında bir müddet denize daldık-

tan sonra aşka gelmiş, bir ney taksimi yapmış. Siyah gümrah kaşlarının altında iki ocak gibi yanan gözlerini kapıyarak çaldığı için yavaş yavaş gazinonun dolduğunu ve ruhanî ilhamının sofrasına bir akşamcı kafilesinin toplandığını görmemiş. Onlar da zaten çıt çıkarmadan demleniyor, garsonlar Dedeyi rahatsız etmemek için ayaklarının ucuna basarak gidip geliyormuş..

Taksim bitip de etrafındaki kalabalığı ve rakı kadehlerini görünce Aziz Dede yerinden fırlamış. Bu hikâyeyi her anlatışında şu cümle ile bi irirmiş:

«— Erenler öyle bir hicap duydum ki, üç gün evden çıkmadım; bir ay da ehibbaya rastgelmekten korktum.

Bununla beraber Aziz Dede'nin talebesi sofraya oturdukları zaman içki içilmesine itiraz etmedi. Yalnız «Fazla kaçırmayın. Bugün pek coşkunluğum var üstümde.. Tevfik Bey'e her zaman rastlanmıyor artık! Sakın, Cemil'e de içirmeyin, çalarken şaşırır...» dedi. Bunu söylerken gözlerinin içi gülümsüyordu. Hakikatte Cemil'i çok severdi. Onun ısrariyle ve epeyce hazırlıklı gelmişlerdi. Cemil ona Müntaz'ın Ferahfeza ve Sultanî Yegâhı çok sevdiğini söylemişti.

Emin Dede sofra nimetlerini seviyordu. Zaten ağabeysi hattatlarımızdan Vasfi Bey, yemekteki ustalığıyle meşhurdu; onun kâğıt içinde hindisi bütün İstanbul'da söylenirdi. Bu yemeğe sanki bir nevi gecikmiş Romalı zevkiyle **kefenli hindi** adını vermişlerdi.

Bununla beraber yemeklerin güzelliğini metheden birkaç sözden başka yemeğe dair bir şey söylemedi. Sadece ağabeysinin usuliyle yapılmış piliçler gelince Nuran'a: Bunu dayınız öğretmiştir size,. dedi.

Tevfik Bey gülümsedi:

— Hünerler el değiştirmezlerse devam etmezler.. dedi. Bütün öğleyin boyuna canı bıkılmıştı. Bir zamanlar büsbütün başka şekilde uğraştığı meseleler şimdi onu rahatsız ediyordu. Hareketten uzakta ihtiyarlamanın verdiği bir küskünlükle hepsini bir tarafa bırakmıştı. Şimdi ölmek için kabuklanma devrine gelmiş bir hayvana benziyordu. Bütün hayatı ve etrafı ile kendisine zevkli bir lâht hazırlıyor gibiydi. Eski musiki bunun en canlı tarafıydı; her nağmede bir başka günü, fakat hiç de kendisinin olmayan bir şey gibi, tıpkı bu başının ucunda parlak, en saf elmastan güneşi, bu yakut ve

akikten sararmış yapraklar, biraz uzakta küçük bir akşama benzettiği narlar ve Trabzon hurmaları ile, arılarının vızıltısı ile insanı bütün fâniliğini hatırlatarak içine alan bu mevsim saati gibi etiyle, kanıyle yaşadığı bir şey değil, sadece davetlisi olduğu bir nimet gibi hatırlıyordu.

Emin Bey onun sofra zevklerine olan merakını, eskiden verdiği o debdebeli ziyafetleri anlattı. Eski Mevlevî dergâhlarının simatlarından, kendisinin tanıdığı aşçı dedelerden, onların pişirdiği kuzu ve pilâvlardan, aynı güzide insan, ve asıl zevkle bahsetti. O kadar ki, Mümtaz onu dinlerken, «Bizi iğrendiren alaturka büsbütün başka şey demek..» diye düşündü. Sonra bahis Nuran'ın babasına geçti. Onun Yıldız fabrikası için yaptığı tabak örneklerini, yazılarını çok iyi tanıyordu. Zaten kendisi de hattattı. Belki ağabeysinin mutlak vesayeti altında olmasaydı bu istidadı daha genişlerdi, diyenler vardı. Mümtaz onun bu sanatlardan ve musikiden bahsedişini dinlerken daima halka yakın bir safiyeti muhafaza ettiğine, güzel hakkında büyük bir seçme kudreti olmadığına dikkat etti. Zevkimize ve ananemize sonradan giren ve onu hayli soysuzlaştıran şeylere karşı müsamahası da buradan geliyordu. Bu kibar mevlevî etrafında değişen zevkle, onun içinde, her kımıldanışın aksini kendisinde duyarak büyümüştü. Onun için Yahya Kemal'le zevkimize gelen o saf şeklinde eskiyi aramak ve duymak arzusu onda yoktu. Tıpkı bizden evvelkiler nasıl Servet-i Fünun diliyle yazılmış bir gazele eskinin en saf eserlerine yakın bir itibar gösterirlerse, o da, yazıda, resimde, musikide olan bir yığın değişikliği öylece kabul ediyordu. Zaten bahsettiği şeylerde hususî çizgiler bularak konuşan adam değildi. Ve böyle şeyleri pek az tadıyordu. Bununla beraber yaradılışından gelen bir zevkle son derece seçkin olmasını biliyordu. İster vazıda, ister musikide olsun etrafındaki anane değişikliğinden nasıl kendisini muhafaza etmişse konuşmasında da kendini öylece koruyordu. Sanat eserlerinden hiç bir hususî ıstılah kullanmadan iyi işçi dikkatiyle, bahsediyor, iyi ve müstesna işçi hüvivetinin prestijivle sofraya ve meclise hiç istemediği halde hâkim oluyordu. Macide onun için kızını beyaz bulutlar arasında ziyaretten vazgeçmiş, Mümtaz'ın âkibeti için vehmettiği korkulardan kurtulmuş, Nuran ise bu tecrübeli üstada hayatına hâkim olan baba ve yaşlı erkek sevgisine ve bu sevgi ile be-

raber yürüyen itaat hissine kendini teslim etmişti. Onu sevmekle, onu dinlemekle kendisini âdeta bir yığın günahtan kurtulmuş hissediyordu.

Emin Bey dondurmayı, dokunur diye reddetti. Ve yalnız sade bir kahve ile yemeği kapattı.

— 4 —

Bu prestiji, asıl yemekten sonra çekildikleri üst kat sofasında neyini çalmağa başladığı zaman tattılar. Pek az insan bir hünerin emrettiği duruşu takınmakla bu kadar değişebilirdi.

İlk önce Tevfik Bey'e:

— Mîrim, Ferahfeza'ya var mısın? diye sordu. Tevfik Bey senelerdir bu eseri de söylememişti. Fakat tecrübeyi kabul ediyordu; bu, hiç beklemediği zamanda gençliğe dönmek olacaktı. Daha Mülkiyede iken meşk ettiği âyini, Emin Dede'nin taksimi esnasında hafızasında aradı. Sonra elinde Kudûm'ü, alaturka sazların ayağını sarkıtarak oturanlara verdiği o acayip vaziyette, oturduğu kanapede bekledi.

Emin Dede makamların arasında çok kısa bir gezinti yaptı ve sonra Dede'nin Devrikebir Peşrevine girdi. Mümtaz bu Peşrevi Cemil'den bir kaç defa dinlemişti. Fakat şimdi o büsbütün başka bir eser olarak karşısına çıkıyordu. Daha ilk notalardan itibaren garip bir hasret duygusu binlerce ölümün arasından güneşe hasrete benzeyen bir özleme içlerini kapladı, sonra bu hasret duygusu hiç dağılmadan —Mümtaz karşısındaki Nuran'ı hep bu duygunun arasından görüyordu;— garip ve sonsuz bir sonbaharda yaprak yaprak dağıldılar.

Altın semaların, büyük sararmış yaprakların, acaip nilüferlerin, beraberce yüzdükleri durgun bir havuz, bilmedikleri bir tarafta, belki —ve hattâ şüphesiz,— uzviyetlerinin bir tarafında genişledi.

Emin Bey'in neyi, nefes ve rüzgâr mahiyetini hiç kaybetmeden, madenî, yahut daha iyisi garip ve renkli çoğalışında mücevher parıltılarıyla nebat yumuşaklığını birleştiren bir ses çıkarıyordu. Fakat ne kadar tok, hacimli ve genişti. Büyük sofa onunla doluyor, pençerelerden dışarı taşıyor, âdeta bahçe son çiçeklerinin, sararmış yaprakları-

nın üzüntüsüyle onda değişiyordu. Bazan her şeyi kendi cevherine ve oradan da daha derin bir asıl'a iade edilecek, gibi eriyor, tavandaki küçük âvize bu gül yağmuruna benzeyen ses çağlayanında acaip kavs-i kuzahlarla tutuşuyor, sonra cesur bir dirsek büküşüyle veya ancak hiç rengini kaybetmeden nizamını benimsediği sarmaşıklarda, salkımlarda, ince lifi nebatlarda görülen o acaip ve birbirine yapışık tırmanışla —kendi kendisinden biraz evvelki çehresi olarak doğuyordu. Mümtaz Cemil'in neyini ustasının sesi arasında araken birinci hane bitti. İkinci hane daha sâkin bir raksla bu bitişin vehmettirdiği mahzun hatırlayıştan fırladı. Tekrar üstüste rüzgârlarda savruldular, ruh fırtınasından geçtiler, ümitsiz iştiyakların —Ah bu her şeyin ebediyen kaybolmuş vehmi;— aynasında yalnızlıklarını seyrettiler. Ve Ferahfeza Peşrevi, yahut imkânsız uzlet çöllerinde yolunu seçmeğe çalışan ruh, dördüncü defa o mahzun hatırlayışa, o sular altında tutuşmuş akşam dünyasına döndü.

Hemen herkes kendi ömrünün rüzgârında dağılmış gibiydi. Yalnız Emin Bey ayakta çok temiz ve dürüst kıyafetiyle, yüzü sertleşmiş, sırrın ve nağmenin mahfazası uzviyetiyle bir sembol gibi duruyordu. Kendi içinde toplanmanın bütün sırrı bu çehrenin içi ten sertliğindeydi; onun yanıbaşında biraz arkada ressam Cemil, kumral Saksonya fağfuru çehresi biraz daha incelmiş tatlı bir gülümsemede sanki biraz evvel geçtikleri yolu seyrediyordu. Tevfik Bey öbür tarafta kucağında Kudûmü alaturka sazların sandalye oturuşuna kattığı o daima yadırgatıcı rahatsızlık içinde bekliyordu.

İhsan dayanamadı; çok yavaş bir sesle:

— Dedem, senin muhteşem bir renk dünyan var.. dedi. Emin Bey bir gözü Kudûmünü çalmağa hazırlanan Tevfik Bey'de, tam bir neyzen bakışıyla ve aynı yavaş sesle cevap verdi:

— Erenler, pirin himmetini unutma.. sonra sizin o renk dediğiniz şey, ben olsam aşk derdim ya, asıl merhum Dede Efendimizde... Emin Bey eski musikişinaslardan veya velilerden yaşıyan insanlar gibi bahsetmekle kalmıyor, ölümlerinin uzaklığını, üstadımız, pirimiz, efendimiz gibi şahsını bir nevi bağışlama vasfında süsliyor, böylece kendisi, yaşadığı zaman, bahsettiği insan ve ölümün mücerret zamanı birleşmiş oluyordu.

Fakat asıl mucize âyinin kendiyle başladı.

Dede'nin Ferahfeza âyini sadece bir dua, inanan ruhun Allahını aradığı bir çırpınış değildi. Mistik ilhamın vasfı olan geniş hamleyi, sırrı, doğrudan doğruya zorlayan büyük ve dinmez hasreti, hiç kaybetmeden eski musikinin belki en oyunlu eserlerinden biriydi. Dede alatürka musikinin makamlar arasında küçük gösterişler, değişmeler ve kararlarla dolaşmaktan ibaret olan gelişmesini o şekilde idare etmişti ki, âyin kendiliğinden bir sembol oluyordu.

Âyinin başladığı Mesnevî'nin ilk iki beytinde Ferahfeza makamının bütün hususiyetlerini, ayni sarayın birbirinin aynı iki murassâ cephesi gibi verdikten sonra, çok çeşitli, uzun bir seyahati andıran kavislerle bu makamı bir kaç defa tekrarlıyor, sonra birdenbire hep aynı mimarî motiflerini kullanmak şartiyle elde edilen ayrı ayrı terkiplere benzeyen bir yapışta onu yavaş yavaş kendi benzerlerinde kaybetmiş görünüyordu. Böylece bütün âyin ilk cümlelerde, — yahut beyitlerde,— dinlenilen o berrak ve muhteşem Ferahfezanın hasreti içinde bir çeşit kozmik seyahat oluyor, kulak tattığı hazzı —veya ruh, bir lâhza kendisini kamaştıran mâvera şevkini— daima hatırlıyor, her cümlede ona yaklaştığını sanıyor, seviniyor, fakat bu sevinçi duyar duymaz, ebedî hasret ve yolculuk —Neva'nın veya Rast'ın veya Acem'in daha hafif veya sadece değişik bir perdesinde— yeniden başlıyordu. Sanki Dede bu acaip eserde mistik tecrübenin bütün mukadder seyrini gözle görünür şekilde vermek istemişti. Bir an için hak ile olan ruh, kendini ve gayesini geniş zaman ve mekânda arıyor, eşyanın uykusunu sarsıyor, her şeyin özüne eğiliyor, büyük uzletlerde kapanıyor, kehkeşanlar atlıyor, her yerde kendi hasretine benzer hasret, kendi susuzluğuna benzer susuzluklar buluyordu. Ferahfeza makamını âdeta bir nevi irşat gibi kendisine sunan Acem perdesinden Dügâha, Kürdî'ye, Rast'a, Çârgâh'a, Gerdaniye'ye, Saba'ya, Nevâ'ya geçiyor, her şey birbirinde kayboluyor, birbirinde arıyor, birbirinde buluyordu. Ve Ferahfeza bütün bu hasret sıtması yolculukta, kâh umulmadık dönemeçlerde mücevher kadehini —o tek cümleden, tek savruluştan kadehini— birdenbire uzatıyor, kâh çok değiştirici desenlerde seyredilen bir hayal gibi, kendi kendinin hatırası veya rüyası gibi görünüyordu. Bu arayış, bu kaybolma ve kendini idrak bazan son

derecede beşerî oluyor, Dede'nin ilhamı «görünmezsen ne çıkar, ben seni kendimde taşıyorum!» diyor; bazan da, madde kadar sert bir ümitsizliğe kapanıyordu.

Fakat Mevlâna'nın hakkı vardı; Ney'in biricik sırrı hasrettir. Bir gün Rimbaut'nun Voyelles'ler için yaptığı o cesur tahlilin benzerini biri sazlar için yaparsa, şüphesiz alaturkanın bu en basit çalgısında bir akşamın ten rengi hasretini bulacaktır. Onu alafranga musikiden flütlerin, kornelerin hattâ o acaip ve asırlarca hayvanî bünyeyi yoklamış av nağmelerinin koyu zümrüt yeşili veya kan rengi sesiyle karıştırmamalıdır. Onlar tabiatı, başka plânlarda yaratmak veya yoklamak ihtiyaçlarında sanatın asıl malikânelerinden biri olması lâzım gelen bu hasreti çok defa kaybederler. Çünkü ney mevcut olmayanın yerine geçerek, onun izinden yürüyerek konuşur.

Niçin ruhî hayatımızın büyük bir kısmını bu hasret yapar? Bir katresi olarak yaratıldığımız ummanı mı arıyoruz? Maddenin sükûnunun peşinde miyiz? Yoksa zamanın çocuğu, onun potasında pişmiş bir terkip ve onun mazlûmu olduğumuz için geçen ve kaybolan tarafımıza mı ağlıyoruz? Hakikaten bir kemalin arkasından mı gidiyoruz? Yoksa zalim zaman nizamından mı şikâyet ediyoruz?

Herhalde musiki yaptığını bir anda bozan, hal dediğimiz o zaman plâtformunu, asgarî bir gözle dokunup geçme anına indiren nizamiyle bizde bu hasreti en çok konuşturan sanattır; ve ney bunun en belâgatlı âletidir.

Belki Dede bu hasreti kendi ruhunda duyduğu için âyinini Mesnevî'nin ondan bahseden beyitleriyle başlatmıştı. Devr-i kebir'in dört basamaklı eşiği insanı bu âlemin ancak kapısına kadar götürüyordu. Çünkü burada musiki peşrevde olduğu gibi, insanın üstünde bir takım ameliyeler yapmakla kalmıyordu; onu yakalıyor, yerinden koparıyor, değiştiriyor, ruh ve bedeni çok başka türlü bir ölümü, hayatın ötesinde, fakat onun ürperiş halinde hatıralarıyla dolu bir ölümü kabul edecek bir nevi kap haline getiriyordu. Hayır, bu artık ne Büyükdere'deki mehtap gecelerinin erimiş zümrüt ve akiki üzerinde kırılan ışık kadehlerinin, ne de yaprak yaprak dağılan sarı güllerinin âlemiydi. Buradaki hasret bin ölümün ötesinden, yaşıyan her şeye duyulan hasretti. Onun için hiç bir sivri, insana batan tarafı yoktu. Sanki Nuran, bilinmeyen

bir yerde her an yeni baştan uyanıyor, alevden bir raksın ritminde, bir yığın şeye birden —fakat neler?— değişiyor, sonra makamların dönüş yerinde tekrar ağır ve çok yaldızlı bulutlardan birini üstüne çekiyor, orada çok sihirli bir uykunun içine gömülüyor, sonra tekrar bu ağır örtünün bir kenarından, sanki bir akşamın bulutları arasından sızan o mercan rengi, safran rengi ışık damarlarından biri imiş gibi süzülüyor, farkında olmadan başka bir yerde tekrar toplanıyor, tekrar acaip raksında sade cevher bir dünya oluyor, genişliyor, büyüyor, parçalanıyor, eşyada hiç kendisi olmadan ve yine kendisi olarak gülüyor, çoğalıyor, imkânsızın kapılarına kadar gidiyor ve orada dal dal, yaprak yaprak henüz sararmış bir sonbahar gibi savruluyordu. Kudûm'ün ağır ve çok derinden, âdeta toprağın altından, yüzbinlerce ölümün küllerini silerek gelen âhengi olmasa belki büsbütün uçacak, bütün maddesiyle kaybolacaktı. Fakat o derin âhenk, artık hiç kendisi olmayan benliğe, her an değiştiği şeylerin arasından, artık bizim olmayan bir zamanın davetiyle yol gösteriyor, mucizeli işaretleriyle derinliklerde bir takım perdeler açılıyor, ve Nuran, onun peşinde ikiz bir ruhun parçasıymış gibi, bu sade özlerden dünyanın değişikliğinde, kendisini, öbür yarımını, kimbilir belki de bütününü arıyordu.

Nev'in altın uçurumuna Tevfik Bey'in sesi tanımadığı kelimelerin mücevherlerini, yavaş yavaş, bütün kenarlarının parıltısını belirterek bırakıyor, şurada bir «yar, yari men!» in ilk «yar» feryadı deniz ortasında tutuşmuş bir gemi direği hayaliyle parlıyor, bestenin üzerine iyice bastığı «men» heçesi birdenbire gümüş ve mercan çerçeveli bir eski zaman aynası gibi derinleşiyor, Nuran, orada, dağlar başında büyük rüzgârların didiklediği kendi hayalini iyice seçmeden, ebediyen kapanmış kapıların arkasından kâh Mümtaz'ın süzülmüş yüzünü görüyor, kâh Fatma'nın «anne» diye yalvaran sesini işitiyordu. Çünkü bu acaip musikide herşey hareketsiz, derinden, âdeta gölge halinde bir trajediye değişiyordu.

Sofa duanın denizinde çalkalanan büyük bir gemi olmuştu. Herkes tanıdığı sahillere, kendi ömrünün sahillerine, son ışıklarını dağıtan bir güneşi selâmlar gibiydi. Mümtaz hiç duymadığı cinsten bir kendinden geçişle bu güneşe ve etrafa bakıyordu. İki adım ötesinde oturan Nuran'ı ebediyen kaybedecekmiş gibi, korkuyordu; Ney'in rüzgârı o kadar

kendilerini geniş mekâna dağıtmak üzereydi. Bu bir nevi rüya idi. Ve her rüyayı hazırlayan ilk uykularda olduğu gibi, tesirini şuurun kendisi üzerinde yapmış, benliği dağıtmıştı. Fakat bu dağılış da tam değildi. Eserin kumaşı dalga dalga açıldıkça Mümtaz bir inkıraz dehasının ne olduğunu anladı. Ne Abdülkadir-i Murâgî'nin Segâhkârında, ne Itrî'nin nâ'tında, ne de bir akşam Ahmet Bey'in evinde bir tesadüfle kendi ağzından dinlediği Isfahan bestede —yine Itrî'nin— bu âyîn'in içten yakalayan kudretleriyle, ve sağlam mimarileri içinde, hiç şaşırmadan Allah'ı veya ideali arayan, veya ruh macerasını nakleden eserlerdi. Âdeta dikine uçuyorlardı. Burada ise ameliye iki türlü idi. Ruh ayrılmağa çabaladığı âlemini bir türlü bırakmıyordu. Bu şüphe değildi; aşkın eksikliği de değildi. Sadece iki ayrı rüzgârda birden çırpınmaktı.

Bir an Mümtaz'a öyle geldi ki, Tevfik Bey'in sesi, Emin Dede'nin Ney'i ile girdiği yarışta bu iki rüzgârdan birini tutuyordu. Çünkü onun eski âyin usuliyle okuduğu Ferahfeza, aynı bestekârın kendisine âdeta sevme ve ıstırap çekme uslûpları aşılayan öbür Ferahfezalarından çok ayrıydı. Bu âdeta söylendiği evin mimarisini bile yadırgayan bir seydi. Belki Fârisi metin, belki an'anenin kendisi, Tevfik Bey'in o kadar iyi tanıdığı sesini değiştirmiş, ona eski Selçuk camilerindeki çinilerin renklerini, içlerinde yollarını aydınlattıkları dualardan bir şey yanan kandilleri, eski rahlelerin zamanla aşınmış tahtalarını andıran bir tad vermişti. Halbuki Ney'in sesi ve üslûbu eski ve yeni diye hiç bir şey tanımıyor, zamansız zamanın, yani cevher halinde insanın ve kaderin peşinde koşuyordu. Bununla da kalmıyordu. Çünkü zaman zaman Ney'e ve insan sadasına çok derinlerden, âdeta toprağın derinliğinden gelen Kudûm'ün sesi, o unutma ve unutulma dolu uyanış, —bin uykunun küllerini silkerek,— —yahut beş on medeniyetin arasından— kendini buluş karışıyordu. Ve bu uyanışlar, kendisini buluşlar hiç de beyhude olmuyordu. Çünkü Kudûm sesinde daima kadim dinlerin büyülü dâveti vardı; onun ıttıradı, bu semavî yolculuğa âdeta toprağa ait bir oluşun nizamını katıyordu.

Birinci selâm son bir çırpınışta âdeta sakatlanmış bir kanat gibi muallâkta kalan bir nağme ile bitti. Nuran Mümtaz'ın gözlerini aradı, birbirlerini tanımıyormuş gibi bakış-

tılar. Daha şimdiden musiki onları birbiri için —tıpkı rüyalarımızda olduğu gibi— yalnız görenin anıdığı bir hayal haline getirmişti. Mümtaz, «bu garip!» diye düşündü.

Emin Bey hep beraber geçtikleri tecrübenin ardından gibi İhsan'a tebessüm etti. Sonra Tevfik Bey'e tatlı bir gülümseme ile Ney'ini takrar ağzına götürdü.

Tevfik Bey, Ney'in sesiyle, —belki de eseri bozacak bir yarışa girmemek için bu sefer sesini âdeta hafifletmiş, iyi yontulmuş kıymetli bir taşın üzerinde, gözün ancak takip edebileceği çok yumuşak bir kabartma haline getirmişti. Bununla beraber du nın bazı yerlerinde ses birdenbire genişliyor, büyüyordu. Mümtaz Nuran'ın elinde kendi tesbihi, musikinin uçurumunda sanki bir nezir gibi sıra beklediğini gördü; genç kadın «Yak beni ey sonsuzluk!» der gibiydi; o kadar, muzdarip, kendi içine çekilmiş bir yüzü vardı, fakat omuzları yerindeydi. Bütün ikrariyle kendine sahip ve bu ebediyet fırtınasına bir altın kalyonun sağrısı gibi karşı koyuyordu.

Mümtaz böyle bir âyin esnasında Yenikapı Mevlevîhanesinin sultan hanımlara ayrılmış bir tarafında kafesler arkasında Beyhan sultanın tıpkı Nu n gibi ve beş asırlık bir kudretin ikrarını sadece omuzlarında taşıyarak Şeyh Galip'i süzmüş olması ihtimalini düşündü. Semâ eden mevleviler, tennurelerin boşlukta dönüşleri, bir önden yürüyenin, bir arkadakine kollarını kavuşturarak o kadar asrın terbiyesi arasından niyazi hayalinde bir an parladı.

Üçüncü Selim'i, —hiç dinlemediği, fakat son yıllarında,— bahçesine en nefis bir gül fidanını gelecek zamanlar için olduğunu bile bile diken bir bahçıvan gibi, imkânlarını hazırladığı bu muhteşem nağmelerin arasında, parmağında büyük yüzüğü, o Horasan Erenleri çehresiyle mahfilde altın ve sırmadan bir sanem gibi diz çökmüş gördü.

Fakat Dede, kendisi nasıldı? Bu ruh macerasını bu kadar intizamla hazırlayan adam kimdi ve nasıldı? Ferahfeza âyininin ilk okunduğu gün İkinci Mahmut hasta döşeğinden kalkarak Yenikapı Mevlevîhanesine gelmişti. Bütün İstanbul en süzme tarafıyla, kibar ecnebî davetlileri, saray adamları ile, ikbalin eşiğine ilk adımını koymak ümidiyle çıldıranlariyle hep oradaydı. Hepsi bu yeni âyini, Sermüezzin-i-Hazret-i-Şehriyârî Hamamî zade İsmail Dede Efendi'nin hazırladığı âyini

dinlemeğe gelmişti. Mümtaz bu acaip kasırganın arasında İkinci Mahmud'un veremle eski bir muşamba gibi sararmış yüzünü, ağır püsküllü fesinin altında ve kendi icad ettiği Avrupa biçimi lâcivert, sırmalı elbisenin yakası üstünde aradı. Bu nağmeleri İkinci Mahmud'la beraber, iyi beslenmiş arap atları üzerinde, geçtikleri yolun iki tarafını saran halkın alkışları arasında ve henüz kaybolmamış eski şark teşrifatı içinde gelenlerin hepsi dinlemişti. Hepsi musikinin ocağında bir an için, Anadolu'yu ve bütün imparatorluğu saran vakaları, başlarının üzerinde bir kılıç gibi asılan yarının tehdidini unutmuşlar, Allahın küçük, yalnız ruhun selâmetini düşünen bir kulu olmuşlar, kısa fasılalarla ömürlerinin hesabına dalmışlar, «bu cinten eserler yapılırken bu batmaz, daha baharımızdayız!» demişlerdi.

Üçüncü selâm Mümtaz'ı büsbütün başka ufuklara taşıdı. Burada yörüğe giriliyordu. Burada gittikçe artan bir sür'atle masivâ'dan sıyrılmak lâzımdı. Fakat öyle olmuyordu. Müslüman litürjisinde sembol yoktu; hattâ, sade cemaatle dua ve ibadet vardı. Tarikatlarda da böyleyd . Adımlar daha çabuklaşır, tennureler daha dar ve gözle tutulmaz kavisler yapardı. Fakat ne garipti, Mevlevî âyini vecde yaklaştıkça mahzun ve yüklü aristokrat edasını bırakıyor, bir halk neşesi kazanıyordu. Ritm, hiç dinlemediği cinsten bir pastoral ve halk bayramı olmuştu. Mümtaz nağmenin kıvrak raksında âdeta halkımızın neşesini, Anadolu'ya bu kadar uzun ızdıraplarla tahammül kudretini veren o büyük kaynağı buluyordu.

Bir tarafta çok ince bir duvar çatladı. Yeşil bir filiz bir sabah müjdesi gibi canlandı. Ruh binası birdenbire büyüyen güller altında çöktü. Mor, acaip güller.. Nuran uçmak, kendi hızı içinde tavanı delmek, göklere yükselmek istiyordu. Beraberinde, bütün dünyası beraberinde idi. Uçmak, ve kaybolmak. Niçin bu musiki birdenbire kıvrak edasiyle çocukluğunun bayramlarını hatırlatmış, onların o gamsız, mesuliyet duygusuz, her zevki bir vicdan azabı ile beraber duymadan tattığımız zamanların neşesiyle coşmuştu? Bu kadar ölüyü birden diriltmek doğru muydu? Bu neşenin sonunda Allaha mı varılıyordu? Yoksa hayata mı? Bunu bilmiyordu. Fakat —tıpkı o gamsız zamanlarının bayramlarında— çok eğlenmekten, çok sevinmekten olduğu gibi —yavaş yavaş her şeyden vaz geçmeğe hazırlandığını, hattâ o uçuş arzusunun bile

onu bıraktığını duydu. Garip bir şekilde şimdi kendisini yalnız görüyordu. İçi kâinat kadar genişti. «Ben bir dünyayım» diyordu. Fakat bu dünya kadar geniş içine sahip değildi.

Ve ney üflüyordu. Ney yapıcı ve yıkıcı hilkatin sırrı olmuştu. Herşey, bütün kâinat onun nefesinde şekilsiz bir oluş içinde değişiyordu, ve kendisi külçelendiği yerden bel kemiğinde olan bu ameliyeyi büyük bir tevekkülle seyrediyordu. Orada bir umman kabarıyor, burada bir orman kül oluyor, yıldızlar birbirleriyle öpüşüyorlar, Mümtaz'ın elleri erimiş baldan imişler gibi dizinden aşağı akıyordu.

Mümtaz silkindi. Dördüncü selâmda idiler. Şeyh Galip şimdi nerdeyse abasının göğsüne yakın bir yerini tutarak âyine katılacaktı. Onun da Şems-i Tebrizî'nin güneşinde, ebedî aşk ocağında bir an için kül olması lâzımdı! Son çığlıklarda Nuran Mümtaz'ı omuzlarından yakalıyarak, «beraber ölelim» diye yalvardı.

Emin Bey'in Ney'i, âyini bitiren iki yörük terennümün ikisini de çaldıktan sonra, kısa ve renkli yürüyüşünde bir sema haritasını çizer gibi, bir kaç makamın burcunu birbiri ardınca dolaşan bir taksimle, bu yörüklerin çok değişik Ferahfezasından, başlangıcın büyük nağmesine, etrafındaki her şeyi bir hasret ocağı yapan nağmeye geçti ve orada sustu.. Tevfik Bey Kudûm'ünü elinden bıraktı; alnını sildi. Herkes bir devle, zaman deviyle güreşmiş gibi yorgundu. Emin Bey Tevfik Bey'e, «Sen ihtiyarlamıyacaksın!.. Sana ihtiyarlık yok!..» diye seslendi. Birbirine bizim nesillerin tatmadığı bir sevgiyle baktılar. İhsan:

— İkiniz de mucizesiniz.. dedi..

— 5 —

Suad birinci selâmın ortalarına doğru gelmişti. Kapıdan oldukça neşeli bir çehre ile girmiş, fakat musikiyi ve etraftaki hareketsizliği görünce canı sıkılmış gibi bir tavırla İhsan'ın yanına hiç ses çıkarmadan oturmuştu. Ancak etrafta bakışlarıyla Nuran'la Mümtaz'ı aramış onlarla selâmlaşmıştı.. Mümtaz onun kendisine âdeta dostça ve biraz alayla güldüğünü, Nuran'a hemen hemen mahcup ve ümitsiz baktığını —musikinin kendisini taşıdığı dönülmesi güç ufuktan gördü. Sonra etrafiyle alâkasını kesmiş, bütün dikkatini musi-

kiye vermişti. O kadar ki, genç adam «ne yazık, baştaki Ferahfezaları kaçırdı..» diye düşünmüştü. İkinci selâmın ortalarına doğru Suad'ın dikkati daha fazlalaştı. Dirseğini dizine dayadığı sağ eline başını koydu, âdeta kendinden geçmiş gibi dinlemeğe başladı. Fakat biraz sonra —sanki aradığı şeyi bulamamış, sanki musikinin uzattığı kadehlerin hepsi boşmuş, Ney'in ve Tevfik Bey'in sesinin beraberce yokladıkları iklimler sadece aldatıcı bir serapmış gibi başını isyanla kaldırdı. Mümtaz bir an için onun gözlerinde çok keskin bir horgörme ve isyanın, hattâ hiddetin parladığını gördü. Genç adam bu sefer de onun bakışlarını yakalamış, fakat demin Nuran'ı selâmlarken olduğu gibi sadece müphem bir kıskançlıkla içi burkulmamış, âdeta korkmuştu. Sonradan bugüne ait hatıralarını toplamağa çalışırken o anda Suad'ın yüzünün fırtına altında bir orman gibi karıştığını düşünmüştü. Evet, Suad'ın yüzündeki istihfafın altında, bu duyguların bulunduğuna emindi...

O andan itibaren Suad'ın orada ve kendi aralarında bulunması onu ürküttü. Artık onu eskisi gibi kıskanmıyordu. Vakıa düşüncesi garip bir şekilde yine onunla meşguldü. Suad'ın Nuran'la arkadaş olması, onu sevmesi, çoktanberi tanıdığı, istihzasından, pervasızlığından ürküp sıkıldığı, laubali hallerini, küçük çılgınlıklarını sevdiği, zekâsını, düşüncesinin sıçrayışlarını beğendiği, fakat yolları ayrı olduğu için elinden geldiği kadar uzak yaşadığı bu adamı, birdenbire büsbütün başka bir plâna çıkarmış, hayatının ıstıraplı bir parçası yapmıştı. O kadar ki, Nuran'a yazdığı mektuptan beri onu düşünmeden, onu merak etmeden üstüste üç saat vakit geçirmemişti. Mümtaz o günden beri Suad'a karşı içinde, farkında olmadan bütün zulüm görenlerin duyduğu cazibeye benzer bir his duyuyordu. Bu da tabiî idi; aralarında artık bir frenk şairinin dediği gibi, «öldürücü şeylerin muzlim cazibesi» konuşuyordu; Nuran'ın aşkında karşılaşmamışlardı. Bu aşkta vaziyetleri ne olursa olsun aralarında bir nevi itisaf duygusu bulunacaktı. Fakat şimdi musikinin ortasında duyduğuna şahit olduğu isyan, Suad'ı ona büsbütün başka bir aydınlıkta gösteriyordu. Birkaç defa kendisine «acaba noldu, nesi var?» diye sordu. Sonra bu sual daha sarih şekil aldı: «Musikide ne arıyordu, ki bu kadar keskin bir isyana gitti?» Bu düşünceler arasında tekrar Suad'a baktı. Fakat bu sefer

onun yüzünde hiç bir mânâ ve ifade göremedi. Suad çok terbiyeli, çalınan esere ve onu ira için yorulanlara son derece hürmet eden, fakat bütün düşünce hürriyetini kullandığını iyice gösteren — serbest ve hattâ zalim bir dikkatle yine musikiyi dinliyordu. Bu kayıtsızlık Mümtaz'ı biraz evvelki isyan kadar rahatsız etti. O kadar ki, eserin sonralarını âdeta irade cehtiyle kaçırmamıştı.

Emin Bey'in taksimi, âyînin birinci selâmında bestekârın yedi defa ayrı ayrı yollardan, karşılarına —birincisinde çok güzel ve beklenmedik bir şey, kendi içimizden bir buluş, öbürlerinde iç hayatımıza tasarrufu, bu yüzden ferdîliği ve kudreti gittikçe artan bir hatıra gibi, — çıkardığı Ferahfeza'yı onlara, artık kendilerine ait bir zaman gibi iade ederken, Mümtaz bu düşüncelerin arasında idi. Ve bu yüzden, kendi benliklerinin, bir ucu ölçüsüz mazi karanlıklarında gömülü gölge varlıklarının arasına, Neyzenin sakınılmaz bir netice, bir ömrün asıl çehresini bulduğu son menzil gibi vardığı bu Ferahfeza cümlesinin de katıldığını, onu da öbürleri gibi sık sık yaşıyacağını, —kendi yıldız uçuşuyla veya pırıltılı nebülöz çöreklenişiyle aydınlattığı bir meçhulden, sırf Suad'da gördüğü bu isyan yüzünden— duygularını idare edeceğini anlamıştı.

Getirdiklerini sadece teknik dikkat veya düşüncelerde harcamazsak, musikinin bizdeki ameliyeleri daima enfüsî kalır. Derin şekilde hatırladığımız her eserin altında, onunla temas ettiğimiz anın hususiyetleri, bir bakıma bu anın, musikiyi az çok hayatımıza nakletmekten ibaret olan macerası vardır.

Mümtaz Ferahfeza âyini boyunca etrafında, içinde ve zihnî çalışmaları arasında o bir yığın hayale, bu musikiyi beraberinde taşımak şartiyle kaçmıştı. Hakikatte Nuran'ın biraz ötede seyrettiği yüzü etrafında toplanan veya oradan üçüncü Selim devrine, Şeyh Galib'e, İkinci Mahmut zamanına, kendi yaz hatıralarına, Kanlıca'daki akşam saatlerine, Kandilli yokuşuna, boğaz sabahlarının o acaip ışık oyunlarına, dağılan bu hayaller, İsmail Dede'nin nağmelerinin kendiliğinden büründükleri renkli, narin ve devamsız şekiller ve çehrelerdi. Bu hayaller tek başlarına kalsalardı, tıpkı bir ocağın alevleri gibi kendilerini doğuran musikinin içinde, çok kısa hayatlarını yaşayıp kaybolacaklardı. Böyle olmadı. Suad'ın çehresin-

de seyrettiği anî ümitsizlikle, — şimdi Mümtaz, Suad'ın çehresinde okuduğunu sandığı isyan, küçük görme ve hiddet ifadelerinin hakikî mânâsının, sadece bir ümitsizlik olduğunu anlıyordu;— bu hayaller manzumesi birdenbire derine geçtiler. Ve tıpkı Sabâ'dan, Nevâ'dan, Rast'tan, Çârgâh'tan, Acem'den gelen nağmelerin, asıl Ferahfezada karar kılmaları ile, o mahzun, hatıra yüklü, bütün ömürlerinin mânâsını taşımağa, onların yerini almağa hazır cümlesini meydana getirmeleri gibi, Suad'ın ümitsizliği de bütün bu hayalleri benimsemiş,— onları kendi zalim tecrübesiyle Mümtaz'ın içine mal etmişti. Öyle ki, musikinin etraflarında kurduğu o çok hayalî akşam bir alâim-i sema'da yaşıyormuş hissini veren renk perdelerinden dünya, —neyin sesi kesilip de bittiği zaman, herkes için olduğu gibi yavaş yavaş dağılacağı yerde, Mümtaz'ın içine bu tesadüfle,— kudret ve mahiyeti değişmiş ve artmış olarak,— bir kat daha yerleşti. Ve bütün musikinin devamı boyunca muhayyilesi hangi merhalelerden geçerse geçsin, daima Nuran'ın etrafında dolaştığı için Suad'dan kendisine geçen bu ümitsizlik duygusu onda Nuran'ın düşüncesiyle birleşmiş oldu.

O kadar ki, musiki bittikten sonra tekrar Tevfik Bey ve Emin dede, yine ayni makamın etrafında dolaşan besteleri ve semâîleri okurken Mümtaz evvelden tanıdığı bu eserleri, şimdi aynı ümitsizlik hissi içinde dinledi. Hattâ, dayısına her zaman olduğu gibi refakat eden Nuran'ın sesini, yine her zaman yaptığı gibi etrafından ayırmağa çalışınca, bu sesle kendi arasında bir nevi engelin varlığını vehmetti. Sanki genç kadının sesini çok uzaklardan, sisli bir sabahın arasından dinliyordu. Alaturka musikinin teganni edenlerin çehresine getirdiği o gergin değişikliği, sarfedilen gayretin değil, bir nevi ayrılığın, uzaklığın ifadesi gibi duyuyordu. Sanki genç kadın çok uzaklardan kendisini imdada çağırıyordu; ve Mümtaz bir türlü ona gidemiyordu. Sanki Nuran, Sultanî Yegâh'ın Mahur'un, Segâh'ın iklimlerinde mahpustu.

Bütün bunların gülünç olduğunu kendisi de biliyordu. Hattâ Mümtaz, daha başka bir şeyi, bu tarzda düşünmek ve duymak itiyadını tâ çocukluğundan beri biraz da kendisinin hazırladığını biliyordu. Çocukluğunun hazin tesadüfleri ona, her sevdiği şeyi kendisinden çok uzakta, erişilmez bir âlemde düşünmek itiyâdını vermişti; nasıl aşkı keskin günah ve ölüm

fikriyle beraber, yani bir nevi **telâfisi kabil olmayan**'ın mükâfat ve azabı olarak tanımışsa, bu uzaklık düşüncesi de onda o yıllarda kök salmış bir düşünce idi. Kaldı ki, Mümtaz çocukluğunun bu miraslarını, çok zihnî, şartlarına göre az çok marazî ve şiirin terbiyesine erken açılmış bir ergenlik çağında ve bütün gençliği boyunca, tâ Nuran'ı tanıdığı aylara kadar, kendi isteğiyle derinleştirmişti. Ona göre şiirin asıl kaderi, her şeyin ve her ümidin ötesindeydi. Şiir, bütün bir hayat, kuru bir yaprack yığını gibi yakıldığı zaman seyredilen parıltıya benzerdi. Okuduğu ve beğendiği şairler, başta Poe ve Baudelaire olmak üzere hepsi «asla...» nın prensi değil miydiler? Onların beşikleri hep «olamaz...» burçlarında sallanmış, ömürleri «imkânsız...» ın ülkesinde geçmişti. Hayatımızı geriye dönemiyecek bir uca taşımazsak, şiirin peteğini nasıl doldururduk? Onun için gürültülü neşesine, riyazî denebilecek bir tahlil kabiliyetine, geniş hayat iştihasına rağmen Mümtaz, o zamana kadar ömrünün ve gençliğinin kendisine üstüste açtığı sofraları reddetmekle kalmamış, hayatının acı taraflarını ancak yaşanacak iklim gibi kabul etmişti. Her düşünce, her ihsas, onda, ağustos mehtabını seyrettikleri gece Nuran'a söylediği gibi, zalim bir işkence. bir azap haline geldiği zaman tam şeklini almış olurdu. Bunu yapamadığı takdirde şiirinin hayatla birleşmeyeceğini biliyordu. O erime ve kaynaşma ancak tahammülü güç hararetlerde olabilirdi. Aksi takdirde kapının önünde kalır, ödünç alınmış bir dili kullanırdı.

Belki Nuran'a karşı olan aşkında da bunlar vardı. Genç kadının arkasında Mahur Bestenin çok yüklü irsiyeti bulunmasa, kendisinden evvelki aşk ve evlenme tecrübesinin verdiği üstünlükle hayatına girmiş olmasa Mümtaz o kadar kendisine bağlanmayacaktı. Nuran'ın hayata ve duygularımıza karşı güvensizliği, ve onun yüzünden her şeyi olduğu gibi kabul ediş tarzı, günlerin getirdiği ile mesut oluşu, hülâsa sadece kabul etmekle kalışı, ona yarı tanrılaşmış bir çehre yapmıştı. Bütün bunları yaşarken genç adam, bu duyguların arkasında işleyen zenbereği gayet iyi tanıyordu. Hakikatte o, kendisine bir iç nizamı arıyordu. Kelimeleri, hayalleri canlandıracak bir ateşin peşindeydi. Fakat oyun daha başında değişmiş, bilerek girdiği imtihanda Mümtaz mağlûp olmuştu. Bu gayet garip bir düşünceydi. Zaman zaman Mümtaz

saadet duygusundan uyanıyor, «acaba lüzumundan fazla mı?» diye kendine soruyordu. Sade bu sual aşklarının cennetini, yapmacık bir cennet haline getiriyordu. O kadar mesut olduğu bütün yaz boyunca âdeta çifte denecek bir hayat yaşamıştı. Garibi bu ki, kendi hislerine karşı beslediği bu şüphe, kendi kendisini bu göz altında bulunduruş, ne Nuran'a karşı olan sevgisini azaltmış, ne de bu sevgi yüzünden zaman zaman çektiği ıstırapların hakikî olmasını menetmişti.

İşte şimdi de kendisiyle aynı şekilde konuşmaktaydı; «ben budalayım.. kendimi zorla telkin altına sokuyorum.» Fakat gözleri Nuran'a her tesadüfünde onu eskisi gibi görmediğini, sanki bir hatıra arasından seyrettiğini sanıyordu. Bu duygu uzun zaman kalacak, şekilden şekle girecektir. Bu yüzden yanıbaşında yaşıyan ve kolları arasında gülen kadını âdeta ortada olmıyan bir varlık gibi sevecektir.

Fakat Suad niçin bu kadar ümitsizdi? Neyi düşünüyordu? «—Acaba Dede'yi hakikaten inanmak ve bir şey bulmak ihtiyaciyle mi dinledi? Yoksa inkârla mı işe başladı? Niçin bu kadar muzdarip?..» Bu sual düşüncesine gelir gelmez garip bir şüpheye düştü. Kendisi, mümtaz, dinî olduğu söylenen bu âyini nasıl dinlemişti? Ferahfeza âyini boyunca düşüncesinin geçtiği yerleri bir bir hatırladı. Garip şeydi bu, bütün âyin boyunca bir defa olsun mistik bir ürperme duymamıştı. Bütün çağrıları, Nuran'ın, bir de yazmakta olduğu eserin etrafında toplanmıştı. Bu yokluk Dede Efendi'nin kabahati miydi? Yoksa kendi yaratılışı mı? İçindeki fakirliğe şimdi kendisi de şaşırıyordu. Yoksa, alaturka musiki karşısındaki vaziyeti tamamile müstear bir vaziyet miydi? Onu da, hayatındaki birçok şey gibi, hattâ o kadar çok sevdiği Nuran'ın aşkı gibi, sadece bir nizam olarak mı benimsemişti? Sadece zihninden, muhayyilesini zorla kırbaçlıyarak mı bütün bunları yapıyordu? Bu işe de, eninde sonunda elbette bir sahih ve kendimin olan dibe varırım ümidiyle mi girmişti? Acaba öbürlerinde ne duyuyordu? Bach'ı, Beethoven'i dinlerken de böyle mi olmuştu? «Huxley, Allah var ve görünüyor; fakat sade kemanlar çalarken... diyor.» Bunu çok sevdiği romancı La Mineur kuvarteti için söylemişti. Fakat Mümtaz bu kuvarteti kitabı okumadan çok daha evvel dinlemişti. Hislerini kontrol etmek imkânı yoktu.

Birdenbire olduğu yerde irkildi. Nuran'ın sesi Dede'nin Acemaşiran Yörük semaisi arasından:

Tü beher gücâ ki bâşi
Büved ân bihişt-i-mârâ!

diye ağlıyordu. Fakat niçin Nuran'ın sesi bu kadar uzaktan geliyordu? Sinirlerin bu gergin ânında, aralarına bir varlık mı, yoksa bir yokluk mu girmişti? Onu bir ümitsizliğin aynasından mı seyrediyordu? Yoksa bir hakikatin, çok büyük bir hakikatin kendini aydınlatan fânî bir kıvılcımı gibi mi görüyordu. Sanki bu suallerin cevabını, yalnız o verebilirmiş gibi tekrar Suad'a baktı. Fakat Suad'ın yüzü sımsıkı kapalıydı.

Belki de birşeyler yapmak için yerinden kalktı, musluğa gitti, yüzünü yıkadı. Döndüğü zaman Emin Dede meşhur taksimlerinden birini daha yapıyordu. Fakat yine hep Ferahfezâ idiler. Musiki, aşk için iyi vasıta değil...» diye düşündü. Çünkü, musiki zamanın üzerinde çalışıyordu. Musiki zamanın nizamı idi, hali yok ediyordu. Saadet ise bu gündedir. Mes'ut olmadıktan sonra niye sevmeliydi?

Fakat kim mes'uttu? Bu neyin şikâyeti beyhude bir şey değildi. Bu kozmik seyahat insanoğluna saadetin beyhude bir gaye olduğunu anlatmıyor muydu? Suad, buraya mes'ut olmak için mi gelmişti? Elbette hayır, elbette şimdi o küçük kadınlariyle beraber olsa bin kere daha mes'ut olurdu. Fakat o buraya Mümtaz'ın ayağına basmak için gelmişti. Hem kendisine, hem ona ıstırap çektirecek, birbirini bedbaht edeceklerdi. Bütün insanlığın her gün, sanki bunun için yaratılmış gibi, yaptığı şey buydu. Suad, yine alnını, dizine dayadığı sol eline koymuş ney'i dinliyordu. Fakat bütün uzviyetiyle tetikte olduğu halinden anlaşılıyordu. Ney'i dinlemiyordu, sadece canı sıkılıyor, sabırsızlanıyor, ve bekliyordu. Ve Mümtaz da bu sabrın sonundan çıkacak şeyi onunla beraber beklemeğe başladı. Öyle ki artık Emin Dede'nin bir an evvel gitmesini kendisi de istemeğe başlamıştı. Suad'ın ilk yapacağı şeyi hakikaten merak ediyordu.

Bununla beraber ney kendi kavsi-kuzah dünyasında yolculuğuna devam ediyordu.

— 6 —

Emin Bey taksimini bitirir bitirmez izin aldı. Cemil'i, «Çok yormamak şartiyle» onlara bırakıyordu. Mümtaz misafirini yokuşun başına kadar uğurladı. Ve isteksiz eve döndü. Suad'ın orada bulunuşu ona ev sahibi vazifelerini bile unutturmuştu. Hayatının hiçbir devrinde bu kadar kaçmak, kurtulmak için kaçmak arzusunu duymamıştı. Kaçmak, bir yerlere gizlenmek istiyordu. Kapının önünde kendi kendine: «Bir, iki, üç... bir, iki, üç...» diye saydı. Suad'ı görmekten korkuyordu.

İçeriye girince rakı masasını hazır bulmuştu. Fakat daha kimse içmeğe başlamamıştı. Herkes ayakta birbiriyle konuşuyordu. Kristal kadehlerin elektrik ışığının altında içlerindeki alkolle büyük aydınlık kütleleri yaptığı masanın başında Suad'la İhsan'ı buldu. Onlara yaklaştı:

— Nasıl buldun Suad?

İhsan Suad'ın yerine cevap verdi:

— Şimdi onu konuşuyorduk, dedi. Suad beğenmemiş...

Suad başını kaldırdı:

— Beğenmedim değil, aradığımı bulamadım...

İhsan:

— Sen musikinin Allahı elinden kolundan kıskıvrak yakalayıp sana teslim etmesini istiyorsun.. Bu imkânsız bir şey! Her yerde, ancak getirdiğini bulabilirsin! Allah ne Dede Efendi'nin, ne de başka birisinin cebinde değildir.

— Belki, dedi. Fakat bundan şikâyetçi değilim, beni sıkan boşluğun etrafındaki o dönüş... fikr-i-sabit halindeki o çırpınma. O beni sıkıyor.

Önündeki kadehi kaldırdı. —Haydi bakalım! diye etrafa seslendi. Belki bunda bir şeyler vardır. Hiç olmazsa unutmanın tesellisi!

İhsan:

— Sen kendini bir şeylere kurarak gelmişsin.. diye yavaşça kulağına fısıldadı. Sonra masanın öbür tarafından karısının yanına geçti.

© Atatürk Kitüphanesi

Suad: «Ev sahibinin sıhhatine...» diye kadehini bir yudumda boşalttı.

Macide:

— Bu ne acele Suad?.. dedi.

Suad kendi kendine düşünür gibi, ve kime olduğu pek bilinmeyen hafif bir istihza ile ona cevap verdi:

— Kusura bakma, Macide.. ben acele etmeğe mecburum. Sonra, acele etmek! diye bir daha tekrarladı. —Vakti olmayanlar acele ederler... Herkes kendi zamanının şuuriyle doğar. Benim işim aceledir.

İhsan, yarı alay, yarı ciddî:

— Amma da muammalı konuşuyorsun, Suad! diye çıkıştı. Nerede ise Sfenks gibi bize kapalı sualler soracaksın.

Suad omuzlarını silkti. Gözü, Mümtaz'ın elindeki şişede, genç adama; büyük bir lütuf bekliyen çocukların tebessümüyle gülüyordu:

— Lütfen, bir kadeh daha... Tren yakında kalkıyor. İşin fenası nedir biliyor musunuz? Tam hareket zamanını bilmemek; hep bu gün, yarın diye düşünmek. Ve böylece bu havadan gelen zamanı en mânâsız şekilde harcamak! Durdu, üst üste iki yudum içti, yarı boş kadehi önüne koydu. Mümtaz, sade dikkat dikilmiş onu dinliyordu: — Macide benim için üzülüyor, merak ediyor. Biraz sonra o, belki hepiniz bana nasihat vermeğe kalkacaksınız. Bütün ömrümce nasihat dinledim. Düşünmüyorlar ki ben gara erken gelmiş insanım; tabiatiyle hayatım büfenin önünde geçecek. Başka ne yapabilirim sanıyorsunuz? Sizin gibi evimde, gündelik işlerimin arasında değilim ki...

Nuran Mümtaz'a baktı; elinde şişe, kadehleri dolduruyordu. En sonunda kendisininkini doldurdu, fakat içmedi. «Ne acaip bir müşterek bağımız var? Benim eski arkadaşım ve âşıkım, onun akrabası.. Fakat ne kadar çok içiyor?..» Sonra tâ Fakültedenberi Suad için tekrarlanan bir benzetmeyi hatırladı: «Halbuki atlar bu kadar çok içmezler.. belki de hiç içmezler.» Bir kaşını kaldırarak zihninden aradı: «Hayır, hiç içmezler değil... Bazı yarış atlarının bira veya şarap içtiklerini gazetelerde okudum. Ama elbette bu kadar içmezler.» Korkuyla Suad'ın tekrar ve bir yudumda boşalttığı kadehine baktı. Suad'ın ata benzediğini düşününce gülerdi. Fakat bu sefer gülmedi; demek ki ortada rahatsız edici bir vaziyet

vardı. Bunu Mümtaz da sezdiği için içmiyordu. O halde kendisi de içmiyecekti... Halbuki içmeğe o kadar ihtiyacım var ki... «Bu musiki beni saatlerce çiğnedi. Bazan kendimi ilâhî bir hamur haline girdim sanıyordum..» İçkinin değişikliği lâzımdı. Fakat içmeyecekti..

Mütareke yıllarında babası ile çok küçük yaşta Kafkasya'dan kaçmış olan Selim:

— Büyük harpten evvel Rusya'da etüdyanlar, bilhassa büyük gar büfelerinde içerlermiş... Babam anlatır durur.. Reis, yanıbaşında zil, tarifeyi eline alır, yüksek sesle okurmuş. Meselâ «Falan gar, tren burada yirmi dakika kalıyor, üçer kadeh Bordo şarabı içebiliriz, yahut bir şişe votka..» diye içkileri ısmarlarmış. Böylece her istasyonda ayrı ayrı o şehrin hususiyetlerine göre mezelerle tattıkları içki bir nevi seyahat olurmuş. Sarhoş olup masa altına devrilenler hangi istasyonda iseler orada kaldı addedilir, zil çalar, yola devam edilirmiş...

Etrafına bakındı, kimse kendisini dinlemiyordu. Omuzlarını silkti. Selim'in babasından naklettiği hikâyeleri kimse dinlemezdi. Bu Rusya hatıraları yüzünden arkadaşları ona: «Babasının hasreti...» adını vermişlerdi. Fakat Selim iyi çocuktu.. Zaaflarını bilirdi. Kızmadı. İhsan'ın yanına geçti. Orhan, onu yanıbaşında görünce büyük bir şefkatle bir kolunu omuzuna attı. Selim'in bir talihi de kendisinden iki misli cüsseli olan Orhan'a bir nevi dayanacak şey vazifesini görmekti. Deminden beri bu kucaklayıştan kurtulmak için Orhan'ın uzağında kalmağa çalışmış, fakat hikâyesinin boşa gitmesinin verdiği şaşkınlıkla bu kavrayışa kendiliğinden teslim olmuştu. İçinden «mukadderat...» diye birkaç defa tekrarladı ve beli, üzerine çöken ağırlıktan bükük, kendi ahmaklığına gülerek İhsan'ı dinlemeğe başladı.

— Bilmiyorum, bir **fiction**'un yokluğuna üzülmek ne dereceye kadar doğrudur? Fakat müslümanlıkta başlangıç günah fikrinin bulunmaması, şu cennetten kovulma hâdisesi üzerinde hıristiyanlıkta olduğu gibi durulmaması, bence teolojiden sanata kadar her sahada tesir yapmış bir keyfiyettir. Bilhassa ruhî tahaffuza pek az yer vermişiz. Bence bizim âlemimizi olduğu gibi almalıdır. —Söze hangi vesile ile başladığını unutmuştu. Yalnız Suad'a marazî taraflarına mağlûp

taz içindeki perişanlığı örtmek için gizli bir öpüş işaretiyle gülümsedi, ve Nuran'ın, herkes arasında bu lâübaliliğe kızmamasından sevindi.

— Ben de bir kadeh içebilirim, değil mi?

— Nuran :

— İstediğin kadar, Mümtazcığım! Zaten geceye yeni başlıyoruz.

O da Suad'ten kurtulduğuma memnundu. İhsan sözüne devam için Mümtaz'ın kadehinin dolmasını âdeta aksilikle bekledi. O böyleydi; sözünün kesilmesini hiç istemez, konuşurken araya giren işlerin çabukça görülmesini beklerdi.

Mümtaz kadehinin arasından Nuran'a bakarak:

— Mademki öyle, cümlenin sıhhatine... dedi.

— Hazin tarafı şu ki, bu cins azapları bütün dünya bir asır evvel yaşadı, bitirdi. Hegel Nietszche, Marx geldiler, geçtiler. Dostoievski Suad'tan seksen sene evvel bu azabı çekti. Bizim için yeni nedir bilir misiniz? Ne Eluard'ın şiiri, ne de Comte Stravoguine'in azabıdır. Bizim için yeni, en ufak Türk köyünde, Anadolunun en ücra köşesinde bu akşam olan cinayet, arazi kavgası veya boşanma hâdisesidir. Bilmem, fikrimi anlıyor musunuz? Suad'i itham etmiyorum. Fakat onun meselelerinin bugünümüzün, kendi günümüzün çerçevesine giremiyeceğini söylüyorum.

Mümtaz kadehini boşalttı.

— Ama bir noktayı unutuyorsunuz! Suad hakikaten azap çekiyor...

İhsan eliyle birşeyi kendinden uzaklaştırdı:

— Çekebilir... ama bana ne?.. Benim ferdin peşinde koşacak vaktim yok. Ben cemaat ile meşgulüm. Sürüden ayrılanın arkasından anası ağlasın! Bilir misiniz bir gün bir mezat yerinde bir yığın eski lokanta menüsü buldum. Bilmem hangi lokantanın talbldot menüsü. Galiba Hamit devrinin ortalarına doğru. Baş tarafında o gece teğanni edecek muğanniyelerin adı yazılıydı. Suad'in meseleleri benim üzerimde bu tesiri yapıyor. Gecikmiş şeyler... Herkes bir düşünceyi böyle dönülmez yere taşıyabilir ve orada azdırabilir. Fakat niçin yapmalı? Zorla kendimize baş dönmesi yaratmaktan birşey çıkmaz ki. Biz yapacağı birtakım işi, mesuliyetleri olan insanlarız...

— Ama, Allah ebedî meselemizdir.

— İnsan ve talihi de ebedî meselelerdir. Ve birbirine bağlıdır. Ayrıca halli imkânsız meselelerdir. Tabiî iman edilmezse... —İhsan bir müddet düşündü.— Biliyorum, bu tarzda konuşmağa hakkım yok. Elbette bütün ahlâkımız ve iç hayatımız Allah fikrine bağlıdır. Bu satranç onsuz oynanmaz. Belki Suad'a biraz da bunun için kızıyorum..

Sözünü bitirmedi. Suad'ın konuşma tarzı onu, Macide'den fazla rahatsız etmişti. Suad, hayatla barışına imkânlarını kökünden kaldırmış adamdı. Her an bir delilik yapabilirdi. Bunu bilhassa Mümtaz'la ve Nuran'la konuşması lâzımdı. Fakat meseleleri bu tarzda alması hoşuna gitmiyordu.

Tevfik Bey, son derecede rahat bir edayla önündeki dolmalardan birini tabağına aldı:

— Bilmem, Nuran ne diyecek ama, —çünkü daha Mümtaz işlerime karışmıyor; ben bu senenin son patlıcanını yiyorum galiba. Gelecek sene de yiyebileceğime süpheliyim. Yani Suad bey oğlumuzun uğraştığı şeyleri ben sizden evvel öğreneceğim... Son derece zalim ve asık bir çehre ile kendisiyle, Suad'la, bütün hayatla ve yaklaştığını duyduğu ölümle alay ediyordu. Beni asıl şaşıtan nedir biliyor musunuz? Gençlerimiz eğlenmeyi unutmuşlar. Eskiden böyle miydi? Bu kadar insan hem bu yaşta, bir yerde olsunlar ve bunları konuşsunlar...

Nuran :

— Dayım, Suad'i hiç sevmez... dedi. Hattâ Yaşar'ın Suad'la dost olmasını da istemez. Fakat siz ne derseniz deyin; bu gece ben hiç şaşırmadım. Suad oldum olası böyledir. Birgün Boğazda hep beraber gezinirken bir köpek yavrusunu, şartlarına göre fazla mesut, diye denize attı. Zorla kurtardık. Öyle de güzel şeydi ki...

— Peki, sebep?

— Sebep basit!.. Bir köpek bu kadar mesut olmamalıymış. Suad bu! O zamanlar, «canlı olan herşeye düşmanım!» diyordu.

İhsan bir teklifte bulundu:

— Çocuklar, bu bahisten kurtulmamızı istiyorsanız. Orhan'la, Nuri bize halk havaları söylesinler.

Orhan'la Nuri bu kafilenin folklör tarafıydı. Ne kadar çok türkü bilirlerdi.

Ve gece İhsan'ın düşüncesiyle yepyeni bir istikamet aldı.

Orhan'la Nuri ilk önce Tanburacı Osman Pelvanın yaydığı o güzel Rumeli türküsünü söylediler. Sesi, dik ve heybetliydi.

Bulut gelir pâre pâre
Dördü aktır, dördü kâre
Sen açtın kalbime yâre
Yağma yağmur, esme deli rüzgâr
Yarim yoldadır!

Mümtaz, halk havalarının kendine has, elle tutulur ıstırabını bir devaya kavuşmuş gibi dinledi. Sanki birdenbire sert ve diriltici rüzgâra, yenilmesi behemehal lâzım güçlüklere, hayatın kendisine çıkmıştılar.

Bulut gelir yer yaş olur
İçer bâde sarhoş olur
Yar kokusu bir hoş olur.

Mümtaz bu derin ve çıldırtıcı hasretin kendi ıstırabından çok ayrı bir şey olduğunu anlıyordu. O bir âsap bozukluğunun değişmiş şekli değil, sıcak ekmek gibi hayatın kendisi ile dolu, onu yapan bir şeydi.

Bulut gelir seher ile
Çiçek açmış bahar ile
Herkes kavuşmuş yar ile

— İşte bunu sevmeliyiz. İhsan hakikaten mesuttu. Bütün hakikatler burada, bu engin ummanda. Halkımıza ve hayatımıza ne kadar yaklaşırsak o kadar mesut olacağız. Biz bu türkülerin milletiyiz. Sonra birdenbire Yahya Kemal'in mısraını hatırladı:

Duydumsa da zevk almadım İslâm kederinden...

Var mı? yok mu? Ben varım; yeter. Kendime herkesten fazla hiçbir hürriyet de istemiyorum.

— Fakat burada da azap var. hem daha keskini?

— Hayır, burada yalnız söyleyiş var. Eğer bu türkünün, buna benzerlerin kederi hakikî olsa insan kalbi yarım saat tahammül edemez. Burada biz kalabalıkla karşı karşıyayız. Tecrübe bir kişinin değil, bütün medeniyetindir.

Orhan'la Nuri birbiri ardınca Rumeli ve Anadolu türkülerini söylüyorlar. Cemil onlara neyle bazan yardım ediyordu. Sonuna doğru Tevfik Bey:

— Size gül ilâhisini okuyayım! dedi. Trabzonda daha ziyade kadınlar söyler bunu!

Mümtaz birdenbire Fra Flippo Lippi'nin **Güller içinde çocuk** İsa tablosunu andıran bir kâinat içinde kaldı. Sanki Ferahfezâ'nın o hasret kasırgasında savurduğu bütün güller, bu eski ilâhide toplanmıştı:

Gülden kurulmuş bir pazar
Gül alırlar, gül satarlar
Gülden terazi tutarlar
Alanlar gül, satanlar gül...

Hicaz makamı birdenbire bütün bir bahar olmuştu. Mümtaz'ın bu geceden hatırladığı son hayal Nuran'ın bu gül tufanı içinden ve onların üstüste akislerini taşıyan, yorgun, süzülmüş, birkaç türlü düşüncede parça parça, fakat sâkin tebessümünde birleşen yüzüydü. Hayır, bütün o şüpheler, azaplar birer vehimdi. Nuran'ı seviyordu.

— 9 —

Nuran etrafının açıktan açığa kendisiyle meşgul olduğu bu sıkıntı devirlerinde yalnız Mümtaz'ın sükûnetine güvenebilirdi. Halbuki Mümtaz bu güvene cevap verecek ruh haletinden çok uzaktı. Bütün bu işlere soğukkanlılıkla ve sevdiği kadına itimatla bakacağı yerde ondan şüpheleniyor, onu kendisini unutmakla itham ediyor, üstüste yazdığı mektuplarda şikâyetlerde bulunuyordu.

Ne Fatma'nın bitmez tükenmez hastalıkları, ne Yaşar'ın çekilmez halleri, ne de etrafın dedikodusu Nuran'ı Mümtaz'ın boş yere üzüntüleri kadar rahatsız etmiyordu. Ötekiler, beraberce karşı koymağa karar verdikleri güçlüklerdi. Fakat âşığının vaziyeti büsbütün başkaydı.

Nuran: «Niçin beni anlamıyor?» diye şikâyet ederken, Mümtaz «Bu kadar basit bir işi ne diye böyle içinden çıkılmaz bir hale sokuyor?» derken ikisi de birbirini anlamamakta ısrar ediyorlardı.

Nuran'a göre Mümtaz'ın vaziyeti gayet basitti. Mademki seviliyordu, o halde sükûnetle bir tarafa çekilip beklemeliydi. Mümtaz ise, mademki seviyor, kendi saadeti için de bir an evvel kararını vermelidir, diye düşünüyordu.

Sade bu taşınma keyfiyeti Mümtaz için bir yığın sıkıntı olmuştu. İkinci bir ev kirası, döşeme masrafı, gibi şeyler ilk defa genç adamı tabiî kazancının dışında yeni imkânlar aramağa sevketti. Şimdi ikisi de İstanbul tarafında oldukları, kış ortasında çıkılacak bir yokuş, bizim vapur tarifelerimizle o kadar güç bir seyahat haline gelen bir yakadan öbürüne geçme külfeti olmadığı için daha kolay buluşabiliyorlardı. Hemen her gün Nuran Mümtaz'a gelebilecekti. Fa at bu sefer genç kadının hayatına büsbütün başka ngeller girdi. Beyoğlu'na taşınmakla Nuran eski mektep arkadaşlarının, oldukça kalabalık bir aile muhitinin, Yaşar'ın bitmez tükenmez dostlarının, Fahir'in hısım ve akrabasının ve nihayet Adile'nin ve ahbaplarının arasına düşmüş oluyordu. Hemen hiç kimse onun vaziyetini anlamıyor, herkes bilerek veya bilmiyerek eski yaşayışının devamını istiyor ve genç kadın hiç olmazsa evlenene kadar onu değiştirmeğe cesaret edemediği için bütün bu dostlu ları kabule mecbur oluyor, davetler, toplantılar birbirini kovalıyordu. Öyle ki Şubata doğru Mümtaz'a ayırdığı saatların çoğunun öbürleri tarafından zaptedildiğini göriince kendisi de şaşırmıştı.

Fatma'nın yaz sonundaki hastalığının etrafta uyandırdığı dedikodu olmasaydı bu kadar itaatlı olmıyacak, kendi iç hayatını inkâr etmiyecekti. Halbuki bütün bu ziyaretler, davetler, dostluklar bir yığın arışıklık çıkarıyordu. Mümtaz'la beraber, hiç olmazsa bir müddet için bir arada görünmemeğe karar vermişlerdi. Bir bakıma göre bu çok doğru bir şeydi. Fakat böyle ayrı yaşamaları genç adam için kolay olmuyordu. Hemen her gün şuradan buradan Nuran'ın dün akşam veya evvelki akşam bulunduğu davetin, eğlencenin, balonun hikâyesi kendisine geliyordu. İşin daha fenası, Mümtaz için çocuğunu feda etti, ithamını üzerinden kaldırmak arzusuyla Nuran bu eğlencelerde olduğundan çok başka görünmeğe çalışıyor, hakikaten eğlenmeğe, gülmeğe, ufak iltifatları kabul etmeğe kendisini mecbur sanıyordu.

Öbür taraftan Yaşar'ın Mümtaz'ı kıskanması genç kadının başına bir takım genç erkek musallat etmişti. Yaşar, âde-

ta «Mümtaz olmasın da... kim olursa olsun,» diye düşünüyordu. Ona karşı garip bir düşmanlığı vardı. Onun gözünde artık iyi, kötü yoktu. Müm az ve Mümtaz'dan başkaları vardı.

Yaşar, bu düşmanlık içinde Adile'ye karşı olan kinini de unutmuştu. Hemen her gün onun evindeydi. Açıkça bir kelime söylemeden işbirliği yapmışlardı. İkisi de er geç Nuran'ın Adile'ye doğru kayacağını tahmin etmişlerdi. İlk ziyaret gününde «evet, bu zavallı çocuğu kurtarmalı.. yoksa mahvolacak!» diye anlaştıktan sonra genç kadını Mümtaz'dan uzaklaştırmak için her türlü tedbiri beraberce sadece birbirlerinin düşüncelerini kabul etmekle almışlardı. Yaşar «yarın akşam dostlarla size geleceğiz!» diye haber gönderdiği veya kısa uğrayışlarında bizzat söylediği zaman Adile, bu haberin veya vâdin altında «siz Nuran'ı cağırırsınız, hattâ icabederse ısrar edersiniz!» cümlesini kendiliğinden buluyor, o böylece Nuran'la Mümtaz'ın bir hafta evvelden verdikleri, o akşamı başbaşa geçirmek kararı birdenbire çıkan bu engelle karşılaşıyordu.

Bütün bu tesadüfler, oyunlar, Nuran'da yavaş yavaş neticelerini vermeğe başlamıştı. Genç kadın, düşüncesinin, hiç olmazsa bu davetlerde ve toplantılarda Mümtaz'dan uzaklaştığını hissediyordu. Etrafın tecessüsünden, haya ını didikleyen dedikodudan kurtulmak için sâkin görünmeğe çalıştıkça bu yeni muhite ve onun tesadüfe göre getirdiklerini yaşamağa alışmıştı. Kaldı ki, Mümtaz'ı düşünmemek, Fatma'yı düşünmemek, son altı yedi ay içinde hayatını istilâ eden bir yığın üzüntüden kurtulmaktı. Bu biraz da dışarıdan içeriye doğru bir hücuma benziyordu. Ve Nuran sonuna doğru kendisine cebreden şeylerin çoğunun hoşuna gittiğini, etrafındaki bu halabalığın, hayranlıklarla ve eğlence ile dolu hayatın hoşuna gittiğini gördü. Vakıa içinde daima konuşan Mümtaz'ın sesini susturmak içi sık sık kendisine «nerede olursam olayım. ben Mümtaz'a aitim!» diyordu. Fakat bunu söylerken, bulunduğu yerle Mümtaz'ın yanında bulunmak arasındaki fark gözünden kaçmıyordu. «Çinde bulunsam bile düşüncem onundur!» diyordu. Fakat bu daima onun olan düşüncesine mukabil tebessümleri, konuşması, neşesi başkalarınındı; başka erkeklerin kolları arasında dans ediyor, Mümtaz'ı meşgul eden meseleye hiç benzemiyen meseleler üzerinde konuşuyor, onunla başbaşa oldukları veya yalnız onunla meşgul olduğu zamanlardaki gibi düşünmüyor, yaşamıyordu. Öyle ki, kışın

ortasına doğru kendisini hakikaten bu ruh dağınıklığına alışmış buldu. Hiç olmazsa evinde değildi. Hiç olmazsa annesinin gizli gizli baş sallayışlarını, Fatma'nın açıktan açığa düşman bakışlarını görmüyordu. Hiç olmazsa bu kalabalıkta kendini dinlemiyordu. O yaz sonunda Mümtaz'ın dediği gibi evlenerek bu işi kökünden çözmemekle nekadar hatâ ettiğini şimdi anlıyordu.

Her hafta bir iki defa Mümtaz'la buluşmasını genç adam için olduğu kadar kendisi için de kâfi buluyor, fakat bu saadetin Mümtaz için nelere mal olduğunu hiç düşünmüyordu.

Mümtaz'ın günleri garip ve zalim bir bekleyiş içinde geçiyordu. Taksim'deki apartıman küçük ve güzeldi. Mümtaz bu ikinci ikametgâha kitaplarının bir kısmını taşımıştı. İstanbul'a inmediği geceler orada kalıyordu. Böylece Nuran'a göre Mümtaz, çalışabileceği bir yerde, kendi evinde idi. Onu gelip gördüğü zamanlar, işinin arasında gelip görmüş oluyordu.

Nuran böyle düşünmekle Mümtaz'ı neye mahkûm ettiğini düşünmüyordu. Düşünse bile birşey yapamazdı. Kendince güç gördüğü şeyin karşısında bütün hamlesi kırılan kadın ruhu çoktanberi bu münasebeti Mümtaz'ın hatırı için devam ettirdiği düşüncesini ona vermişti.

Bu yüzden Mümtaz'ın günleri iki oda ile bir holün arasında tek başına beklemekle geçiyordu. Nuran çok defa ya vaktinde gelemez, gelse bile bu geliş kısa bir uğrayıştan ibaret kalırdı. Ve Mümtaz onu kaçırmamak için bazan bütün gün, bazan da Nuran'ın gelmesi ihtimali olmayan saatler hariç, üç dört gün üstüste evinde beklerdi.

Bu hakikî bir azaptı. Nuran'ın vadettiği saata kadar çalışmak, bir şeylerle oyalanmak kabildi. Fakat kararlaştırılan saat yaklaştıkça beklemek denen şey, insanın o kapı eşiğinde, zilde ve saatte parça parça ve sadece helecan yaşayışı başlardı. Mümtaz bu saatları bir nevi baş ağrısı duymadan, kapalı bir odada yaşamanın verdiği o acaip üzüntüyü âsabında hissetmeden hatırlıyamazdı. O haftalar ve aylar boyunca gün denen şeyi satıcı sesleriyle rahatsız sinirlerinde yaşadı. Bunlara evvelâ hiç dikkat etmezdi. Kendimizi verdiğimiz düşüncenin arasında, hepimizin alışık olduğumuz bu seslerin, kendilerini göstermeden, âdeta bir metinde lüzumsuz bir virgül, bir nokta gibi gelip geçişleri vardır. Sonra yavaş yavaş zihin

sadece bekleyişten ibaret bir hayata başlayınca bu sesler günün merhalelerini işaret eden alâmetler olurlar, nihayet vakit gelip de Nuran gelmeyince daha evvelki tecrübelerin acı hatıralarına kalbolurlardı. Saat ona doğru yoğurtçunun sesi, sadece ev kadınlarına ilk kolaylığı bahşetmekten başka birşey ifade etmezken, on ikiye doğru âdeta düşüncesini Nuran'ın gelişi meselesinde teksif etmeyi genç adama hatırlatır, ikide aynı satıcı aynı sesle Nuran'ın gelmesi saatidir, diye haykırır, üç, üç buçukta «bugün de geçen haftaki gibi olacak, gelmiyecek!» der, akşama doğru ilk karanlık arasında bağırdığı zaman ise bu sesin kıvrımlarında «ben sana söylemedim mi?...» gibi bir nevi itap başlardı.

Mümtaz için, Nuran'ı beyhude yere beklediği bugünlerde, saatlar, ümitten yese doğru ağır ağır çehresi değişen bir mahlûktu. Sabahleyin ümidin beşûş çizgileriyle gülümser, öğleye doğru şüphe ile sevinç arasında üzülür, ikindide bütün çizgileri kapanır, akşama doğru renksiz, mânasız bir pelte, Mümtaz'ın ömrünün garip ve mânasız bir benzeri olurdu.

Bu esnada, apartımanda ziller çalınır, komşu kapıların önünde konuşmalar olur, yan katta, yemek masasının hazırlıkları başlar; çatal, bıçak gürültüleri, radyo sesleri birbirine karışır; sonra merdivenlerden acele çıkış ve inişler peydalanır, nihayet bütün apartıman, sessizliğe gömülürdü. O zaman Mümtaz'ın bütün dikkati ister istemez sokağa açılırdı.

Saat üç buçukta, en üst kattaki Rum ailesinin sepeti aşağıdaki sebzeciye uzanır, karışık bir dille yukarıdan aşağıya ve aşağıdan yukarıya bir konuşma başlar, karşı berber dükkânındaki manikürcü kadın, evlerde çalışma saati geldiği için sokağa koşar, fakat mahalle hakkında tam bir tekmil haberi almadan sokaktan ayrılmak istemezmiş gibi, kolacı kadınla, bitmez tükenmez, — onun tarafından sadece hayret, kolacının madaması tarafından yalnız sır tevdii şeklinde — konuşmasına başlar, yanıbaşında apartımanda piyano dersinin akisleri Mümtaz'ın yalnızlığına her perdeden Do'ların Mi'lerin kapalı işaretlerini atardı. Bu sadece kulağında ve biraz da gözünde yaşamaktı. Çok defa Nuran'ın gelişi bu üzüntülere nihayet verirdi. Fakat gelmediği günler, geceyi, onu görmeden geçirmek azabiyle korkunç olurdu. Mümtaz böyle zamanlarda sevgilisinin evine koşar, onu evde bulamazsa, Tevfik Bey-

le, annesiyle biraz konuşur, beklemeğe çalışırdı. Bazan da, herşeye küskün, evinde kalırdı.

— 10 —

O pazartesi akşamı da böyle olmuştu. Saat altıda, fakülteden Taksim'e döndüğü zaman, üç gün evvel Âdile Hanım takımının, Suad ve Nuran da beraber olmak şartiyle, İstanbul'un kalabalık bir gazinosunda geçirdikleri gecenin haberini aldı. Bütün havadisini vermek için âdeta yakasına asılan zavallı bir budala, uzaktan şahit olduğu eğlenceyi, hanımların kıyafetlerini, Suad'in neş'esini, kadeh kaldırışını, gürültülü gülüşünü unutmamak şartiyle herşeyi, anlatmıştı:

— Ben yalnız başıma idim. Doğrusu, sen orada olsaydın, gelir, katılırdım... Hattâ bir müddet bekledim bile Ne kadınlar, azizim! ne kadınlar! Bunu söyliyen, Nuran'la Mümtaz'ın münasebetini bilmiyordu. Yalnız Sabih'le dostluğunu biliyordu. Onun için rastgele konuşuyordu:

— Hele, Suad Beyin metresi olacak galiba, bir hanım vardı!...

Sonra birdenbire, eğlence ümitlerini boşa çıkartmış olmasını affetmiyormuş gibi:

— Birader, sen de etraftan öyle bir çekildin ki... Yoksa bir şey mi yazıyorsun? Galiba faaliyet sahan değişti? Ama, bu kadar da olmaz. Bari çıktığın yeri söyle de gelip seni bulalım... Hem, birgün beraber gideriz, olmaz mı? Senin dostların... Zaten nereye gitsen oradan daha eğlencelisini bulamazsın!...

Mümtaz daha fazlasını dinlemedi. Bu budala sineğin ve bedava eğlence düşkününün yakasını bir türlü bırakmıyan elini âdeta zorla iterek uzaklaştı. Birkaç dakika daha kalsa adamı orada dövmeğe mecbur olacağını biliyordu. İçinde Nuran'a karşı acaip bir hiddet peydalanmıştı. O cuma gününü Mümtaz, evde Nuran'ı beklemekle geçirmişti. Genç kadın bir gün evvel telefonda, geleceğini o kadar kat'î vâdetmişti ki... Sonra, fazla ümitten, ıstıraptan yorgun, hiçbir tarafa çıkmadan yatmıştı. Üstelik bütün geceyi, bu kat'î vaat yüzünden, genç kadın için herhangi bir üzüntü korkusuyla geçirmişti. İkide bir uyanıyor, cıgara içiyor, odasında dolaşıyor, pencereyi açarak sokağın sessizliğini dinliyordu. Şimdi ise,

kendisi için okadar azaplı olan bu geceyi sevgilisinin nerede geçirdiğini, sırtında henüz görmediği yeni elbisesi ve saçlarının tuvaletine kadar haber vermişlerdi.

Bu havadisten sonra Mümtaz'ın eve gitmesi çok güçtü. O yalnızlık, sükût, ümitsizlik hissi, içinde zehirli bıçaklar gibi çalışan hiddet ve kin... Bunları okadar iyi tanıyordu ki... Acele acele, Beyoğlu'na doğru yürüdü. İkide bir duruyor; demin işittiği cümleyi kendi kendine tekrarlıyordu:

«— Galiba Suad Beyin metresi olacak!»

Fakat niçin olmasın? Birdenbire küçük bir teferruatı hatırladı. Nuran, bir gün beraber çıkarlarken, «Mavi boyunbağını niye takmıyorsun?» diye sormuş ve Suad'in üç gün evvel boynunda gördüğü bir boyunbağıyı tarif etmişti. Bu alelâde dalgınlık veya karıştırma şimdi onu çıldırtıyordu. Bu daima böyle olurdu. Mümtaz, hariçten gelen tesirlerin altında bütün konuştuklarını yenibaştan hatırlar, genç kadının her sözünde, her jestinde ihanet delilleri arardı.

Sevdiği bir şairin, «Canilerin dostu» diye anlattığı trajik akşam yavaş yavaş karanlık ve sisli bir geceye yerini bırakıyordu. Mümtaz, dükkânların, bu kömür ve sis kokusu içinde daha değişik görünen aydınlık vitrinlerine baka baka caddede yürüdü. Nereye gitmeliydi? Vakıa içindeki sefaleti beraberinde taşıdıktan sonra her yer birdi. Sonra, bir yere gitmek, insanlarla temas etmekti. Halbuki Mümtaz, insanlardan kaçıyordu. Onların anlamamazlığından haraptı. Onlar meselesiz yaşıyorlardı. Yahut da ... «Yahut da ben çok biçareyim...» diye düşündü. «Ne yapmalı? Nereye gitmeli, yarabbim?...» Birkaç dakikada kıskançlık etrafında ve içinde vehimden, azaptan, o çılgın ve muazzam makinesini kurmuştu. Sanki bir örümcek durmadan çalışıyor, çelik ağlarını örüyordu.

Bu kıskançlıktı. Aşkın öbür çehresi olan kıskançlık. Bütün hazların ve saadetlerin, bizi mes'ut eden tebessümlerin, ahitlerin, ümitlerin tekrar gerisin geriye dönüp, keskin bıçaklar, çok sivri neşterler halinde içimize saplandığı kıskançlık. Mümtaz'ın aylardır tanıdığı ve tattığı bir şeydi bu. Çoktanberi aşkın kadehi onda ikileşmişti. Birisinden çıldırtıcı ihsasların içkisini içerken, her dakikası bir duaya benziyen saadetinin ortasında, birdenbire bir el avuçlarının ortasına ikincisini sıkıştırıyor; birdenbire en ihtişamlı sarhoşluktan,

sefil acıların, küçük duyguların, zelil şüphelerin âlemine uyanıyordu.

Sanki kafasının bir tarafında çok zalim, akla gelmedik işkencelerden hoşlanan bir sihirbaz vardı. Birkaç saniye içinde, etrafındaki herşeyi değiştiriyor; mevcudu ortadan yok ediyor, mevcut olmıyanları getiriyor, sade yaşadığı ânın değil, bütün mazisinin, geçmiş günlerinin çehresini ve mânasını bozuyor, yalnızlık saatlerinin lezzetli olan her hayalini tükenmez bir zulüm haline sokuyordu.

Ve Mümtaz, içinde hiç tanımadığı bir hiddetle, onun sivri, kemirici sesini, sinsi kıvranışını duyuyordu.

Yeni çiselemeğe başlayan yağmurun altında ve keskin soğukta acele acele yürüyor, ikide bir durup kendisiyle konuşuyor, hareketlerini kontrol edememek acziyle çıldırıyordu. Fakat ne bu acele ve sağa sola çarpma yürüyüş, ne ikide bir — hiç tanımadığı cinsten mahlûklar gibi karşılaştığı insanlar, görmeden baktığı mağaza vitrinleri, içinde gittikçe artan rahatsızlığı, o gürültülü hiddeti ve kendisini yapyalnız ve biçare bulma hissini, biraz daha derinleştirmekten, her an daha çoğaltmaktan, daha tahammül edilmez şekilde kesik ve öldürücü olmaktan menetmiyordu. Ah, bir tarafa kapanıp ağlamak ne kadar iyi olacaktı. «Ne kadar sefilim, sefil ve biçare...» Hiç duymadığı şekilde bedbahttı.

Birdenbire Sabih'lere gitmek, orada hepsini beraber bulmak arzusuna kapıldı. Çağırılmadığı bir eğlencenin ortasında onları görmek istiyordu. Bu gece Nuran orada olmalıydı ve şüphesiz Suad da beraberdi. Onları hepsini bir arada görmek bu anda en büyük ihtiyacı olmuştu. «Herşeyi öğrenmeliyim?» Fakat neyi öğrenecekti? Öğreneceği ne kalmıştı? «Galiba Suad Beyin metresi olacak...» Biraz evvel rastgeldiği adamın bu cümlesi kafasından hiç çıkmıyordu. Demek ki, dışarıdan ufak bir bakış, şöyle bir dikkatle bu hüküm verilebiliyordu.

Yavaş yavaş Talimhane'ye doğru tekrar yürümeğe başladı. Taksi sesleri, kornalar, çok rutubetli havada keskinliklerini kaybetmişler, yüksek bir yerden atılan bir şilte gibi yayılıyorlardı. Bir adam, kolundan tutarak, bir otomobilin hemen hemen altından onu çekti. Mümtaz okadar dalgındı ki, adama teşekkür edemedi. Ancak beş on adım ötede işi anlayabildi; ve dönerek: «Niçin yaptın bu işi? Neden bırakma-

dın? Herşey bu anda bitebilirdi.» diye baktı. Fakat adam, gece içinde kaybolmuştu.

Sabih'lerin evi; salon, yemek odası, küçük büro, hulâsa caddeye bakan bütün cephe aydınlıktı. «Muhakkak burada..» diye tekrarladı ve kapıya doğru yürüdü. Fakat kapının önünde birdenbire durdu. «Ya hakikaten oradaysalar, ya onları beraber görürsem?» Cesareti, hattâ deminki hiddeti birdenbire kırılmıştı. Şimdi sade, haftalardır uğramadığı bu eve, bu kadar perişan bir yüzle ve sırf kendisini aramak için, böyle birdenbire girmesinin, Nuran üzerinde yapacağı tesiri düşünüyordu. Onun böyle zamanlarında, Nuran'ın yüzü o kadar değişir, okadar mahzun ve serzenişle dolu gözlerle bakardı ki...

Yavaşça evin kapısından uzaklaştı. Sanki gecikmiş misafirlerin kimler olduğunu görmemek için yolda hiç kimseye bakmadan, âdeta etrafını görmemeğe çalışarak yürüyordu.

İlk katlardan birinde, bir radyo açıldı. Ve birdenbire Mustafa Çavuşun türküsü bu kış gecesi, sokağı kapladı: «Şahane gözler şahane...» Mümtaz'ın içi burkuldu. Bu, Nuran'ın en sevdiği şarkılardan biriydi. Tekrar acele acele yürümeğe başladı. Fakat musiki, zalim bir melek olmuş, onu peşinden kovalıyor, sarsıyor, altına alıyordu. «Niçin, niçin böyle olsun?» İkide bir elini alnına götürüyor, çok kötü bir düşünceyi kendinden uzaklaştırmıya çalışıyordu.

Böyle ne kadar yürüdü? Nerelerden geçti? Bunu kendisi de pek bilmiyordu. Birden kendi kendine: «Bir şeyler içsem...» dedi. Tünel taraflarında küçük bir meyhanenin kapısı önündeydi.

Yanmış zeytinyağ kokusu, rumca şarkı, garson bağırışları, havada uçar gibi hazır tebessümler, alkol ve cıgara dumanı içinde bir köşeye büzüldü. Hiç eski Mümtaz değildi. Küçük, çok küçük birşey olmuştu. Etrafındaki gürültüye rağmen kendi içindeki sesler devam ediyordu. Eviç, elden çıkmış vatan parçalarından topladığı hava ile hâlâ hayalinde konuşuyor, Nuran'ın güzelliklerini, insan talihinin acılıklarını, eski Tuna boyu âyan konaklarının, unutulmuş şehirlerin hâtırasından ona sunuyordu: «Eviç, Rumeli'nin Hüseynî'sidir.» diye düşündü.

Meyhane, ağzına kadar doluydu. Herkes şarkı söylüyor, gülüyor, konuşuyordu. Yakınlarda gelmiş ve birdenbire meş-

hur olmuş bir Yunan opereti trupunun ağzından toplanmış birkaç şarkı her masadan ayrı ayrı yükseliyordu. Dostlariyle gelmiş işçi kızlar, evlerinden, o gece beraber eğlenmek için alınmış fahişeler, bekâr memurlar, bilmediğimiz ihtisaslariyle gündelik hayatımızı yapan, elleri nasırlı vardakosta işçiler, hepsi kendi insanlık yükleriyle, ayrı ayrı diyarlardan gelmiş küçük kervanlar gibi buraya, alkolün su başına, bu hep bir arada paylaşılan acaip inzivaya konmuşlar, mizaçlarının ve talihlerinin kendilerine emrettiği susuzluğu, — kimi unutmak, kimi hüzünlü, hatırlama, kimi hayvanî hazlar — kandırmaya çalışıyorlardı.

Alkol bazılarının yüzünü bir sünger gibi silmişti. Bir kısmının yüzü ise aydınlık bir mağaza vitrini gibi parlıyordu. Fakat hepsinde onun verdiği yarım uykunun altından bir irsiyet, gömülü bir his, alçakça bir tasavvur, doludizgin koşmak, kendisini her ne pahasına olursa olsun tatmin etmek isteyen arzu, kin, öldürme ihtiyacı, ertesi sabah unutulacak veyahut daha hazîni bütün ömrünce devam edecek fedakârlık hissi, uzun zaman karanlık ve rutubette beslenmiş hayvanlar gibi uyanıyorlar. tırmandığı kaya parçasında ve güneş altında ısınan kertenkeleler gibi canlı ve dikkatli bekliyorlar, sonra acaip bir değişiklikle ellerine geçirdikleri bu insan malzemesinin, bu küçücük ve canlı şeyin yerini almağa çalışıyorlardı. Hepsini adım adım kendi müntehalarına, her insanda mevcut o sadece bir tek an olmak iddiasına, ölümle hayatın müşterek mânasını taşıyan o keskin bıçak sırtına taşınmağa çalışıyorlardı.

Kaba, iğrenç, ulvî, veya budala, dünyadan el çekmiş, veya sadece iştiha, herkes tek bir şey olmağa doğru gidiyordu. Bir kısmı ise sadece dağılıyordu. Bir duvara atılmış gevşek bir buz parçası gibi görünmez zerreler haline giriyorlardı. Bunlar ömürlerinin tecrübesini henüz benimsememiş, yahut hiç benimsenmiyecek yumuşaklar, hülya adamları, biçareler, ya hakikaten, yahut talihlerinin icabı garip bir müraiklikte kalanlardı.

Küçük ve tecrübesiz bir orospu, esmer ve cılız vücuduyla çamurda kalmış bir mısır koçanına benziyen biçare bir mahlûk, dirseğini âşıkının dizine dayamış, ona yavaş bir sesle şarkı söylüyordu. Sesi ekşimiş ve küflü bir hamura benziyordu. İkide bir hıçkırıyor, gırtlağına kadar yükselen alkolün

tazyiki altında yüzü değişiyor, fakat hıçkırık kesilince şarkısına devam ediyordu.

Biraz ötede, üç erkek tek başlarına oturmuşlar, konuşuyorlardı. Birinin elleri masanın üstünde, mütemadiyen tempo tutuyordu. Orta aki, hayatının zafer anlarından birini yaşadığı muhakkak olan bir zavallı, —ellilik bir adam—, yavaş ve âhenkli olmasına çalıştığı bir sesle kelimeler üstünde durarak, dinlenerek bir şeyler söylüyor, bazan iki eli birden meze tabaklarının üstüne uzanıyor, onlara dokunmadan plânlar çiziyor, her sözün nihayetinde öbürlerinin yüzüne bakıyor; kendi ehemmiyetinin idrâki içinde kimbilir hangi hayalî binayı, o hiç tahakkuk edemiyecek hülya saraylarından birini kurmağa çalışıyordu. Bu, fikri bulan adamdı. Yarın sabah unutursa ne çıkar? Akşamleyin tekrar burada, bu, veya buna benzer bir masanın başında onu daha zengin bulacaktı.

Mümtaz, elleriyle durmadan tempo tutan gencin yüzüne baktı. Mümkün mertebe bu hakikatler ocağından uzak kalmağa çalışır gibi, bir hali vardı. Onun, fikrin sahibini kıskandığı, düşüncesinin onunla dövüşmemesinden muzdarip olduğu muhakkaktı. Bununla beraber, dalgınlığın arasından onu dinliyordu. Ötekinden, asıl hayran görünenden ziyade sahte algınlığı içinde ne bir kelimeyi, ne de bir jesti kaybediyordu. Nefretle, kıskançlıkla, her kelimeye içinden ayrı ayrı itirazlar ederek dinliyordu. Yarın bu kelimeler aynivle ağzından çıkacak, bu jestler tekrarlanacaktı; başka türlü olmasına da imkân yoktu. Mümtaz bir daha bütün bir şüphe içinde gencin yüzüne baktı. Daha ziyade, kapanmış bir avuca, almağa, saklamağa mahsus şeylerden birine benziyordu. Okadar sert ve haris bir boşluğu çerçeveliyordu.

Onların yanıbaşlarında geçkin, fazla düzgünlü bir kadın, başını genç bir erkeğin omuzuna dayamış, söylediği şeyleri dinliyordu. Arada sırada, çok nazlı olmasını istediği muhakkak olan bir sesle yavaşça gülüyor, sonra kadehini yakalıyor, birkaç yudum içiyor, tekrar erkeğin omuzlarına yaslanıyordu. Uzaktan bir garson, kimbilir kaç senenin tecrübesi arasından onların haline gülüyordu.

Mümtaz için bu ses, bu kireci rutubetle kabarmış duvarlara benziyen kaba, tecrübeleri kendisine yabancı, iptidaî kadın yüzü, bu baygın ve cıvık bakış, garsonun sessiz gülüşünün yanında bütün fecaatini kaybediyor, ehemmiyetsiz bir

şey kalıyordu. Muhakkak, garson, insan sarrafıydı. İnsan sarrafı... Ve sadece çocukluğundanberi işittiği bu tâbirin korkunç delâleti altında çıldıracak gibi oldu. Demek ki, ömür tecrübemiz bizi bu hiçbir şeye inanmıyan, acınacak şeylere bu kadar şüpheci ve zalim güldüren bir bilgiye götürebiliyordu. Demek ki, beşerî dediğimiz şey, sadece okur yazarın, yarı meczubun, kendi içindeki müphem parıltıları hakikat güneşi sananların vehmiydi. Beşerî hayatın içinde değildi; sadece bir düşünme şekli idi. Bu düşünce onu birkaç ay evveline, Emirgân'daki büyük geceye, İhsan'la olan münakaşalarına götürdü. Tıpkı köşkün sofrasında olduğu gibi, Platoni koltuğun altında Republicası ile, gurbet yollarında gördü.

Fakat düşüncesi burada birdenbire kesildi. Nuran'ın yüzü cigara dumanı, alkol kokusu, yapışkan seslerle dolu meyhanenin havasında sanki kendi düşüncesinden, bir an için olsa dahi, bu kadar mahzun bir şekilde ayrılmıya razı değilmiş gibi, karşısına çıktı.

Tekrar sokağa çıkmak, tekrar başıboş yollarda yürümek, birtakım insanlara çarpmak, otomobillerin altından, güçlükle kurtulmak için sokağa çıkmak, gayesiz harekette içindeki şeyleri koşturmak istedi. Nuran'ın yenileşen düşüncesi o kadar kuvvetliydi ki, bir an boğulacağını zannetti. Sonra tekrar kadehine sarıldı. Alkol, alkol bir şey getirmeliydi. «Evet. insanî tecrübe, insanın dışında...» diye tekrarladı. Bunun gibi güzel, mutlak, mesut ve yüksek herşey insanın dışındaydı. Derin düşünce hepsini inkâr ediyordu. Derin ve sağlam düşünce, bir tek noktaya bakardı: «Ölüm! Veya başıboş çılgınlık, yâni Hayat!..

Mümtaz, bu ikisinden hangisi, acaip ve mantıksız hayat mı, yoksa zaruretlerin efendisi ölüm mü girecek diye kapıya bakıyordu. Kapı açıldı. Genç bir kadınla, üç erkek içeriye girdiler, yanındaki masaya oturdular. Mümtaz bu masanın ne vakit boşaldığını, bir türlü hatırlayamadı. Ve o zaman dikkatlerinin ne kadar satıhta dolaştığını anladı. Belki de gördüğünü sandığı şeylerin hiçbirî yoktu. O, çamura düşmüş mısır koçanına benziyen kızcağızı, o garsonu, ve bir azap gibi kendisine musallat olan tebessümünü, kollarının bilezikleri bir eski zaman devesinin çanları gibi şıkırdayan orta yaşlı, düzgünlü kadını, hep muhayyilesi uydurmuş olabilirdi. Bu düşünce ile korka korka etrafına baktı. Garson

son derecede yılışık bir tebessümle, yeni gelenlerle meşguldü. Nazik ve maharetli olmasını istediği bir el işaretiyle genç kadına zeytinyağlı fasulya, turşu, lâkerda ve şiş kebabı tavsiye ediyordu. Fakat elin hareketleri hiç değişmiyor, bütün bu başka yerlerde bulunması imkânsız nimetler genç kadının burnu dibinde hava boşluğuna birleştirilmiş iki parmağın üstüste çizdiği ufkî çizgilerden doğuyorlardı. Küçük kız, hâlâ şarkısını söylüyordu. Fakat bu sefer gözlerinde bir yaş damlası vardı. Orta yaşlı yosma, âşıkının omuzundan, bir gözü kör mandolinciye türkü ısmarlıyordu.

Genç adam, burada ne işim var? diye düşündü. Alkol kendisine hiçbir teselli getiremezdi. Onda unutmanın cennetini bulanlardan değildi. «Bu kalabalığa gelince...» bir gün hiç istemeden Nuran'ı kaybederse, nasıl olsa buna benzer yerlerde yemek yiyecek, bu kalabalıktaki insanların itiyadlarına benziyecek itiyadlar alacak, bu kadınlara benziyen kadınları istiyecekti. Ve sadece bu ihtimalle yarı çılgın yerinden fırladı.

— 11 —

Eve geldiği zaman saat on bire yaklaşıyordu. Kapının önünde bu gecenin münasebetsizliğini düşüne düşüne anahtarını ararken kapı açıldı. Karşısında Nuran vardı. İlk önce, Tevfik Bey'e, annesine veya Fatma'ya ait bir fena havadis işiteceğim zanniyle korktu. Fakat Nuran'ın sırtında, bir hafta evvel, onun için Kütahya'lı bir kadından satın aldığı eski zaman elbiselerini görünce bunun sade beklenmedik bir saadet olduğunu anladı.

Genç kadın, perşembe günü, söz verdiği saatte Mümtaz'a gelmek için yola çıkmış, fakat tam kapının önünde Suad'a rastgeldiği için girmeğe cesaret edememişti. Suad'a iki haftadır bu sokakta rastlıyordu. Fakat bu sefer Mümtaz'ın akrabası muhasarayı ilerletmiş, tam kapının önünde bir boyacıya ayakkabılarını boyatıyordu. İster istemez, dönmüş, Sabih'lere gitmiş, oradan da Arnavutköyü'ne gitmeğe karar vermişlerdi. Mümtaz'a, arkadaşı tarafından o kadar mübalâğa ile anlatılan gece, buydu.

— Hiç rahat etmedim... Ama, hiç! Suad'la her an kavga edebilirdim. O da, hiç beklemediğim şekilde mahçuptu. Her

an, vaziyet üzerinde konuşmağa mecbur olmaktan korkuyordum. Fakat iyi oldu.

Ve Nuran, muammalı şekilde güldü. Mümtaz anlamamış gibi baktı:

— İyi oldu; çünkü kararımı verdim. Bu ruh serseriliğinden bıktım artık. Zaten annem de değişti. Tevfik Bey ise sabah, akşam ısrar ediyor. Onlar bugün Bursa'ya gittiler. Bir hafta kalacaklar. Biz de bu işi bitiririz. İhsan'ın tanıdıkları bize bunu çarçabuk yaparlar. Bu, Tevfik Bey'in fikriydi. Tevfik Bey: «İhsan, size bu işi çarçabuk bitirir!» diyordu.

Hakikatte genç kadın, son günlerde garip bir korkuya düşmüştü. Kendisini o kadar erkeğin birden içinde gördükçe hayatını hiç idare edemiyor, sanıyordu. Bir çalışma, bir gaye için erkek arkadaşlığını kabul edebilirdi. Fakat sadece, başıboş eğlenmek için...

— Bu akşam da Sabih'lerde toplantı var. Sabih, fayans işinde kendisine yardım eden mühim bir adama ziyafet verecekmiş. Beni de zorladılar. Hem bu sefer Sabih'in kendisi... Ben de gitmemek için, altıda buraya geldim.

Mümtaz, daha ne gibi güçlükler çıkacağını bilmiyordu. Fakat bir hafta beraberdi.

— Saat altıda geldim. Beraber bir yerde, yahut, evde başbaşa yemek yeriz, diye... Sen yoktun, ben de çarnâçar bekledim. Sonra elbiseleri gördüm, benim için olduğunu anladım, giyindim; işte böyle...

Eliyle çocukça bir işaret yaptı.

— Peki, ya yemek?..

— Sümbül Hanım, tabii ikram etti, ama ben, seni bekledim. Sen neredeydin?

Mümtaz geceyi, hislerinin ve düşüncelerinin üstünde durmamak şartiyle, kısaca anlattı. Nuran hep başını sallayarak dinliyordu. Sonunda:

— Bunlar mânâsız şeyler. Fakat senin de hakkın var.

Mümtaz:

— Ya Sabih'lere girseydim?.. diye üzülüyordu.

— Evleneceğimize göre, onun da ehemmiyeti yok. Yalnız, ben, sana daha mühim bir şey söyliyeyim: Ben evin anahtarını kaybettim, ya... Suad'ın bulmuş olmasından korkuyorum. Suad bu evi biliyor. Hep etrafında dolaşıyor...

— Mademki evleneceğiz?..

— Evet, dayım ısrar ediyor. Hattâ annem de. Bilir misin, ben de korktum artık...

Nuran, açık turuncu çepken, mor kadife yelek, yine turuncu şalvar içinde, o kadar sırma ve işleme arasında bir mücevher gibiydi. Kendisi de elbisesine pek bayılmıştı. İkide bir aynaya bakıyordu.

— Peki, saçlarını bu hale nasıl koydun?

— Evde ayna, tarak yok değil ya? Sümbül Hanım da bana yardım etti. Sümbül Hanım'ın çürük dişlerinin arasında çok tatlı bir tebessüm vardı.. Suad'ın çılgınlıklarından, Yaşar'ın ihtibaslarından çok başka bir dünyadaydı.

— Fakat Nuran, biliyor musun, seni görenler bir eski zaman masalını yaşıyor sanacaklar...

Nuran; annesinden, ninesinden, gezdiği memleketlerden öğrendiği türküleri söylemek istiyordu.

Mümtaz, hakikaten, ömrünün değişik bir tarafını yaşadığını sanıyordu.

— Sana şimdi nasıl bir ad takalım, Nuran?

— Benim adım bana yeter... — Sonra ilâve etti : — Ninelerimizin hayatı hiç de kötü değilmiş. Bir kere, gayet iyi süsleniyorlarmış! Baksana şu elbiselere...

Ve Nuran, bir türlü önünden ayrılamadığı aynada kendi hayalini seyretti :

— Tam Pisanello! Yahut bizim minyatürler...

— Yenisi kaça çıkar, acaba?

Mümtaz, birkaç yüz liradan aşağı çıkmıyacağını söylüyordu.

— Fakat yenisini yapmak, zannetmem ki kabil olsun; bunları işleyen tezgâhlar... Sonra hatırladı: Bir Cenuplu mektep arkadaşı, şehirlerinin, kurtuluş bayramı için bir abayı 50 altına yaptırmıştı,

— Müthiş! — Fakat Nuran, geçmiş zaman rüyasını bırakmıyordu — Sonra, yaşayışları çok rahat... O kadar emniyet altındalar ki.

Mümtaz, genç kadının yüzüne üzüntüyle baktı ve :

— Doğru, dedi. Verdiğimiz bütün hürriyete rağmen, kadın kafasiyle çok oynuyoruz, hattâ kadın değil, genç kız kafasiyle... Hergün hayata bir yığın mağdur atıyoruz!

Nuran başını salladı :

— Ne yaparsın, şimdi insanlar rahatı değil, kendi hayatlarını yaşamasını istiyorlar...

Fakat bu gece böyle ciddî meselelerle meşgul olacak gecelerden değildi. Zaten Sümbül Hanım onları yemeğe çağırıyordu. Yemekten sonra Nuran, üstündeki elbiselerin mahı olan halk türküleri söyledi. İkisi de Kozanoğlu'nu çok seviyorlardı. Fakat Nuran asıl Kütahya türkülerini bilmediğine üzülüyordu.

Ertesi sabah erkenden İhsan'ı görmeğe gittiler. İhsan, sırtında robdöşambırı, yazı odasında iki arkadaşiyle konuşuyordu. Mümtaz, onu bir kenara çekti; ve vaziyeti anlattı:

— Olur, dedi. Bir hafta içinde olur... Fatih Kaymakamı bu işi bana yapar. Birazdan söylerim; sen hemen nüfus kâğıtlarını bana ver, yahut yolla...

— Öğleden sonra artık...

İhsan ikisine de bakarak güldü:

— Hiçbir şey beni bu kadar sevindiremez. Buna rağmen, çehresi asıktı.

Sonra, Mümtaz'la beraber arkadaşlarının yanına döndü. Nuran, Sabiha'yı yıkayan Macide'nin yanına gitti. Sabiha'nın yıkanışı, bir onsekizinci asır kralının yıkanışı kadar merasimliydi. Bu küçük çocuk, suyu, sabun köpüğünü, teknede ördek çırpınışlarını delice seviyordu. Fakat bütün bu sevdiği şeylerin tadını çıkarması lâzımdı. Herşey, müsaadesi alınarak yapılacak, «Anne dondum...» diyecek, «Nefesim kesildi! Beni haşladınız ayol!» diye bağıracak, nazlanacaktı. Mümtaz, alt kattan gelen kahkahaları oturduğu yerden işitiyordu: «Belki insanoğlunda tek kalan hayvanî insiyak, küçük kızların. âdeta hoşa gitmek için yaşıyor gibi görünmeleridir.»

İhsan, biraz evvel kesiği sözüne devam etti:

— Fikre, fazla kıymet vermiyor muyuz? Emin olun, fazla kıymet veriyoruz. O kadar çok değişir ki... Tıpkı hava ile ilk tesadüfte hususiyetlerini kaybeden, eskisinden büsbütün başka şeyler olan maddelere benzer. Çünkü hayat kendi şeklini veya şekilsizliğini, o devamlı oluş halini fikrin hatırı için bırakmaz. Onun içindir ki, hiçbir yerde iktidar, velev ki kendi getirmiş olsun, fikrin peşinden gitmez. Fikir, bazan iktidarı hazırlar. Fakat hükümran olamaz. Asıl hükümran olan, saltanatı süren, hâdiseler veya onların yanıbaşında devrini savmadıkça kudreti azalmıyan realitelerdir. Onun içindir ki, hiç

olursa olsun, aksiyonda büyük adam yalnız bir andır. Yahut muayyen bir devredir. Her ömrün bir altın saati vardır. İşte büyük adam o altın saattir.

İktidar, fikri ne yapsın ki, o hâdiseler karşısında elini, kolunu bağlamaktan başka bir işe yaramaz. Meğer ki çok cesur ve münhasıran bir noktada kendisini teksif etmiş olsun, ve gündelik hâdiselerin dışına çıkabilsin! Küçük küçük gelen dalgaları yenmekten vazgeçsin! Asıl meseleyi görsün. Fakat hayat, yâni etraf buna razı olur mu? Hangi âna kadar mukavemet edebilir? Ben dram muharriri olsaydım, Rienzi'yi tekrar yazardım. Bu halktan çıkan, ve halk tarafından yıkılan kahramanı. Yahut ona benzer birini...

İhsan'ın eski mektep arkadaşı, elli beşlik, durgun, çok tecrübe geçirmiş bir mülkiye memuruydu. Şimdi üç senedir meb'us bulunuyordu:

— Bütün fecaat, insanın, insanla karşılaşa karşılaşa, en sonunda kendisini tanımıyacak hale gelmesi...

— Fikirler de öyledir: Hayatla karşılaşa karşılaşa tanınmaz hale gelir. Düşünce cesurdur; ve kendisine karşı koyabilecek başka bir kuvvet bulunmamak felâketine mâruzdur. Bir düşünceyi ne tahdit eder? Hiç. Fakat icra mevkiine koy, bakın ne hale girer. Her an değişir, ve bir evvelki halini tutmaz. Büyük ihtilâllerin tarihi budur. Dünyada Fransa İhtilâli kadar büyük ve güzel epopye azdır. Yirmi, otuz sene içinde beşeriyet, iki bin yıl kendisini idare edecek düsturların hepsini bulmuştur. Fakat başladığı zaman, neticenin sadece bir burjuvazi hâkimiyeti ile biteceğini kim bilirdi.

Hiçbir şey, hiçbir şeyi olduğu gibi kabul etmez: İhtiyarı içimizdedir. Dışarıda sadece âletler ve vasıtalar vardır.

— Bununla beraber, fikir için o kadar hareket oluyor. İsyanlar, ihtilâller, zulümler, katliâmlar...

İhsan, robdöşambrının eteklerini topladı. Konuşmayı hakikaten sevenlerdendi. Mümtaz'a: «Kusura bakma!» der gibi bir bakıştan sonra devam etti:

— Evet, oluyor. Fakat hedef daima değişiyor. Daima ok mahrekinden çıkıyor. Zamanımıza gelince, o büsbütün korkunç. Her kıymet pazarda. Herşey altüst. Bir tarafta on dokuzuncu asrın en korkunç, en yıkıcı ihtirası olan ihtilâl mühendisleri var. İspanya'da veya Meksika'da oturup dünyanın herhangi bir köşesinde, bir şehrin eldeki plânlarına göre

elektrik tertibatını uzaktan hazırlıyan herhangi bir teknik çalışma gibi, ihtilâl hazırlayanlar, hayatın azmağa, kangren olmağa müsait yerlerini keşfedip üzerine basanlar, onu azdıranlar var.

Orta yaşlı meb'us sözünü kesti:

— İhsan Bey, diyordu, siz ki o kadar yeni görünüyorsunuz; bana öyle geliyor ki, devrinizi sevmiyorsunuz?

— Hayır, sevmiyorum. Yahut, kelimeyi bulamadım; devrime hayran değilim. Fakat yeni miyim, hakikaten? Yeni olabilmekliğim için, yaşadığım saatin adamı olmam lâzım. Bense daha başka şeylerin iştiyakındayım! Yeni olmak için, devrimle beraber her an değişmeyi kabul etmeliyim. Bense bir yerde, bir düşüncede istikrarı sevenlerdenim.

— Fakat her ihtilâl böyle değil ki. Meselâ bizimki?...

— Bizimki de başka türlü. Tabiî şekilde ihtilâl, halkın veya hayatın, devleti geride bırakmasiyle olur. Bizde ise hayat ve halk, yâni asıl kütle, devlete yetişmek mecburiyetinde. Hattâ, çok defa münevver ve devlet adamı bile... Düşüncenin evvelden hazırlanmış yolunda yürümek! En aşağı 1839'danberi bu böyle... Onun için hayatımız o kadar yorucu oluyor. Kaldı ki, üzerimizde asırlardan gelen büyük bir terbiye de var. Herşeyi bozan, bizi âdeta mahkûm eden bir itiyad... Çabuk vazgeçiyoruz. Müslüman şarkın en büyük hususiyeti budur. Şark vazgeçer. Sade güçlüğün karşısında değil, zamanın, tabiî zamanın karşısında vazgeçer... Fakat nelerden konuşuyoruz? — Başını salladı — Zavallı adam...

Mümtaz, birdenbire, İhsan'ın halindeki değişikliği farketti:

— Ne oldu? Kim?

— Eski bir arkadaş. Hani şu rüşdiye arkadaşım Hüseyin Bey. Dün akşam ölmüş. Cenaze bugün kalkıyor...

Mümtaz'ın önünde sanki bir kuyu açılmıştı. Kendi sevinci, İhsan'ın fikirleri, Sabiha'nın aşağıdan doğru gelen hava fişeği gibi renkli, taze kahkahaları, ve birkaç adım ötede gömülmeğe hazırlanan bir cenaze...

— 12 —

Bir gece evvelinden başlayan yağmur, şimdi kar'a çevirmişti. Nuran, karlı havada Boğaz'ı çok severdi. Yaz boyun-

ca, Emirgân'da beraber geçirecekleri kışların hülyasını kurmuş, hattâ bununla da kalmamış, Mümtaz'a, bir gün, Bedesten'de rastgeldiği iki çini sobayı birden aldırtmıştı. Bir defasında da «ne olur, ne olmaz, bu da bulunsun!» diye bir gaz sobası istemişti. Nüfus kâğıtlarını İhsan'a gönderdikten ve Tevfik Bey'e mektup yazarak vaziyeti haber verdikten sonra :

— Mümtaz, önümüzde bir hafta olduğuna göre, Emirgân'a gidemez miyiz? diye sordu. Ama, soğuktan da donarız, değil mi?

Ve genç kadın, sobanın başında titredi.

— Neden donalım? O kadar odunumuz, çalımız var. Yoksa bana aldırdığın sobaları unuttun mu?

— Hayır; sobadan yana zenginiz ama... Kim yakacak? Meselâ o büyük çini sobayı? Bedesten'den aldığımızı söylüyorum; dünyada ben beceremem. Bir eski paşa konağından gelen bu sobayı çalışma odasına kurmuşlardı.

Mümtaz düşünüyordu: «Daha evlenmeden, sadece karar verir vermez, evvelâ değişiklik aramağa başladık!»

— Sümbül Hanım var ya...

— Sümbül Hanım bu gece İhsan'larda kalacak!

— Mektup bırakırız, yarın gelir. Emirgân, diye çıldırıyor.

— Peki, bu gece?

— Ben yakarım... Haydi gidelim. O da Boğaz'ı çok istiyordu. Suad'ın, evi öğrenmesi hiç hoşuna gitmemişti.

Nuran, yarı alay, ısrar ediyordu :

— Hep yakarsın değil mi, Mümtaz? Benim yapamadığım işleri sen görürsün, değil mi?

— Daha evlenmedik, ehli iş bölümü yapıyoruz.

Nuran, gayet ciddî cevap verdi :

— Rahatımız için, müstakbel rahatımız için...

Mümtaz araya lâf girmesini istemiyordu. Bir türlü bu apartımana alışamamıştı. Bu eşya arasında o kadar ıstırap çekmişti ki...

— Haydi gidelim! Şuradan hazır bir şeyler alırız. Yarın Sümbül Hanım gelince, herşey düzelir.

— Sen sobayı yak. Yemek kolay. Ondan zevk alıyorum, aile mirasıdır.

İskeleye indikleri zaman vakit akşama yaklaşmıştı. Birkaç saatin içinde kar epeyce tutmuştu. Deniz pusluydu.

Nuran, Emin Bey'in bulunduğu geceden sonra evi görmemişti. Çocuk gibi seviniyordu. «Kimbilir bahçe ne haldedir?» Eve ilk geldiği gün Mümtaz ona, bir kısmı henüz çiçekli meyva ağaçlarını «cariyeleriniz...» diye takdim etmişti. Ondan sonra bu şaka devam etmiş, Mümtaz'la beraber bütün ağaçlara eski cariye adları takmışlardı. Şimdi onları bu adlarla hatırlayarak merak ediyordu.

Mümtaz, kışın o kadar kendisini üzen hâdiselerin arasında Nuran'ın bunları unutmamış olmasına taaccüp ediyor, işin fenası, Nuran'dan bu hayretini gizleyemiyordu: «Ne garip, beni âdeta kendine yabancılaşmış sanıyorsun! Neredeyse adını sormadığım için teşekkür edeceksin!» Ve yüksek sesle bahçeyi sayıyordu:

— Acaba Raz-i-dil kalfa ne haldedir? Üşür, değil mi şimdi? Zavallıcık. Raz-i-dil kalfa bahçenin biricik elmasıydı.

Bu hafta, Mümtaz'ın hayatında mes'ut diyebileceği son günlerdi. Kışın sıkıntısı içinden, yazın güzel günlerine birdenbire çıktılar. Saadet dediğimiz o turfa meyvayı, onun bütün lezzetini, insan hayatını şiir ve sihirle dolduran, bir san'at eserine benzeten şeylerin hepsini, genç adam bu hafta içinde tattı. İkisi de bu son aylarda çok sıkılmıştılar. Onun için saadetleri bir nekahat sıtması gibi geliyordu. Sanki çok uzun hastalıklardan sonra yeniden hayata kavuşmuşlar gibi birbirlerine sarılmışlardı.

Mümtaz, Nuran'la beraber olmanın verdiği âsap sükûneti içinde tekrar Şeyh Galip'le meşgul olmağa başladı. Kitabın plânını tamamiyle tanzim etti. Eskiden yazdıklarının hepsini atacak, yenibaştan işe girişecekti.

Geldiklerinin üçüncü günü Nuran'a:

— Kitabı artık vâzıh olarak görüyorum! dedi.

— Ben de ceketindeki düğmenin boş yerini.

— Mahsus mu yapıyorsun, Allah aşkına?

— Neden mahsus yapayım? Evlilik hayatıma hazırlanıyorum. İş bölümü yapmadık mı?

Pencereden, karşı sırtları örten karın üstüne akşam, çok hafif ve dâüssılalı bir pastel kızıllığı atmıştı. Herşey bu tül kadar ince rengin altında bir rüya hafifliğinde yüzüyordu. Fakat hava pusluydu. Yine yağacaktı. Arasıra vapur düdükleri onları gömüldükleri köşede arayıp buluyor, içlerini, ıssız dalgalara teslim olmuş kıyıların, boş yalıların, rüzgârla kam-

çılanan iskele meydanlarının, bir koridor gibi muzlim ve hayattan uzak yolların hüznüyle dolduruyordu.

Bu, İstanbul'un nadir görünen karlı havalarındandı. Sanki bütün mevsimi, — lodosların yalancı yazına aldanarak — tembel tembel geçiren kış, birdenbire bu Şubat sonunda, tam şark usulü bir hızla harekete geçmiş ve bütün ihmallerini birkaç gün içinde tamamlamağa azmetmiş gibi, fırtına, sis, kar, tipi, eline ne geçerse hepsini kullanarak şehri altüst etmişti. Bir gün evvel, tulumbanın borusundaki suya varıncaya kadar her şey donmuştu. Bahçedeki ağaçlar üzerlerinden sarkan büyük buz parçalariyle akşamın boşluğunda çok başka bir âlemden gelmiş ağır, yaşlı hayallere benziyorlardı.

Hakikatte de böyleydi. İki gündür Mümtaz, yazılmamış bir şiiri, henüz şüphenin zehiri değmemiş bir hakikati, hayat arızasiyle kırılmamış bir bütünlüğü andıran manzarayı seyretmeğe doyamamıştı. Sanki kendi idraki ve kudreti üzerine kapanmış, bâkir bir kâinattaydı. Bir elmas parçasının ortasında yaşar gibi bembeyaz bir dünyada yaşıyordular. Bu kadar sessizlik pek az tesadüf edilir şeydi. Her şey, bütün yaz, kendi hayatları, tanıdıkları, düşünceleri, hepsi bu sessizliğin altındaydı. Filhakika onun bembeyaz sahifesi üzerine her hatıra yazılabilir, her hareket tasavvur edilebilir, her tasavvur onun ne beyazlığını, ne de bütünlüğünü bozmadan oradan fışkırabilirdi. Zaten yarı vakitlerini yazı hatırlamakla geçiriyorlardı. Yarı ömrü geçmiş günlerinin peşinde geçen Mümtaz, Nuran'ın bu işte kendisine benzeyişine şaşıyor; «Yoksa beni mi taklit ediyorsun!» diyordu. Garip şeydir ki, eve girdiğinde beri Mümtaz kendi mazileri den ziyade Suad'ı düşünüyordu. Bu hoyrat adamın o geceki sözleri, duruşu, gülüşü, ve acaip bakışı hayalinden bir türlü çıkmıyordu. «Ne demek istediydi acaba?» diye kendisine durmadan soruyordu. Suad'la sekiz-on defa saatlerce beraber kalmışlardı. Fakat Suad bir daha o bahislere dönmemişti. «Hakikaten düşündüklerini mi söyledi? Yoksa...» Nuran'a bunlardan bahsedince o kızıyordu.

— Başka işin yoksa, git aşağıdan serçelere verilecek bir şeyler getir.

Mümtaz tembel tembel kapıya doğru yürüdü. Fakat Suad'ın düştüncesi kafasından çıkmadı. «Niçin Nuran'ın bu kadar peşinde? Sevmediğinden eminim. Nedir? Ne istiyor?» Bu

bir talihe benziyordu. Ve onun için korkuyordu. Mutfak masasının üstünde ekmek içlerini avucunda ufalarken hep bu sualleri soruyordu.

Geldiklerinin sabahı uyanır uyanmaz pencerelerin etrafında, ince, dantelâ kadar zarif, munis cıvıltılı bir kaynaşma görmüşlerdi. Nuran: «Ay! serçeler geldi...» diye bağırmıştı O dakikadan itibaren serçeleri beslemek vazifesini üzerine almıştı. Yazık ki, serçelerin tad alma duyguları hakkında hiç bir fikrimiz yoktur. Çünkü Nuran elinden gelse bu küçük hayvanlar için hususî yemek dahi yaptırırdı. O gün akşama doğru köşkün nüfusu bir kişi daha arttı. Bu karlı ve buzlu hava Emirgân'daki siyah köpeğe tahammülü güç ve sıkıcı gelmiş olacak ki, her zaman o kadar istiğna gösterdiği Mümtaz'ın davetini bu sefer büyük bir memnuniyetle kabul ederek içeri girdi. Şimdi, Nuran'ın kanatlı dostlarına iştahlı iştahlı bakışlar fırlatarak sobanın kenarında temizleniyor, bir pencere dışında, her türlü masuniyet içinde kendisiyle âdeta alay eden bu nimetleri rahat bir rüyada tatmağa hazırlanıyordu.

Mümtaz, ekmek ufaklarını pencerenin kenarına koydu, camı kapattı. Sonra Nuran'a döndü:

— Tevfik Bey, bizimle oturmağa hakikaten razı olur mu? Bunu çok istiyordu. İhtiyar adama hemen hemen Nuran kadar bağlıydı.

— Tabiatı bilinmez ki... Ama, herhalde şimdi istiyor. Hattâ odasını bile seçmiş. Birdenbire sustu. Pencereden dışarıya baktı: Serçeler pencerenin pervaz üstünde birbirlerini ite ite ekmek ufaklarını topluyorlardı.

— Mümtaz, sen hakikaten evlenebileceğimize inanıyor musun?

Mümtaz, duvardaki Amentü levhasından gözlerini ayırdı. Bir müddet Nuran'a baktı:

— Doğrusunu ister misin? Hayır.

— Niçin? Neden korkuyorsun?

— Hiç bir şeyden, yahut sen neden korkuyorsan, ben de ondan korkuyorum.

Emirgân'a geldikleri gündenberi bu korku içlerindeydi. Nuran yerinden kalktı; onun yanına geldi.

— Artık İstanbul'a dönelim, hem yarın! olmaz mı?

— İnelim!

Geldiklerinin beşinci günüydü. O sabah Mümtaz telefonda İhsan'la konuşmuş, her şeyin yolunda olduğunu, pazartesi günü saat dörtte Fatih nikâh dairesinde bulunmalarını söylemişti. «Eve dahi uğramadan nikâh dairesine! Bu iş böyle olur. Emirgân'dan inip evvelâ bize ve oradan nikâh dairesine..»

Mümtaz sonradan bu nasihati dinlemediğinden çok pişman oldu.

Ertesi günü İstanbul'a döndüler. Sünbül hanım, evi düzelttikten sonra akşama doğru gelecekti. Bir gün evvelki temiz ve yarı mutlak çehreli kış manzarası, sağanakla düşen bir yağmurun altında parça parça eriyor. Hava, gece lodosa çevirmişti. Vapur âdeta çalkana çalkana yürüyordu. Her taraf kül rengi bir perdenin altındaydı. Gariptir ki bu kül rengi perde onlarda, hafızanın o garip oyunuyla geçen yazı daha çok hatırlatıyordu. Arasıra manzara açılıyor gibi oluyor, bir koru, bir cami, eski bir yalı üzerlerine doğru geliyor. Bir siyah gemi teknesi «Ben de hayatınızın çerçevesi içindeyim...» der gibi yollarını kesiyordu. Sonra her şey aynı bulanık rengi alıyor, sert sağanak rastgeldiği her şeyi sanki birleştiriyordu.

Beylerbeyi'nin önünde Nuran birdenbire Mümtaz'ın elini tuttu:

— Ben korkuyorum... dedi.

— Ama neden, anlamıyorum. Daha bir saat evvel Bursa ile konuştuk. Hepsi iviler, her şey yolunda.

— Hayır, onları düşünmüyorum. Başka şeyden korkuyorum. Bu gece rüyada Suad'ı gördüm.

Mümtaz şaşkın şaşkın ona baktı. O da Suad'ı rüyasında görmüştü. Hem çok sıkıntılı bir rüyaydı. Babasının billûr lâmbasını elinden almış, sonra o çocukluğundaki köylü kızıyla bir kayığa binmişlerdi. Mümtaz, rıhtımdan — fakat neresi olduğunu bilmiyordu; — ha battılar, ha batacaklar! diye helecanlar içinde çırpınırken uyanmıştı. Pek az rüya bu kadar korkunç şekilde vazıh olabilirdi. Katran renginde mavunamsı kayığı, Suad'ın uzun kemikli yüzünü, kızın çehresini, lâmbanın deniz çalkantısında alabildiğine kararan ışığını hâlâ bile, bu vapur kanapesinde olduğu gibi görüyordu.

— Ehemmiyet verme; beş gündür sade ondan bahsettik!... Sonra sözü değiştirdi. Bir kahve içer misin? Genç ka-

dının cıgarasını yaktı, gelecek günleri için projeler yapmağa başladı. Fakat Nuran dinlemiyordu. Nihayet dayanamadı.

— Allah aşkına hülya kurmıyalım! Her şey olsun bitsin, ondan sonra...

Taksiden evin önünde indiler. Mümtaz bir elinde çantalar, Nuran'a kapıdan yol verdi. Evin ve sokağın sükûneti genç kadının âsabını yatıştırmıştı. Taşlıkta kapıcının karısı yeri siliyordu. Nuran onunla kısa bir ahbaplık etti. Emirgân'a gitmeden evvel çocuğuna Mümtaz vasıtasiyle difteri seromu yapılmıştı. Çocuğun iyileştiği haberini aldı. Mümtaz elinde çantalar, onu merdivenin alt basamağında bekliyordu. Her taraf, karlı havaların hemen arkasından gelen o sefil ışıkla solmuştu. Taşlığın mavi çinileri bu ışıkta simsiyah görünüyorlardı. Merdiveni aydınlatan hava kuyusuna açılan pencereye bir kedi, yüzünü dayamış, nerdeyse çatırdıyacak kadar kuru saman rengi gözleriyle onlara bakıyordu. Kapıcının büyük oğlu bahçede sıtmalı sesiyle her zamanki şarkısını söylüyordu:

Erzincan'ı sel aldı da,
Bir yâr sevdim el aldı...

Mümtaz, evin kapısından girerken Nuran'ı öpmeğe karar vermişti. «Girmeden evvel... eşikte.» Ve kendi içinden bu saadete gülümsüyordu. Fakat merdiveni çıkıp da kapının küçük camından sahanlığa düşen keskin ışığı görünce şaşırdı. Nuran, bir ayağı son merdivende, olduğu yerde durdu.

Nuran:

— Evde birisi var galiba... dedi.

Mümtaz:

Sümbül Hanım aceleden lâmbayı söndürmeyi unutmuştur... diye onu teskin etti. Fakat kapıyı açtıkları zaman bu tahminini yaptığını bile unuttu. Gördükleri şey, ikisinin de bütün ömürleri boyunca unutamıyacakları cinstendi. Holde çok keskin bir ışığın altında tavana asılmış bir insan vücudu, kapıya doğru sallanıyordu. Mümtaz da, Nuran da ilk bakışta Fuad'ı tanıdılar. İri kemikli yüzü garip ve zalim bir istihzada kısılmıştı. Sarkan ellerinde kurumuş kan parçaları vardı Mümtaz biraz dikkat edince kanın holün seramiği üzerinde de bulunduğunu gördü. İkisi de kısa bir an bir şey anlama-

mış gibi baktılar. Sonra Mümtaz belki de bir daha bütün ömrünce gösteremiyeceği bir soğukkanlılıkla bayılmak üzere olan Nuran'ı evden çıkardı. Ne yaptıklarını bilmeden merdivenleri indiler. Bütün bunlar o kadar çabuk olmuştu ki, kendilerini getiren taksiyi hâlâ kapının önünde buldular. Mümtaz, yine rüyada gibi hareketlerinin mânâsından âdeta habersiz, Nuran'ı otomobile birdirdi. Kendisi de yanına oturdu. İhsan evdeydi. Her vakit yaptığı gibi evde kim varsa hepsini odasına toplamıştı. Ne o, ne Macide hiç beklemedikleri bu ziyarete şaşırmak fırsatını bulamadılar.

İhsan'ın yardımiyle hâdise Nuran'ın ve Mümtaz'ın adı gazetelere geçmeden kapandı. Afife, kocasının el yazısını resmen tanıyordu. Mümta kısa tahkikat esnasında Afife ile Suad'ın boşanmak ü ere olduklarını öğrendi. Ertesi gün Nuran Bursa'ya hareket etti. Oradan yazdığı bir mektupta :

«Ne yapalım Mümtaz; kader istemiyor! Aramızda bir ölü var. Bundan sonra beni bekleme artık! Her şey bitmiştir.» diyordu.

Mümtaz mektubu alınca Bursa'ya koşmuştu. Orada kendisinden evvel gelen Fâhir'le karşılaştı. Buna rağmen, Nuran'la uzun u un konuştular. Genç kadın aşkı artık lü umsu ve gülünç buluyordu. «Sana karşı her amanki gibi dostum. Fakat aşktan ve saadetten, evlilikten bahsetme! Gördüğüm şey, beni hepsinden iğrendirdi.»

— Peki, benim ne kabahatim var?...

Nuran :

— Anlamıyorsun! Seni kabahatli bulmuyorum. Fakat saadetimiz mümkün değil artık, diyorum.

Böylece hiç ummadıkları şekilde birbirinden ayrıldılar.

Bir ay sonra Nuran İstanbul'a dönünce Mümta 'ın ümitleri biraz tazelenir gibi oldu. Genç kadınla birkaç defa şurada - burada buluştular. Fakat bu karşılaşmalar yukarıda yer yer bahsettiğimi sahnelerden başka bir netice vermedi. Nuran aşktan iğrenmişti. Suad'ın yüzündeki korkunç tebessüm onu hemen her verde takip ediyordu. Bir defasında «sevmekten bahseden kitap dahi okuyamam sanıyorum...» demişti.

O zaman İstanbul'da Mümtaz için korkunç bir hayat başladı. Adım adım Nuran'ı takip eder gibi yaşıyor, fakat onun bulunduğu yere yaklaşamıyordu. Ömürleri, âdeta muva i geçiyordu. Nadir karşılaşmalarında ise Nuran'ın rahat

dostluğuna cevap veremiyor, şaşkın ve asabî, bazan delice kıskanç, bazan ölesiye hayran bir ruh hâleti içinde genç kadını rahatsız ediyordu.

Hareketlerimizin sebeplerini kendimiz bile çabukça gözden kaybederiz. Kaldı ki etrafımız için onlar çarçabuk kendi başlarına kalırlar. Hattâ muhayyilemiz kendiliğinden bu müstakil hareketlere başka sebepler icat eder. Mümtaz için de böyle oldu. Aynı tecrübeyi beraber geçirdikleri halde bir türlü Nuran'ın kendisinden uzaklaşmasını kabul edemiyordu. Biraz sonra bu uzaklaşma için başka sebepler aradı. Genç kadının hayatına tekrar şüphe ile bakmağa başladı. Bazan da Suad'ın ölümünün kendisini bu kadar müteessir etmesini başka sebeplere yoruyor, bir kelime ile Nuran'ı bir ölüden kıskanıyordu.

Bununla beraber Suad'ı o da unutmuyordu. Sanki o fecî ölüm veya karşılaşma — çünkü Suad başka yerde ve başka şartlarla ölseydi elbette bu tesiri yapmıyacaktı! — bu ölümü onun hayatına eklemişti. Polisten Suad'ın mektubunun bir kopyasını almıştı. Zaman zaman mektubu okuyor, asıl düşüncesini anlamağa çalışıyordu.

Geceleri, karışık rüyalar arasında, hemen hemen hep onunla boğuşuyordu. Ne kendisine olan ve bir aşka pek benziyen düşmanlığını, ne inkârlarını, ne de azaplarını anlıyabiliyordu. Arasıra İhsan'la bu işi konuşuyorlardı. İhsan için Suad meselesi :

— O, isyan duygusu ile doğanlardandır, diyordu. Böyleleri için mesut olmak kabil değildir. Ne de kendilerini unutmak...

Fakat kendisini öldürmesi?..

— Bütün ömrünce hasretini çektiği **hareket**... fakat Suad'ı tek bir düşüncede bulmağa çalışma. O karışık ada dı. Garip bir gururu vardı. Sansüeldi, isyankârdı, ve nihayet... hastaydı..

— 13 —

Bu bir nisan günüydü. Mümtaz Emirgân'da kendini boğacak gibi dört tarafından kucaklayan hatıralardan kurtulmak için İstanbul'a gelmişti. İhsan'ın çalış a odasında konuşuyorlardı. Karşıda bütün çocukluğunun şahidi olan Elâgöz

Mehmet efendi camiinin kurşunsuz kubbesi üstünde tesadüfün bir cilvesi olarak biten bir servi dalı, âdeta bu müslüman mâbedin mazisi üstünden ölüme ve hayata beraberce gülüyordu. Ve bahar her taraftan taarruz halindeydi. Her taraftan gülüyor, çağırıyor, budalalar! diyor, kendisini arzuda tüketmeyen herşeye kızıyor, göklerin geniş orkestrasiyle durmadan aşk türküleri söylüyordu.

İhsan, başının etrafında demindenberi altın kavisler çizen bir arıyı eliyle kovaladı ve pencereden sokağın kenarında biten katırtırnaklarına bakarak:

— Sen Şeyh Galib'i ne yaptın? dedi.

Genç adam ayağa kalktı:

— O da başka dert! dedi. Bütün füsun sönmüş... üç haftadır uğraşıyorum. Bir sahife bile yazamadım! Galiba yazamıyacağım...

Nuran'ın gitmesiyle zihnî hayatı durmuş gibiydi. Sanki genç kadın bu mazi rüyasının bütün canlı ve güzel taraflarını beraberinde götürmüş, yerinde tıpkı Mümtaz'ın hayatı gibi bir kül yığını kalmıştı. O kadar dikkatle hazırladığı, beraberinde yaşadığı kahramanlar, bir daha dirilmeleri imkân olmıyan gölgeler, sıska ve cansız kuklalar olmuşlardı.

İhsan eliyle müphem bir işaret yaptı:

— Aldırma, geçer... sonra birdenbire asıl söylemek istediğini söyledi: Onları kendi duygularının aydınlığında görüyordun. Kendi hayatında vehmettiğin şeyleri onlara taşıyordun! Kendileri için değil, kendi hayatında ve kendin için seviyordun. Eğer seçtiğin devri meselelerinde arasaydın o zaman her şey değişirdi. Halbuki sen tek bir insanın etrafında dünyayı toplamağa çalıştın.

Mümtaz iskemlenin kenarını tutmuş onu dikkatle dinliyordu.

— İyi ama ben meselelerle meşguldüm.

— Hayır, sen yalnız Nuran'la meşguldün. Sonra birden yüzü yumuşadı. Bu da gayet tabiiydi. Herkes için mukadder bir tecrübeden geçtin. Şimdi hayata açılacaksın! Hislerinin değil, düşüncenin adamı olman lâzım! Suad sizin saadetiniz üzerinde ısrar ettiği için kendini yıktı. Hiç birşeyi kendimize kader yapmağa hakkımız yoktur. Hayat o kadar geniş ve insan o kadar büyük meseleler içinde ki... Onu kavramak için düşüncelerimizde ve hayatımızda hür olmalıyız. Sonra

daha ağır bir sesle: — Mesuliyetini taşıyacağın fikrin adamı ol! Onu kendi uzviyetinde bir ağaç gibi yetiştir. Onun etrafında bir bahçıvan gibi sabırlı ve dikkatli çalış!

— Beni itham etiğini biliyor musun?

— Hayır, itham etmiyorum. Nuran seni birtakım mebdelere kadar getirdi. Başkaları oralara başka yollardan geçerek gelirlerdi. Burası ehemmiyetli değil. Fakat artık düşüncesi önüne sed çekmesin! Bir insanda fazla gecikilmez birçok şeyler gibi insanlar da kuyuya benzer. İçlerinde boğulabiliriz. Arasından geç, git. Bir fikrin etrafında düşüncenin hür oyunlarını dene...

Fakat İhsan bir noktayı anlamıyordu. Mümtaz, Nuran'ın aşkına bir tecrübe gibi bakmıyordu. O hayatının bir parçasıydı, hem büyük bir parçasıydı. Onunla pek az insana nasip olan şeyi, aşkı ve uzviyeti ilâhileştiren bir anlaşmayı tatmıştı. Bu kendi saadetiydi, saadetini fedaya razı değildi. Ayrılırken;

— Anlamıyorlar... diye düşündü. Bir türlü anlamıyorlar...

O gün akşama kadar surlarda dolaştı. Kendinden uzak, biçare, yorgunluktan bile habersiz, terkedilmiş olmanın azabına bürünerek yürüyordu. Bazan realiteyi görüyor:

— Beyhude yere Nuran'ı itham ediyorum... diyordu.

Bu, hissîliğinden geliyordu. Bu hissîlik onda bütün binayı çürüten taraftı. «Hepimiz hissîyiz!. diyordu. Ben de, İhsan da, Suad da... Onun için hiçbir şey yapamadık! Bizde insanı çürüten bir taraf var!...» Onun yüzünden hakikaten mucizeli bir aşkın çehresini çizgi çizgi bozuyordu.

— Daha muvazeneli bir adamda bu aşk neler yapmazdı?. Birdenbire durdu: — Fakat daha müvazenelisi bu tarzda sevebilir miydi acaba?... Hattâ sevilebilir miydi?..

Ortasından çıkan bir çitlenbik ağacıyle çok hususî bir güzelik kazanan harap bir mezarın önündeydi. Mümtaz kitabeden bunun Şeyh Sinan-ı Erdibîli olduğunu öğrendi.

— Aşağı yukarı Fatih devrinin sonu. Şehrin en eski hemşehrilerinden biriyle karşı karşıya idi. On, onbir yaşlarında, bütün vücudu sivilce ve yara içinde bir kız çocuğu mezarın ortasında oturmuş, taşların üstündeki mum artıklarını topluyordu. Mümtaz'ın dikkatini görünce :

— Bir bez bağlayın, istediğiniz olur, dedi.

Daha şimdiden beş on para kazanç karşılığında her şeyi satmağa hazırlanmış bir hali vardı. Mümtaz nerde ise, avuçlarını uzatacağını düşünerek üzüldü. Fakat kız sanki Mümtazın yüzünde bir şeyler okuyormuş gibi:

— Sizin canınız sıkılıyor, dedi. Bari dua edin, tecrübelidir!

Mümtaz, deminki düşüncesinin ne kadar hafif kaldığını, bu küçük ve hasta çocuğun imaniyle ne kadar üstün olduğunu anladı. Mümtaz onun ayakları dibinde belki de bir ölü kemiğiyle oynayan küçük erkek çocuğa bir parça birşey verdi. Kızdan sekiz kardeş olduklarını, Merkezefendinin altına düşen bir evde oturduklarını, annelerinin çamaşır yıkadığını, kendilerinin böylece geçindiklerini öğrendi.

— İhsan'ın hakkı var! Hayat benden fikir ve belki de mücadele istiyor. Hissî duruşlar değil! Birdenbire içinde bir isyan yükseldi. Fakat bunun için Nuran'ı unutmak behemehal şart mıydı? Hem niçin unutmalı, neden kendisini fakirleştirmeliydi? Güneşin altında terini sile sile kendisiyle konuşarak yürüyordu. İçinde İhsan'a karşı bir kin vardı:

— Bu çocuk için ve benzerleri için ben Nuran'ı unutacağım! Fakat onlar, kendileri, hayatlarında acaba bu cinsten bir fedakârlık yapacaklar mı?

Etrafında, görmediği, hiç tanımadığı ufuklara kadar alan, kaba, haşin, kendisini ihtiraslarına bırakmış, bütün hak sandıklarında kıskanç, her kültürün ve terbiyenin üstünden atlamağa hazır bir insanlığı görür gibiydi.

Fakat benim bunu onlardan istemeğe hakkım var mı? Ben kendimi verirsem cömertçe vermiş olmıyacak mıyım?

Surun tanımadığı bir kapısından içeriye girdi. Küçük, betondan bir polis kulübesinin yanına çömelmiş bir Ermeni kadını ona elini uzattı:

— Yardım et ki kalkayım oğul!...

Mümtaz «kalkman behemehal lâzım mı?» der gibi baktıktan sonra elini uzattı. İhtiyar kadın güçlükle yerinden kalktı.

— Şurada bir kilise var da... mübarek yerdir. Fakir ama.. Dileğin varsa bir adak adayıver.. kabul olur. Ben oraya gidiyorum!

Mümtaz daha ziyade boş arsa parçalarına benziyen sokaklar içinde ve çoğu bir gramofon kutusunu hatırlatan evlerin arasından yürümeğe başladı:

«Evet hayatı yapmak istiyenler kendilerini cömertçe ona bağışlamalıdırlar.» Fakat Nuran'ın düşüncesi içinden bu cümleyi başka türlü tekrarladı:

«Hakikaten sevenler de karşılık beklemeden severler..»

Nuran'a karşı haksızlık ettiği düşüncesi bir türlü zihninden çıkmıyor, ondan uzak yaşamağa tahammül edemiyordu.

— İhsan, bana fikirden bahsediyor.. Ben o kadar bedbahtım ki... Birdenbire İhsan'a karşı deminki hiddet ve kini yeniden duydu:

— Niçin hayatın üzerinde duranlar insanı anlamıyorlar?.

Hayat ve insan ayrı şeylerdi. Biri ötekini etiyle, kemiğiyle, alın teriyle, düşüncesiyle yapıyordu. Fakat ayrı şey değildiler. Birinden birini seçmek lâzımdı. Fakat Mümtaz ikisinin ortasında sonuna kadar sallanacağını biliyordu. Ne ferdî saadetinden vazgeçebilecek, ne de etrafındaki hayatın korkunç icabını, bu on yaşında evliya türbesini bekliyen biçare kızı ve ihtiyar Ermeni karısını unutacaktı.

— Ben zayıf adamım; sadece zayıf yaratılmış bir adam. Fakat hangimiz zayıf değiliz... Bu son sözü söylerken Suad'ı düşündüğünü kendisi de biliyordu. Nitekim girdiği küçük kahvede cebinden mektubunu çıkararak kimbilir kaçıncı defa okumağa başladı.

Bu her şeyle alay eden bir sinizim ile, iç benliğe mal edilmiş azaplarla dolu uzun bir mektuptu. Mümtaz onu okudukça Suad'ın kendisini çok derinden yakaladığını hissediyordu. Fikirlerinden hiç birine iştirâk etmiyordu. Fakat azabını paylaşıyordu. Nihayetinde Suad'ın da artık kendisini bırakmıyacağını, onun da realiteleri arasına girdiğini anladı. O zaman, Nuran'ı ilk defa gördüğü gün onu sanatoryuma gitmek için vapura götürürken düşündükleri ve konuştukları hatırına geldi.

Suat her zaman olduğu gibi, ayrılırken, onunla alay etmiş:

— Yüzüme hakikaten ölmüşüm gibi öyle hüzünle bakma! demişti. Bu dünyayı tek başına sana bırakmağa niyetim yok.

Suat sözünü tutmuştu. Fakat nasıl bu şaka o zaman kendisini rahatsız etmişse, şimdi çok başka ve daha derin şekilde hakikat olunca kendisini yine öyle rahatsız ediyordu.

Hayır Suad'ın düşüncesi de, Nuran'ın düşüncesi gibi, bütün öbürleri gibi onu bırakmıyacak, ve Mümtaz bütün ömrü boyunca onları beraberinde taşıyacağı için birkaç rüzgârda birden parçalanacaktı.

Dördüncü Bölüm

MÜMTAZ

I

Mümtaz genç kızlardan ayrılıp Eminönüne döndüğü zaman saat beşi yirmi geçiyordu. İlkönce tramvayların her türlü binme teşebbüsünü reddeden kalabalığı seyretti. Çaresiz, bir taksiye atlaması lâzım geliyordu. Fakat o zaman da Beyazıda çok erken varmış olacaktı. Sabahleyin Orhan'a rastlamış, «Altıda beni Küllük'te bekleyin!» demişti. Vakit daha erkendi. Onlar gelmeden evvel tek başına kahvede olmayı istemiyordu. O kadar çok insan tanıyordu ki... Onbeş gündür, ilk defa kendi arkadaşlariyle buluşa aktı; başkalarının aralarına katılmasından korkuyordu. «Ben müdafaasız adamım!»

Birdenbire söylediği söze kendisi de şaşırdı. Hakikaten müdafaasız adamdı. Ona insanlar kendilerini ve arzularını zorla kabul ettirirlerdi. Sade bukadar mı ya? Düşüncesi hep Nuran'ın etrafında dolaşıyordu. Fakat korktuğu kadar hırpalanmış değildi. Talihin ihanetine uğramağa alışanların sükûneti içinde yorgun ve dalgın yürüdü. Yaz günleri, rüzgâriyle o kadar hoşa giden Yenicamiin kemeri altında bir daha «müdafaasız adamım...» diye tekrarladı. «Her şeyimi alabilirler..»

Sultanhamamının kalabalığında bir dakika durdu ve etrafına baktı. Burası şehrin en işlek yeri olmalıydı. Bir yığın insan, otomobil, yük arabası her tarafta kaynıyordu. «Bir modern ressam bu kalabalığı hanların pencerelerinden hevenk hevenk sarkıtabilir! ve hiç de yanılmış olmaz! Fakat ne kadar gürültü?...»

«İyi ama, neden Nuran'ı düşünmüyorum? Hattâ düşünemiyorum?» Sanki İclâl'le Muazzez, bütün sıkıntılarını, kal-

bini burkan acıyı, hattâ o zenginleştirici aşkı beraberlerinde alıp gitmişlerdi. «Nerede ise bu işin bittiğine memnun oldum, diyeceğim!...» Kendisinde bu değişikliği merak ve endişe ile takip ediyordu. Genç kadını, hiç düşünmüyor değildi. Hattâ hayaliyle beraber yürüyordu. Fakat çok uzak, sanki aralarında kalın su tabakaları, bilmediği maddeler varmış gibi, «İnsandaki ölüm terbiyesinin verdiği bir şey olsa gerek!» Oldu ile bittiye çare yoktur, diyen bir atalar sözü hatırlıyordu. Bu da aynı şeydi.

Yavaş yavaş yokuşu tırmanıyordu. «Ölüm düşüncesi bizde, kat'î vaziyetleri olduğu gibi kabul eden bir taraf vücude getirmiş!» Belki de bu, vaziyetin tesiriydi. Harp olacaktı. Karaborsanın hazırlandığını gözleriyle görmüştü. Fakat ona da o kadar müteesir değildi; hiç olmazsa isyan hissi duymuyordu. «Mademki bir zaruret haline geldi. Mademki bu hallerin başka türlü içinden çıkılmaz!» ne diye telâş etmeliydi! Bu harp düşüncesinin arasından tekrar etrafına bakındı. Bu çarşı, altı ay sonra bu vaziyetini muhafaza edebilecek miydi? Bu dükkânlarda bu bolluk elbette devam etmiyecekti. Kumaş, kadın eşyası, fayans takımları, gündelik öteberi dolu vitrinleri şüphe ile seyretti. Otomobiller insanların arasından âdeta onları birbirinden ayırarak, iterek geçiyorlardı.

Bir hammal sırtında, çok havaleli bir yükle ona doğru yavaş yavaş geldi. Adamın boynu ve göğsü yükün altında eğilmişti. Yokuşun üstünden, kendisine doğru, iki kolunu yanına sarkıtmış, sanki çok cesur bir çizgi kısaltmasında alniyle elmacık kemikleri birleşmiş ve çene kaybolmuş yürüyordu. Belki de bu çizgi kelimesinin uyandırdığı bir çağrıyle Puget'in Cariatide'lerini hatırladı. Fakat hemen arkasından düşüncesinden şüphe etti. «Hakikaten böyle bir kısaltma var mıydı?» Hammal daha ziyade, yolunu görmek için, bütün yüzü meydanda yürüyordu. «Yalnız başı omuzlarının üstünde değil de, göğsünden çıkmışa benziyordu.» Evet, göğüse eklenmiş bir baştı bu. Hatâ öyle de değildi. «Görmüyoruz, dikkat etmiyoruz; ezberden konuşuyoruz!» adamın alnından iri ter taneleri akıyordu; tam Mümtaz'ın yanıbaşında bu damlalar gözlerini örtmesin diye, eliyle alnını silmişti. Mümtaz, kalın, esmer elin hareketini iyi hatırlıyordu. Tek başına bir kâbus olabilirdi.

Bütün uzviyetinde adımlarını hesap eden bir hal olacaktı. Gözleriyle görüyor, adımlariyle yokluyor, tartıyor ve düşünüyordu. Hayır, belki de düşünmüyor, sadece yokluyordu. Tekrar durdu, arkaya baktı. Hammal henüz yedi sekiz adım ötedeydi. İri, tahta sandığın bittiği yerde, beyaz, bez pantalonun yamalı, bol, şekilsiz düşüşü geliyordu. «Hiç de Puget'in devlerine benzemiyor. Onlar gerilmiş adalenin, bütün vücuttan akan kudretin ifadesidirler. Bu biçare ise sırtındaki yük tarafmdan yutulmuş!» Adamın yüzünü bütün vuzuhiyle zihninden bir daha geçirdi. Hiçbir kuvvet ifadesi, hattâ hiçbir düşünce yoktu. Sadece bir adım, bir adım daha diyordu. Küçük, kendi ayaklarının adımlariyle, parça parça yaşıyordu. Yalnız ellerinde garip bir sertlik vardı.

Başını salladı ve birkaç sene evvel çıkan, insan sırtında yük taşınmasını meneden o çok iyi niyetli kanunu düşündü. İstanbul'un içi birkaç gün allak bullak olmuştu. Çekçek arabaları ortaya çıkmış, yolları tutmuştu. Taşıma denen şey âdeta güçleşmişti. Sonra kanun, yavaş yavaş unutulmuş, herşey eski haline gelmiş, bu hammal ve benzerleri eski yüklerine tekrar kavuşmuşlar, tabiî hal avdet etmişti. «Tıpkı **Milletler Cemiyeti**, sulh konferansları, büyük işbirliği arzuları, harp aleyhindeki propagandalar, eserler gibi,» Mümtaz'ın kafasında asrımızın insaniyle bu hammalın talihi garip şekilde birleşmişti. «Demek ki ikisi de imkânsızdı.»

Acaba kimdi? Nasıl yaşar, ne düşünürdü? Evli miydi, çocukları var mıydı? Birkaç saat evvel Bitpazarında gördüğü eşyaların, o ucuz tulumların, eski fistanların bolluğu bu gibiler içindi. Hayatlarını hiçbir zaman öğrenemiyeceği insanlardı bunlar. Arasıra gazetelerde, büyük, ciddî münakaşaların, hayatın çiçeği zannedilen artist resimlerinin, emrivakili dünya havadislerinin arasında iki üç satırlık bir fıkra, bir cinayet veya ânî ölüm haberi çıkar, o zaman, gözümüzün önünde yaşadıkları halde yine bizim için gölgede kalan bu insanların hayatı, üzerinden bir tabancanın, bir hançer veya Bursa bıçağının kısa parıltısı geçtiği veya bir ev çöküntüsünün altında kaldıkları için, bir saniye aydınlanır, sonra yine unutulurdu. Mümtaz, bir lâhza Taksim'in biraz aşağısında, Fındıklı'ya inen yokuşun sağ tarafında, Unkapanı taraflarında tenekeden, kerpiçten, evlerde yaşıyan insanları hatırladı. Bulaşık ve lâğım sularının açıkta aktığı sokaklar, pislik içinde çok zalim ve te-

sadüfî bir ayıklanma ile büyüyen çocuklar, sonra onların biraz kanatlanınca baba evini susuz çeşme yalaklarına, kaldırımlara, köprü altlarına değiştirmesi.

«Kaç muharebe ile bu hale geldik?» Doksan üç harbindenberi bir yığın felâket, İstanbul'un yarısını köylü mü, şehirli mi olduğu bilinmiyen, fakirlikten, ihtiyaçtan başka, belli bir kategoriye girmiyen bu cins insanlarla doldurmuştu. «Şimdi sıra Avrupanın!» diye düşündü. Tabiî tek muharebede olmıyacaktı bu. «Fakat kim diyor ki tek bir muharebe ile kalacak...»

«Muharebe olursa bu hammal askere gidecek! Ben de gideceğim! Fakat arada bir fark var. Ben A. Hitler'i ve fikirlerini tanıyor ve ona kızıyorum. Onunla sevine sevine dövüşürüm. Fakat bu biçare ne Almanya'nın, ne de bu fikirlerin farkında. Bilmediği, tanımadığı bir dâvaya karşı harbedecek; belki de ölecek!»

Durdu ve kendisine büyük bir ciddiyetle sordu: «Peki, netice?.»

Fakat bu neticeyi alamadı. Kalabalıkta birisi ona sanki mahsustan yapıyormuş gibi sürtünerek geçti ve hızla yürüyerek biraz önde. yan sokaklardan birine saptı. Mümtaz bu çarpan adamın kim olduğunu görmek için başını o yana çevirdi: Garip şey...» diye birkaç defa tekrarladı. Adam, Suad'a benziyordu. «Ama Suad öldü.» Tekrar bu benzeyişin derecesini tâyin için o tarafa baktı. Hakîkaten Suad'a benziyen birisi, uzaktan ona bakıp gülümsüyordu. Sırtında kurşunî elbiseler vardı. Şapkası elindeydi. «İmkânsız...» Yoksa ölüler bukadar fena mı gömülüyorlar?»

Bu son düşüncesine fena halde kızdı. «Bir felâketle alay etmek bana yakışmaz. Kaldı ki ölümünden az çok ben de mesulüm. Hattâ yalnız ben ve Nuran. O anahtarı bulup evimize gelmeseydi; burnunun dibinde o kadar gürültü yapmasaydı.» Fakat yalnız kendileri değildi. Bir üçüncü insan daha vardı. Son gece Suad Boğaz iskelesinde tesadüf ettiği bir küçük kızı da evine getirmişti. Ve bu küçük kız, onu hayatı üzerinde düşünmeğe mecbur etmişti. Mektubunda «O zaman birdenbire hayatımı gördüm ve iğrendim.» diyordu. Genç olmaktan, hayat tarafından henüz çiğnenmekten başka bir kabahati olmıyan bu kızcağıza da bu ölümden bir mesuliyet düşüyordu. «Birdenbire Allahı aradım. Ah, inansaydım, herşey o kadar

kolay ve tabiî olurdu ki...» Fakat Suad niçin Allahı bukadar çapraşık yollardan aramıştı. Neye doğrudan doğruya ona gitmemişti?

Bu kız elbette Suad'ın ölümünü gazetelerde okumuştu. «Kim ilir, ne kadar müteessir olmuş, çırpınmıştır. Neden» Çünkü bir ada ın hayatına, yalnız bir gece, uzaktan, yatacak yeri olmadığı, bir otelde kalmak istemediği için girdi diye. Nasıl insanlar birbirini eziyorlardı?

Düşüncesi bir sıçrayış daha yaptı. Suad'ı, Emirgân'daki evin sofasında, okadar garip konuştuğu o gecede, rakı masasının başında gördü. «Emin Bey yeni gitmiştil» Birdenbire etrafı sanki değişti. Bir ses, kendi içinde bir ses, ona Ferahfezâ âyininin ilk cümlesini tekrarlıyordu. Hiç göremiyeceği bir güneşin arkasından ağlar gibi içinde hasret kımıldadı. Nuran'ı bir daha göremiyecekti. «Ne de Suad'ı?» Yine mi Suad?

Üç gündür Suad'la meşguldü. «Dün gece de onu rüyamda gördüm. Tabiî, bu havadisi alacaktım.»

Sabahtanberi bu rüyanın tazyiki altında olduğunu şimdi hatırlıyordu. Fakat rüyanın kendisini bir türlü bulamamıştı. Yalnız bütün gece Suad'la uğraştığını biliyordu. «Çok büyük bir evde idim. Evet, çok büyük bir ev. Bir yığın, koridor, sofa ve oda. Nuran'ı arıyordum. Her kapıyı açıp bakıyordum. Fakat hepsinde Suad'ı görüyordum. Ona özür diliyor, rahatsız ettim, diyordum. O bana gülüyor ve başını sallıyordu.»

İşin garibi deminki adam, Suad'ın rüyadaki gülüşü ile gülmüştü. «Evet, tıpkı tıpkısına!» Fakat hakikaten böyle bir adam var mıydı? Bütün mesele anlaşılmıştı. Suad beraberindeydi. Belki de o küçük kız da, Nuran da onu kendisi gibi hatırlıyorlardı. Tekrar Ferahfezânın ilk cümlesini zihninden tekrarladı. Garip şey, nağmenin hasret gülleri içinde Nuran'ı değil, Suad'ı görüyordu.

«— Halbuki evlenme için acelemde onun ölümüne okadar ehemmiyetsiz bir vaka gibi bakmağa hazırdı ki...»

Yeniden durdu ve eliyle alnını sildi; tıpkı deminki hammalın, yolun ortasında, kendisinin bir adım önünde yaptığı gibi. Fakat onun elleri hammalınkiler gibi değildi. Mümtaz'ın elleri hayatla doğrudan doğruya temasa girmemişti. Onun fırınında pişmemişti. Hammalın elleri siyah, şişkin damarlı, kaba ve kalındı. «Benimkiler, beyaz, itinalı ve yumuşak...» ve ellerine büyük bir dikkatle baktı. Ve birdenbire yine Emir-

gân'daki geceyi, yokuşu başında Suad'dan ayrıldığı anı hatırladı. Ellerini Suad'ın ellerinden nasıl zorla çekmişti. «Ve gözlerine de bakamıyordum. Yarabbim, bu yokuş bitmiyecek mi? Yoksa bu benim çarmıh yolum mu? Suad benim salibim mi?»

Etrafına bakındı, bir daha alnını sildi. «Fakat hayatıma, hayatımıza girmeğe ne hakkı vardı? Haydi bize neyse? Ya o küçük kız.» «İnsanlara emniyet edilmeden yaşanmaz!» Kız Suad'a böyle söylemişti. Zavallı yavrucak! Tekrar yürümeğe başladı. Fakat Suad aklından çıkmıyordu. Ne mektuptu o. Niçin yazmıştı. Birdenbire aklında kalan cümleleri kendi kendine tekrarlamağa başladı: «Talihimizin en hazin tarafı neresidir, biliyor musun Mümtaz? İnsanın yalnız insanla meşgul olması. Bütün bina onun üzerinde kuruluyor; dışarıda ve içerde. Farkında olsun olmasın, insan insanı malzeme gibi kullanıyor. Kinimiz, garazımız, büyüklük arzumuz, aşkımız, yeisimiz, ümidimiz hep onunla. Dilenciyi ve fakiri çıkar, merhamet ve gufran kalmaz, birdenbire fakirleşiriz. Hayır, insan insanla meşgul. İnsanoğlu insana yüklenerek yaşıyor. Hattâ sanatkârlar bile; senin o evliya ruhlu dediğin insanlar bile. O gece Dede Efendi bize nasıl yüklenmişti? Şimdi son defa için dinlediğim keman konsertosunda Beethoven bana nasıl yükleniyor? Hattâ onlar, ötekilerinden daha fazla. Çünkü üstüste kendi ruhlarının hastalıklarını bize aşılıyorlar. Sen bile. Mümtaz. Haline bakmadan neler söylüyorsun, hem de o acaip üslûbunla?... Bereket versin ki, can sıkıcısın; yoksa...»

Mahzun mahzun başını salladı. «Beni hiç beğenmezdi.» Fakat ne diye ölmüştü? «Niçin bize böyle yüklendi? Mademki bunu biliyordu.» «İhsan'ın bütün dedikleri doğru. Yalnız kendisi çok can sıkıcı; hem senden fazla, seninle hiç olmazsa alay edilir. İhsan, üstelik makûl da.»

Acele acele yoluna devam etti. «Bütün mektubu ezberlemişim!» Keşke İhsan'ın nasihatini dinlese ve seyahate çıksaydı. Şimdi unuturdu. Fakat Suad, İhsan'ın hangi fikrini doğru bulmuştu. «İnsan, bütün kâinattan mesuldür.» Evet, buydu. Suad «doğru, fakat budalaca. Daha doğrusu ilk bakışta doğru fikrini veriyor.» diyordu. Biraz sonra da itiraz ediyordu; bu onun tabiatıydı. Bir an evvel beğendiğine muhakkak hücum edecekti. «Zavallı insanlık! Hangi mesuliyet fikri? James Joyce'in M. Bloom'u gibi, kendi korkularımızın üstüne oturmuş, felsefe ve şiir yapıyoruz.»

Nuran'ın bu mektubu ilk defa okuduğu zaman, yüzünün değişen ifadelerini hatırladı. Fakat sahneyi olduğu gibi göremiyordu; ikide bir sahifelerin üstüne, Nuran'ın başıyle beraber Suad'ın kendi başı da eğiliyordu. Mümtaz, eliyle sanki Suad'ı oradan uzaklaştırmak ister gibi bir hareket yaptı. Fakat arkasından gelen düşüncesi doğrudan doğruya ona hitap ediyordu. «Ben fikirlerimin mesuliyetini kabul ediyorum. Sen istediğin gibi düşün!» Ve hiçbir fasılasız deminki hammala döndü. «Evet, onu tanımadığı insanlarla harbe gönderebilirim.» «Mademki inanıyorum. Muhafaza edileceğine inandığım bir yığın şey var. İcabederse ben de insanı bir malzeme gibi kullanırım!» ölecekti. Bunu biliyordu; hattâ daha fenasını biliyordu; bir insanı öldürecekti. Bir veya birkaç insanı. «Fakat yine insan için!»

Hayır, Suad onu beğenmemişti. Fikirlerinin mesuliyetini kabul ediyordu. Ama hammalın karısı ve çocukları buna razı mıydılar? Düşüncesi tekrar şehrin çukur ve havasız yerlerinde, bulaşık suları akan sokaklardaki kerpiç evlerde dolaştı. «Onların torunları daha rahat ve mesut olsunlar, diye...» Fakat kadın razı değildi. Sabahleyin Bitpazarındaki dükkânın vitrininde gördüğü ucuz, gelinlik esvabını giymiş, karşısında «gönderme!» diye yalvarıyordu. «Gönderme! diyordu. O da giderse çoluk çocuk biz ne yaparız? bize kim bakar?» Ve ucuz mezat yerinden alınmış gelinlik elbisesi sırtında, karşısında ağlıyordu. Gelirken Sirkeci'de garın etrafında daha elbiselerini giymemiş yeni silâh altına alınanları görmüştü. Yanlarında küçük nişanlılar, çocuklarını ellerinden tutmuş kadınlar, ağlıya ağlıya gidiyorlardı.

«Fikirlerimin mesuliyetini üzerime alıyorum.» Suad bu cümleyi işitseydi, «Hangi fikirler, Mümtazcığım?...» diye gülmekten katılırdı. Fakat Suad başka türlü adamdı. «Beni hiç sevmedi; hiç ciddiye almadı. Fakat ben onu seviyorum.»

Hakikaten Suad'ı seviyor muydu? Hakikaten kimseyi sevmiş miydi? Bak, Nuran ondan ayrılmıştı; içinde ona ait tek bir düşünce yoktu. İhsan hastaydı. O tembel tembel sokaklarda dolaşıyordu. «Beni Macide zorladı. Akşam olmadan eve gelme! Dolaş, hava al, sen de hasta olacaksın! Bakamam sonra! demişti.» Bu son cümleyi Suad'a hitap ederek söylemişti. Adeta bir ölüye kendisini mazur göstermeğe uğraşıyordu.

Eliyle alnını sildi. «Neden onunla bukadar meşgulüm, sanki?...» Zihninden onu uzaklaştırmağa çalıştı. Bu işlerin henüz olmadığı, küçük, mesut sıkıntılarının devrini düşünmek istiyordu.

Daha iyisi hiçbir şey düşünmemek!» Acele acele Kazancılar içinden geçti. Dişçi mektebinin önünden, sabahleyin yem verdiği güvercinleri ürküterek yürüdü. Sonra tekrar karşıya döndü. Büyük kestanenin altındaki kahveden, kimseye tutulmamak için âdeta koşa koşa geçti. Camiin avlusuna girdi. Yan gözüyle saate bakmıştı. Altıya on vardı. «Gelmemişlerdir!»

Şadırvanda iki ihtiyar abdest alıyordu. «Ne namazı kılacaklar acaba?» Siyah çarşaflı, pejmürde kıyafetli ihtiyar bir kadın, çömelmiş, avucuna doldurduğu suyu yüzüne götürerek beceriksizce serinleniyordu. Elleri, sanki ateşte kavrulmuş gibi, küçücüktü. Birkaç güvercin, avlunun mermerleri üzerinde, çok mücerret bir bahçede gezinir gibi salınıyorlardı. «Eski minyatürlerin dilberleri gibi...» Sonra kendine kızdı ve te rar Suad'ın ağzıyla bu benzetmeyi bozdu: «Değil! Olsa olsa çok tecritçi bir kafada düşüncelerin dolaşması gibi..» Fakat bu da değildi. «Düşünmeden evvelki düşünce benzerleri gibi.» Şimdi olmuştu. Birkaç güvercin, revakın çatısında, dantelâlı bir uçuşla birşeyler çizdiler.

Öbür kapının önünde tekrar ihtiyarların abdest alışına ve bütün avluya baktı. Bu, Yahya Kemal'in dediği gibi, cami kurulduğu gündenberi görülen bir ruh çerçevesiydi. İşte bunun devam etmesi lâzımdı. «Acaba eskiden çarşaflı kadın buraya gelir miydi?» Fakat değişiklik sade bu değildi. Demin, geçerken yarı ucu aldırılmış perdenin altından, içeride tek başına, sanki camiin loşluğunu arttırmamak için yanan bir elektrik ışığı görmüştü. «Fakat cami ve abdest alan ihtiyarlar...»

«Millî olan herşey güzel ve iyidir. Ve sonuna kadar devam etmesi lâzımdır.» Sonra hammalın düşüncesiyle yeniden konuştu: «Senin başın üzerinde pazarlık ettiğimi sanma! Senin de inandığın şeyler namma konuşuyorum.»

Fakat bu sefer hammal tek başına değildi; şimdi Ereğli'de askerlik yapan Mehmet'de, Boyacıköy'deki kahveci çırağı da işe giriyordu.

Kapının önünde, başka bir ihtiyar kadın, keskin bir Rumeli şivesiyle, fakat çok yavaş sesle dileniyordu. Onun da küçük, çocuk elleri kadar küçük elleri vardı. «Pörsümüş yüzünde, gözleri, dağ kenarlarındaki pınarlara benziyor.» Mümtaz kadına para verirken bu gözlerin içine bakmak istedi. Fakat hiçbir şey göremedi; okadar hasret ve acıyla örtülmüşlerdi ki. Sonra tesbihçinin önünde durdu; çocukluğunun Binbir Geceyi hatırlatan ramazan sergilerinin bu son ve ufalmış hatırası, içinden geldiği âlemi birkaç tesbihle iki üç misvake indirmiş, küçük bir dolapta satıyordu. Nuran'la geçen Ağustos'da da bu adamdan iki tesbih almışlar ve onunla konuşmuşlardı. Bu sefer de iki tesbih aldı; fakat tesbihleri Suad'ın birdenbire uzanan ellerinden âdeta güçlükle kurtardı. «Uyanık iken rüya görüyorum...»

— 2 —

Kahve, bu yaz akşamının koyu ışığı içinde, sıcaktan, uğultudan bunalıyordu. Vapur bekliyenler, biraz sonra evlerine dağılacak semt insanları, plâj dönüşünde arkadaşlariyle bir çift lâf etmeğe gelenler, her cinsten, her seviyeden bir kalabalık, akasyaların arasından sızan akşam güneşine Niobe'nin kırk çocuğu gibi göğüslerini germişler, vaziyet üzerinde konuşuyorlardı: «Hakikaten bu güneşte kahramanca bir tahammülleri var! Adeta Homerique.»

Mümtaz yürüdükçe Hitler'in, Mussolini'nin, Stalin'in, Chamberlaine'in adlarını âdeta havadan kapıyordu. Bir masa önünden geçerken tanıdığı birinin yüksek sesle söylediklerini duydu: «Azizim, bugünkü Fransa harp edemez, yozlaşmış millet... Andre Gide gibi insanlar...»

«Zavallı Gide — ve zavallı Fransa! Eğer Fransa harp edemezse, elbette bu Gide'in yüzünden değildir. Başka sebepleri olsa gerek!» Fakat asıl garibi, bu adamın bugün için Gide'siz bir Fransa tasavvur edebilmesiydi. Birdenbire bu kahvede bu akşam üstü her masada söylenen sözleri, savrulan kehanetleri toplayacak bir kitabı düşündü. Ne güzel bir şahadetti. «Ve sadece bu harbin başındaki — eğer olacaksa; ruh hâletini onlarla anlatmak!» Hâdiseler olup bittikten sonra, bunun kadar alâka çekici, insan düşüncesinin garabetini gösterecek bir şahadet olamazdı. «Ama sıcağı sıcağına... Meselâ bu gece

yazılmalı!» Çünkü işler olup bittikten sonra, aynı insanlar bütün samimilikleriyle bu akşam düşündüklerini yazmak isteseler, araya hâdiseler girdiği için aynı ruh halini ve düşünceyi bulamıyacaklardı. «Çünkü hâdiselerle beraber biz de değişiriz; ve biz değişince mazimizi de yeni baştan kurarız.» İnsan kafası böyleydi. Zaman, onda daima yeniden teşekkül ederdi. Hal, bu bıçak sırtı, hem mazinin yükünü taşır, hem de onu çizgi çizgi değiştirirdi.

Bir başka masadan, başka bir sesin kehaneti geldi: «Azizim, İngiltere, zannettiğin kadar zayıf değildir.» «Görürsünüz, asıl kazanan Mussolini olacak!» «Herif yirmidört saatte Paris'tedir!».

Kendisini, Cabî İsmet beyin Üçüncü Selim devri için yazdığı kitabı okuduğu zamanlarda sandı: «Bonaparte nam General haber gönderdi kim, benim padişahım, yedi derya dolusu asker ile imdadına gelirim... Tabiî, böyle değil ama, buna benzer şeyler.»

«O zaman da bu şekilde bir Avrupa buhranının içindeydik. Fakat ne Avrupa'yı, ne kendimizi tanıyorduk.» Bu memleketin ne kadar kanı akmıştı. «Fransa'yı tutacağı yerde İngiltere'den ayrılmasaydı.» Fakat, tarih olup bitmiş şeydi. İhsan'la bunları ne kadar konuşmuşlardı. Ama şimdi İhsan hasta idi.

Arkadaşları kahvenin gerisinde, bahçe duvarına sırtlarını dayamışlar, oturuyorlardı. Ötedenberi Mümtaz'ı tanıyan bir garson: «Orada sizi bekliyorlar...» dedi. Harp olursa bu da askere gidecekti.

Arkadaşlarının yüzleri asıktı. Selim, elindeki bir zarfla oynuyordu. Onu görünce seslendiler:

— İhsan nasıl?

— Üçten beri görmedim. Ama, pek tehlikeli görünmüyor. Yalnız, geceden korkuyorum. Tek günler daima mühim imiş.

Bir sandalyeye oturdu. Elleri titriyordu. Göstermemek için cebine soktu.

— Yüzün çok solgun, neyin var?

— Hiç... dedi, sıkıntılar. Ve cebindeki eliyle Suad'dan kurtardığı tesbihi yokladı. «Ne kadar çocuğum! Zorla kendimi çıldırtıyorum!». —Bana birşey ısmarlayın!

— Ne istersin?

Deminki garson masayı elindeki bezle silerek saydı:

— Kahve, çay, ayran, limonata, gazoz...

Mümtaz, talebelik senelerinin arasından onun yüzüne, yeni terliyen bıyıklarına baktı. Bir gün emanet ettiği çantasını kaybettiği için onu azarlamış, sonra dost olmuşlardı.

— Bir çay! Sonra arkadaşlarına döndü. — Sizin neyiniz var, böyle?

— Neyimiz olsun! Vaziyeti konuşuyoruz. Harp olacak mı, olmıyacak mı?

Mümtaz, Orhan'ın atletik omuzlarına baktı:

— Galiba olacak... dedi. Bu hükmü verebilmesine kendi de şaşıyordu. Bugün olmazsa yarın olacak. Başka çaresi yoktur. İşler bir kere bu raddeye geldikten sonra...

— Peki, biz, biz ne olacağız?

Selim elindeki zarfı uzattı:

— Beni şubeden çağırdılar. Yarın gideceğim.

Genç adam, içinden düşündü: «Belki bana da, Emirgân'a göndermişlerdir. İhsan biraz düzelsin de şubeye uğrarım!»

— Sualime cevap vermedin...

Mümtaz, Orhan'a baktı. Dört sandalyeye birden gerilmiş, esmer yüzü, camiin bahçesinden sarkan ağaçlarda, her zamanki sükûnetiyle, yüzüne bakmadan, onun cevabını bekliyordu.

— Taahhütlerimiz var: Fransa ve İngiltere, harbe girerse gireceğiz.

İçlerinde en kederlisi Nuri'ydi:

— Bu hafta evlenecektim. Mümtaz'ın gözleri önünde, sabahleyin gördüğü gelinlik elbise bir daha sahip değiştirdi. Fakat hayır, Nuri zengindi; karısı bu kadar fakir eşyası giymezdi. Daha güzel, daha süslü, yepyeni gelinlik elbiseler giyecek, mücevherler takacaktı. Belki de Bedesten'de gördüğü mücevher. Fakat Nuri askere giderse hammalın karısından yine ayrılmıyacaktı. Daha muntazam, daha rahat bir hayatın içinde onun için ağlayacak, tenha gecelerde uzviyetinin her kımıldanışında onu çağıracak, yanında bulamayınca bütün insanlığa düşman olacaktı.

Küçük Leylâ'yı fakülteden beri tanırdı. İlk gördüğü gün ona «Cep kadını...» adını vermişti. Bir gün ceketinin söküğünü dikmişti; küçücük başı göğsüne doğru eğilmiş, kıvırcık saçlarla elbisenin çizgisi arasından ensesinin yumuşaklığını cok yakın bir sey gibi seyretmişti. Leylâ, hakikaten lezzetli insanlardandı. Şimdi başını yine böyle eğecek ve ağlayacaktı.

— Gitmeden evlenirsin... Yahut izin alırsın. Zaten bizim ne yapacağımız pek belli değil! Sonra birdenbire, bu sıkıntılardan kurtulmak ister gibi hülyaya kaçtı: — Belki de hiç harp olmaz; bir uzlaşma çaresi bulunur.

Fâhir:

— Demin, başka çaresi yoktur, diyordun!

— Ama, yine herşey bir pamuk ipliğine bağlanabilir. Asıl fenası nedir, bilir misiniz? Birdenbire durdu, çok sevdiği bir şairin bir mısraını hatırlamıştı: **Pire... Pire destin...** diye tekrarladı.

— Evet, asıl fenası, diyordun?

— Şu, emniyetsizlik. Hayat bir türlü yoluna giremiyor. Ve giremiyecek de. Biz harpten evvelki zamanı tanımadık. Çocuktuk. Fakat insan kitapta okuyunca şaşırıyor. O ne emniyet ve istikrardı. Para, iş, düşünme şekli, cemiyet içindeki mücadeleler, hepsi, evvelden döşenmiş yollarda yürür gibiydi. Halbuki şimdi, herşey altüst. Hudutlar bile bir gün, bir saat içinde değişiyor. Hâdiseler ve âsabımız bir anda sıfırdan yüze yükselebiliyor. Evet, belki bir çare bulurlar. Fakat işleri halletmez. Çünkü emniyetsizlik, korku, politika adamlarını şaşırttı. Verilmiş bir yığın söz, iflâs eden ümitler, sinirleri bozdu.

Orhan aynı dalgınlıkla:

— Evet, bu harp çıkarsa, artık geçen harp gibi kazaen çıkmıyacak!

— Geçen harp de kazaen çıkmadı. Hattâ Poincare istediği için çıktı, diyenler bile var! Fakat ne olsa, yine bütün dünyayı gafil avlamıştı. Herkes birbirinden korkuyor, herkes birbirine karşı az çok silâhlanıyordu. Fakat halk, böyle bir şeye imkân vermiyordu. «Olamaz... diyorlardı. Bu medeniyet asrında bu kadar toptan ölüme karar verilemez.» Fakat şimdi... Şimdi dünya bir iç harbinde. Fikirler birbiriyle kavga ediyor. Fikirler sokağa düştü.

— Ama, o küçük bir zümre, değil mi?

— Değil! Çünkü bu her an devam eden buhranlar, öbürlerini, daha sâkinlerini, sadece hayatlarını yaşamak istiyenleri de bıktırdı. Onun için harp muhakkak gibi.

Orhan, deminden beri, yeni açtığı kimya lâboratuvarının kapısına el kadar bir kilit asmakla meşguldü. Onu bitirdikten sonra:

— Bir küçük liman için değer mi?

— Elbette değmez.. Fakat bir liman meselesi değil ki... Arkasından ne geleceği belli değil! Sonra, orta yerde, hakikaten bir Nazi meselesi, bir tegallüp, bir tasallut var! Bu herif insanlığa musallat.

Mümtaz, hakikaten insanlığa inanmıyor musun?

Mümtaz, Orhan'a baktı:

— Başka neye inanılabilir? — Suad'ın mektubunda bahsettiği küçük kıza benzemişti.

— Ben inanmıyorum. Ve onların meseleleri için kan dökmek hoşuma gitmiyor. Avrupa tehlikede imiş. Bana ne? Biz tehlikedeyken o düşündü mü? Balkan harbinde bir kere felâketi önlemeyi aklına getirdi mi? Asırlardır bize soğukkanlılıkla ameliyat yaptılar. Kestiler, biçtiler. Birkaç asırlık topraklarımızdan ot gibi söktüler. Sonra pirinç tarlasına havuç eker gibi yerimize başka milletler ekildi. Bunları yapan Avrupa değil miydi? Hitler'i, bugünün meselelerini Avrupa beslemedi mi?

— İyi ama, bize, başkalarına üstüste yapılan bu şeyler artık bir sona ersin, diye düşünülebilir! Ve ermeli de!

— Bunu harp ile mi önliyeceksin?

— Mademki taarruz var, elbette harple... Evvelâ kapıdaki tehlikeyi savacağım, sonra da tekrarının önüne geçmeğe çalışacağım.

— Fena bir şeyden iyi bir şey doğmaz!,

— Bazan o fena şey, tek çare olur. Kangreni ameliyat durdurur. Cilt kanserini bıçakla kazırsın. Hülâsa ameliyat fena şeydir, ama, bazan tek çare olur. Sonra, yeni bir ahlâkın kurulması o kadar güç, ve zaman istiyen bir şey ki. Biz zannediyoruz ki, o güneş doğar gibi birden gelir. Hayır, ıstırapların ve tecrübelerin arasından, onların terbiyesile gelir. Fikirler aramızda daima mevcut. Kıymet hükümleri tenimize geçmiş; o kadar bizimle beraber, bizimle yaşıyorlar. Fakat hiçbir işe yaramıyorlar. Çünkü kafanın bulduğunu hayat bir türlü benimsemiyor.

— Harple mi benimseyecek? 1914 ilâ 1918 arasının yaptıklarını gördük.

— Doğru, tecrübe iflâs etti.

Orhan lâboratuvarın kilidini asmış, dalgın dalgın düşünüyordu. Böyle anlarında muhakkak bir halk şarkısı söy-

lerdi. Nitekim Mümtaz'a cevap vereceği yerde dudaklarının arasından mırıldandı:

Gide gide iki duvar arası,
Kimi kurşun, kimi bıçak yarası...

Mümtaz bu türküyü tanıyordu. Geçen büyük harpte babasıyle Konya'da iken akşamları uğradıkları istasyonda, nakliyat katarlarında sevkedilen askerler, sabaha doğru araba ile şehre sebze taşıyanlar hep bunu söylerlerdi. Yanık bir bestesi vardı. Ona göre geçen harpte Anadolunun bütün dramı bu türküdeydi.

— Ne garip! Halka sızlanmak ve şikâyet etmek yakışıyor ve hattâ affediliyor, dedi. Geçen harbin türkülerine bakın! ne muazzam şeylerdir, onlar! Daha eskileri de öyle. Meselâ Kırım için çıkan türkü gibi. Fakat münevverde hoş görülmüyor. Demekki onun sızlanma hakkı yok! Demekki mesulüz.

Nuri birdenbire tekrar eski bahse geldi:

— Bu sefer de tecrübenin iflâs etmiyeceğini ne biliyorsun? Bir küçük şeyin, bir saman parçasının eksikliği veya fazlası yüzünden.

Mümtaz onun düşüncesini tamamladı:

— Harbi müdafaa etmiyorum. Neye böyle düşünüyorsun? Bir kere insanlık galip veya mağlûp, diye ikiye ayrılacak mı?... Bukadarı kâfi. Kıymet hükümleri, hattâ uğrunda dövüştüklerimizi iflâs ettirmek için bu a rılık yeter. Elbette her buhranın arkasından iyi, çok iyi şeyler geleceğini beklemek hatadır. Fakat ne yapabilirsin? İşte burada beş kişiyiz. Beş arkadaş. Tek başımıza düşündüğümüz zaman kendimizi bir yığın kuvvete sahip bulabiliriz. Fakat herhangi bir hâdise karşısında ...

Arkadaşları merakla ona bakıyorlardı. O devam etti:

— Sabahtanberi kendi içimde bunu münakaşa ediyorum. Fakat birdenbire tekrar, deminki fikre döndü Bilâkis daha kötü şeyler, çok kötü şeyler de çıkabilir.

— Sabahtanberi neyi münakaşa ediyordun?

— Sabahleyin Hekimalipaşa camii taraflarında idim. Kız çocukları türkü ile oyun oynuyorlardı. Tâ fetihtenberi belki bu türküler vardı. Ve kız çocukları onları söyliyerek oynuyorlardı. İşte bu türkülerin devam etmesini istiyorum.

— O müdafaa harbi... o başka.

— Bazan bir müdafaa harbi, çehresini değiştirebilir. Tabiî harp olursa behemehal gideceğiz, demiyorum. Çünkü hâdiselerin ne olacağını kimse bilmez. Bazan en umulmadık yerde bir kapı açılır. Birdenbire, bir de bakarsın hesapta olmıyan bir vaziyet hâsıl olmuş! O zaman harbe girip girmemek senin ihtiyarında olan bir iş olur.

— İnsan hakikaten düşününce şaşırıyor. Geçen harbin başında insaniyeti idare edenlerle bugünküler arasında fark, akla sığar şey değil!

Mümtaz hayalinde, bir şeyler soracakmış gibi İhsan'ı aradı.

— Tabiî çok ayrılık var. O zaman insanlık bir tek fabrikadan çıkmış gibiydi. Ne kadar çok şeye hürmet ediyorduk. Sonra o asırlık diploması, onun nezaketleri, itiyatları.. Halbuki şimdi. Mahalleye deli taşınmış gibi birşey. Avrupa kalmadı. Avrupanın yarısı, halkı kışkırtmakla, kinler, yeni masallar icadiyle tutunan sergüzeştçiler elinde. Konuştukça deminki sabit fikirlerden, hayallerden kurtulduğunu sanıyordu.— Biliyor musunuz ben ne vakit vaziyetten ümit kestim. Rus — Alman ademi tecavüz paktı imzalandığı gün.

— Ama, solcular pek beğeniyor. Bir dinlesen! Hepsi şimdi Hitler'i övüyorlar. Sanki Rayiştag yangını mahkemesi olmamış gibi. Nuri'nin yüzü hiddetten sapsarıydı. — Sanki o kadar cinayet yapılmamış gibi.

— Tabiî överler. Fakat iş'arı ahire kadar. Anlıyorsunuz ya, kıymet hükümlerini insan bir kere kaybetmesin! Onun için, harbi sevmemekle beraber, harpten korkmuyorum ve bekliyorum.

Kendisinde hiç tanımadığı bir katiyetle konuşuyordu. Karşı kahvelerden birisinde bir radyo veya gramofon, akşam saatine başka bir sarsıntı getirdi. Eyyûbî Bekir Ağanın Mahur Bestesi akşamın içinde yüzdü. Mümtaz olduğu yerde sarsıldı. Dinlediği bestenin arasından, Nuran'ın dedesinin Mahur Bestesi, aşkın ve ölümün o muzlim şiiri içine doluyordu. Kendi kendine «Yarın gidecek ve benden dargın olarak...» Birdenbire içinde garip, tahammül edilmiyecek kadar büyük bir hiddet kabardı. «Neden böyle oldu; niçin herkes bana böyle yükleniyor? Huzurdan bahsediyordu. Peki benim huzurum nerede kaldı? Ben yokmuydum? Buka-

dar yalnız ne yapacağım?» Hemen hemen genç kadının kelimeleriyle konuşmuştu. «Huzur, iç rahatı...»

— Bütün mesele burada... Orhan sözünü bitirmedi.

— Devam et!...

— Hayır, söyliyeceğimi unuttum. Yalnız bir noktada haklısın. Fenalığı kabul etmemek lâzım. Haksızlığı her kabul ediş, daha büyüğünü doğuruyor.

— Bir nokta daha var. Haksızlığa hücum ederken yeni bir haksızlık yapmamak... Bu harp, olursa eğer, çok kan dökülecek. Fakat çekeceğimiz ıstıraplar beyhude olur, eğer metodu değiştirmezsek..

«Huzuru Nuran'da değil, içimde aramalıyım. Bu da ancak ferağatle olur.» Kalktı:

— İhsan'ı merak ediyorum, dedi. Beni mazur görün. Sonra bu düşünceleri de bırakın. Kimbilir belki hiç harp olmaz! Belki de biz girmeyiz. Biz çok kan kaybetmiş milletiz, epeyce ders aldık. Hâdiseler imkân verir, belki hiç girmeyiz.

Arkadaşlarından ayrılırken, böyle bir harp olursa geçireceği safhalar üstünde hiç konuşmadıklarına dikkat etti. Buna içinden sevindi.

«Fakat hakikaten olacak mı?» Yanıbaşında bir ses, «Aldırma, dedi. Güzel konuştun, rahatladın! Bu kadarı yeter! «Bu Suad'ın alay eden sesiydi.

Belki de ondan kaçmak için koşa koşa tramvaya atladı.

— 3 —

Hasta hep eskisi gibiydi. Zayıflamış yüzü hummanın ateşiyle kızarmıştı. Dudaklar çatlak ve gergindi; zaman zaman dili ile onları ıslatmağa çalışıyordu. Artık eski İhsan değildi: belki onun bir hatırası olmağa doğru gidiyordu. O kadar ki. onu böyle görmek, mukadder yolun yarısında karşılaşmağa benziyordu. Yalnız kendisinde, başka tanıdıklarında kalmağa bir hazırlıktı bu. «Çehresi biraz daha yorulsun, içten ufalsın, sade bizdekiyle kalacak, bizim içimize çecek.»

Ellerine baktı. Damarları dışarıya çıkmış, kavrulmuş gibiydiler. Fakat canlıydılar. Başka türlü bir hayat tarafından zaptedilmiş, başka bir iklimde yaşıyormuş gibi canlıy-

dılar. Bu kırk derecenin iklimi idi; fakat sade o değildi; kırk derece bu iklimi tek başına yapmıyordu. Bir yığın küçük mikrop, basil diye anılan, hususî âletlerle gösterilen, ince, sırça tüplerde, kıl borularda hapsedilen, cins cins hayvana aşılanan, böylelikle üretilen, yaşaması, çoğalması için hususî vasıtalar aranan, sıcaklıklar, soğukluklar bulunan, etrafındakilerden ayırmak için bir yığın tecrübeye girişilen, en akla sığmaz şekillerde boyanılan, kırmızı kandan derece derece, kirli yeşile doğru giden mayilerde muhafaza edilen varlıklar, onların şartları vardı; ve bu mahlûklarla, beraberinde taşıdıkları bu şartlar, bu otuz dokuzla kırk arasındaki sıcaklık derecesini, hayatla ölümün arasında bizim coğrafyamızdan çok ayrı bir iklim, çok hususî bir yükseklik, boğucu, çürütücü bir bataklık, binlerce metre yüksekliklerde duyulan bir hava darlığı, bilinmeyen gazların terkibiyle kaynaşan bir volkan ağzı gibi bir şey yapmıştı.

Hastanın göğsü, fena işleyen bir körük gibi inip çıkıyor, kurtarıcı, devam ettirici nefesi bir türlü yetecek miktarda bulamıyor, ağız yutarcasına bir iştiha ile aldığını, belirsiz bir hareketle, delik bir lâstiğin havasını bırakması gibi, hiç farkettirmeden boşanıyor, yutma ne kadar çabuk oluyorsa ve ne kadar göze görünüyorsa, kusma da o kadar belirsiz oluyordu.

Öyle ki artık buna, bu hırıltılı, ve en şematik fonksiyonuna inmiş, yetersizliği içinde inip çıkan uzva, insan göğsü demek güçtü. Başı ucundaki yarı örtülü ışıkla bu sefalet, daha göze çarpar şekilde aydınlanıyordu. Bu hasta odası ışığı da garipti; sanki her şeyi kendisine mahsus bir işaretle gösteriyor, burada şu ve şu, ötede şu ve şunlar var diye ısrarla sayıyordu. «Ben çok hususî bir hali, otuz dokuzla kırk arasındaki bir haddi, en son eşiği bekliyorum; onu aydınlatıyorum, diyen bir ışıktı bu. Fakat bu konuşma, Mümtaz'a göre herşeyde biraz vardı. Yatak, hasta ile beraber kabarmış, onun ıstırabını benimsemişti. Perdeler, gardrobun aynası odanın sessizliği; gittikçe hızını arttıran saat sesi, her şey bu otuz dokuzla kırkın arasının ne acaip, korkunç bir dehliz, malûmdan meçhule, adetten sıfıra, şuurdan mutlak atalete geçen, nasıl çetin bir yol olduğunu gösteriyordu.

Bu bir saltanattı. Orada yatan, elleriyle otuz altı derecenin tabiî ikliminde hiç yapmadığı hareketleri yapan, bu-

lunduğu yükseklikte göğsünü biteviye indirip kaldırıp ciğerlerini serinletecek hava arayan, gerilmiş, yıllardır lülesinden su akmamış kır çeşmelerinin önündeki, o bir parça suya, serinliğe hasret topraklar gibi çatlamış dudaklarıyle, aydınlığı kusan gözleriyle, içinden ufalan yüzü ile, «Ben artık eskisi değilim!» diye avaz avaz ilân eden bu hastanın uzviyetinde bu saltanat dokuz günde kurulmuştu. Dokuz gün içinde eskisi olmaktan, herkese benzemekten çıkmış, hayatın kenarına çekilmiş, orada, yalnız dikkat edilirse şaşırtıcı olan bir değişme içinde yavaş ve emin bir şekilde onu kurmuştu.

Tanıdığı adamdan bu odada ne vardı? Maddenin ıstırabından başka hemen hemen hiçbir şey. Gözlerinde parlayan ışık bile insana tanınan varlığın ifadesi gibi gelmiyordu. Nerede ise, herhangi bir aksi taşıyan bir madde de bu kadar parlar, diyecekti. Fakat hayır, hastanın gözleri başka türlü parlıyordu. Sanki bulunduğu uçta, onun düşüncelerini okuyormuş gibi bir şeydi bu. «Neden hep böyle kötü düşünürüm, bu kadar korkağım!» diye kendini içten azarladı ve konuşmak için yanına doğru yanaştı. Fakat hasta ellerini ellerine alınca gözlerini kapamıştı; konuşmak istemiyordu. Küçük bir sessizlik oldu. O zamana kadar duymadığı cinsten bir sessizlik.

Buna sessizlik de denemezdi. Çünkü masa saati alabildiğine işliyordu. Sanki herşey onun emrine verilmişti.

Gittikçe artan bir sür'atle başka bir zamanı. İnsanın dışında denebilecek bir zamanla, insan ömrünün zamanı arasında bir zamanı, yolun yarısına gelmiş bir oluşun, biraz sonra tek bir sıçrayışta kendisini tamamlıyacak korkunç bir istihalenin zamanını sayıyordu. Bu mücerret hareketin değilse bile insandan boşalmağa çalışan, ölüme doğru giden bir değişmenin zamanı idi.

Bir sürfenin böcek haline, böceğin kelebek haline girdiği anlarda, bu oluşları benimsemiş, onların nabzı olmuş, onları içinden idare eden zaman yok mu? İşte o cinsten bir zamandı. Ve bu gece burada yatanın da böyle bir mahiyet ve cins değiştiren hayvandan ne farkı vardı?

Hasta gözlerini açtı; dudaklarını elinden geldiği kadar ıslattı; Mümtaz küçük kaşıkla suyunu verdi; sonra eğildi, bu kâbustan kurtulduğuna memnun:

— Nasılsın ağabey? diye sordu.

İhsan eliyle her mânaya gelebilecek bir işaret yaptı. Sonra, kendisine ait bir hüküm vermekten çekiniyormuş gibi:

— Sen nasılsın? demek için dilini güçlükle ağzının içinde dol ştırdı. Durdu; kendisini biraz yukarıya doğru çekmeğe çalıştı.

Fakat yapamadı. Göğüs birdenbire darlaştı. Eller hareketlerini arttırdılar. Yüz boğulacak gibi kızardı.

— Bir doktor getirsek Mümtaz. Ben korkuyorum.

Mümtaz bu gecenin sayılı gecelerden biri olduğunu biliyordu. Fakat krizin bu kadar kuvvetli olacağını tahmin etmemişti. Onun için hastanın gittikçe fenalaşan haline âdeta şaşkınlıkla baktı. Kafasında korkunç ihtimaller birbiriyle çarpıştı:

— Ya ben yokken bir şey olursa? diye düşündü.

Şaşkınlık içinde, o zaman getireceği doktoru ne yapacağını düşündü. Bir saniye içinde o hiç s vmediği, antipatik yüzlü mahalle doktoru, gözlerinin önünden geçti. Ötekiler, tanıdıkları, hepsi sayfiyedeydiler. Haksız mıydılar? Bu sıcak mevsimde kendisi de şimdi bu hastalık olmasaydı, burada mı olacaktı? Gözlerinin önünde Vaniköyden Kandilliye giden yol, kablonun büyük elmas iğnesiyle, balıkçı ışıkları, yıldız çalkantıları, kuş ve böcek sesleriyle, tıpkı geceleyin perdesi indirilmiş büyük yalı pencerelerinin camlarında seyredilen ve ışıktan yapılmış **ebru**'ları andıran o sade parıltı ve renk perdesi hayaller gibi canlandı ve Mümtaz —herhangi fena bir ihtimalde,— hiç bir işe yaramıyacak doktor sırtında, kendisini bu yolda, bu aydınlığın içinde yürür gördü.

O zaman muhayyilesinin bu korkunç ihtimallere rağmen, hâlâ uzakta yaşadığını, çok mühim bir tarafının yalnız Nuran'ı düşündüğünü anladı. Kendisinden, hodbinliğinden mahcup ayağa kalktı. Macide enjeksiyon yapmasını biliyordu. Fakat bu kadar güç bir işi ona nasıl em net etmeliydi? Tekrar İhsan'a baktı. Tam bir boğulma içinde çırpınıyordu. Mümtaz'ın tereddüdünü Macide yendi; ayağa kalkarak:

— İğne yapacağım, dedi. Bu hiç tanımadığı bir Macide idi. Sapsarı, gözleriyle her itiraza meydan okuyan, erkeğini kurtarmağa karar vermiş, bu kararla kendi kafasındaki zaafı yenmiş kadındı. Mümtaz, İhsan'ın kolunu açtı, Macide vakit kaybetmemek için iğnenin ucunu sadece alkolle sile-

rek şırıngaya taktı, sonra ışığa kaldırdı; gözlerine inanamıyormuş gibi Mümtaz'a gösterdi.

Mümtaz, İhsan'ın kolundan geniş, atletik formunda ince bir kan izinin hâlâ güneş yanığı geçmemiş deri üzerinde yol aradığını gördü. Hastanın annesi bütün bu işlere şaşırmış yüzü ile çok korkunç bir şey gibi bakıyordu. O uzviyete herhangi bir müdahaleden korkardı. Fakat hasta ferahlamıştı.

— Ne olur Mümtaz, bir doktor çağır.

Bunu Nuran mı söylemişti, yoksa büyük yengesi mi? Fakat Nuran uzakta idi. Bu gece bu küçük evdeki korkuyu, telâşı bilemezdi. O yarın İzmir'e gidecekti. Şimdi belki de eşyalarını hazırlamakla meşguldü. Yahut Fahir'le evde konuşuyorlar, istikbal için projeler hazırlıyorlardı.

Bir rüyadan yeni sıyrılanların garip ve sarsıntılı idrakile yerinden kalktı. Gördüğü iplik inceliğindeki kan onu altüst etmişti. Halbuki neydi? Vücudümüzde kilolarla taşıdığımız bir şey.

— Behemehal lâzım mı?

Macide de kaynanasının fikrindeydi.

— Ne olur, ne olmaz? diyordu. Mümtaz kapıya doğru yürüdü. Doktor çağıracaktı.

Doktor çağırmak âdetti. Hastalar iyileşsin, iyileşmesin doktor çağırılmalıydı. Ne hayat, ne de ölüm adını verdiğimiz kardeşi doktorsuz olmazdı. Hele ölüm... Yaşadığımız dünyada başında doktor olmadan ölmek âdeta ayıptı. Bu ancak muharebe meydanlarında, insanlar toptan, binlerce, on binlerce öldükleri zaman olabilirdi. Çünkü ölüm aslında pahalı bir şeydi. Fakat bazan ucuzlar, herkesin olurdu.

O zaman ne doktora, ne eczacıya, ne ilâca, ne de herhangi bir şefkate ihtiyaç olmadan insanlar birbirlerine sokularak, birbirlerini kucaklıyarak, birbirlerinin içine geçerek, birbirleriyle en hususî taraflarını paylaşarak ölürlerdi. Fakat evinde, yatağında, kendine mahsus ölümle ölmek, bu muayyen kaideleri olan bir şeydi. Hafız, papaz, doktor, Kur'an sesi, eczacı havanı, gözyaşı, takdis edilmiş su, çan sesi... Ancak bunlarla ölüm tamamlanabilirdi. Bu insan kafasının tabiatın nizamına eklediği bir şeydi. İnsanların arasında bu iş böyle olurdu. Vâkıa tabiat bundan habersizdi. Bu ilâvenin varlığını bile bilmezdi. Tabiatın ölümü başka idi. O kozmik zamanı kendi içinde duymak, onun dağıtıcı

pervanesi uzviyetinde ve ruhunda döndükçe, evvelâ hatıraları ve hafızayı, sonra duyumları ve duyuları perde perde kaybetmek, sonsuz boşlukta bu pervanenin hızına göre birbirinden uzaklaşan bir yığın zerreye dağılmak, işte tabiattaki ölüm.

Macide'nin tam vaktindeki cesaretiyle İhsan'ın içinde bu pervane durmuştu. Tıpkı düğmesi tersine çevrilen vantilâtörün hastanın odasındaki gardrobun üstünde, uçmağa hazır bir kuşu andıran o hareketsiz duruşu gibi. Evet, durmuştu ve bu da bir şeydi.

Hastanın yüzüne bir daha baktı ve odadan müphem bir işaret yaparak çıktı. Yavaş, âdeta su içinde yürür gibi, kendisinin de lâyıkiyle bilmediği birtakım düşüncelerin arasında hareket ediyordu.

Sanki eşya ile kendisinin arasında bir yığın perde vardı. Yahut da içinde kımıldadığı, düşündüğü, konuştuğu âlem, asıl yaşadığı âlem değildi. Bir nevi sadece müşahit şahsiyetle etrafiyle temas eder gibiydi. Bununla beraber her şeyi görüyor, kaydediyor ve düşünüyordu. Fakat bu görme ve düşünme, hattâ konuşma âdeta dumanlaşmış, kesafetini kaybetmiş bir hüviyetle oluyordu.

Taşlığın lâmbasını yaktı ve her zaman yaptığı gibi aynaya baktı. Mümtaz hiç bir aynayı kaçırmazdı. Aynalar onun için insan talihinin remzi, zihnin gaibe doğru uzatılmış bir imkânı gibiydiler.

Bu sefer de aynaya baktı. Düz billûrda aydınlık, küçük bir sarsıntı ile yerine oturdu. Ve bütün taşlığı derhal içine aldı. Aynalar garipti; derhal işe başlarlardı. Henüz uykudan uyanmış bir hali vardı. Taşlığın öbür ucunda dört ayakkabı vardı. Dördü de hastanındı. Duvarda kalın saplı şemsiye asılıydı. Acaba bunları tekrar kullanabilecek miydi? Niçin olmasın? Dağıtıcı pervanenin hızı insanın içinde durması yaşamak için kâfiydi. O zaman kozmik zamandan insanın, hayatın zamanına geçilirdi. Bu düzeltici, her yarayı kapayan, her pürüzü temizliyen bir zamandı. Orada saatler insan oğluna dosttu.

Dört ayakkabı; ikisini yazın başında almıştı. Biri siyah, biri sarı, fakat ikisi de kışın giyilebilecek cinstendi. Ağabey, yazın kışlık ayakkabı almışsın? diye alay ettiği zaman, böyle zamanlardaki ciddî tavriyle :

«Ben ihtiyatlı adamım!» demişti. İhtiyatlı adam! İhtiyatlı olsaydı hiç zatürrie olur muydu?

Tekrar ayakkabılara baktı; «şu dünyada etrafımızdaki şeylere ne kadar az sahip olabiliyoruz.» Bu ayakkabılar, bu şemsiye, bu evin içindeki eşya, evin kendisi, her şey gibi onundu. Yalnız kendisinin olanlar vardı; başkalariyle paylaştıkları vardı. Fakat yarin, Allah göstermesin, ona bir şey olsa.

Hepsi on n olmaktan çıkacaklardı. Meğer ki, hatırlıyan bir insan, bir hafıza bulunsun. Hakiki tasarrufumuz yalnız insanla ve insanda idi. İnsan zekâsı, insan kalbi, insan ruhu, insan hafızası... İnsan çekilince orta yerde hiç bir şey kalmıyordu. «Vakıa bazı hayvanlar da sahiplerini ve yaşadıkları yeri unutmazlar...» Fakat bu da insandan kendilerine geçen bir şeydi. Elektriği söndürdü. Dört ayakkabı, şemsiye, küçük masa üstüne konmuş, akşamdan alınmış öteberi, taşlığın uc z cinsten maltızı her şey silindi. Aynanın billûru pencereden giren belirsiz ışık altında, kenarsız, hattâ şekilsiz bir takım gölgeler diyarı oldu. Her şey ne kadar çabucak silinmişti. Bir tecrübe yapan insan haliyle tekrar lâmbayı yaktı. Bir an için tekrar düz satıhta ve onun bir kısmını daha parlak bir tekrarla içine aldığı taşlıkta her şey bütün vuzuhiyle, kendi üstlerine toplanmış şekilleri ve hacimleriyle, birbiriyle olan sessiz alâkalariyle, canlı, ahenkli, varlıklarını müdrik, hattâ var olmaktan, beraber bulunmaktan, herhangi bir bütünü tamamlamaktan âdeta memnun, canlandılar. «Bunlar, bensiz de mevcut...» Bir ışığın olması kâfi. Işık, yani herhangi bir ihsaslar manzumesi ve onun emrinde, onunla işliyen bir şu r, bir hafıza... O halde ben lâzımım! Ben veyahut herhangi biri... İsterse en son insan.»

Kapıyı merdivenlerden inerken gösterdiği dikkatle kapadı. Sokak ıssız, geceye rağmen, az çok aydınlık ve gecenin sesleriyle doluyordu. Uzakta yol n tâ başında, bu sokağa ve açıldığı daha büyük yola, ortada duruşuyla, yere yatırılmış bir terazi hali veren çeşmenin açık lülesi, bir kaç kurbağa ve böcek sesiyle bu yaz gecesini tek başlarına kurmağa yetiyor gibiydi.

Onların kurbağa sırtı gibi benekli ve yeşil zemini üstünde uzaktan gelen boş tramvay sarsıntıları, cinsi tayin edilemiyen gürültüler bir alev gibi parlıyor, sönüyorlardı. Bu, şairlerin her şeyin uyuduğunu söyledikleri saatti. Komşu kapı-

nın eşiğine sığınmış bir kedi yavrusu, insan tecrübesini henüz geçirmemiş hayvanların âni korkusu ile birdenbire adımlarının hemen ucunda geriledi ve üzerine atılacakmış gibi pufladı. Mümtaz yalnızlığında ürküttüğü bu mahlûka fevkalâde bir ders alacakmış gibi baktı. Ona, bu küçük yavrunun korkusu ile günlerdenberi kendi yaşayışında, düşüncelerinin ıttıratsızlığında, kafasında her gördüğü, her işittiği şeyin bir musallat fikir haline gelişinde bir benzerlik var gibi geliyordu. «Kaç aydır, sadece sarsıntı halindeyim...» «Kendi halime kalsaydım, yine her şey düzelirdi. Hiç olmazsa dargın ayrılmazdık...» Elinden geldiği kadar hiç bir şey düşünmeden acele acele tramvay caddesine çıktı. Yolun iki tarafına, boş bir otomobil var mı? diye bakınarak, arıyarak yürüyordu. Maamafih doktorun evi de uzakta değildi; iki adımlık yerdi, elverir ki evde bulunsun ve kapıyı açmağa, beraberce gelmeğe razı olsun.

Fakat doktor evde değildi. Sanki saat sekizde kendisine; «Emrinize her zaman hazırım, vazifemdir!» diyen adam ortadan kaybolmuş. Sade kendisi değil, bütün ev halkı... Uzun uzun zile basıyor; kapıyı yumruklariyle dövüyordu. Fakat çıt bile işitilmiyordu. Evcek ölüm uykusuna mı yattılar acaba? Nihayet kapı aralandı, pejmürde kıyafetli bir hizmetçi, doktor beyle hanımın geç vakit gece yatısına gitmeğe karar verdiklerini söyledi.

— Sekizden sonra gece yatısına gidilir mi?

— İnsanın parası olunca sekizden sonra da gider. Hizmetçi daha fazla konuşursa uykusu dağılmaktan korkar gibi cümlesini bitirmeden kapıyı kapattı.

Çaresiz Beyazıda çıkacak, hükûmet doktorunu çağıracaktı. Evden uzaklaştığı andanberi vehimleri artmıştı. Her an, biraz daha gecikirse felâketin sakınılmaz hale geleceğinden korkuyordu. Yolda kimse yoktu. Yalnız tâ ileride, caddeye çıktığı noktadan caddenin biter gibi göründüğü dirseğinde bir kaç tramvay amelesinin teşkil ettiği bir grup, gece içinde daha keskin görülen pembesi üstün eflâtunî bir aydınlığın üstüne eğilmişler, insana ister istemez Rambrandın tablolarını hatırlatan bir gölge ve ışık oyunu içinde rayları tamir ediyorlardı.

Gece içinde bu ışıkla, onun kırdığı karanlığa, parlıyan çehre ve elbiselere ve karanlığa yavaş yavaş modele ilerle-

dikçe daha fazla gömülen gölgelere baka baka yürüdü. Işık, her hareketi ayrı ayrı geceye nakşediyor ve çok saltanatlı bir gölge içinde yavaş yavaş ve emin şekilde, formları tamamlıyordu. Böylece alelâde bir iş çok kesif surette canlı oluyordu.

Yanlarına geldiği zaman amelelerden biri, kendisinden sigara istedi. «Hiç birimizde kalmadı,» diyordu. Mümtaz, cebindeki yarım paketi onlara bıraktı ve yoluna devam etti.

Yaz gecesi, çekiç sesleri, ağaç hışırtıları, uzaklarda yolları deneyen boş tramvay arabalarının sarsıntılı geçişleri içinde devam ediyordu.

Beyazıt'ta nahiye merkezi, bu cins resmî binalara mahsus o acayip ve dolu çıplaklık içinde, iki elektrik lâmbasının ışığında sanki tetikte uyuyordu. Fakat çabucak uyandı. İlk önce nöbetçi bir polis, bilinmiyen bir yerden açık yakası ve elinde tuttuğu kasketiyle çıktı; sonra bir hademe bir aralıkta üstünde uyuduğu iskemle ile görünmeğe razı oldu. İskemle ve misafiri beraberce uyandılar. Birisi Mümtaz'a doğru ilerledi, öbürü bir adım geri çekildi.

Hayır, doktor yoktu. Biraz evvel çok ağır bir doğum için çağırılmış, sonra da gecikeceğini telefonla haber vermişti.

Bu gece bir çocuk doğmuştu. Mümtaz'ın zihni bunu bir gazete havadisi gibi ehemmiyet vermeden kaydetti. Sonra aradığını bulamamanın şaşkınlığı içinde karşısındakilerin yüzüne baktı. Polis memuru, doktor, doktor, diye tekrarladı. Nihayet, Soğanağanın biraz ilerisinde, bir askerî doktorun evini iyiden iyiye tarif etti:

— Son derecede iyi adamdır, iki eli kanda olsa koşar, fakat bilmiyorum, evinde mi?

— Nasıl evinde mi?

— Çocukları yazlığa taşındılar. Fakat o bazı geceler bu tarafta kalıyor.

Mümtaz bu boğucu geceye biraz serinlik, biraz deniz aksi katmak için sordu:

— Çocukları nerde oturuyor?...

— Çengelköyünde... Orada bir köşkleri var...

Çengelköyünde... Mümtaz kendisini bu son günlerin endişesinden uzak, Çengelköyünde veya Boğazın herhangi bir köşesinde görmeği ne kadar isterdi. Ne kadar isterdi ki, ayaklarının altında bozuk bir yol, başının üstünde Kulelinin

ağaçları, o gölgelerin karanlık suda kendilerine mahsus bir âlem kurdukları yerde bulunsun, biraz ileride fabrika bekçisiyle konuşsun, sonra yavaş yavaş Vaniköyünden Kandilliye doğru yürüsün ve tam yokuşun üstünde bir taşa otursun, denizi seyretsin, geceyi büyük ve siyah bir gül gibi koklasın. Nuran'la yarınki buluşmalarını düşünsün.

Nuran'ın adı bir sıtma gibi vücudünü dolaştı. Fakat hatırlamanın hazzı artık eskiden olduğu gibi saf değildi. Ona İhsan'ı ihmal etmiş olma vehminin azabı karışıyordu. Halbuki buraya kadar koşa koşa gelmişti. O zaman ter içinde olduğunu anladı. Fakat yine koşacaktı. Bu bir nevi yıldız işiydi. Kabahatli doğanlar bütün ömrünce daima içlerinde bu azap, böyle koşarlardı. «Ben de bütün ömrümce... Zavallı İhsan...» diye diye dar bir sokağa saptı.

— 4 —

Kapıyı bir nefer açtı. Temiz giyinmiş bir İstanbul çocuğuydu. Doktoru sorunca yukarıda diye bir işaret yaptı ve sonra kayboldu. Hemen anında tekrar aşağıya indi. Yukarıya çıkmasını rica etti.

Burası büyükçe bir oda idi. İki penceresi, denize bakıyordu. Bir kenarda genişçe bir divan, yanında iki sandalye üzerine yığılmış bir sürü plâk, öbür tarafta da açık bir gramofon vardı. Mümtaz, doktorun yüzüne bakmadan evvel çalınan parçayı tanıdı. Viyolon konserto sonuna yaklaşıyordu. Doktor yatağının üzerinde ayağında getirler ve külot pantalon, sırtında terden vücuda yapışmış fanilâ, hiç istifini bozmadan dinliyordu. Mümtaz, motifin insana gerçekten bir rüyadaymış hissini veren acayip bir değişiklik içinde, kendi cevherinde yavaş yavaş yaklaştığını âdeta gözleriyle gördü. Sanki gözlerinin önünde henüz toprağa atılan bir tohum çarçabuk büyüyor, dal, yaprak, veriyordu.

Ne beklenmedik bir hazırlanışı, süzülüşü, kendini haber verişi, tereddütleri ve nihayet bir hakikat keşfedilir gibi gelişi, kısa gelişmesini, ince nüans farklariyle, tıpkı bir sonbahar bereketi gibi tekrarlayıp sonra yeniden kendi değişikliğinin mucizesi içinde kayboluşu vardı.

Hiç bir şey söylemeden, o da yatağın, doktorun bir ayağını çekerek kendisi için boşalttığı bir köşesine oturdu ve dinlemeğe başladı.

Neydi bu? Kendisine sorsalar, «şüphesiz dünyada en bağlı olduğum şeylerden biri» derdi. Fakat yine hiç bir şey söylememiş olurdu. İnsan talihinin bir remzi miydi? Bir şikâyet veya tevekkül müydü? Hatıraların gayri şuurî ışığında muzlim bir raksı mıydı? Hangi ölüyü çağırıyor, hangi zamanı diriltiyordu?

Yoksa sadece bir devin, insan kılığında, fakat insandan çok başka bir mahlûkun içindeki kuvveti harcamak için hayatın dışında, kendi kendine didinerek kurduğu bir başka dünya mıydı? Muhakkak ki, bu da İhsan'ın başı ucunda iyiden iyiye duyduğu o hususî iklim gibi, kendine mahsus sıcaklık dereceleri, boğucu yükseklikleri, sert ve diriltici rüzgârları, kahredici samları olan hususî bir iklimdi. Burada da tıpkı nabız yüzyirmide ve hararet kırkta iken olduğu gibi, başka türlü ve çok güç, yahut hiç olmazsa çok derin aşanıyordu.

Suad, ölmeden evvel bu konsertoyu dinlemişti. Hattâ daha evvel, bütün bir gün üstüste sade onu dinlemişti. Mektubunda böyle yazıyordu. Fakat bu tercihi niçin yaptığını söylemiyordu. Konserto, ağır, ıstıraplı yürüyüşünde bunun sırrını vermiyordu. Hattâ Suad'ın kendisini dinlediğinden de habersizdi. O sadece alevden cevherini etrafa dağıtıyordu.

Mümtaz gramofona, Suad'ın bütün sırrı, sanki mikrofonun küçük madenî yuvarlağı ile diskin donuk parıltılar içinde dönen çok kapalı dünyası arasındaymış gibi bakıyordu. Kaç kere onu evinde o son gecede bu parçayı dinlerken tahayyül etmişti. «Yüzü muhakkak sapsarı olmalıydı... Kimbilir, belki de bana yazmamı teklif ettiği hikâyedeki kahramanı gibi bir nevi velilik güzelliği içinde her şeye gülüyordu.» Mektubunda söylediğine göre ilk önce o küçük kızla bu konsertoyu dinlemişler, o ertesi sabah gittikten sonra da kendi kendine onu çalmıştı. Ve gece, mektubunu yazarken yine bunu dinlemişti. «Şüphesiz arasıra başını kaldırıyor, en sonuncu defa olduğunu bildiği için bütün dikkatiyle bu ıstıraplı yürüyüşe kendini veriyordu.» «Belki de bütün ölecek olanlar gibi dalgın ve her şeye kayıtsızdı. Belki de korkuyordu. Yapacağı işe pişmandı. Onu yapmamak için bir çare arıyor, birisi gelsin, beni bundan kurtarsın! diye kapılara bakıyordu.»

Acaba bu konsertonun da onun ölümünde bir hissesi var mıydı? İnsanı o kadar imkânsız yerlere götürüyordu ki... Sonra birdenbire aynı parçayı kendisinin de bu gece dinlediğini müphem şekilde hatırladı. Evet, şu anda içindeki hatıra acılığı, o biçare uyanış beyhude değildi. «Fakat nerede? Akşam eve gel im; İhsan'la biraz konuştum, İyiydi. Ben de yorgundum. Yat ım. Sonra Macide beni uyandırana kadar...» Diskin birinci tarafı bir hırıltıda bitti. Doktor genç adama bakmadan ikinci yüzünü koydu. Mümtaz uyanmış gibi alnını sildi. «Fakat nerede?...» «Yoksa rüyada mı?» Elbette bütün parçayı dinliyemezdi. Fakat bu taptaze hatıra lezzeti, o acılık!»

Daha ilk gördüğü bir adamın yatağının bir köşesine oturmuş iki eli şakaklarında rüyasını hatırlamağa çalışıyordu. Hayır, konsertoyu dinlememiş, Suad'ı görmüştü. Hem de çok garip şekilde. «Bir sahildeydim; bir yalı rıhtımında. Karşımda akşamı hazırlıyorlardı. Tıpkı bir tiyatro dekoru gibi. Evvelâ büyük, çok büyük kalaslar getirdiler. Fakat nekadar renkli şeylerdi. Mor, kırmızı, lâcivert, pembe, yeşil kalaslar... Sonra onları birbirine çaktılar. «Güneşi asacağız buraya!» diyorlardı. Ben başımı sallıyor; «Rüyada güneş görünmez, diyordum. Ne güneş, ne ay. Uyku ölümün kardeşidir, diyordum.» Fakat onlar dinlemiyorlardı. Nihayet iplerle güneşi çektiler. Fakat bu güneş değildi. Sadece Suad'dı. Fakat nekadar güzel ve ne kadar renkliydi. İpler vücud na geçtikçe yüzünde tebessümü artıyordu. Sonra onu oraya, bir tiyatro sahnesi gibi hazırladıkları akşama gerdiler. Batan güneş o ol alıydı! Sonra makaralar, bilmediğim âletler işlemeğe başladı. Suad'ı bağlayan ipler gerildikçe gerildi. Ben onların etine kadar değdiğini anlıyordum ve acımaktan, olduğum yerde çıldırıyordum. Fakat Suad hiç acı du uyor gibi gülüyordu; her tarafı renk içindeydi, parıl parıldı. Istırap çektikçe daha faz a gülüyordu. Sonra bilmem nasıl oldu? Suad dağılan âzasını rastgele fırlatmağa başladı. Sanki ipi kopmuş bir karagöz gibi bir şey olmuştu, ve kendi kendini dağıtıyordu. Önü deki denizde onun attığı renkli vücut parçalarını görüyordum. Birdenbire yanımda bir ses peydahlandı: «— Bak benim hisseme ne düştü? Kolunu buraya, bana attı!» diyordu; sese doğru baktım, Adileydi; iki kat olmuş gü-

lüyordu. İşte o zaman uyandım. Macide gelmiş, İhsan'ın ağırlaştığını söylüyordu.

Alnını sildi ve etrafına baktı. «Acaba benim için ne diyecek? Oturmuş burada musiki dinliyorum. Kimbilir ne delice hareketler yapmışımdır?» Sonra tekrar rüyasına döndü. «Belki denizin sesiydi...» dedi.

Plâk bitince doktor konsertonun kalan parçasına baktı. Fakat genç adamın üzüntülü yüzünü görünce, anlatın bakalım! dedi.

Mümtaz: «Lütfen gidelim» diye yalvardı.

— Gitmek kolay, delikanlı. Fakat neye gideceğiz, onu söyle...

— Yolda söylesem olmaz mı doktor? dedi.

Doktor gülümseyerek duvarda asılı duran ceketini giydi. Kasketini eline aldı, düğmelerin hiç birini iliklemeden kapıya doğru yürüdü. Genç adam içinden;

— Ne acaip gece, Yarabbim, diyordu. Ne bitmez tükenmez gece. Sanki dipsiz bir kabı dolduruyorum.

Sokağa çıkar çıkmaz şişman doktor solumağa başladı. Mümtaz kısaca hastanın vaziyetini, gece ânî olarak gelen hecmeyi, yapılan enjeksiyonu anlattı. Doktor vil kanfreyi bir ecdat ruhunu tatmin etmek istercesine tercüme etti:

— Zeyti kâfur... Zeyti kâfur... Zeyti kâfur, tababetin yüzünü ağartan ilâçtan biridir. Fakat kalp için. Halbuki iş buraya kadar getirilmezdi. Efendim, bazı arkadaşlar mesuliyet almaktan çekiniyorlar. Sülfamid varken zatürrie başında önlenir. Bunu siz de yapabilirdiniz. Her dört saatte sekiz Ultraseptil... Derhal mesele halledilir. Maamafih yola çıktık. Bir kere görelim. Kimdir hasta?...

— Amcamın oğlu. Benden büyüktür, ağabey derim. Kendisinden çok şey beklenen bir insan.

— Sizden başka kimsesi var mı?

— Annesi, karısı, iki çocuğu... Fakat karısı... Söyliyeyim mi, söylemiyeyim mi? diye tereddüt etti. Sanki Macide her zamanki çehresiyle karşısına çıkmış, bir eli dudaklarının üstünde sırrımı faş etme! diyordu.

— Ne olmuş karısı?

— Büyük çocuklarını otomobil ezdiği gündenberi —birdenbire tam tâbirini bulunca daha rahat bitirdi,— melekâtı akliyesine pek sahip değil, yahut zaman zaman böyle oluyor.

— Gebe miydi o zaman?

— Evet, hem son günleriydi... Sonra humma başladı, çocuk o hummada doğdu.

Doktor, bir an için yemek tarif eden bir ev kadını oldu:

— Hafif ve daimî bir hüzün, çok gönül alıcı dikkatler bir nevi genç kız hali, büyük sükûtlar, ânî neşeler... Efendim, küçük büyük hafıza ıttıratsızlıkları. Ah, bu hummayi nifas!

Bu son kelimeyi Molier'den bir Vefik Paşa tercümesi temsil eder gibi şişkin bir eda ile, göğsünü kabartarak söylemişti. Sonra delikanlının koluna teklifsizce girdi.

— Yavaş... yavaş. Beni konuşturmakla kazanacağınız zamanı merdivenin ilk basamağında oturarak size kaybettirebilirim. Fena adam değilimdir ama, cüsseme rağmen küçük kaprislerim vardır. Bir müddet sustu. Elini Mümtaz'ın kolundan çıkardı ve Mümtaz bu yükten kurtulunca hayatı biraz daha çekilir buldu. Doktor ceplerini araştırdı, sonra renkli ve çok geniş bir mendilin katlarını iyice açtı. Terlerini sildi. Nefes aldı.

— Çalışmaktan yorulmam. Fakat bu şişmanlık. Varaşilof' un elma tedavisi bile pek işe yaramadı... Bir vaziyet yerleşmesin bir kere...

Mümtaz politikaya girileceğini anladı. «Bir vaziyet bir kere yerleşmesin.» Ne korkunç hükümdü. Fakat doktor kendi açtığı kapıdan gecmeğe cesaret etmemiş gibi sözü çevirdi:

— Galiba musikiyi seviyorsunuz!

— Hem çok.

— Yalnız alafranga mı?

— Hayır, alaturkayı da. Fakat galiba, aynı adam olarak değil.

Sen, acayip bir mahlûka benzersin, der gibi delikanlının yüzüne baktı:

— Oğlum, çok doğru bir şey söyledin, dedi. O kadar doğru ki. Mesele musikiden çok ötede. Şarkla garp birbirinden ayrı. Biz ikisini birleştirmek istedik. Hattâ bunda yeni bir fikir bulduğumuzu bile sandık. Halbuki tecrübe daima yapılmış, daima iki çehreli insanlar vermişti.

Mümtaz kendisini bu sabaha yakın saatte, yapışık kardeşler grupu halinde bir yüzü maşrığa, öbürü mağrıba bakar, iki vücudü ve dört ayağiyle yan yan yürür gibi gördü.

— Korkunç değil mi doktor? Ama diye ilâve etti. İki başla değil, bir başla düşünüyorum.

Doktor kendi telkin ettiği hayali keşfetmişti; gülümsiyerek:

— Ama iki türlü düşünüyorsun, dedi. Hattâ daha garibi, iki türlü duyuyorsun. Ne hazin değil mi?

Daima Akdenizli bir tarafımız bulunacağı gibi, daima Şarklı bir tarafımız da kalacak. Güneş vurmuş tarafımız. Şu batıcı ve keskin ayna kırıklarını ruhunda duymak.

— Bu tek meselemiz galiba.

— Hem de coğrafyadan gelen, yani tarihin dehasından, yani bizden evvel ve bizden sonra da mevcut. Ağabeyiniz karısını seviyor mu?

— Çıldırasıya. Zaten Macide'yi sevmemek kabil değildir. Hastalıktan sonra bir çocukları daha oldu.

— Vaziyetleri normal demek.

Doktor hep kendi düşüncesinin izinde yürüyordu:

— Anormallik içinde normal hayat. Görüyorsunuz ya, dünyada olmaz sandığımız birçok şeyler oluyor. Tıpkı yarın harp olursa, bu ateş içinde yine hastaların, para sıkıntısı çekenlerin bulunması, hapishanelerde mahpusların ceza müddetlerini doldurmağa mecbur olması, muayyen saatlerde karnımızın acıkması gibi bir şey.

— Acaba olacak mı?

— Ben dıştan gören bir adam sıfatiyle hemen harbin patlamasına ihtimal vermiyorum... Fakat dünya o kadar yüklü, o kadar bu felâketi kabule hazır ki...

Durdu, nefes aldı:

— Garip bir şey bu... Nasıl söyliyeyim? Harbin hemen patlıyacağına ihtimal vermiyorum. Bu bana olmaz bir iş gibi geliyor. Çok ifritçe, çok korkunç, hemen hiç kimsenin yapmasına cesaret edemeyeceği, en çılgın ve atılganının bile, en kurulmuş makine gibi yürüyenin, o kadar az insan olanın, yahut kendisini böyle zannedenin —çünkü kendimize ait olan zanlarımız daha tehlikelidir,— bile son dakikada bunu yapmaktan çekineceğini, elindeki meşaleyi birdenbire, hazırlanmış ocaktan uzaklara atacağını sanıyorum. Fakat bu son ümittir.... Son ümit nedir, bilir misiniz? Çok defa son ümit, temennilerimizin imkânsızlığa akseden çehresidir!

Tekrar durdu, nefes aldı; Mümtaz henüz Veznecilerde bulunduklarını büyük bir hüzünle gördü; bununla beraber onu alâkayla dinliyordu:

— Bu ümidin ne kadar zayıf olduğunu size bir kelime ile söyleyeyim. Bütün ümitlerimiz senelerdir bu işi hazırlayanlarda, bu kadar ciddiyetle, riyazî bir formül üzerinde uğraşır gibi uğraşanlarda. Düşünün bir kere, bir preparasyon, bir ameliyat masası, bir tiyatro aksiyonu hazırlar gibi yıllarca onu kendileri hazırladılar. Evvelâ hayatın her tabiî haline, her gelişmeye ve neticesinde buhran adını vererek, sonra da bu buhranlara, kudretlerini, şümullerini üç dört misli çoğaltacak tedbirler bularak... Şimdi neye bel bağlıyoruz; etrafımızdaki havayı böyle çıldırtanların, onu nefes alınmaz hale sokanların birdenbire bu işten vazgeçmesine, birdenbire o imkânsız kaynayıştan sükûnete dönmelerine, etraflarına muayyen meselelerin gözlükleriyle değil, tabiî gözleriyle bakmalarına, yani bir mucizeye...

Asıl korkuncu, herkesin, yani karşı karşıya gelenlerin ayrı ayrı ruh durumlarında olmasında, kimi refahın yahud tereddüdün, olamaz düşüncesinin verdiği gevşeklik içinde, kimisi saf hareketin çılgınlığında... Yahut sadece ben cesaret edersem, mesele halledilir, yok mu?... Onu düşünmede?...

Bir daha, fakat bu sefer elinin tersiyle alnının terlerini sildi ve fikirlerini bitirememekten korkuyor gibi acele acele söylemeye başladı. Mümtaz gecenin, içindeki mayie başka şey katılmış bir kadeh gibi bulandığını görüyordu.

— Felâket burada. Ama dahası da var, en müteredidleri bile yine hareketin ortasındalar. Onun için herkes kendi vuzuhuna inanıyor. Bu inanış Hitler'i en delice hareketlere teşvik ediyor. Fakat bununla da kalmıyor, yavaş yavaş harbin tek çıkar yol olduğuna inandık. Bununla da bitmiyor.

Biz muharebe olacağını sanıyoruz; tarihteki muharebelerden biri. Halbuki dünya politikacıların burnu dibinde birleşmiş, meseleleri birbirine kenetlenmiş, bir iç harbine hazırlanıyor. İç harp, yani bir medeniyetin gömlek değiştirme şekillerinden biri. Büyük, kendi realitesi içinde kavranması imkânsız derecede büyük, âdeta tabiatın bir hezeyanına, bir kâbusuna benziyen, o kadar büyük bir uzviyetin bir istihale noktasını yaşıyoruz. Her şeyin bir içten patlamayı hazırladığı, zarurî kıldığı, tâbir câizse fizyolojik bir nokta-

dayız. Siyasî bir harbin sakınılması o kadar kolay ki... Bir dümen kırışı, aklı selimin bir saniye için dönüşü her şeyi halledebilir. Fakat bir medeniyet krizini yenmek, onun arızaları içinde şuurunu muhafaza etmek, ona karşı gelmeğe çalışırken, dümeni ellerinden kaçırmamak, bir selde sürüklenmemek, bir tayfunda boğulmamak, bir yıldız müsademesinde toz haline gelmemek kadar güç...

— Ne kadar fazla kadercisiniz doktor...

— Çünkü tabiat adamıyım. Senelerce bir fizyoloji lâboratuarı idare ettim. On binlerce hasta gördüm. Sakınılması mümkün olanla olmayanı artık tanıdığımı sanıyorum. Ölümün yerleşmek için seçtiği yeri uzaktan tanırım...

— Fakat bu ayrı şey değil mi?

— Nerede ki uzuvlaşma vardır; orada biyolojik kanunların az çok hükmünü görürsünüz... Zannetmeyin ki bir benzetmeyi zorla son haddine götürmek için bedbin oluyorum. Daima müdahalenin kabil olacağına inanıyorum. Doktorum, yani müdahale disipliniyle yetiştim. Fakat... Vaziyet zorla azdırılmış, uzviyeti öyle kavramış ki... Başka taraftan bakın,

Böyle her şeyin birbirine karıştığı, her sualin birbirine muvazi olarak yürüdüğü, ümitle çalınan her kapıdan bir ejderha ağzının açıldığı bir devirde insanlığın mukadderatının bir takım yarı deli meczuplarını, mesuliyetsiz peygamberlerin, production, surproduction deterministlerinin, hüsnüniyetleri ancak silâh seslerinde vuzuhla konuşan, idam hükümlerinde kıvamını bulan gerçek çehresini takınan utopyacıların elinde bulunmasının felâketini düşünün. Alın size Stalin'in jesti. Hâdiseler nasıl sıralanıyor. Hitler'de paranoyak olan hâdise bu sonuncusunda, tam suikast oluyor. Lenin'in mongolit peygamber çehresi, nasıl birdenbire tasavvuru imkânsız bir Makyavel'e değişti. Nasıl bir polis romanı entrikası oldu.

Stalin kendi çehresinin ve resimlerdeki bakışının sözünü nasıl tuttu?...

Dünyayı cennet yapacak bir ideal namına, bir gün kendisine çevrilmek ihtimali olan silâhı bütün insanlığa nasıl çevirdi. Açıkça harbi teşvik ediyor; olması imkânını hazırlıyor. Benden korkma, emin ol! diyor. Küçük ve doğrusunu isterseniz son derecede maharetli bir jest. Eski müverrihler olsa göklere çıkarırlar. Fakat nefsini müdafaa için

olsa da cürme iştirakten başka bir şey değil; meşaleyi tutan eli ocağa iyice yaklaşması için dürtmek gibi bir şey. Mantığına girersek kendisine göre belki de haklı. Fakat kendisine göre... Halbuki bu günkü dünyada kendisine görenin tek yeri olmaması lâzım. Bunu size, bana, Anversteki banka memuruna, Brüksel'deki şimendifer kondöktörüne, ne bileyim, herkese anlatmak mümkün. Fakat bir mistiğe, dünyayı geniş bir sahne, kendisini bir aktör sananlara, kanlı ölümü nefsi için bir hal çaresi bilerek işe başlayanlara nasıl anlatırsın.. Birisi rolümü bana Allah ezberletti diyor; öbürü tarihî determinizmin içinden geliyorum, diyor.

Girdikleri dar sokakta eski bir konağın duvarından çiçek kokuları, bu durulmuş gece içinde, sanki kaybolmuş saadetlerin, ümitlerin, berhava olmuş hülyaların hatırasiyle, tıpkı bir vicdan azabı, nefse karşı işlenen bir cürmün o hiç affetmiyen, bir azap meleği gibi insanı bütün ömrünce kovalıyan şuuru gibi ve yine tıpkı demin dinlediği konsertonun, her süzülüşünde biraz daha kendisini bulan, çokluğu içinden yavaş yavaş kendisi olarak halka halka sıyrılan ve sonunda bir altın ejderha gibi insanda çöreklenen ara nağmesi gibi, keskin, öldürücü bir hisle içine yerleşti.

Kendisini son derece bedbaht duyuyordu. Sanki bütün bu cürümleri kendisi işlemiş gibi ızdırap çekiyordu ve sadece hiç bir kabahatin karşılığı olmadan çektiği bu azapla, insanlığın nasıl bir bütün olduğunu, bu bütünlüğe karşı yapılan her hareketin nasıl bir günah olduğunu bir kat daha anlıyordu.

Artık hiç kimseyi tek başına düşünemiyordu. Ne Nuran, ne İhsan ağabeyi, ne yenge, ne Macide, ne yazacağı kitap, hiç biri yoktu.. O şimdi dün sabah okuduğu, hattâ anlamadan baktığı gazete manşetlerini görüyordu. İngiliz donanması seferber edildi, kara ve hava ihtiyat kuvvetleri davet edildi. Almanya, Polonya'ya yaptığı 16 maddelik teklifi neşretti. Fransa taahhütlerine sadık. Evet aradan o kadar çok hadise, sıkıntı, şahsî üzüntü geçmesine rağmen hepsini olduğu gibi ve asıl mânâlarını bilerek görüyordu.

— Bilir misin, delikanlı, meselenin vahameti nedir?

— Mümtaz meselenin vahametini biliyordu. Ölüm küreye kanatlarını germişti. Fakat yine dinledi:

— İnsanlık fena bir ihtimali bir kere kendisine ufuk bilmesin; bir kere uçurumu görmesin. Bir daha ondan geriye dönemez. Onu giyinir. Kıymetli bir şeyiniz, iyi bir yazma, güzel bir gromofon, bir Acem halınız var mı, sakın onu satmayı bir imkân gibi düşünmeyin, evliyseniz karınızı boşamayı, seviyorsanız sevdiğiniz kadına dalılmayı bir kere olsun aklınıza getirmeyin. Sonra bu işlerden ne kadar çekinirseniz çekinin, mıknatıslanmış gibi, arkanızdan itiyorlarmış gibi onu yaparsınız, insan hayatında sakınmak yoktur. Hele kütle halinde, asla. Bir kere uçurum göründü mü, ölüm simsiyah dili ile konuştu mu?

Acaba Nuran'la aralarındaki dargınlık hangilerinin hatırına gelmişti. İnsanoğlunun içinde çalışan o kendisi ve her vaptığını beraberce harap etme kudreti hangisinde daha evvel hız almıştı. «Ben küçük bir hodbinim. Dünya ne ile muzdarip, ben ne düşünüyorum. Evde bir hastam var, başımı delikten bir parça çıkardım mı, milyonlarca insanın hayatiyle şu dakikada oynandığını görüyorum. Sonra küçük bir kadın için.»

Fakat devam edemedi; çünkü bu küçük kadının, söylediği kadar küçük olmadığını ve bir sene dünya ile arasında en güzel köprüyü kurduğunu, onun hassalariyle duyduğunu, onun vücudu ile geniş dünyaya açıldığını biliyordu. «Yelkenim, denizim, sonunda adam...» O kendisi için gerçek ufuktu; fikirlerini onunla derinleştirmiş, onunla bir iç nizam sahibi olmuştu. «Fakat hangimizde daha evvel uçurum konuştu? Benim ipi gerdiğim muhakkak... Fakat koparan o. Hayır, hiç de böyle değildi. O ayrılmağa karar vermişti. «— Madem ki Fahir bana dönüyor, madem ki hastayım, sana muhtacım, çocuğunun babasıyım, beni reddetmemelisin diyor, ben dönmeğe mecburum; mesut olmıyacağımı biliyorum, fakat huzur için buna mecburum...» demişti. Bütün bunları söylerken ne kadar muzdarip yüzü vardı; fakat bu muzdarip yüz, genç kadının bu karara varmak için iki ay sarfettiği gayretin, kendi kendisiyle didişmelerinin yanında hiç kalıyordu. O da iki ay, kendi kendisinin gölgesi, kendinin iki yol ağzında, içi ezgin bekliyen bir değişiği olmuştu. Mümtaz, «Kendisini süslemek ihtiyacı...» diye düşünmek istedi; fakat değildi. İyi biliyordu ki, değildi. Olsa olsa Fahir'i biraz sevebilirdi; çünkü şefkat ve merhamet de bir nevi sevgidir;

onunla son görüştükleri günü düşündü. Boğazdan İstanbul'a beraber inmişlerdi. Köprüye kadar genç kadına son kararı üstünde tek bir kelime söylememiş, fakat tam Köprüde tekrar yalvarmıştı. Bu eski yalvarışların çok başka türlüsüydü. İçinde bırakılmış insanın hıncı, izzetinefis yarası, hepsi vardı. «Bugün gel.» demişti. «Bu işten vazgeçmelisin!» «Beklemeyin beni. Çünkü gelmeyeceğim. Bundan sonra size yalnız dostluğumu verebilirim...» Mümtaz da bu dostluğu istememişti. «Olmaz, demişti. Bu vaziyet içinde en az olabileceğimiz şey birbirimizin dostu olmaktır. Sen de biliyorsun ki, kalbini kendimden azıcık uzakta duyduğum zaman benim için her şey bitiyor. En sefil mahlûk oluyorum. Bütün âhengimi, vuzuhumu kaybediyorum. Biçâre bir şey oluyorum.» Ozaman mukadder cümle gelmişti: «Yeter Mümtaz.. Artık bıktım...» demişti. Mümtaz genç kadının bu sözü söylerken bu bir sene içinde onun yüzünden çektiklerinin hepsinin içinde canlandığını biliyordu. «Eminim ki o dakikada benden hiç bir iyi hatıra kendisinde yoktu. Sadece...»

Sonra birbirlerine Allahaısmarladık demişler, genç kadın, yoluna gitmiş, Mümtaz bir takım karanlık, dar sokaklarda, küçük eskici dükkânlarına, kimlerin ve nasıl yediklerini bilmediği, tahmin edemediği yiyecek şeyler satan satıcılara, her tarafına yağmur sefaleti akan biçâre evlere, duvarlara, içinden gelen neşeyle aydınlanması hiç kabil olmadığını sandığı ölü pencerelere baka baka saatlerce yürümüştü. Sanki tanıdığı, bildiği şehirde değildi; sanki etrafındaki her şey, mütemadiyen yağan ve yağmadığı zaman dahi sefaleti eksilmeyen bu ince, yapışkan yağmurla peydalanmış gibiydi. Bu ızdırabının, kadınsız kalmış uzviyetinin, parça parça ruhunun kâinatıydı. Neden sonra kendisini Dolmabahçe'de, deniz kenarına inmiş, rıhtımda odun boşaltan küçük, kırmızı boyalı, bir takayı uzun uzun seyreder bulmuştu.

— Ya hep, ya hiç... O zamanki düşünesi buydu..

Ya hep, ya hiç... Yani ölüm. Tıpkı Hitler gibi konuştuğunun farkına vardı. Ya hep, ya hiç. Ya dünya imparatorluğu, yahut da siyah ölüm.

Fakat tabiatta ne hep ne hiç vardı. Hep veya hiç beraber oldukları zaman, insan kafasının o terazi mükemmeliyetinin bir sakatlığı oluyordu. Bu harikulâde cihaz kendi mükemmeliyetinde şaşırınca bu muadele çıkardı. Veyl onu düş-

tur tanıyanlara, bu mûdil hayatı onun zaviyesinden görenlere!.. Bu hendesî noktada insanoğlu bütün hayatın kendi elinde olduğunu sanırdı. Çünkü bu öyle bir noktadır ki, orada yalnız kendimiz varız. Daha doğrusu bir ânımız. Çünkü «hep veya hiç» i biz dahi biraz kendimizde derinleştirdik mi, terazi mücerret muvazenesinden kıl kadar uzaklaştı mı unutur, azapların, aldatıcı hayallerin, ümitlerin, pişmanlıkların dünyası başlardı. Ya hep, ya hiç. Hayır, her şeyden biraz.

Genç adam daldığı düşüncelerden silkinmek istedi, muvaffak olamadı: İri cüsseli doktor koluna iyiden iyiye asılmıştı. Durdu. Bir daha içini geceye boşaltır gibi nefes aldı.

— Birkaç kişi her şeyi değiştirebilir, anlıyor musun? İyi bir ekip.. Böyle iken... Bak bu sâkin gece saatine. Bir de yarın sabahı düşün.

Yarın sabah Mümtaz'ın önünde siyah bir kuyu idi. Fakat doktor kendi işaret ettiği bu kuyuya bakmadı bile.

— Ne hazin değil mi? Bir milletin, veya bir sınıf insanlığın evvelâ bir takım çıldırtıcı şeylerle zıvanadan çıkartılması, sonra da bir delinin veya inzivada hazırlanmış bir plânın onu istismar etmesi, benimsemesi, cin çarpmış gibi taştan taşa çarparak uçuruma sürülenmesi... Düşünün bir kere şu Almanya'yı. Fert fert düşünün... Sonra kütle halinde bir sadistin eline düşünce yaptıklarına bakın... Şimdi bu sadizm, bu kudrete iman, talihe güvenme, yalnız ben düzeltirim düşüncesi, ifrata gitmiş bir ceza ile öbürlerine, karşısındakine geçecek... Korkunç bir kapı açılıyor. Bir set çöküyor ki, arkasında yalnız sayısız felâketler vardır. Mümtaz bu kapıdan geçmek istemiyor gibi durakladı.

— Ben geçen harpte Alman talebelerinin ailelerine yazdıkları mektupları okudum. Hepsi insanlık mistiği idiler...

— Mistik... İşte en korkunç şey. Bir kere ayağınızı topraktan kesmeyin. Her şey olursunuz, havadan kaptığınız her şey... Çünkü uzviyetinizde parazitler konuşur, insanlık mistiği, kuvvet mistiği, ırk mistiği, hacalet, ızdırap mistiği... Çünkü tanrılık yanıbaşınızda bir aktör elbisesi gibi asılıdır, derhal giyinmek öyle kolay ki.. Bir kere insan tanrılaşmaya alışmasın. Mutlak bir fikir olduğunu, hakikatin tek göründüğü yer olduğunu sanmasın.

Delikanlı beni imanlarım, şüphelerim kadar muzdarip eder. Onun için kimseye zararım yoktur. Onlar, mistikler öyle değil. Onlar misyon sahibidirler... Küçük çocuk gibi bir gülüşü vardı. Mümtaz bu gülüşün saflığiyle mesut tekrar söze başlam sını bekledi:

— Küçükken bize bir deli hafız gelirdi. Huddam sahibi olduğunu söyliyen bir adam. Babam define aramağa koyulmuştu. Hafız bizim selâmlıkta yatar kalkardı.. Erkenden kalkarlar, bilmem nerelere giderlerdi. Ben selâmlığa girip çıktıkça onun define yerini aramasını bazan görürdüm. Gaiple konuşurdu. Duvara yüzünü döndürür, orada tıpkı telefonla konuşuyormuş gibi mevcut olmayanla, kendi ruhunun sakatlığiyle konuşurdu. Cevaplardan, suallerin şeklinden konuşmayı anlardım. Bir deli, görünüşte zararsız bir deliydi. Fakat delinin zararsızı yoktur. Delikan ı deli, daima zararlıdır. Cezbe korkunç bir şeydir.

Bir gün babam yokken yine duvarla konuşmuş. Definenin bulunması için küçük arap ahretliğin bitişik arsada boğ zlanması lâzım geldiğini öğrenmiş. Evde birdenbire bir kıyamettir koptu. Deli hafız mutfağa girmiş, bütün et bıçaklarını acaip dualarla okuyarak bilemeğe başlamış. Ahçı evvelâ gözlerindeki parıltıdan şüphelenmiş, sonra da huddamiyle konuşurken söylediği sözlerden... çünkü hem bıçakları biliyor, hem konuşuyormuş...

Bereket versin vaktinde yakalandı. Babam Toptaşına kapattırana kadar, neler çekmedi. Orada da rahat oturmadı; her gün babamın aleyhinde saraya bir jurnal yazardı.

— Babanız define merakından kurtuldu mu bari?...

— Kurtuldu, yani bu sefer altın yapmaya kalktı, ve neyimiz varsa, yoksa bir Merakeşli sahtekârın cebine girdi.... —İçini hüzünle çekti,— Bu cins hastalıklardan kurtulmak zannettiğimiz kadar kolay değildir. O kadar birbirine benzer yüzleri vardır ki. Alın bugünkü nazi sadizmini... Yarının bütün bir mazohist edebiyatını, yeraltı edebiyatını şimdiden onların kuvvete ibadetinde okur gibiyim... Yalnız zaaf vardı, gözyaşı vardı, beni öldürün, beni parçalayın; ben zulüm gördükçe, acı çektikçe kendimi bulurum... Sonra isyanlar başlar. Oh, ferde acıyın... ferdin hakkı kayboluyor, fert eziliyor, fert bu et kemik Babilin kanlı tuğlası, kiremidi oldu... Bundan on sene evvelkilerini hatırlarsınız.

Geniş göğsünü gece içinde şişirdi:

— Sağlık, yarabbim bize sağlık ver... Kuvvet, değil, sağlık... İnsanoğlunun sıhhati... Hayatı olduğu gibi kabul edecek sağlık... Tanrılara benzer ömür istemiyoruz... Bize nasip olan ömrü yaşıyalım... İnsanca yaşamak...

Hiçbir şeye aldanmadan, kendimize yalan söylemeden, kendi yalanlarımıza, gölgelerimize tapmadan yaşamak...

Mümtaz, «Bu da bir başka türlü peygamber...» diye düşündü..

Mahallelerine girdiklerinden memnundu. Bu kadar düşünce, bu kadar tezatlı muadele hoşuna gitmiyordu. Hepsini birden omuzlarından silkmek ister gibi Nuran'ı düşündü; onun yanında hayat ne kadar rahattı. Her şeyin kendi kıymetinde ayarlandığı dünya... Fakat Nuran çok uzaktaydı, ve yaklaştıkları evde ne halde olduğunu bilmediği bir hasta vardı. Çok sevdiği bir hasta... «Yüz adım, ancak kaldı, diyordur, sade yüz adım...»

Ve tekrar bir takım hadlerin, engellerin arkasında yaşamanın acılığiyle içi burkuldu.

— N'oluyorum, benden evvelkiler de ızdırap çekti.

Düşüncesini bitiremedi. Yolun ilerisinde arsanın ısırganları arasından bir gölge onlara doğru fırladı. Doktor irkilmişti; genç adam:

— Ehemmiyet vermeyin dedi. İhtiyar bir bektaşîdir. Burada bir mahzende yatar... Mahalle halkı tarafından beslenir.

İhtiyar adam önlerinde durdu:

— Hû erenler... Eliyle selâm verdi. Sonra Galib'in beytini okudu:

Hoşça bak zâtına kim zübdei âlemsin sen,

Merdümi dîdedi ekvân olan âdemsin sen!

Sesi kalın ve dikti, kelimeleri eliyle bir kabartmayı yokluyormuş gibi harflerin ve seslerin bütün kudretini âşikâr ederek söylüyordu. Anlaşılmaktan, işitilmek ve anlaşılmaktan başka endişesi yokmuş gibi hiç bir hususî ifade, hiç bir eda taşımıyordu. Her türlü peygamberlikten, hattâ davetten uzaktı; böyle olduğu için daha tesirliydi. Sanki onları bir gerçekle başbaşa bırakıp kendisi ortadan çekilmişti; ve bu gerçek onların azabı olan gerçekti. Sade onların mı? Uzak ve yakın bütün dünyanın. Bu gerçek bütün gece, daha

evvelki geceler, içinde dolaştıkları, ağından bir türlü çıkamadıkları karışık ve karanlık dehlizin içinde ilk yol gösterici işaretti.

Doktor:

— İyi ama, bu bektaşî değil, mevlevî...

— Hayır, bektaşî. Ben çok konuştum; kaç defa o, İhsan ağabeyi ve ben beraber rakı içtik... Halis bektaşidir, gayet güzel nefesler söyler; bu beyti ayrıca seviyor. Bana bir gün tek hakikat budur: İnsana hürmet etmeli; bu hürmeti zorlamadan içimizde duymalıyız, diyordu. Ona göre sevgiden daha mühimmiş... Hülâsa insana ve insanlığa hürmeti var...

— İnsanlığa hürmeti var.... O halde tam deli. Sonra birdenbire tonunu değiştirdi. Etrafta cılız bir ışığa tutulmuş elleri andıran şeyler arasında daha solgun görünen evlere, yabani otlar içindeki arsaya, yanındakinin yorgunluğu karanlıkta ancak sezilen yüzüne baktı; bir horoz başlarının üstünde bir yerde kanat çırptı ve gecenin içine uzviyetinde mahbus bir aydınlığı yavaş yavaş eritilmiş yakut ve akikten bir iksir gibi boşalttı.

— Şark, dedi. canım Şark. Dışarıdan miskin, budala, çaresiz, fakir... Fakat içinden hiç aldanmamağa karar vermiş... Bir medeniyet için bundan daha güzel ne olabilir? İnsanları içlerinden tatmin etmeği ne zaman öğreneceğiz? Ne zaman bu «hoşça bak zatına» nın mânâsını anlayacaklar?..

— Şark anlamış mıydı sanki?...

— Anlasın, anlamasın... Söylemişti ya.

Küçük ahretlik. onlarla beraber yetişmiş ve lâmbayı yakmıştı. Mümtaz doktorun arkasından girer girmez aynanın aydınlığında bir saat evvel bıraktığı şeyleri aynı vaziyette, aynı kayıtsız sağlamlıkla, bir saat evvelki gibi yalnız kendileri olmakla memnun. kendi üstlerine toplanmış, parıldıyor, gördü. İçinden: «Ah bu eşyanın bizden ayrılmağa fırsat bekler gibi halleri...» diye düşündü.

— Dünya, bensiz de mevcut. Kendi kendine mevcut. O berdevam. Ben bu devamın küçük bir çizgisiyim.... Fakat varım, var olma kuvvetini bu devamın şuurunda buluyorum. O devamla başlangıç noktamdan hareket ettim ve belki ebediyet boyunca yürüyeceğim...

Çok zalim şeylerden merhamet isteyen adam haliyle etrafına baktı. Çünkü ebediyet boyunca yürüyemiyeceğini, belki

şu dakikada, belki yarın, belki birkaç gün sonra, hülâsa bir gün bu devam içinde devamın biteceğini ve onun yerini alacak başka devamların geleceğini, artık eskisi olmayacağını, a nı ürpermeleri duymıyacağını, hattâ ürperip ürpermiyeceğini dahi bilmediğini biliyordu. Ebediyet zihninin zaman zaman çok derinlere uzattığı müphem bir ışıktı. Hattâ çok derinlere de değil. Sadece bilinmeze doğru uzviyetinde bir lâhza kayan bir taraf. Halbuki realite şu bir bakışta çift yaşayışiyle ve ömrü boyunca mazisiyle kavradığı taşlık, şu çıktığı merdiven, daha girmeden ilâç, ter, hastalık dolu tatsız kokusunu duyduğu hasta odasıydı; oradaki ızdıraptı. Bununla beraber görmediği, teniyle duymadığı, fakat içinde bir bıçak gibi çalışan, başka realiteler de vardı. Nuran'ın bir gün beraber seçtikleri beyaz geceliği içindeki tek zambak hali, köşkün alçak duvarlarından taşan ağaç dalları, mehtaplı gecelerde âdeta canlanan o bodur incir ağacı, kapının önündeki genç çınar. Önünden geçtiği geceler, tekrar bir gün onunla oturmasını, bir sabah çayı içmesini o kadar özlediği, bazan örtüsünü kaldırmayı unuttukları için kendisine bu saadeti daha mümkün gösteren o küçük masa ve koltuklar...

Fakat daha başka realiteler vardı. Bunlar hiç görmediği, hattâ, var olup olmadıklarını bilmediği, fakat şu birkaç günün havadislerinin ışığında içine yerleştiğini duyduğu şeylerdi. Onlar da içinde bir bıçak gibi çalışıyordu. Makine başında aldıkları havadisleri bir merkezden öbürüne karılarını, çocuklarını, evlerini düşünerek veren telgraf memurları, matbaalarda bu havadisleri elleri yanarak dizen mürettipler, acaba unuttuğum bir şey var mı diye ev içinde tekrar tekrar dolaşıp belki yirminci defa hazırladıkları çantayı açan ve hiç bir şey yapmadıkları, bilinmezi karşılayacak yeni ve faydalı hiç bir şey ilâve edemedikleri için sadece kırık tebessümlerini, bîçare dualarını ve ellerinin temasını bırakıp kapatan kadınlar... Şimendifer düdükleri, ayrılık şarkıları... Bunlar da içinde bıçak gibi çalışıyordu. Hayır, ebediyet değil, fakat dünya evindeydi. Herkeste dünya vardı. Bazan uzviyetimizin bir köşesinde, bazan tek bir ruh halinde, bazan gündelik işlerde unuttuğumuz, fakat yanımızda ve kanımızda taşıdığımız bir dünya, «Bir dünya ki ister istemez bu akşam ağırlığını sırtımızda duyuyoruz.» Ve hastanın başucunda

doktorun pehlivan yapısını bu ağırlık altında biraz daha çökmüş gördü.

İhsan biraz daha iyiceydi. Fakat dalgındı. Alnında derinin gerginliğini yumuşatamıyor zannını bırakan, ona yabancı denebilecek ter damlaları vardı; nefesin tazyiki altında daha şişkin ve daha kuvvetli görünen göğsü ile, bu ter damlaları ve kırmızı yüzü ile hastadan ziyade, saatlerdir yenmeğe çalıştığı dalgalardan henüz çıkmış, kumsalda yattığı yerde nabzın tabiileşmesini bekliyen bir atlete benziyordu. «Gerçekten yendi mi?...» diye düşündü. Yüzü ne kadar garip bir uzaklık içindeydi. Zihninde en fena ihtimaller yine canlandı.

— Hanımefendi tam zamanında hastayı kurtarmışlar... Ben tahmin etmiştim zaten, sülfamid dozunu arttırmaktan başka yapacak bir şey yok. Şimdi size sekiz sülfa id içirteceğim. Ve neticeyi emniyetle bekliyeceğiz. Yalnız kalp için bir ufak şurup ve bir ilâç daha lâzım. Mümtaz Bey galiba bir daha yorulacaklar.

İhsan kesik anlardan ibaret hayatı arasından Mümtaz'ın yüzüne «bunu da nereden buldun?» der gibi baktı. Sonra elini uzattı, doktorun elini tuttu; belki geceden beri ilk sözünü söyledi:

— Ne dersiniz? Olacak mı? Bu budalalığı yapacaklar mı?

Doktor, sade hastaya cevap verdi:

— Siz iyileşmeğe bakın! Fakat gözlerinin içinde «Seni anlıyorum!» diyen bir ifade vardı.

— 5 —

Tekrar sokağa çıktığı zaman kendisini evvelkinden daha çok hafif buldu. Demin kafasını çatlatan düşüncelerden hemen hemen eser yoktu. Garip, hiç duymadığı bir h fiflik içinde yürüyordu. Sanki ağırlık kanununun dışında idi. «Kanatlarım olsa uçabilirim» dedi. İçinde yaşadığı vaziyetin ağırlığiyle tezat yapan bu hal onu çok şaşırttı. Çünkü yine her sevi olduğu gibi görüyordu. Bu gece belki harp başlamış olabilirdi. İhsan'ın vaziyeti ne olsa ağırdı. Hayatla ölümün arasındaki dehlizde o kadar ilerlemişti ki, geriye dönmesi güçtü. Nuran bu sabah gidecekti ve ikisi için de yıkımdı. Onun gidişi ile kendisi için her şey bitiyordu. Bütün bunların hepsini biliyordu. Fakat daha bir saat evvel onun için, o kadar

yıkıcı olan bu hakikatlere şimdi çok uzak, şahsiyle ve etrafiyle alâkasız şeyler gibi bakıyordu. Sanki hepsini bir ölümün ötesinden görüyordu.

Fakat, son derece rahattı. «Acaba neden?» diye sora sora yürüyordu. «Ben ki o kadar düşünürüm. Düşüncem, yorgunluğu yüzünden bir türlü yatağına giremeyip odasında sabaha kadar dolaşan adama benzer. Neden şimdi hiç bir şey düşünemiyorum?» Fakat bu düşünce bile kâfi derecede zalim olamıyordu. «Yoksa yaşamıyor muydum? Yoksa dünyadan ayrıldım mı?» «Belki de dünya beni bıraktı. Niçin olmasın? Bir kabı herhangi bir mayiin boşaltması gibi...» Bununla beraber yapacağı işi biliyor, yürüyeceği yolu tanıyor, İhsan'ın ilâcını bir an evvel getirmek için acele ediyor, üstelik zihni her rastgeldiği şeyi kendisine bile imkânsız görünen bir sarahatle kaydediyordu.

Arsa bilinmiyen bir tarafta, çok uzaklarda aydınlığı tutan bir set çatlamış gibi gölgelere bürünmüştü. Otlar âdeta üzerlerine üflenen cilâlı bir yeşillik vehmiyle parlıyorlardı. Her taraf ürperiş içindeydi.

Bu sabahın sazlarını denemeğe hazırlandığı saatti. Biraz sonra kâinatın çatısı yeniden kurulacaktı. Evlerin taşlıklarında, odalarda sabah ışıkları yanmıştı. Bulanmış havada bu ışıklar bir tiyatro dekorunun yapma havasını yaratıyorlardı. Bir kadın pencereyi açtı, yarı çıplak vücudu ile geceye karşı gerindi, çıplak kollariyle saçlarını düzeltti. Bir köpek yavaşça yattığı yerden kalktı, bu sabah yolcusuna doğru koştu. Fakat tam yanına yaklaşınca vazgeçti, biraz ileride kapalı penceresi önünde mumlar yanan bir türbenin dibine kadar koştu. Bir sütçü, atının iki yanına astığı güğümlerinin üstünde rahatça bağdaş kurmuş dörtnala yanıbaşından geçti. Uzaktan bir korna sesi geldi.

Mümtaz bütün bunları ve göğün gittikçe değişen rengini görüyordu. Fakat bu görüşte de bir değişiklik vardı. Bu duyularımızın her gün, her an eşya ile yaptığı temaslara benzemiyordu. Daha ziyade eşyayı kendisinde bulmak, her şeyi kendi içinde kendisinden bir parça gibi seyretmekti.

Şehzade camiinin avlusundaki ağaçlardan büyük bir karga sürüsü koptu. Keskin bir çığlık ve madenî şakırtılarla başının üstünden geçtiler. Açık fırından gelen taze ekmek kokusu bütün caddeyi sardı. Rayları tamir eden ameleler şimdi

camiin önünde idiler. Asetilen hâlâ yanıyor, hâlâ o zengin Rambrandt yaldızı yarı karanlığa doğru uzanıyor, yüzler, eller, vücutlar eritici aydınlıkta yutucu karanlık arasında ayrı ayrı perdelerde hüviyetlerini değiştiriyorlardı. Mümtaz, bu ellerin hareketlerini ve yüzlerin dikkatini bir daha hayran hayran seyretti.

«Bizim semt...» diye düşündü. Bütün çocukluğu bu cadde ile etrafındaki sokaklardan ona doğru geliyordu. «Bir mahallesi, bir evi, itiyatları, dostları olmak, onlarla beraber yaşamak ve onların içinde ölmek...» Kendisine gelecek günleri için hazırladığı bu hayat çerçevesi bir türlü içine yerleşmedi. Zaten hiç bir düşüncesinde devam edemiyordu. Eşya, bütün verimler onda kendiliklerinden mevcuttu. Bir akis gibi çok kısa bir düşünce uyandırıyorlar, sonra yerlerine başkaları geliyordu. Ne kadar zalim olursa olsun bir düşüncenin dehlizinde yolunu şaşırmanın hasretini duydu.

Vezneciler'den geçerken ortalığın biraz daha ağardığını duydu. Beyazıda geldiği zaman set üstündeki kahvelerde hareket başlamıştı. Vâkıa iskemleler hâlâ içeride üstüste yığılıydı, fakat işgüzar garsonlar sabah müşterileri için bir iki masa hazırlamışlardı. Bir tanesi Mümtaz'ı görünce âdeta sevindi:

— Buyurun Mümtaz Bey, çay şimdi demlenir, dedi. Fakat imtihan sabahlarının birden bu geriye dönüşü Mümtaz'da hiç bir akis yapmadı. Eliyle işim var gibi bir işaret yaptı. Caddenin Aksaraya doğru giden tarafında sabah yolcuları, gazete satıcılarının, simit ve poğaçacıların sesleri şehrin sabahını kurmağa başlamışlardı. Mümtaz cami tarafına baktı. Bir güvercin sürüsü yere doğru süzüldü ve birdenbire tekrar yükseldi. «Acaba neden korktular?» diye düşündü ve sualini sorar sormaz yine unuttu. Fakat henüz fikirlerin devamını hiç olmazsa yokluğu ile duyabiliyordu. «Bu bir imkânsızlık değil. belki bir isteksizlik. Acaba her şeye böyle kayıtsız mıyım? Dünyayı bir daha kendimde kuramıyacak mıyım? Bir daha hatıralar bende konuşmıyacak mı?» «Yoksa kendi kontrolum altında iken çıldırıyor muyum? Böyle göz göre göre...»

Nöbetçi eczanenin kepenkleri hâlâ kapalıydı. Bir kadın hem elleriyle kepenkleri vuruyor, hem de ikide bir küçük delikten içeriye bakabilmek için ayaklarının üzerinde diki-

liyordu. Elinde yolda gelirken buruşturduğu belli olan bir reçete kâğıdı vardı. Yorgun ve fakirdi.

İkide bir «Ah yarabbim...» diyor, sonra tekrar içeriye kaymak ister gibi ayaklarının ucuna basıp içeriye bakıyordu.

Nihayet eczacı geldi. İkisi birden reçetelerini uzattılar. Mümtaz ilâçlarını aldı. Bütün bunları son derece vuzuhla hiç bir saniyesini kaybetmek istemiyen bir adam gibi yapıyordu.

Gerçekten de böyle idi. İlâcı götürecek tarafı uyanıktı. O hiç şaşmıyordu. Onun dışında bütün zihnî hayatı bir uykuya kaymak üzere olan insanın o iki had arasında sallanışiyle çalışıyordu; kâinata anında intibak eden ve objesini bir anda yakaladıktan sonra derhal bırakan acaip bir mekanizma olmuştu. «Ne oluyorum?» diye bir daha düşündü. Muhakkak ki dünya ile arasında şimdiye kadar tanımadığı bir perde vardı. Çok şeffaf, son derecede vuzuh getirici bir şey onu dünyadan böyle ayırıyordu.

Fakat dünyadan ayrılabilir miydi? «Hayat o kadar güzel ki...» Hakikaten bu sabah saatinde yaşamak güzel şeydi. Her şey güzeldi, taze ve âhenkliydi. Bir gülüşün yumuşaklığiyle insana geliyordu ve Mümtaz bir akasya yaprağına, bir küçük hayvan yüzüne, bir insan eline bu saatte bıkmadan ebediyet boyunca bakabileceğini sanıyordu. Çünkü hepsi, her şey güzeldi. Bu belirsiz ışık bir senfoniydi; işte camiin avlusunda ilk hüzme bir kadın gibi soyunmuş oynuyordu. Bu taze simit kokusu, yürüyen adamların acelesi, bu düşünceli yüzler hepsi güzeldi. Fakat hiç birinin üzerinde duramıyordu. «Böyle bir saatte? Belki de eşyayı bu kadar güzel bulduğum için hayattan boşanmış olabilirim. Niçin olmasın?» Çünkü bu güzellik duygusu ve içinde ona bir orkestra gibi refakat eden sevinç alelâde bir duygu değildi. Bu bir nevi keşfe benzivordu. Hem o cins keşiflerden idi ki insana ancak en son dakikada, zihnin her şeyle alâkasını kesip kendi kendisi olduğu, en saf şekilde işlediği anda gelebilirdi. Bu uçurumun başında bulunan hakikatlerdendi. İçindeki berraklık ancak böyle bir son an berraklığı olabilirdi.

«Ne garip! Hiç bir şey öteki ile birleşmiyor. Her şeyi ayrı ayrı görüyorum» diye söylendi.

Yanındaki adam cevap verdi:

— Elbette birleşemez. Çünkü hakikati görüyorsun.

— Ama dün, evvelisi gün böyle görmüyor muydum? Hiç hakikat görmedim mi? Bir kere karşılaşmadım mı?

Adamı yanında hissediyor, yüzüne bakamıyor, fakat bunu tabiî buluyordu.

— Hayır... Çünkü o zaman etrafına kendi benliğinin arasından bakıyordun. Kendini seyrediyordun. Ne hayat, ne eşya bütün değildir. Bütünlük insan kafasının vehmidir.

— Peki şimdi benim benliğim yok mu?

— Yok. O benim avucumda. İnanmıyor musun? Bak işte.

Avucunu Mümtaz'ın burnuna doğru uzattı. Küçük ve acaip bir hayvan, kabukla meşin arasında tanımadığı bir teşekkül bu avucun içinde küçük tekallüslerle kımıldanıyordu..

«Demek benliğim bu imiş!» diye düşündü. Fakat ona söylemedi. Çünkü adamın eli onu şaşırtmıştı.

Mümtaz bu kadar güzel şey hiç görmemişti. Ne billûr, ne elmas bu içten parıltıyı verebilirdi. Bu donuk, hiç kamaştırmayan, sadece kendisi için bir aydınlıktı ve bu aydınlık avucun içinde küçük: yengeç biçimli bir hayvan, söylendiğine göre kendi benliği, küçük tekallüslerle bir damar gibi, açılıp kapanıyor, içten içe işliyordu.

Korka korka sordu:

— Bana tekrar vermiyecek misiniz?

— Neyi?

Mümtaz çenesinin ucuyla bir işaret yaptı:

— Onu, benliğimi. Yani benliğim dediğiniz şeyi.

— İstersen al. Tekrar tecrübeye girmek istersen al ve el tekrar çenesinin hizasında açıldı, fakat Mümtaz'ın gözleri bu sefer de elin kendi parıltısında kaldı. Mümtaz, yanıbaşındaki adamın Suad olduğunu, böyle bir şeyin bütün imkânsızlığına rağmen biliyordu. «Ölüler böyle sokakta dolaşırlarsa hayatın tadı kalır mı?» diye düşündü ve yan gözle, «hakikaten o mu?» der gibi yavaşça baktı. Evet, Suad'dı. Fakat ne kadar değişmişti? Olduğundan çok büyük, çok güzel, âdeta muhteşem bir Suad'dı bu. Hattâ birkaç saat evvel rüyasında gördüğü Suad'dan daha güzel, daha muhteşemdi. O gün apartmanın holünde, yüzünde seyrettiği o her şeyi, bütün hayatı kötüleyen sırıtma bile şimdi derinlerden gelen ve sanki bilinmiyen tabakaları aydınlatan zengin bir tebessüm olmuştu. Ellerinde, boynunda ve yüzündeki yaralar da böyle parıl-

dıyordu. «Zalim ve güzel...» Birdenbire şaşırdı ve ellerini uğuşturarak düşünmeğe başladı:

«Fakat ben ne yapacağım şimdi?» Onunla behemahal konuşmalıydı. Halbuki bu kadar güzel ve büyük bir Suad'la konuşabilir miydi? «Acaba bütün ölenler böyle güzelleşiyorlar mı?» Suad, ölümden ve ölmekten iğrendiğini söylemişti. «Sade güzel değil, kuvvetli de...» Evet kuvvetliydi; içinden bir şey mütemadiyen ona doğru akıyor, kendisini çekiyordu. Konuşacaktı. Yavaşça fısıldadı:

— Suad, dedi. Niye geldin? Niçin beni bırakmıyorsun? Bütün gün ve gece benimle uğraştın! Yeter artık! Beni bırak. Konuştukça ürkekliği gitmiş, onun yerine garip bir isyan hissi geçmişti. — Bırak beni artık! Sonra bir ölüye bu kadar sert hitap ettiğinden pişman oldu.

— Niye gelmeyeyim Mümtaz? Ben zaten senin yanından hiç ayrılmadım!

Mümtaz başını salladı:

— Evet, hiç ayrılmadın, âdeta bana musallat oldun. Fakat dündenberi başka türlü. Dün akşam üstü o yokuşta seni gördüm. Bu gece de rüyamda. Fakat ne garipti biliyor musun? Bu geceki rüyamdan bahsediyorum. Bir akşamı seyrediyordum. Daha doğrusu akşam olacakmış da onun hazırlığını yapıyorlardı. Mor, kırmızı, eflâtun, pembe, tahtalar, kalaslar getirdiler. Ufka yığdılar. Sonra iple güneşi çektiler. Fakat biliyor musun, bu güneş değildi, sendin. Yüzün şimdiki gibi güzeldi, hattâ daha mahzun olduğun için daha güzeldin. Sonra seni oraya bir İsa gibi gerdiler... Birdenbire kahkahalarla gülmeğe başladı. Ne kadar tuhaftı bilsen, senin öyle mahzun olman; ve İsa gibi çarmıha çekilmen... Sen, hiç bir şeye inanmıyan, her şeyle alay eden insan... Tekrar uzun uzun güldü.

Suad, gözlerini üzerine dikmiş, onu dinliyordu.

— Dedim ya.. Seni hiç yalnız bırakmadım. Hep yanındayım!

Mümtaz hiç bir şey söylemeden bir müddet yürüdü. İçinde, fecirden ziyade yanıbaşındakinin parıltısı içinde yürüyormuş duygusu vardı. Ve bu, Mümtaz'a çok azaplı geliyordu.

— Peki, benden ne istiyorsun? Bu ısrarın sebebi ne?

— Israr değil... vazife. Vazifem seninle beraber olmak. Şimdi senin koruyucu meleğin oldum.

Mümtaz bir daha güldü; fakat gülüşünün çok sinirli olduğunu da farketti.

— Bu olmaz! dedi. Sen bir ölüsün. Yani insansın —tekrar düşüncesini tashih etmek ihtiyacını duydu. «Ölülerle konuşmak o kadar güç oluyor ki...». — Yani insandın, demek istiyorum. Halbuki bu iş asıl meleklerin işidir.

— Hayır, artık yetişemiyorlar. Son zamanlarda dünya nüfusu çok arttı. Her tarafta nüfusu arttırma politikası var. Melekler yetişemiyor; şimdi ölülere gördürüyorlar bu işi...

Mümtaz ilk önce hiç bir cevap vermedi. Sonra birdenbire isyan etti:

— Yalan söylüyorsun! dedi. Sen melek olamazsın. İmkânsız. Sen şeytanın kendisisin! Ve bir ölü ile bu tarzda konuştuğu için kalbi burkuldu. Bununla beraber sözlerine devam etti. — Sen beni aldatmak için kendini böyle süsledin. Oyununu biliyorum.

Suad onun yüzüne hüzünle baktı:

— Şeytan olsam, senin içinden konuşurdum. Beni göremezdin.

— Ama, diye Mümtaz söze başladı. Bilir misin ki, seni gördüğüme çok memnun oldum. Hattâ sevindim. Sonra tekrar onun yüzüne korka korka baktı. — Ne kadar güzelleşmişsin!. Hem çok, çok güzel olmuşsun.. Bu hüzün sana yakışıyor. Bilir misin neve benziyors n? Betticelli'nin meleklerine... Hani o Passion'da İsa'ya üç çiviyi verene...

Suad sözünü kesti:

— Bırak bu mânâsız benzetmeleri... Bir şeyi öbürüne benzetmeden konuşamaz mısın? Bu fena huylar yüzünden işleri ne kadar karıştırdığınızı hâlâ anlamadınız mı?

Mümtaz bir çocuk gibi yalvardı:

— Beni azarlama... O kadar sıkıntı çektim ki. Ben hiç de fena bir şey yapmadım; seni sadece güzel buldum. Niçin bu kadar güzelleştin?...

— Bir zihinde yaşıyanlar daima güzeldirler.

Mümtaz ilk önce, «Ya demin, şeytan olsaydım senin içinden konuşurdum, diyorsun!» diye itiraz etmek istedi; fa-

kat kafasına birdenbire başka bir fikir gelmişti «Fikirlerimi takip edemiyorum... ne fena!»

— Ama ben seni şimdi gözlerimle görüyorum. Sonra, seninle konşuyorum da...

— Evet, gözlerinle görüyorsun! konuşuyorsun da...

Mümtaz'ın aklından şimşek hıziyle bir düşünce geçti:

— Elimle de dokunabilirim, değil mi?

— Tabii... Suad bu sefer öne geçmiş, kollarını, sanki muayene et, der gibi havaya kaldırmış, uzviyetinden taşan parıltılar içinde ona gülüyordu. Mümtaz kamaşan gözlerini ondan öteye çevirdi.

— İstersen, ve korkmazsan!

— Niçin korkayım? Artık hiç bir şeyden korkmuyorum. Fakat ellerini ona doğru uzatmaktan çekindi: «ne olur ne olmaz!» der gibi cebine soktu. Suad, o gece Emirgân'daki gülüşlerinden biriyle güldü:

— Korkacağını biliyordum... dedi. Bari hammala söyle de o gelsin yoklasın, yahut Mehmede, Boyacıköyündeki kahveci çırağına! Bugün ölüme gönderdiklerine.

Mümtaz tâ içinden sarsıldı:

— Onların ne işi var aramızda?

— Onlar senin yerine bana dokunurlar.

— Ben onları yalnız göndermiyorum, kendim de gidiyorum..

— Fakat öleceğini hesaba katmadan. Onların ölümüne muhakkak gibi bakıyordun ve ölmeğe kandırıyordun!

— Hayır, hayır..

— Evet öyle... Suad, çok zalim bir tebessümle üstüne eğilmiş gülüyor, onu hırpalıyordu. — Yahut hamalın karısı. O senin yerine dokunsun.

— Havır divorum sana. Ben de gidecektim. Gideceğim. Onları kendimden ayırmıyorum.

— Ayırıyorsun, küçük bey, ayırıyorsun.. Ölsünler diye pazarlık ediyordun.. Kandırmağa çalışıyordun!

— Yalan... yalan söylüyorsun. — Birdenbire kendine geldi. Bu münakaşa beyhudeydi. Üstelik evde İhsan vardı. Bir çocuk gibi yalvardı: — Suad, dedi. İhsan çok hasta. Bana müsaade etsen de şuradan eve gitsem artık!

Suad kesik kesik gülüyordu:

— Benden ne çabuk bıktın?

— Hayır bıkmadım. Fakat evde hastam var. Ben de yorgunum, sonra... sen artık bizden değilsin. Demin sana yalan söyledim. Senden korkuyorum. Hem sen de çekil git. Nerede ise sokaklar kalabalıkla dolacak! Yaşıyanların dünyasında garip oluyorsun; o kadar ayrısın ki, ne lüzum var aramızda dolaşmana? Kendimizden çektiğimiz yetmiyor mu?

— Daha dün beraber değil miydik?

— Evet ama, sen artık güneşin malı değilsin!

— Onu hiç merak etme. Dün akşamdan beri ölüler hep meydanda.

Mümtaz titriyerek sokağa baktı. Evlerinin yirmibeş, otuz adım ötesindeydiler.

— O niçin; ne faydası var sanki? Bu yaşıyanların dünyası. Her şey burada hayat için! Yakamızı hiç olmazsa siz bırakın!

— Olmaz, dedi. Seni bırakamam. Benimle geleceksin. Keskin bir istihza ile konuşuyordu. — Nuran'sız, bu kadar sefalet içinde... olmaz. Ve kollarını açmış onu kucaklamağa çalışıyordu. Mümtaz bir adım geriye çekildi.

— Gel... Hem onu çağırıyor, hem de kan dondurucu bir gülüşle gülüyordu. Mümtaz:

— Bari gülme! N'olur, gülmekten vazgeç! diye yalvardı.

— Nasıl gülmiyeyim? Her şeyi o kadar kendi hadlerine indirmiş, o kadar kendine benzetmissin ki... O kadar küçücük varlığınla, onun hesaplarına bağlısın ki. Sonra o yaşama iptilâ, ölçülü merhametin, küçük ızdırapların, ümitlerin, o kaçışlar, tapınmalar...

Mümtaz kollarını sarkıttı:

— Zalim olma Suad, dedi.. Çok ızdırap çektim.

Suad tekrar o geniş kahkahayla gülmeğe başladı:

— Peki, öyle ise haydi gel, seni kurtarayım.

— Gelemem, yapacağım işler var.

— Hiç bir şey yapamazsın! benimle gel. Hepsinden kurtulursun. Bunlar senin taşıyamayacağın yükler...

Mümtaz, yolun ortasında bir daha durdu ve Suad'a baktı:

— Hayır, dedi. Ben yükümün derecesine yükselebilirim. Yükselemezsem altında ezilmeğe razıyım. Fakat seninle gelemem.

— Geleceksin!

— Hayır, alçaklık olur.

— Öyle ise kal mezbelende...

Suad kollarını açtı ve onun yüzüne şiddetle vurdu. Genç adam sendeliyerek yere düştü.

Kalktığı zaman yüzü, gözü kan içindeydi. İlâç şişeleri avucunda kırılmıştı. Bununla beraber yüzünde garip, çok ince bir tebessüm vardı. Yan pencerelerden birinde bir radyo Hitler'in o gece verdiği hücum emrini tekrarlıyordu. Bütün macerayı unutmuştu.

— Harp başlamış... dedi. Ve hâlâ kırık şişe parçalarını tuttuğu avuçlarını açarak yaralarına baktı. Sonra yavaş yavaş eve doğru yürüdü. Yoldan geçenler, bu erken saatte kanlar içindeki bu yüzde dudakların garip tebessümüne hayretle bakıyorlardı.

Kapıyı cebindeki anahtarla açtı. Taşlıktaki ayna, sabahla tabiî halini bulmuştu. Bir lâhza kendi yüzünü seyretti. Sonra yavaş yavaş merdiveni çıktı.

Macide doktorla sofada oturmuş radyo dinliyordu.

— Aman Allahım! Mümtaz, bu ne hal?...

Mümtaz acıyan ellerini pencerenin önünde tekrar açıp kapadı.

— Sorma, dedi. Şimdi büyük bir kaza geçirdim. Dudaklarında hep o garip, insanda bir ömrün üzerine vurulmuş kilit hissini bırakan tebessüm vardı.

— İlâçlar da kırıldı! dedi. Sonra doktora döndü:

— Nasıl,... dedi.

— İyidir, dedi. İvidir. Hiç bir şeye ihtiyacı kalmadı. Havadisi duydunuz mu?

Fakat Mümtaz dinlemiyordu. O, bir köşeye çekilmiş avuçlarına bakıyordu. Sonra birdenbire yerinden fırladı, merdivene doğru yürüdü.

Fakat merdiveni çıkmadı. Orada ilk basamakta elleri basının arasında oturdu. Doktor, «artık benimsin, sade benim!» der gibi ona bakıyordu. Macide gözlerini silerek ona doğru yaklaştı. Radyo evin sessizliği içinde tek başına, hâdiselerin gür sesiyle, herkes için konuşuyordu.

SON

AHMET HAMDİ TANPINAR
1901-1962

FİYATI: 10 T. L.

Dr. A. Süheyl Ünver 1944 -

XVII inci asırda İstanbul — Matbaacılık Hatıra Yarı -